MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEȘ

ARGESIS
XXIII

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2014

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ

ARGESIS

Studii şi comunicări

Seria Istorie

XXIII

EDITURA ORDESSOS
PITEŞTI
2014

ARGESIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Judeţean Argeş
Piteşti

ARGESIS
History Series
Annals of the Argeş County Museum
Piteşti

EDITORI:
CONSILIUL JUDEŢEAN ARGEŞ
MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
Adresa redacţiei: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 110047 Piteşti
tel./fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro

EDITORS:
THE ARGEŞ COUNTY COUNCIL
THE ARGEŞ COUNTY MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 110047, Piteşti
Phone/Fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro
PITEŞTI - ROMÂNIA

Culegere: **Iosif Claudiu SECĂREANU, Magda GRIGORE**, **Liliana DAN**
Tehnoredactare: **Ionel DOBRE**
Traduceri în limba engleză: **Dan ZAVULOVICI**

I. S. S. N. 1453 - 2182

S U M A R

ARHEOLOGIE

ISTORIE MEDIEVALĂ

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

C O N T E N T S • S O M M A I R E

ARCHAEOLOGY

MEDIEVAL HISTORY

MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY

HISTORY OF CULTURE AND PERSONALITIES

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

ARHEOLOGIE

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN BISERICA MĂNĂSTIRII VALEA, JUD. ARGEŞ (CAMPANIA 2012)

SPIRIDON CRISTOCEA*
MARIUS PĂDURARU
ION DUMITRESCU

Ctitorie domnească, Mănăstirea Valea a reţinut într-o măsură mai mică atenţia cercetătorilor, astfel că bibliografia referitoare la acest lăcaş nu este aşa de amplă ca în cazul altor edificii monastice din Argeş şi Muşcel[1].

Biserica Mănăstirii Valea, foto Daniel Răcăşanu, 2012.

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[1] Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I - Ţara Românească,* vol. 2, Craiova, Editat de Mitropolia Olteniei, 1970, p. 694.

Insuficienţa izvoarelor scrise contemporane edificării ei, lipsa pisaniei originare, cea prezentă astăzi în naosul bisericii fiind repictată la mijlocul secolului al XIX-lea[2], neefectuarea unor cercetări arheologice ample, au făcut ca începuturile acestui monument, şi în special a bisericii, să fie controversate.

Pisania din naosul Mănăstirii Valea, 10 iulie 1846.

Deşi nu ne propunem să abordăm problema începuturilor mănăstirii Valea, acest lucru putându-se face într-o lucrare specială, vom prezenta pe scurt câteva dintre opiniile unor cercetători. Reputatul istoric Victor Brătulescu, într-un studiu dedicat în special monumentului, afirma că „biserica mănăstirii Valea s-a zidit de Radu Paisie în 1544, că a fost zugrăvită de Mircea Ciobanul în 1548”[3].

Fără să se ocupe în mod deosebit de acest lăcaş, N. Stoicescu menţionează că „data pisaniei este 1533-1534”, dar sesizează că „deşi a fost făcută de Radu Paisie, m-rea Valea este menţionată la 1532 dec. 29, deci înainte de domnia acestuia”[4].

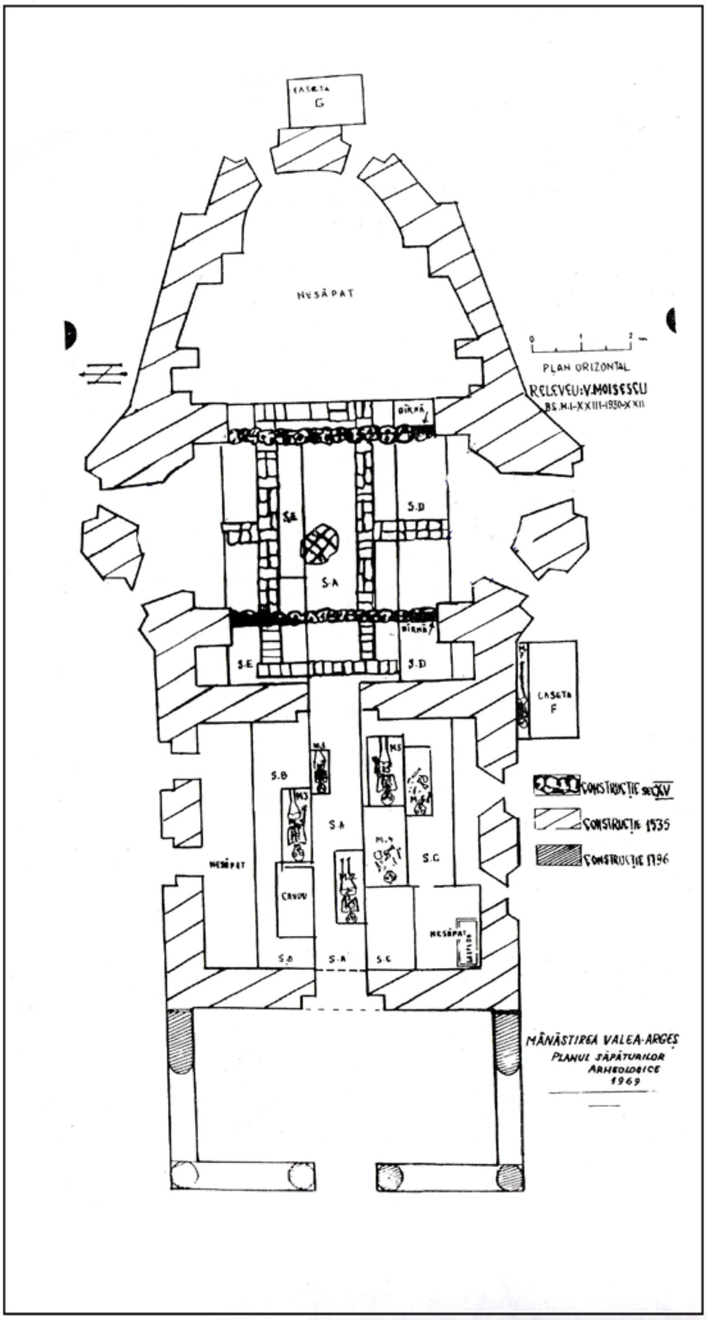
[2] Redăm textul pisaniei în lectura noastră, deşi a mai fost tipărit şi de alţi cercetători: „† Cu por‹u›nca Tatălui şi cu îndemnarea Fiiului şi cu săvărşirea D‹u›h‹ului› Amin. S-au început această sf. mănăstire de s-au zidit cu porunca şi cu toată cheltuiala a prea lum‹i›natului şi de D‹u›mnezeu iubitor Ioa‹n› Radu vvd. Paisie. Şi ispravnic au fost Vlaicu Piscan vel log‹o›făt şi cu fraţiii lui Mihai părcălab şi cu Badea. Şi s-au săvărşit de zid leat 7042‹1533-1534›.

Şi s-au zogrăvit în zile Mirci vvd. şi egumen au fost ermonah Dorotheu, leat 7056 ‹1547-1548›. Al doilea s-au zogrăvit prin osteanela şi toată cheltuiala sfinţie sale părintelui egumen Parthenie prot‹o›singhel de la Mitilini.

Iar în zilile prea înnălţatul nostru domn Gheorghie Dimitrie Bibescu vvd. şi prea osfinţitu nostru mitropolit chir Neofit s-au făcut turnu biserici de iznoavă şi s-au zogrăvit biserica mare şi oltar i tinpla şi icoanele înpărăteşte de iznoavă cu cheltuiala sfinţie sale părintelui egumen Ioanichie Polidor, fostul egumen la sf. mănăstirea din Gura în care să prăznueşte sf‹i›nţi vvzi. Mihail şi Gavriil de la Ostanla eparhiia Pogonieani, lt. 1846 iulie 10“.

[3] Victor Brătulescu, *Mănăstirea Valea din judeţul Muscel. O ctitorie necunoscută a lui Radu Paisie*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, anul XXIV, fasc. 67, ianuarie-martie 1931, p. 13.

[4] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 694.

Planul cercetărilor arheologice efectuate în 1969
la Mănăstirea Valea de Flaminiu Mîrțu.

Flaminiu Mârtzu, cel care a făcut prima cercetare arheologică în interiorul bisericii în 1969, intitulează unul din subcapitolele raportului său *Controversele istoriografiei.* Deşi era „considerată, principial, ctitorie din anul 1534, a lui Radu Vodă Paisie", Flaminiu Mârţu aduce ca argument „împotriva datării monumentului în conformitate cu pisania, adică, în 1534... faptul că la data menţionată, Radu Paisie, ctitorul considerat, nu se afla în scaunul domniei, ceea ce s-a întâmplat de-abia un an mai târziu, la 12 iunie 1535 ". Un alt impediment în acceptarea datării conform conţinutului pisaniei, după cum a sesizat Fl. Mîrţu, este „lespedea funerară a jupâniţei Vişa, document epigrafic păstrat şi astăzi în biserica mănăstirii Valea şi care poartă data de 1525".

După efectuarea investigaţiilor arheologice de la care spera că vor lămuri unele dintre controversele istoriografice, Flaminiu Mârţu a ajuns la următoarele concluzii:

- biserica mănăstirii „a fost construită întâi din lemn, pe temelii din zid de bolovani de râu, formată numai din altar şi naos şi datată către sfârşitul sec. cincisprezece";

- etapa a doua, „cea de zid, este ctitoria lui Radu Vodă Paisie şi datează din anul 1535 şi nu cum relatează greşit pisania principală amintită, adică din anul 1534, an necorespunzător cu realitatea faptică"[5].

Referitor la biserica din lemn, Flaminiu Mârţu constată, în urma trasării în exterior a casetelor S şi E, că „temelia absidei altarului cuprinde o primă fază, veche, construită din bolovani de râu, însumând 1,10 m înălţime, căreia i s-a suprapus, mai târziu, prin construcţia din zid, un supliment de zidărie din bolovani cu cărămizi, însumând 0,62 m".

Afirmaţia lui Flaminiu Mârţu nu poate fi acceptată pentru faptul că, deşi nu prea au fost cercetate arheologic, o biserică de lemn nu poate să aibă o fundaţie de 1,10 m. De obicei, talpa unei biserici de lemn este aşezată pe un rând de pietre sau pe un suport din două trei rânduri de cărămizi.

Cercetările efectuate în 1969 de către Flaminiu Mârţu au avut rezultate spectaculoase prin descoperirea unor morminte ce posedau un inventar funerar preţios, fapt ce constituie o contribuţie meritorie în acest domeniu în care regretatul arheolog excela.

Întrucât în timpul cercetărilor din 1969 nu ştim din ce motive anumite porţiuni din interiorul bisericii n-au fost explorate, profitând de faptul că pardoseala veche se înlocuia cu alta, am considerat oportună efectuarea unor noi investigaţii[6]. Cercetările întreprinse de noi, în iulie-august 2012, s-au efectuat numai în interiorul bisericii şi au constat în două secţiuni practicate în pronaos, două casete, în partea de nord şi de sud a naosului, şi a uneia în altar.

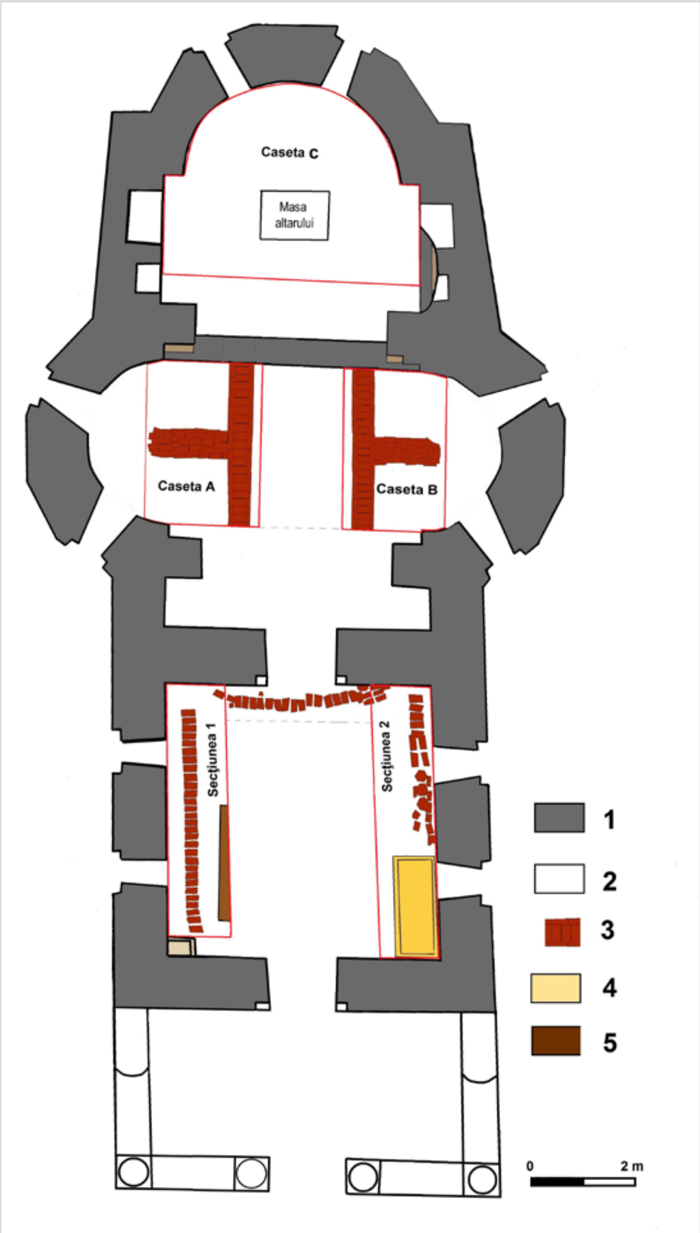
Secţiunea 1. A fost trasată în pronaos, pe lângă zidul de nord al bisericii, având lăţimea de 1,20 m. La - 0,40 m am interceptat un fel de canal, orientat est-vest, realizat din două rânduri de cărămizi paralele astupat de un capac tot din cărămizi, cu

---

[5] Flaminiu Mârţu, *Mânăstirea Valea (Ţiţeşti-Argeş) în lumea controverselor istoriografice şi a cercetărilor arheologice*, în „Mitropolia Olteniei", anul XXX, nr. 7-9, iulie-septembrie 1978, p. 630-641.

[6] Aducem mulţumirile noastre egumenului mănăstirii Valea, protosinghelul Daniil, pentru sprijinul acordat în efectuarea acestor cercetări arheologice.

dimensiuni diferite (27 cm x 14 cm x 4,5 cm, 24 cm x 11 cm x 5 cm), spaţiul din interior fiind de 11 cm lăţime şi 13 cm înălţime.

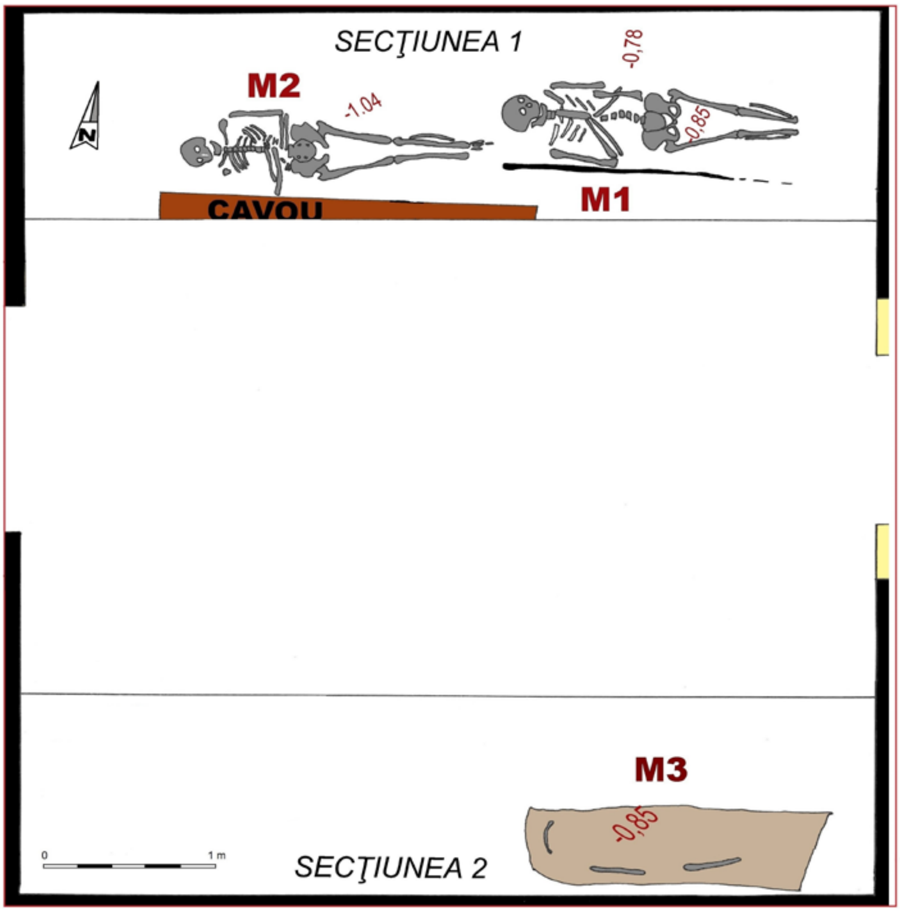

Planul cercetărilor arheologice efectuate în 2012.
Legenda: 1. Construcţie sec. XVI; 2. Construcţie sec. XVIII; 3. Canale de aerisire, sec. XVIII-XIX; 4. Piatră de mormânt sec. XVII; 5. Fragment de criptă.

După fotografierea şi înregistrarea acestui canal pe plan am continuat să adâncim săpătura, astfel că la – 0,78 – 0,85 cm, în capătul estic al secţiunii, am interceptat mormântul unui adult.

Mormântul 1 (M1). Decedatul a fost depus în sicriu (1,75 m x 0,60 m), urmele acestuia fiind conservate relativ bine, limitele sale fiind foarte clar conturate. Prin răzuire, au fost puse în evidenţă şi urmele unei scânduri provenind din capac.

Găsit în conexiune anatomică, scheletul, cu lungimea de circa 1,68 m, avea craniul căzut spre stânga, braţele pe lângă corp îndoite din cot şi aşezate pe stern, radiusul de la antebraţul drept este căzut pe lângă corp.

Planul mormintelor din pronaos cercetate în 2012

Inventarul mormântului a fost deosebit de bogat. În zona gâtului, pe piept şi în zona călcâiului drept, s-au păstrat părţi dintr-o ţesătură cu fir metalic de culoare aurie

(posibil aur). La gât şi pe piept de această ţesătură erau ataşaţi bumbi, fiind recuperaţi în total 26, dintre ei 25 erau de acelaşi tip, piriformi faţetaţi poliedric, prevăzuţi cu tortiţă (dimensiuni[7] h = 11 mm, dm = 5 mm) şi unul sferic, tot cu tortiţă (dimensiuni: h = 10 mm, dm = 5 mm). Bumbii, realizaţi din argint placat cu aur, greutatea lor variind între 0,36 - 0,52 g, au analogii cu unele piese din tezaurul de podoabe de la Zăvoaia (jud. Brăila) pe care autorul le încadrează în tipul 2b şi le consideră ca fiind produse în atelierele locale, datate în secolele XV-XVI[8]. Bumbii de formă sferică, de tipul celui descoperit în M1, au apărut tot la Valea, în Mormântul nr. 2, cercetat de Flaminiu Mîrţu, atribuit jupaniţei Vişa şi datat la sfârşitul secolului al XV-lea - începutul secolului al XVI-lea[9]. Bumbii de formă sferică sunt larg răspândiţi şi se datează în secolele XIV-XVII[10].

Secţiunea 1, Mormântul 1.

În partea stângă a abdomenului se afla un inel din aur, căzut de la mâna stângă, cu o greutate de 13,75 g, al cărui chaton face corp comun cu veriga, decorată cu un motiv vegetal realizat prin incizare, foarte probabil reprezentând frunze de acant. În chaton a fost încastrată o gemă (15 mm × 11 mm) de carneol, având ca reprezentare un personaj masculin. Maniera de redare a personajului, cu picioare figurate sub linia care marchează solul, cu atributele realizate schematic, denotă o stângăcie a gravorului şi faptul că gema datează într-o perioadă de decadenţă a glipticii.

[7] Pentru a exprima dimensiunile s-au folosit următoarele prescurtări: h = înălţime; dm = diametru maxim).

[8] Ion T. Dragomir, *Tezaurul de la Zăvoaia (jud. Brăila)*, în „BCMI“, an XLI, nr. 2, 1972, pp. 71, fig. 17/19. Trebuie specificat faptul că spre deosebire de piesele descoperite la Zăvoaia, care se termină în parte inferioară prin patru granulaţii de metal, cele de la Valea au doar o singură granulaţie.

[9] Flaminiu Mîrţu, *op. cit.*,p. 632, fig. 4/e.

[10] Piese similare cu bumbul de formă sferică descoperit la Valea în M1 au mai apărut: în mormântul 10 de la Curtea de Argeş, datat în secolul al XIV-lea (Marin Matei Popescu, *Podoabe medievale în ţările române*, Editura Meridiane, Bucureşti 1970, p. 73, nr. cat. 181, fig. 93), la Retevoieşti, datate în prima jumătate a secolului al XVI-lea (Dorin Popescu, Dinu V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Retevoieşti*, în „Materiale şi cercetări arheologice“, VI, 1959, p. 718, fig. 14/5) şi la Mănăstirea Comana în mormântul lui Mihail Pătraşcu înhumat în 1655 (Lia Milencovici – Bătrâna, *Podoabe din necropola fostei Mănăstiri Comana*, în „BCMI“, anul XLII, nr. 2, 1973, p. 15, fig. 7).

Inelul din M 1 are bune analogii cu o altă descoperire care provine tot la Valea, din Mormântul 5, cercetat de Flaminiu Mîrţu în 1969 şi atribuit jupaniţei Neaga[11]. Ambele piese prezintă acelaşi decor pe chaton, singura diferenţă fiind aceea că gema de la piesa descoperită de Mîrţu redă un personaj feminin îmbrăcat în straie poloneze. Inelul a fost datat de autorul săpăturilor în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Date fiind similitudinile piesei descoperite de noi cu cea a lui Flaminiu Mârţu înclinăm spre aceeaşi datare.

a

b

Mormântul 1, inventar funerar sec. XVI: a. bumbi; b. inel.

Pe baza podoabelor, considerăm că Mormântul 1 se datează în limitele secolului al XVI-lea, cu precădere în cea de-a doua jumătate a acestui secol.

Scheletul din M 1 a făcut obiectul unei analize antropologice efectuate de Anamaria Diana, concluziile acestei cercetări prezentându-le în continuare[12].

[11] Flaminiu Mîrţu, *op. cit.*, p. 633, fig. 6/3.

[12] Analiza antropologică a fost efectuată de Anamaria Diana, PhD Human Osteoarchaeology, University of Edinburgh, School of History, Classics and Archaeology, căreia îi mulţumim şi pe această cale.

Analiza antropologică.

Stare de păstrare si reprezentare. Schelet aproape complet pe o scară de la 1 la 4, având gradul de conservare 3. Chiar dacă oasele sunt puțin fragmentate, aciditatea solului a contribuit consistent la exfoliarea stratului de os cortical, micşorând grosimea diametrului.

Scheletul cranian şi viscerocraniul sunt destul de bine reprezentate, cu distrugeri la nivelul occipitalului (lipseşte foramenul magnum), la frontal unde sinus-urile au fost rupte post mortem, şi la partea stângă mandibulei, unde se afla punctul gonion. Dentiția este completă şi definitivă. Măselele de minte din maxilar nu apăruseră sau începeau să erupă peri-mortem, coroanele dinților fiind orientate buco-distal.

Din scheletul axial s-au păstrat toate coastele, doar puţin fragmentate, şi coloana vertebrală completă. Faţa anterioară a corpului vertebrelor a fost atinsă atât de aciditatea solului, cât şi in timpul cercetării mormântului.

Ambele clavicule, corpul sternal şi manubrium sunt întregi, iar scapulele prezintă distrugeri la nivelul corpului medial.

Oasele lungi ale membrului drept sunt toate prezente, chiar şi câteva oase metacarpale şi falange de la mâna dreaptă. De asemenea, sunt prezente şi câteva oase de la laba piciorului drept: calcaneus, cuneiforme şi trei metatarse. Numai fibula este foarte prost păstrata, fiind reprezentată doar de câteva fragmente de diafiza.

Membrul stâng este aproape la fel de complet. S-au păstrat humerus, radius, ulna, trei carpiene şi falange, iar la nivelul picioarelor femur, tibia, diafiza şi partea distală al fibulei, astragalul şi calcaneul.

Bazinul a fost mai puternic deranjat: distrucţii la ambele ilia şi ischia, şi simfiza pubica lipseşte. Din sacrum-ul se păstrează partea superioară şi fragmente din S2 şi S3.

Determinarea sexului acestui individ este complicată, datorită atât distrugerilor tafonomice, cât şi a ambiguităţii la nivelul elementelor ce caracterizează dimorfismul sexual. La nivelul bazinului, incizura sciatica este intermediară, iar sulcusul preauricular este puţin vizibil, deoarece la fel intermediar. Din păcate simfiza pubica, foarte importantă în determinarea sexului, lipseşte.

La nivelul cranial caracteristice neutre, sau spre feminine, sunt marginea supraorbitară destul de ascuţită, forma mandibulei şi inclinaţia frontalului. În schimb, procesele mastoide sunt largi şi relieful supraorbitar prominent.

Totuşi, prin combinarea inspecției vizuale și a măsurătorilor metrice (Bass 1995, Buikstra and Ubelaker 1994), putem atribui cu o certitudine de 60% acest individ sexului masculin, dar nu excludem posibilitatea să fi fost o femeie cu caracteristice metrice şi dimorfice uşor masculine.

Estimarea vârstei**.** Determinarea vârstei s-a făcut pornind de la analiza elementelor diagnostice prezente (zona mediala a claviculei, sudarea lui S1 și S2, suprafața auriculară a illiumului și gradul de uzură al dinților), în conformitate cu Buikstra and Ubelaker (1994) și Brothwell (1989), rezultând o vârstă a decesului între 30 și 34 de ani.

Estimarea staturii. A fost calculată folosind ecuaţiile bazate pe formulele Trotter and Gleser (1952) şi după Bass (1995), şi este de cca 167 cm.

Patologie**.** Cele mai puternice urme de patologie se observă la nivelul dinților. Tartru puternic este prezent pe suprafața la mai toți dinții, împreună cu paradontoză și dezgolirea rădăcinilor. Se observă de asemenea urmele unei fracture vindicate la clavicula stângă, dar acest lucru trebuie verificat printr-o radiografie.

Mormântul 2 (M2) a apărut la adâncimea de 1,04 m, în partea de vest a S1, dar, spre deosebire de M1, la acest mormânt nu s-au păstrat urmele de sicriu şi nici groapa mormântului nu a putut fi clar delimitată.

Mormântul a aparţinut unui matur, bărbat, cu vârsta cuprinsă între 40-45 ani, capul era căzut spre dreapta, cu braţele împreunate în zona abdomenului, humerus-ul braţului drept a fost tăiat în momentul săpării cavoului-gropniţă, în secolul al XVII-lea, cercetat de Flaminiu Mârţu în 1969.

Secţiunea 1, Mormântul 2.

Inventarul Mormântului 2 nu diferă foarte mult de cel al M1. Spre deosebire de acesta, defunctul din M2 purta pe frunte o beteală realizată din fir metalic auriu (un fel de ciucuri). În jurul gâtului, pe piept, până în zona bazinului, s-au păstrat resturile provenind de la un veşmânt cusut cu fir metalic (argint). Relativ mai bine conservat, veşmântul prezenta în zona gâtului o bantă cusută şi întărită cu fir metalic. Marginea ei a fost realizată prin împletirea firului şi era lată şi dublată de o întăritură având aspectul unor dinţi de ferăstrău. De această margine se prindeau bumbii şi tot din ea pornea o reţea de fire metalice înfăşurate, care împreună cu firele textile formau banta propriu-zisă. De la gât această bantă se prelungea până în zona abdomenului.

Întrucât bumbii s-au găsit doar în zona gâtului, considerăm că în această parte respectivul veşmânt prezenta o răscroială pentru a facilita îmbrăcarea lui (veşmântul se băga pe cap). Tipologic, bumbii, în număr de nouă, din metal comun placat cu aur, nu diferă de cei descoperiţi în M1. Forma celor din M 2 era uşor sferică, iar faţetele sunt hexagonale (dimensiuni: h = 13 mm; dm = 6 mm, greutate = 0,52-0,54 g). La unul din poli prezenta o tortiţă de prindere, iar la celălalt o perlă/granulaţie de metal aplicată. Dată fiind asemănarea cu tipul de bumbi descoperiţi în M 1, datarea lor se încadrează în aceleași limite cronologice, respectiv în secolul al XVI-lea.

O altă piesă de inventar o reprezintă un inel din aur care a fost găsit pe un falange de la mâna stângă. Inelul, care cântăreşte 9,85 g, prezintă pe marginile laterale

ale chaton-ului un decor constând în trei linii incizate dispuse orizontal, încadrate de două brâuri compuse din linii scurte, succesiv incizate. În chaton este încastrată o gemă de carneol antică (11,3 mm × 8 mm). Pe gemă este redat un personaj feminin, ce ţine în mâna stângă un *sistrum*, care întruchipează o dansatoare *(sistra)*[13].

Şi acest schelet a făcut obiectul unei analize antropologice efectuate de asemenea de Anamaria Diana.

Analiza antropologică.

Stare de păstrare si reprezentare**.** Acest schelet este mai prost conservat decât M1, cu un grad de conservare 2, pe o scara de la 1 la 4. În general, prezenta distrugeri la nivelul țesutului cortical al osului, care în cazul oaselor lungi este exfoliat, fiind atât de ros încât diametrul diafizelor este micşorat, la fel ca si forma epifizelor, care este modificată. Coloana vertebrală şi coastele sunt elementele mai slab conservate.

Din scheletul cranial au fost distruse la săpare parietalul stâng şi partea stângă a mandibulei, care lipsesc.

a

b

Mormântul 2, inventar funerar sec. XVI: a. bumbi; b. inel.

[13] Ținem să mulțumim şi pe această cale domnului Liviu Petculescu şi doamnei Lucia Marinescu, de la Muzeul Național de Istorie a României, pentru identificarea celor două geme.

Membrele superioare au grade diferite de conservare. De pe partea dreaptă s-au păstrat clavicula, un fragment din omoplat, cubitus complet, capătul distal al radiusului, toate metacarpele și unele falange. Pe partea stângă există partea medială a humerusului, ulna și radius (reconstruite) și câteva oase carpale.

Zona toracelui a fost cea mai afectată: s-au păstrat în general capetele coastelor (nouă de pe partea stângă și șapte de pe dreapta) și doar câteva fragmente ale corpului coastelor. Nici coloana vertebrală nu este completă, fiind prezente toate vertebrele lombare și toracice până la T2. Sacrumul este păstrat relativ bine și a fost distrus port-mortem pe partea stângă între S3 și S4. Pelvisul este distrus la nivelul simfizelor pubice, care lipsesc, si cu același tip de urme de distrugere al osului cortical.

Membrele inferioare sunt puternic afectate cu urme de exfoliere. Sunt prezente femurele și tibiile de la ambele picioare, în timp ce din peronee nu au rămas decât fragmente din partea mediala. Au supraviețuit și câteva oase ale labei piciorului: ambele calcanee, astragalusul stâng, şi citeva tarsiene și falange de la ambele picioare.

Determinarea sexului a fost mai clară decât pentru M1. Toate elementele luate în considerație (Buikstra si Ubelaker 1994) indică cu certitudine sexul masculin.

Estimarea vârstei a fost făcută prin examinarea dentiției, a suprafeței auriculare a illiumului și a epifizei sternale al claviculei (Buikstra si Ubelaker 1994; White and Folkens 2005) indicând vârsta de 40-45 de ani în momentul morții.

Estimarea staturii. Folosind formulele lui Trotter si Gleser (1952, 1958) statura este de cca. 172.8 cm.

Patologie. Există urmele unor puternice schimbari patologice pe oase, dintre care cele mai evidente sunt cele la nivelul dentiției (tartru, paradontoză, pierderea dinților – M1 și M2 din partea de sus stânga și M1 din dreapta jos). Hipoplazia indică o perioadă de malnutriție în jurul vârstei de 3-4 ani.

Cea mai gravă problemă o constituie șira spinării, mai ales vertebrele toracice: formarea osteofitelor, nodulii Schmorl și osificarea ligamentelor anterioare lui T10 și T11 indică o degenerare a discurilor vertebrale și s-ar putea sa indice o fază initiala a bolii Forestier (hiperostoză idiopatică, DISH).

Secţiunea 2. A fost trasată pe lângă zidul de sud al pronaosului, fiind orientată vest-est, având în partea de vest o lespede funerară din 1616 care potrivit lui Flaminiu Mârţu „acoperă un mormânt care n-a fost cercetat". Cercetările efectuate de către noi au arătat că această lespede nu se afla deasupra unui mormânt, ea fiind mutată aici la un moment dat mai mult pentru protejarea ei, locul nefiind în calea traficului credincioşilor.

Ca şi în Secţiunea 1, la – 0,42, interceptăm acelaşi canal din cărămidă, realizat în acelaşi fel, având acelaşi rost ca primul.

Mormântul 3 (M3) a apărut în S2, la adâncimea de 0,86 m. Scheletul era foarte prost conservat, din el păstrându-se partea superioară a cutiei craniană (mai exact oasele parietale), humerus-ul drept şi femurul drept. Partea inferioară a sicriului se afla într-o stare de conservare foarte bună, dimensiunile sale erau de 1,60 m × 0,50 m, ceea ce indică faptul că înălţimea defunctului trebuie să fi măsurat sub 1,50 m. Pornind de la această estimare, dar şi de la faptul că oasele erau destul de fragile, am atribuit acest mormânt ca aparţinând unui adolescent.

Spre deosebire de celelalte două morminte, inventarul acestuia a fost mai sărac, mormântul fiind profanat din vechime. Au fost recuperaţi patru bumbi de formă sferică cu tortiţă, teşiţi în partea inferioară, din argint aurit, placaţi cu aur (dimensiuni: h = 11,3 mm; 5 mm). Pe cap defunctul purta un fel de căciuliţă realizată din ţesătură şi împletituri din fir metalic. Tivul marginii acestei căciuliţe era constituit dintr-o bentiţă lată de 2,5 cm realizată din fir metalic, relativ bine conservată. Resturi de fir metalic au fost găsite pe toată suprafaţa mormântului.

Mormântul 3, inventar funerar sec. XVI: bumbi.

În privinţa datării mormântului, relevanţi sunt cei patru bumbi. Piese similare au fost descoperite la Tutana, în Mormântul 4, şi au fost datate la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea[14], ceea ce ne îndreptăţeşte considerăm că Mormântul 3 de la Valea se încadrează, ca şi celelalte două, tot în limitele secolului al XVI-lea, în cazul de faţă, tindem să împingem această datare către mijlocul acestui secol (post 1534).

Caseta A. Practicată în absida de nord a naosului, a pus în evidenţă, după un nivel de arsură, acelaşi canal realizat din cărămidă.

Caseta B. A fost practicată în absida de sud a naosului, fiind puse în evidenţă aceleaşi canale realizate din cărămidă.

Canalele din cărămidă, formând o adevărată reţea, au fost interceptate şi de Flaminiu Mârţu în naos şi către altar, fiind considerate „resturi de alte ziduri, din cărămidă mici“. Trecute pe plan ele au fost considerate, potrivit legendei din planul săpăturilor, „construcţie sec. XV”.

Nefiind de acord cu supoziţia lui Flaminiu Mârţu, considerăm că această reţea de canale din cărămidă, care suprapun mormintele din secolele XVI, au fost realizate ulterior acestui veac, probabil în secolul al XVIII-lea, respectiv în 1746 şi 1797, sau chiar în prima jumătatea a celui de al XIX-lea secol.

În privinţa rostului acestei reţea de canale, care trebuia să aibă ieşire în afara edificiului, considerăm că ele serveau la aerisirea şi uscarea pământului aflat sub paviment.

Întrucât biserica a servit drept gropniţă pentru persoane de vază ale vremii acestea au fost îngropate în pronaosul edificiului, mormintele lor, cu excepţia a trei aflate în două zone rămase nesăpate, fiind cercetate de către Flaminiu Mârţu în 1969.

[14] Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *Cercetările arheologice de la Mănăstirea Tutana (jud. Argeş) şi problema încadrării tipologice a unui nou triconc de la cumpăna veacurilor XIV-XV*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor, Seria Monumente istorice şi de artă“, XIX/1988, nr. 2, p. 52, fig. 15.

a **b**

Secţiunea 1, pronaos, canale de aerisire: a. înainte de înlăturarea capacului din cărămizi; b. după înlăturarea capacului din cărămizi.

a **b**

Secţiunea 2, pronaos, canale de aerisire: a. înainte de înlăturarea capacului din cărămizi; b. după înlăturarea capacului din cărămizi.

a

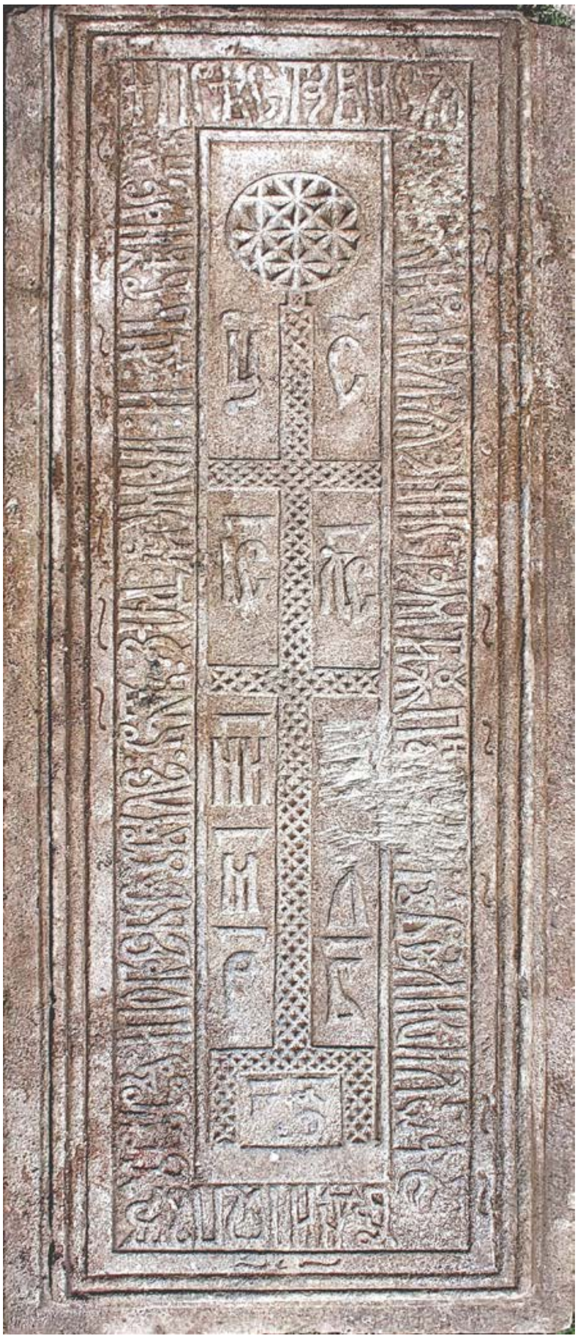

b

Caseta A, naos, canale de aerisire: a. înainte de înlăturarea capacului din cărămizi; b. după înlăturarea capacului din cărămizi.

Nu ştim când, patru pietre de mormânt au fost mutate din pronaos în naosul bisericii, trei fiind orientate vest-est, pe axul bisericii, şi una dispusă în absida naosului perpendicular pe celelalte. În 1931, când Virgil Brătulescu scrie articolul său, aceste patru pietre se aflau în naos, o singură piatră, datând din 1615-1616, a rămas în colţul de sud-vest al pronaosului, lipită de ziduri. Cum zona din naos pe care se află cele patru pietre de mormânt apare pe planul lui Flaminiu Mârţu ca fiind cercetată arheologic înseamnă că după îndepărtarea lor, ele au fost reaşezate în aceeaşi ordine.

Pietre de mormânt din naosul bisericii Mănăstirii Valea.

Piatra de mormânt a monahiei Anisia, 1536.

Spre est de cele trei pietre din naos se afla o lespede, fără nici o inscripţie, care trecând pe sub solee ajungea chiar în altar. Dacă ar fi întors-o, Flaminiu Mîrţu ar fi avut surpriza şi bucuria în acelaşi timp să constate că această lespede era o piatră de mormânt întoarsă cu faţa în jos şi că potrivit inscripţiei este un exemplar lapidar de o dublă importanţă. În primul rând lespedea este un document epigrafic deosebit, pentru că era piatra de mormânt a monahiei Anisia, mama marelui logofăt Vlaicu Piscanu, iar în al doilea rând este o realizare remarcabilă care-i oferă atributul unui obiect de artă, unele dintre motive apărând şi pe piatra de mormânt a lui Neagoe Basarab din biserica mănăstirii de la Argeş.

Lucrată în tehnica *meplat*, lespedea (1,83 m x 0, 60 m) are în câmpul central o cruce patriarhală cu două braţe orizontale, cu o rozetă în vârf, iar la baza eu capul lui Adam, cele patru iniţiale semnificând „Locul căpăţânii Rai s-a făcut“.

Textul, în limba slavonă, se desfăşoară în jurul crucii patriarhale, inscripţia fiind: **†Прѣстависа / ра[ба Бо][15]жїа, монахїа Анїсїа, м(а)т(ер)и жꙋпан [Влаи][2]кꙋл великїи лог]офет,/ вь д(ь)ни Їѡ Пътр/ꙋ воивода и погребеса ꙋ Вале, въ лѣт҂зм҃д, м(е)с(е)ца маи и҃ д(ь)ни. Вѣчна емꙋ памать.** Traducere: „A răposat roaba lui Dumnezeu, monahia Anisia, mama jupanului Vlaicul[16] marele logofăt, în zilele lui Pătru voievod. Şi s-a îngropat la Vale, în anul 7044 ‹1536 n. n.›, luna mai, 8 zile. Veşnica ei pomenire“.

Concluzii. Deşi sumare, cercetările arheologice efectuate de noi în 2012 numai în biserică, în locurile nesăpate în 1969, s-au soldat cu rezultate deosebite care corectează unele din afirmaţiile lui Flaminiu Mârţu şi ne aduc noi date despre această ctitorie domnească.

Primă constatare care se impune este aceea că etapa bisericii de lemn nu s-a aflat aici, ea trebuind căutată prin noi cercetări arheologice în apropiere de actualul edificiu, probabil la est sau la vest.

O altă constatare este aceea că ceea ce în 1969 au fost considerate „resturi de alte ziduri“ şi trecute în legendă „construcţie sec. XV“ sunt de fapt nişte canale, realizate în secolul XVIII - prima jumătatea a celui de al XIX-lea, care aveau rolul de a aerisi şi de a elimina igrasia din spaţiul interior aflat sub pardoseală, sistem după ştiinţa noastră neîntâlnit până acum la monumentele cercetate arheologic[17].

De asemenea, trebuie menţionată descoperirea celor două morminte care prin inventarul lor funerar îmbogăţesc cunoştinţele noastre despre societatea românească în secolul al XVI-lea.

Lespedea funerară a Anisiei, mama marelui logofăt Vlaicul Piscanul, decedată în 1536, se constituie într-o descoperire deosebită, care trebuie privită nu numai ca un

[15] Text deteriorat, întregit de noi.

[16] Partea de început a numelui Vlaicul, pe care-l identificăm cu marele logofăt Vlaicu din Piscani, a fost martelată cu dalta, mai mult ca sigur din porunca domnului Radu Paisie, ca urmare a trădării şi trecerea lui de partea lui Laiotă Basarab. Tăiat de domn în lupta de la Fântâna Ţiganului (octombrie 1544), Vlaicu a fost asemănat, pentru trădarea lui, cu Iuda, astfel că locul din Piscani unde s-a aflat conacul acestuia este numit şi astăzi de săteni „Locul Iudei“. Vezi: Spiridon Cristocea, *Cercetările arheologice de la Piscani, judeţul Argeş,* în „Argesis“, seria Istorie, Muzeul Judeţean Argeş, X/2001, p. 127-130.

[17] Un sistem de ventilare, de data aceasta a zidăriei, neîntâlnit la alte monumente, a fost descoperit în timpul cercetărilor arheologice efectuate la biserica mănăstirii Tutana, jud. Argeş, care dovedeşte priceperea meşterilor din perioada medievală. Vezi: Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *op. cit.,* p. 45-58.

important document istoric, dar şi ca obiect de artă remarcabil datând din secolul al XVI-lea.

Departe de a-i cunoaşte tot trecutul, Mănăstirea Valea reprezintă un ansamblu monastic a cărui incintă trebuie supusă unor viitoare cercetări arheologice sistematice, pentru că această ctitorie domnească poate să ne ofere multe lucruri necunoscute şi importante în acelaşi timp.

THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH FROM VALEA MONASTERY, ARGES COUNTY (2012 CAMPAIGN)

Abstract

Though it is a lordly foundation, Valea Monastery is not very often mentioned by the researches. The beginning of the monastery is controversial, and the digging research performed by Flaminiu Mârţu in 1969 did not offered further information in regard. The author considered that the monastery was initially made out of wood, and in the 16-th century the voivode Radu Paisie rebuilt it out of stone.

The archaeological research performed in 2012 in areas that Flaminiu Mârţu had not researched showed that no wood building existed as the first researcher said. Our researches also demonstrate that what Mârţu considered to be constructions from the 16-th century was in fact a ventilation system.

In the narthex three tombs were found. In two of them from S1 two male adults had been buried. The inventory of the Tomb one included: one ring & 26 buttons. The inventory was similar to the one situated in M1, i.e. one ring with gems from the Roman Era & 9 buttons. The third was profaned and consequently only 4 buttons were found.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

ISTORIE MEDIEVALĂ

DIN SIMBOLISTICA MEDIEVALĂ ÎN SPAŢIUL ISTORIC ARGEŞEAN

NICOLAE CONSTANTINESCU*

În cele de faţă voi porni, încumetându-mă!, de la o descoperire arheologică din anul 1961, parţial şi incomplet (dacă nu chiar fugitiv) valorificată: două piese ceramice recuperate dintr-o sobă , cândva aflată într-o încăpere din etajul Casei Domneşti de Ia Târgovişte, zidită de Petru Cercel Vvd. /c.1584 / - sobă datând însă cam de la mijlocul veacului al XVII-lea, din timpul lui Matei Basarab Vvd. în chip norocos, părţi din sobă,majoritar fragmentare,dar câteva piese întregi sau întregibile au fost găsite prăbuşite la nivelul solului, într-un spaţiu închis situat la NE de casa amintită, în aşa-numita de subsemnatul camera sau terasa „M"/1961 (bibliografia valorificării în *Târgovişte. Reşedinţa voievodală…,* 2009).

De ce acum, totuşi, doar pe baza a două „artefacte" dintr-o aparent banală instalaţie de încălzit? Răspuns cât se poate de simplu: ne îndeamnă la o nouă discuţie motivele decorative de pe cele două cahle, pe de o parte, iar pe de alta - privind în plan strict geografic, constatând că aria de răspândire a acestor motive şi, cu deosebire, a unuia se întinde de la Egiptul de Sus la Scandinavia şi din Apusul Europei, poposind şi la noi, ajungând până în inima spaţiului rusesc.

Vrednic de reţinut şi explicabil în toate privinţele, micro-arealul argeşean/muscelean, ne reţine atenţia, recunoscând implicit meritele importantelor demersuri din prima parte a veacului trecut şi datorate - cui? - mai întâi, unui tânăr diacon, ulterior arheologul de renume, Profesorul şi şeful Secţiei feudale de la Institutul de Arheologie, dr. Ion Barnea, apoi şi unei distinse reprezentante a marilor boieri din acest ţinut istoric, Maria Golescu /v. infra /.

Iată pe scurt piesele de referinţă:

1). „Pasărea Phoenix" ,piesă reconstituită (c. 25 x 21 cm), Fig. l./l, smalţ galben muştar.: pasăre cu penaj bogat, pe o creangă/ închipuind rugul incinerării/, sus o coroană, la colţuri şi pe flancuri motive vegetale..

// Târgovişte, 2009, p. 136, Fig.94 a. MNIR, Inv. 17536 //.

2). „Legenda Pelicanului" (25,5 × 18 cm), datată. Fig. l./2. Smalţ verde. Pasăre având aripi larg răsfirate (din acestea, o inimioară din care ţâşneşte un motiv floral ce ocupă partea superioară a cahlei), gât prelung, cu penaj „ţepos" întors cu capul spre piept, puişor cu aripioarele în zbor către pliscul înaripatei… Un ou stă lângă picioarele

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti.

pasării - întreaga reprezentare aşezată pe un fel de movilă, iar pe aceasta se află indicat anul producţiei, 1649

//SCIV, XV, 2, 1964, p. 237; Târgovişte, 2009, b; MNIR, Inv. 17540 *NOTĂ*: un fragment, cu data 1.6.4.9 (puncte între cifre !), la Slătineanu, 1938, Pl. X b//.

Interpretări si precizări de detaliu.

În afară de îndoială, ambele reprezentări figurative exprimă, material şi pipăibil, sublimul unor laturi spiritule, umane, ale unor credinţe în plan religios (aspect accentuat stilistic prin exemplul celei de a doua piese).

Ne aflăm, aşadar, **în domeniul simbolisticii medievale**, despre care se cuvine menţionat (sau mai degrabă: adăugat) un semnificativ amănunt, adesea neglijat sau prezentat inadecvat: există o substanţială literatură europeană şi din aceasta, cu nuanţe specifice, s-a desprins o ramură privitoare la spaţiul medieval românesc. „*Cunoaşterea simbolurilor creştine* - afirma unul dintre specialiştii în temă[1] - *este o necesitate pentru acela care doreşte să pătrundă în spiritul învăţăturii creştine, misterele şi manifestarea acestui spirit în* ***viaţa, gândirea şi realizarea artistică a omenirii creştine din timpurile trecute şi prezente”***[2] întreg spaţiul medieval european este împânzit cu astfel de simboluri, dintre cele mai felurite ca materiale de realizare şi transfer în imaginarul colectiv, catolic apoi şi protestant,respectiv, în „***Lumea Ideelor***”,cum considera O. Doering. Lesne de înţeles, astfel de simboluri au pătruns şi sunt încă prezente, ca atare, pe teritoriul românesc[3]. Două dintre acestea ne reţin atenţia - al doilea aproape predilect la noi, cum vom constata mai departe.

- **Legenda pasării Phoenix**, simbol al renaşterii şi nemuririi (şi-a dat foc şi a renăscut din propria-i cenuşă), cu originea în Egipt şi antichitatea clasică, asociată cu adorarea Soarelui[4]. Larg răspândită în Occidentul medieval,îndeosebi pe medalii şi pe mărci ale tipografilor, cu inscripţionări specifice: ***„Ignis omnia vorat ipsam recreat”***, ***„Moriens Revivisco”***, pe primele, sau ***„Semper eadem”, „Mihi mori vivere est”, „Ex me ipso renascor”,*** etc. pe ultimele, reprezentări inspirate, toate, din răspânditul *Phisiologus latinus*[5]. (Despre aceste din urmă,veritabil „Manual”, infra).

- Legenda Pelicanului: pasărea îşi ciupeşte pieptul, înviind prin sângele ei puii omorâţi (în alte variante: hrănindu-şi puii), aşadar devine simbol al carităţii, întruchipare prin jertfa lui Hristos. Cu originea în Antichitate: cea mai veche reprezentare e pe un inel de bronz din necropola paleo-creştină de la Akhmîn /Panopolis / din Egiptul de Sus, cercetată de R. Förrer şi publicată în anul 1893, / v. aici Fig. 2/1 şi infra, n. 6 /. O necesară distincţie se impune: la cei din vechime percepţia era îndreptată spre ***pelicanul din/ sau de/ pustie, trăind printre stânci***, evocat în Ps. 101,vers. 7, cum expune amănunţit în Comentariul său Eusebiu de Cesareea/ m. în anul

[1] V. n. urm.
[2] Doering, 1940, p..VI (citat din Prefaţa la ed. I, 1932, pasajul aici subliniat, în original: „*im Leben, Denken und Kunstschaffen der christlichen Menschheit vergangener und gegenvärtiger Zeit verstehen will”*/ BAR, I 509045) Trad. în rom. ap. Golescu, 1943, p. 36. // Extras, BAR III 216463 II..
[3] Drăguţ, 1976, passim.
[4] Cf. *Enciclopedia Universală Britanică*, ed. rom. Dan Vidraşcu,vol. 12, Litera /Britannia, 2010, p. l 14,s.v. //BAR II879795//.
[5] Tervarent, 1958, col. 304-305 //BAR II 390047//. Trimiteri la Herodot (Hist. II 75), Ovidiu (Metamorf.,XVI,392-407) şi „***Lactantii de ave phoenice***”.

în 340/ şi mai puţin,sau de loc, spre ***pelicanul de baltă***, prinzător de peşte, sau ***babiţa*** (Pelecanus onocrotalus), atât de realist redat,de exemplu, pe cupele de la Coconi, pe Iezerul Mostiştea (sf. sec. XIV)[6]. //Despre Fiziologul românesc, infra//.

Aşadar, percepţii - şi nu doar în mentalul popular, ci şi în cel cult (vezi Dante: „*Cristo il nostro Pellicano*", Paradis, XXV-112)[7] şi mai cu seamă nenumărate reprezentări în spaţiul medieval european (tapiserii, picturi, sculpturi, v. aici Fig. 2/2). //Deloc întâmplător, cum am aflat dintr-o emisiune TV, Legenda Pelicanului e redată şi pe o coroană de aur, a regelui Christian IV al Danemarcei (1588-1648), existentă în colecţiile Muzeului Frederiksborg//.

Pe teritoriul .românesc în mediul catolic de la Sibiu, Legenda e redată pe cristelniţa de bronz turnată de **Leonhardus**, în 1438, aflându-se printre alte 227 de reprezentări!! (Biserica parohială, azi evanghelică)[8], precum şi la Cluj, pe uşa Sacristiei de la Sf. Mihail[9]; iar cahla de la Târgovişte a fost lucrată, în 1649, de un anonim meşter, posibil tot din rândul saşilor protestanţi, bârseni, ca acel **GK** amintit, spre deosebire de nu mai puţin faimosul exemplar meşterit şi semnat de **Oprea** al nostru, în 1581, v. Slătineanu, 1938, PI. XIII, c). Altminteri, meşteri locali sau de peste Munţi au fost pietrarii-sculptori care au redat Legenda **„pajărului"**/v. infra/ de la Fântâna **M-rii Vieroş** (Muscel, 1575, restaurată în 1645, Fig. 2./5)[10], sau acela care a dăltuit-o pe capitelul coloanei din pridvorul Bisericii bucureştene sfinţite în 1702 (Fig. 3/2), astăzi zisă **Colţea** (după numele ispravnicului, Colţea Udrescu, iar de fapt, ctitoria marelui spătar Mihai Cantacuzino, ucis de turci în 1716)[11]**"**. Un posibil localnic, călugăr instruit, va fi fost şi caligraful de după 1648 al cărţii de cult trilingve (slavo-greco-română) - ***Slujebnicul Mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei***, cu splendide motive florale şi,mai ales, iniţiale-color. între care, în două locuri, vedem faimoasa legendă (redăm aici doar desenul iniţialelor, Fig. 2 /3-4)[12].

În sfârşit, despre **„Pajăr".**

Şi la noi au circulat variante ale ***Fiziologului*** („cu derivatele sale, Bestiariile sau Floarea Darurilor, ciudate tratate de zoologie cu tendinţă… teologică", de unde şi „confuziile frecvente şi varietatea denumirilor când se caută descrierea pur obiectivă: **e**

---

[6] Cf. Cabrol Leclerq, 1938, /Fig./10087,voce de H. L.; citaţi de Barnea, 1943, p. 226-26 . Despre vasele decorate în relief ştampilat din aşezarea dispărută de pe Mostiştea, v. N. Constantinescu, ***Coconi,*** 1972, p. 127-28, Fig.57; idem, ***„Betrachtungen über einige Gefässformen in Muntenien aus der Zeit Mirceas des Alten"***, Dacia, N. S., X,1966, p. 372-82.

[7] Tervarent, *op. cit.*, col. 302-303.

[8] Drăguţ, 1976, p. 189.

[9] Golescu, 1943, p. 37.

[10] *Ibidem*, Fig. 1 (clişeu de Arh. Horia Teodoru) O vedere cu Fântâna ruinată la N. Ghika-Budeşti, Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia, Partea a III-a, veacul al XVII-lea, Pl. CCCXXVI, Fig. 513. (= BCMI,XXV, Fasc. 71-74, 1933). Despre confuzii în denumirea pasării-jertfa, infra. n. 12-14.

[11] Golescu, 1943, p. 36 şi Fig. 2 („Pajărul de pe capitelul pridvorului"), fotografie de Arh. A. Petit); vezi Aurora ILIEŞ, Biserica Mănăstirii Colţea, Meridiane, Bucureşti, 1969, Fig.20. în astfel de context, istoric şi artistic, ne putem întreba dacă, de Vinerea Patimilor, vor fi observat credincioşii, chiar în trecere, şi sculptura din pridvor înainte de a intona, la Prohodul Domnului: „Ca un pelican, din rănită coasta ta, Cuvinte, pre ai Tăi fii ce au murit, înviezi acum, picături de viează preste ei picând" - v. Barnea, 1943, p. 228-29 comentariu şi confirmare asupra spuselor despre legendă la Eustaţiu de Antiohia (m. în. de 337) şi la Fericitul Augustin (m. 430).

[12] Popescu-Vâlcea, 1943, p. 142, Fig. 31-32. „Vultur...", vedea autorul în Fig. 31, de unde şi corectarea ivită imediat - v. I. Barnea, în BOR, LXI, 1-3, 1943, p. 139.

pelican, vultur, barză sau ghionoaie?” Golescu, 1943, p. 37, subl. N. C.). De pildă, aflăm dintr-o redacţie românească din anul 1777:

„pajărul, *neiasită* slavoneşte, iar greceşte *pelican*, carea iaste învrăjbită cu şărpii şi-i omoară puii, iar el se scobeşte cu pliscul în piept şi lasă sânge peste ei şi-i învie” - de unde şi comparaţia cu jertfa lui Iisus Hristos[13].

Modificată întrucâtva, tema-simbol e redată astfel într-un manuscris al Fiziologului (BAR, Mss 2158, sec. XVIII).

„Pentru pasărea Neiasit adecă pelican - *Aşijderea pelicanul, fiind foarte iubitor de pui, că după ce cresc puii lovesc pre muma lor cu aripile preste obraz; de aceea se mânie şi începe a-i lovi cu ciocul şi îi omoară; apoi i să face milă şi plânge preste dânşii trei zile, şi iar cu ciocul îşi împunge pieptul ei, curgând sângele preste pui, iar ei înviază.*

Pilda iaste aşa:

Aşa şi Domnul Iisus Hristos...”[14].

Ciudăţenia celor oferite spre exemplificare de *Fiziologul românesc* menţionat, este în toate ilustrativă prin simpatica şi nevinovata pasăre numită **ghionoaie** - care *„este iubitoare de puii săi şi de drag/os/te mare îi omoară; şi viind ghionoiul pică sânge de la el peste rănile lor şi-i înviează. - Aşa şi Hirstos… etc.”*[15]. Confuzie evidentă: ghionoaia de aici, sau ciocănitoarea noastră, „care zboară din copaciu în copaciu, oprindu-se la lemnul găunos pentru a-l scobi cu ciocul şi a-şi face cuibul în el…”, cum stă scris tot în Fiziolog, nu e altceva decât traducerea greşită a termenului neo-grecesc **pelekàn** foarte uşor luat drept **pélekas** sau **pelekãs** (*dendrokolaptes*)= gheonoaie”![16].

În sfârşit, încă o remarcă vrednică de reţinut, aparţinând autoarei din veacul trecut, cu referire tot la spaţiul istorico-artistic muscelean/argeşean:

„Pentru a dovedi familiarizarea meşterilor români cu motivul, N. C./ pelicanului, e locul să pomenim şi reprezentarea pictată de zugravii «Radu i Constantin brat ego sin Şărban ot Dălgopol», în medalionul care decorează pridvorul adăogat la biserica mănăstirii Valea Muscel în anul 1797, despre care vorbeşte dl V/ictor/ Brătulescu: «… pilda pelicanului care-şi desface pântecele pentru a-şi hrăni puii, iar în josul lor un şarpe; într-o margine un copac; sus o inscripţie: Acesta este de pustie»”[17].

---

[13] M/oses/ Gaster, „*Physiologo rumeno*” , in Archivio glottologico italiano, X (1886), Roma, Torino, Firenze, p. 277 (ap. Golescu 1943, p. 36, col. l, n. l). Vezi şi n. urm.

[14] Barnea, 1943, p. 227-28/n. l/, care citează din Marg. D. Mociorniţă, „Traduceri româneşti din Fiziolog (cel mai vechiu text)”, în Cercetări literare, 1,1934, p.85.

[15] M. Gaster, *op.cit.*, p.283 (ap. Barnea, 1943, p. 228, n.4).

[16] Barnea, 1943, p. 228.

[17] Victor Brătulescu, *Mănăstirea Valea din judeţul Muscel. O ctitorie necunoscută a lui Radu Paisie*, în „BCMI“, XXIV, Fasc. 67, Ian.-Mart. l931, p. 13, 17; M. Golescu, *op. cit.*, p. 37. Altminteri, tot la pridvorul adăugat bisericii, alăturat scenei menţionate se află pictată în 1797 o alta, cu totul insolită ca text însoţitor: Pilda bogatului care nu ştie ce va face cu recolta cea nouă. Bogatul e zugrăvit stând pe scaun, iar în faţa lui jitniţele. Din dreptul gurii porneşte următoarea inscripţie: «Ştiu ce voi face, strica-voi jitniţele meale: mai mari la voi zidi». în faţa lui, într-un colţ, deasupra un înger îi spune: «Nebune...sufletul tău» (Brătulescu, *op. cit.*, p. 17, col. 1). /Subl. N.C./. Spre comparaţie, cele înfăţişare de subsemnatul în „Argesis“, XXII, Istorie, 2013, p. 53 şi Fig. l (Curtea de Argeş, frescă sec. XIV din Biserica Domnească).

*

* *

Am rezistat cu greu tentaţiei de a înfăţişa multe şi felurite alte exemplificări din spaţiul românesc şi învecinat, dar cele de aici, pe lângă concluziile de substanţă ale ostenitorilor citaţi în Bibliografie, permit la rându-ne să încheiem : vitregita sobă din Casa Domnească târgoviştească, prin doar câteva fragmente din ea ne dezvăluie - e de repetat - un semnificativ aspect nu doar de ordin material, fizic, ci mai cu seamă unul de ordin cultural, care nu trebuie scăpat din vedere: atunci şi acolo, sub cârmuirea blajinului **Matei Vodă Basarab**, se afla o vorbitoare a latinei. **Elina Doamna**, iar ca dregător şi confident domnesc se manifesta duhul larg-cuprinzător al fratelui ei, nimeni altul decât cărturarul **Udrişte Năsturel**».

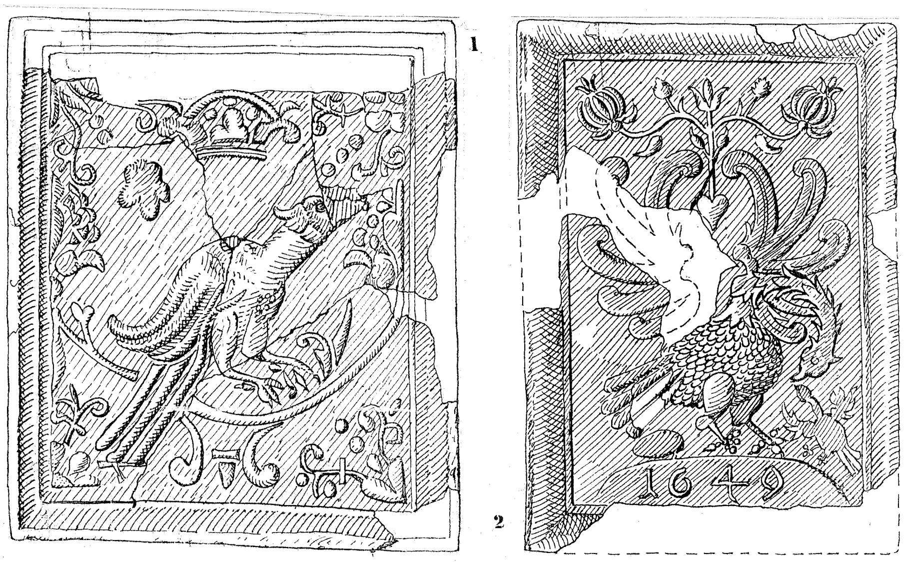

Fig. 1. Cahle din sec. XVII cu figuraţii medievale, simbolice/ soba prăbuşită, găsită în terasa „M"/1961/: l).Legenda pasării Phoenix : 2). Legenda Pelicanului.

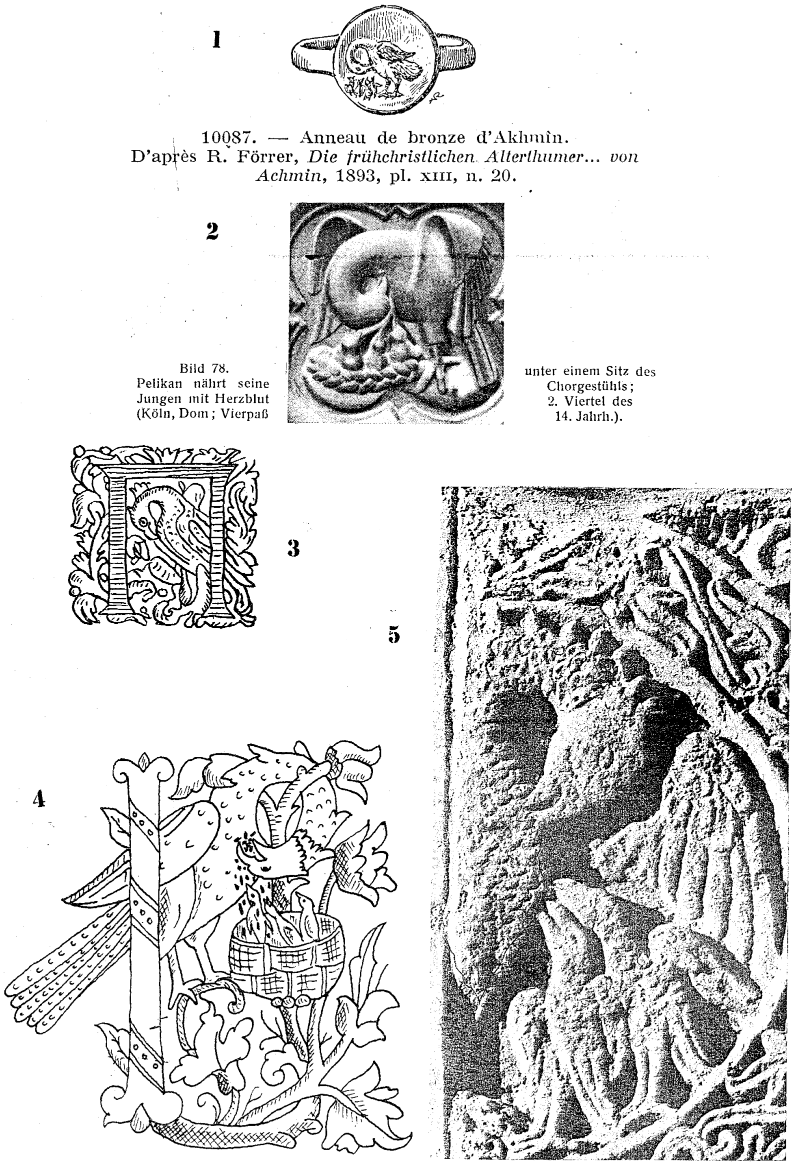

Fig. 2. Legenda Pelicanului (ilustrații comparative de-a lungul secolelor): 1) pe inelul de bronz din necropola paleocreștină de la ***Acqmîn****/Panopolis/, Egiptul de Sus (ap. Leclercq, 1938); 2). pe un medalion - Vierpass /c. 1350 / de pe scaunul din Chor-ul Domului din Köln (ap. Doering, 1940); 3-4) pe inițiale din* ***Slujebnicul*** *Mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei /sec. XVII/ (ap. Popescu - Vâlcea, 1943); 5) pe Fântâna (ruinată) de la M-rea Vieroș / sec. XVII ? / (ap. Golescu, 1943, Fig. l).*

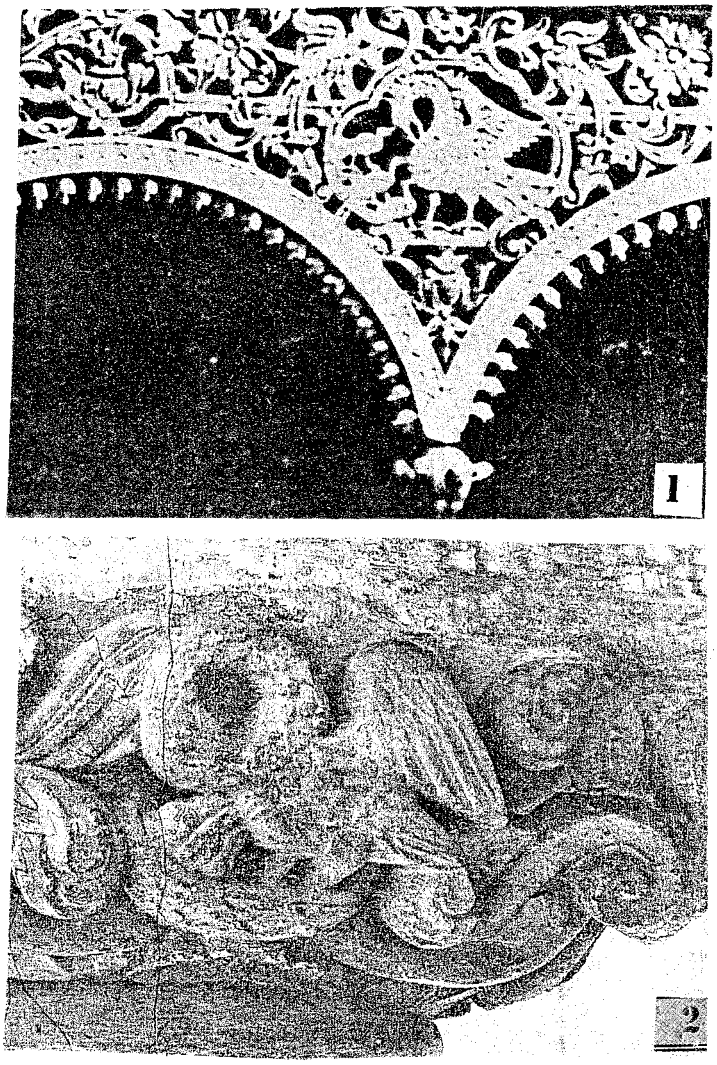

Fig.3. Legenda Pelicamului: 1). Pe tâmpla /de lemn/ Bisericii Sf. Ilie din Iaroslavl Rusia, sec. XVII (ap. Golescu, 1943, Fig. 3); 2). Pe capitelul coloanei din pridvorul Bisericii Colţea, Bucureşti, 1702 (ap. Golescu, 1943, Fig. 2).

THE MEDIEVAL SYMBOLS IN THE HISTORICAL ARGEŞ AREA

Abstract

The presentation of some widely spread decorative patterns from the Middle Ages, starting from an archaeological discovery from 1961, Târgovişte, i.e. two stove tiles, Kachelofen, poele, having the ancient symbol of Phoenix (Fig. 1/1) and especially the Legend of the Pelican, documented in the Medieval Romanian area (Fig. l/2, Fig. 2/l-5, Fig. 3/l-2), about which a lot is written in the European literature.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

CULTURA ORALĂ ŞI ROLUL EI SOCIAL ÎN ŢĂRILE ROMÂNE (SEC. XV-XVIII)

CLAUDIU NEAGOE*

De la sfârşitul secolului al XVII-lea, interesul pentru *folclor* a devenit tot mai mare în rândul cărturarilor noştri, asemeni lui Dosoftei sau Ion Neculce[1]. Unii însă şi-au manifestat reţinerea în ceea ce priveşte contribuţia *cântecelor populare* la reconstituirea trecutului. Exemplul stolnicului Constantin Cantacuzino rămâne elocvent în acest sens:

> „Însă nu zic că den om în om n-au rămas şi aici nişte spuneri şi nişte poveşti, mai vârtos bătrânii ce povestesc din cele ce au fost. Ci şi acelea foarte slab lucru iaste şi primejdie de a le crede, pentru că de multe ori s-au luat seama, că de un lucru numai, doi într-un chip nu povestesc, ci unul una, altul alta bănuieşte. Unde nici de la acelea nicio adevărată ştiinţă n-avem, nici den cântecele care vestesc de vitejii, au de alte fapte ale domnilor şi a altor vrednici oameni, ce au lucrat, cari dupe la lăutari şi dupe la alţi cântători auzim, putem şti cevaşi ales. Că şi acelea nu numai ce au laudă mai multă, au hulesc decât cele ce au fost, ci şi foarte împrăştiiat şi prea pe scurt pomenesc lucru şi făr de nici o orânduială sau tocmeală”[2].

Spre deosebire de stolnicul Cantacuzino, marele cărturar şi domn moldovean, Dimitrie Cantemir (1710-1711) a fost primul care a dat cu adevărat importanţă folclorului, fiind considerat, pe bună dreptate, „părintele etnografiei, folcloristicii şi ştiinţei artei populare româneşti”[3].

Începând cu Anton Pann, considerat primul nostru culegător de folclor[4], odată cu acele *Poezii deosebite sau Cântece de lume*, apărute în 1831, interesul pentru

---

* Universitatea din Piteşti.

[1] Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. III, *Poezii populare*, text stabilit de Georgeta Rădulescu–Dulgheru, studiu introductiv de Gh. Vrabie, Bucureşti, 1978, p. 6.

[2] Constantin Cantacuzino stolnicul, *Istoria Ţărâi Rumâneşti, întru care se cuprinde numele ei cel dintâi şi cine au fost lăcuitorii ei atunci şi apoi cine o au mai descălecat şi o au stăpânit până în vremile de acum, cum s-au tras şi stă*, în Cronicarii *munteni*, selecţia textelor, studiu introductiv, note, comentarii şi glosar de Dan Horia Mazilu, Bucureşti, 2004, p. 6.

[3] Iordan Datcu, S. C. Stroescu, *Dicţionarul folcloriştilor. Folclorul literar românesc*, Bucureşti, 1979, p. 110.

[4] *Ibidem*, p. 325. Spre deosebire de cei doi autori mai sus menţionaţi, Ovidiu Papadima, vorbind despre Anton Pann, în urmă cu şaisprezece ani, arăta următoarele: „nimic nu indică cea mai mică preocupare teoretică referitoare la folclor şi nici un semn că pasionatele dezbateri de idei, pricinuite în Europa de către descoperirea poeziei populare, la răspântiile dintre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, ar fi avut vreun ecou

folclorul muzical românesc a crescut în rândul intelectualilor din perioada romantică (V. Alecsandri, N. Filimon, D. Bolintineanu, G. Sion), acesta constituind încă un argument esenţial în favoarea demonstrării vechimii şi continuităţii românilor în spaţiul Carpato-Danubiano-Pontic[5].

*
*   *

Termenul de *folclor* este de origine engleză (*folk*-popor şi *lore*-înţelepciune, ştiinţă) şi a fost lansat de arheologul William J. Thoms (1846). La români termenul a fost folosit de G. Ionnescu-Gion (1883), B. P. Haşdeu (1885) şi N. Iorga (1893).

Astăzi, termenul de folclor defineşte totalitatea operelor de artă create de popor[6]; el cuprinde manifestări artistice din domeniul literar (folclor literar), muzical (folclor muzical), coregrafic (folclor coregrafic) şi dramatic (teatru folcloric).

Trăsăturile folclorului sunt următoarele:

- ♦ Caracterul colectiv; deşi creat iniţial de un individ, reprezentant al colectivităţii, produsul folcloric este preluat apoi de ceilalţi membrii care au libertatea de a-l transforma;
- ♦ Caracterul anonim, oral şi sincretic; textul poetic este îmbinat cu melodia, cu dansul sau cu amândouă;
- ♦ Diversitatea de genuri, care diferă prin tematică, funcţie, structură muzicală şi modalitatea de execuţie.

Genurile folclorului sunt legate de:

- ♦ datele calendarului popular (colindul cu sau fără măşti, pluguşorul, piţărăii[7], vasilica, steaua, junii);
- ♦ muncile agrare şi pastorale (caloianul[8], lazărul[9], paparuda[10], drăgaica[11]);
- ♦ şezătoare şi de clacă;

în conştiinţa literară a lui Anton Pann"; Ovidiu Papadima, *Anton Pann, „Cântecele de lume" şi folclorul Bucureştilor. Studiu istoric–critic*, Bucureşti, 1963, p. 13.

[5] Gheorghe Oprea, *Folclor muzical românesc*, Bucureşti, 2001, p. 5.

[6] *Dicţionar de termini muzicali*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, coord.: Firca Gheorghe, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2008, pp. 217-218.

[7] Pizari – copiii care colindă.

[8] Caloianul (popular, *Scaloian, Udoi, Mumuliţă de ploiţă*) - sărbătoare având la origine mitul zeului naturii, pe care oamenii bisericii l-au asimilat cu Ioan Botezătorul. Obiceiul era practicat de copii în a treia marţi sau a patra joi după Paşti ori după Rusalii. Caloianul era confecţionat din lut sau alte materiale, împodobit şi îngropat cu ceremonial (bocire, masă, pomană), apoi, după 3 zile, era dezgropat şi azvârlit pe o apă curgătoare. Textul poetic este o invocaţie pentru ploaie şi o urare de belşug.

[9] Obicei calendaristic de primăvară, cu caracter agrar, practicat în Muntenia, la o zi fixă (sâmbăta Floriilor). Un grup de băieţi/fetiţe aleg un ginere/o mireasă, care umblă din casă în casă, jucând şi cântând, primind în schimb daruri (produse alimentare şi bani). Tematica are la bază un peronaj numit Lazăr, care pleacă cu oile/caprele la pădure; acesta cade dintr-un copac şi moare. Surorile lui îl găsesc acoperit de frunze, îl scaldă şi-l bocesc.

[10] Ritual practicat de copii, unul din ei fiind îmbrăcat în verdeaţă şi purtat prin sat; aceştia cântă o invocaţie pentru o ploaie, continuă cu urări de belşug în animale şi grâne

[11] Sărbătoare populară de primăvară-vară (24 iunie), atestată de principele-cărturar Dimitrie Cantemir: un grup de fete, îmbrăcate în costume speciale, împodobite cu cununi de drăgaică, cu coliere la gât şi la mâini, îşi aleg un mire/mireasă (Drăgan/Drăgaică); obiceiul sărbătorea maturizarea recoltei şi se desfăşura în mai multe "acte": împodobirea Drăganului/Drăgaicei, pornirea în alai pe uliţe şi pe holde, cu basmale fluturând în vânt, cântecul şi jocul pe la case şi pe uliţe.

- ciclul familial (cântece şi versuri la naştere, la nuntă şi la înmormântare);
- aspectele sociale (doina[12] şi cântecul bătrânesc sau balada).

Balada s-a răspândit începând cu secolul al XVI-lea în mediile culte ale categoriilor sociale privilegiate. Baladele erau de mai multe feluri: "balada de curte" sau "cântecul feudal" (*Vartici, La fagul Miului, Corbea, Vlad Vodă Vintilă, Aga Constantin Bălăceanu şi Constantin Brâncoveanu, SerdarulPetre Obedeanu şi Nicolae Mavrocordat*); "balada eroică" sau "cântecul de vitejie" (*Ştefan, Ştefan, voievod, Ioan Vodă, Radu Calomfirescu*); "balada sau cântecul haiducesc" (*Bujor, Codreanu, Iancu Jianu*).

Potrivit obiceiului, în zilele de sărbătoare sau la marile ospeţe şi petreceri boiereşti şi domneşti, se auzeau cântând lăutarii, „cântecele domnilor trecuţi: cu nume bun şi cu laudă celor buni, iară cu ocară celor răi şi cumpliţi"[13]. Tot astfel şi prin pieţele publice sau prin târguri, unde aceştia – ne spune nobilul polon Maciej Stryjkovski - „cântă faptele oamenilor însemnaţi în stihuri, însoţite de sunet de scripcă ‹din cele› pe care le numim sârbeşti, ‹sau› alăute, cobze şi harfe, spre marea bucurie a poporului de obşte, care ascultă faptele de seamă ale principilor şi cavalerilor vestiţi"[14].

La 1574-1575, când nobilul polon lua contact cu realităţile româneşti, circula cântecul *Ştefan, Ştefan voievod*. Lăutarii moldoveni şi cei munteni cântau „pe scripci sârbeşti" la marile adunări: „Ştefan Ştefan voievod a bătut pe unguri, pe ruşi şi pe poloni"[15]. Cântecul exprima năzuinţele de libertate şi neatârnare ale moldovenilor, într-o perioadă extrem de agitată, în care Ioan-vodă cel Viteaz, domnul Moldovei, se răsculase împotriva Înaltei Porţi, prefigurând astfel marea răscoală a Ţărilor Române care avea să se producă la sfârşitul veacului al XVI-lea sub conducerea lui Mihai Viteazul.

Cântecul bătrânesc a avut, fără îndoială, un pronunţat caracter social, el reflectând diferitele frământări din sânul societăţii medievale româneşti. Balade, precum *Corbea* şi *La fagul Miului*, apărute în veacul al XV-lea, ascund, în viziunea lui Anton Balotă, un conflict aproape necunoscut, el nefiind menţionat de cronicile interne muntene, între boierii munteni şi domnul Moldovei, Ştefan cel Mare[16], care a controlat, dacă nu chiar a „stăpânit" Ţara Românească, vreme de 16 ani[17]. Cele două balade au

[12] La 1714, ajuns în Moldova, călătorul german Erasmus von Weismantel, vorbind de originea doinei (*daynam*), oferă următoarea explicaţie fantezistă: "Un oarecare domn sau voievod avea un câine numit *Doina*. Acest câine s-a pierdut şi cum îi era foarte drag şi de mare preţ s-a dat poruncă straşnică în toată ţara ca locuitorii să caute câinele şi să i-l aducă domnului, căci altfel va fi rău de cei vinovaţi de aceasta dacă nu va fi găsit. Atunci s-a ridicat toată ţara, tineri şi bătrâni, căutând câinele prin câmpii şi păduri şi chemând într-una *Doina, Doina* şi de atunci se strigă în toată ţara Doina-Doina"; *Călători străini*, vol. VIII, p. 359.

[13] Nicolae Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, în Idem, *Scrieri*, vol. I, ediţie de Svetlana Korolevski, Chişinău, 1990, p. 27.

[14] Maciej Stryjkovski, [*Menţiuni despre călătoria prin Ţara Românească şi Moldova*], *1574-1575*, în *Călători străini*, vol. II, p. 449.

[15] *Ibidem*, p. 454.

[16] Anton Balotă, *Funcţiunea socială a cântecului bătrânesc. Balada de curte – un străvechi gen literar românesc*, în Idem, *Izvoarele baladei populare româneşti*, pp. 49, 54.

[17] *Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 5.

fost create şi puse pe strune de „guslarii”[18] sârbi pripăşiţi în acest veac la curţile boiereşti muntene[19].

Detalii interesante despre frământările şi moravurile societăţii moldovene din secolul al XVI-lea, găsim în balada *Vartici* sau *Doamna Ileana şi Vartici*, care, sub forma unei aventuri amoroase neîmpărtăşite, ascunde un conflict de autoritate între Elena Branković, mama lui Iliaş-vodă Rareş, domn al Moldovei, şi marele hatman Petru Vartic, omorât în 1548[20], doamna ţării fiind fidelă Înaltei Porţi, marele hatman fiind mult mai legat de creştinii poloni şi austrieci[21]. Balada este creaţia unui muzicant sau lăutar de la Curtea Moldovei, din vremea primei domnii a lui Alexandru Lăpuşneanu (1552-1561), adversar al doamnei Elena Branković[22].

Nici societatea munteană a acestei veac XVI n-a fost scutită de frământări social-politice. Balade precum *Vlad Vodă Vintilă* sau *Radu Calomfirescu* o dovedesc cu prisosinţă. Primul, domn al Ţării Româneşti între 1532 şi 1535, adept al cauzei creştine antiotomane s-a aflat în conflict cu gruparea turcofilă a boierilor Craioveşti, reprezentată de Barbu al III-lea Craiovescu[23]. Deşi a căutat să-i elimine prin vicleşug, domnul a căzut el însuşi victimă duşmanilor săi[24]. Aşa cum relatează cea mai veche variantă a cronicii interne muntene: „Iar în al treilea an al domniei lui s-a dus la Craiova la vânătoare de cerbi. După ce a trecut apa Jiului, s-a sfătuit domnul cu oamenii lui să ucidă pe toţi boierii. Când boierii au prins de veste, s-au gătit şi s-au răsculat şi l-au ucis pe malul apei Jiului”[25].

Cel de-al doilea personaj de baladă, Radu Calomfirescu, a fost unul din cei mai însemnaţi căpitani ai lui Mihai Viteazul. Dincolo de evidenţierea faptelor sale de vitejie, balada *Radu Calomfirescu* reflectă şi disensiunile apărute între boieri şi domnul ţării[26], fapt consemnat de altfel şi în unele documente ale epocii[27]. Cântecul, apărut în mediul Curţii Domneşti, a suferit modificări în funcţiunea socială, el căpătând un caracter popular sub influenţa noilor medii în care s-a manifestat cântăreţul: târguri şi hanuri. „Trecerea cântecului în circulaţia populară – consideră Anton Balotă – care i-a schimbat funcţiunea socială, s-a realizat prin mijlocirea unui proces literar care a lăsat urme în versurile variantelor ce ni s-au conservat în circulaţia folclorică modernă. Din cântecul domnesc iniţial, în care cântăreţii profesionişti scoteau în evidenţă fărădelegea voievodală pentru a explica indirect cauzele trădărilor boiereşti, cântăreţii itineranţi

[18] Aici cu sensul de „lăutari”.
[19] Anton Balotă, *op. cit.*, în loc. cit., p. 52.
[20] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei* , p. 156: „Şi în domnia lui ‹Iliaş Rareş›, sâmbătă după Paşti, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târgu în Huşi şi l-au dus de l-au îngropatu în mănăstire, în Pobrata, în anii 7056 [1548] aprilie 7”.
[21] Anton Balotă, *op. cit.*, în loc. cit., p. 28.
[22] *Ibidem*, pp. 30-31.
[23] Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324-1881, Secolele XIV-XVI*, Bucureşti, 2001, p. 188.
[24] Anton Balotă, *Circulaţia guslarilor prin ţările româneşti*, în *Izvoarele baladei populare româneşti*, p. 241.
[25] Virgil Cândea, *Letopiseţul Ţării Româneşti (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în „Studii. Revistă de Istorie”, tom. 23, 1970, nr. 4, p. 685.
[26] Anton Balotă, *Geneza şi evoluţia baladei lui Radu Calomfirescu*, în Idem, *Izvoarele baladei populare româneşti*, pp. 119-121. Despre conflictele lui Mihai Viteazul cu boierii, vezi Ion Ionaşcu, *Mihai Viteazul şi boierii trădători*, în „Magazin Istoric”, an. II, 1968, nr. 1, p. 82.
[27] Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ediţie de Ruxandra Mihăilă, Bucureşti, 1999, pp. 41-43, doc. XXVIII.

care l-au transmis în rândurile poporului au făcut un cântec în ale cărui versuri atât ucigaşii, cât şi victima, boier el însuşi, au fost trecuţi pe acelaşi plan ideologic negativ, anecdotei dându-i-se acum rostul de a demasca moravurile lumii boiereşti”[28].

Faptele de vitejie, conflictele din sânul elitei boiereşti, au continuat să se numere printre subiectele preferate de muzicanţii lăutari şi în secolele XVII–XVIII. Stau mărturie în acest sens balade precum cea a căpitanului Mihu sau *Mihu haiducul*[29], a *Căpitanului Ionaşcu*, unul din oştenii de nădejde ai lui Ştefan al II-lea Tomşa, domnul Moldovei (1611-1615, 1621-1623)[30], cea a lui *Constantin Aga Bălăceanu şi Constantin Brâncoveanu*, pusă pe strune de Ion Ştirbu Purcel, lăutar din Teleorman, sau cea a lui *Petre Serdarul Obedeanu şi Nicolae Mavrocordat vodă*, cântată în primele decenii ale secolului al XVIII-lea de fiul acestuia, Gheorghe Ştirbu Purcel[31].

Nu lipsesc însă, în această perioadă, nici cântecele cu subiect tragic sau moralizator. Mai mult ca sigur evenimente precum omorârea unor boieri, ca marele postelnic Constantin Cantacuzino (1663)[32], marele vornic Manolachi Bogdan şi fostul mare spătar Ioan Cuza (1778)[33] sau martiriul unor domni precum Constantin Brâncoveanu (1714)[34], Grigore al III-lea Ghica (1777)[35] şi Constantin Hangerli (1799)[36], au fost puse pe strune şi cântate de lăutarii munteni şi moldoveni.

Cele mai sugestive cântece sub aspectul prezentării frământărilor sociale în secolele XVII-XVIII sunt *cântecele haiduceşti*[37]. Balade precum *Miul Cobiul*, *Corbea*, *Bujor*, *Gruia lui Novac*, *Codreanu*, *Badiul*, *Iovan Iorgovan*, *Iancu Jianu*[38], erau cântate de lăutari prin hanuri şi târguri. Ele scoteau în evidenţă lupta unor haiduci vestiţi

---

[28] Anton Balotă, *op. cit.*, în loc. cit., p. 124.

[29] Acesta a fost se pare un personaj real, Mihai din Coţofeni, un boier viteaz din părţile Doljului care a luat calea pribegiei în Transilvania, la 1630, alături de aga Matei din Brâncoveni (*Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 96; vezi despre acesta la C. V. Obedeanu, *Mihai Coţofeanu*, în „Arhivele Olteniei”, VIII, 1929, pp. 62-74). Acesta devine personaj de baladă pe la 1610-1611, când luptă împotriva nobilului Rácz György, trimis la Craiova, în calitate de mare ban, de către principele ardelean Gabriel Báthory, care tocmai ocupase Ţara Românească (Paul Simionescu, Paul Cernovodeanu, *Cetatea de scaun a Bucureştilor. Consemnări, tradiţii, legende*, Bucureşti, 1976, p. 82). In vremea domniei lui Matei Basarab a ocupat dregătorii importante: a fost numit mai întâi mare stolnic între 15 martie şi – 29 decembrie 1633, iar apoi mare spătar între 6 ianuarie 1634 şi 20 decembrie 1635 (N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători*, p. 164).

[30] Anton Balotă, *Circulaţia guslarilor prin ţările româneşti*, în *Izvoarele baladei populare româneşti*, p. 236.

[31] Constantin V. Obedeanu, *op. cit.*, p. 539.

[32] Radu Greceanu, *Poveste de jale şi pre scurt asupra nedreptei morţi a preacinstitului Constantin Cantacuzino, marelui postialnic al Ţării Româneşti*, în *Poezia românească de la începuturi până la 1830*, antologie, glosar şi bibliografie de Gabriela Gabor, prefaţă de Dan Horia Mazilu, Bucureşti, 1996, pp. 55-68.

[33] *Stihuri asupra peirii răposatului Manolachi Bogdan vel vornic i a lui Ioan Cuza biv vel spătar carii cu urgiia împărătiască şi de sabiia domniască s-au săvârşit în domniia mării sale Constandin Dimitria Moruzi voevod, la leat 1778 august 18 zile*, în *Cronici şi povestiri versificate (Sec. XVII-XVIII)*, ediţie îngrijită de Dan Simonescu, Bucureşti, 1967, pp. 203-220.

[34] *Istoria lui Constantin vodă Brâncoveanul*, în *Cronici şi povestiri versificate (Sec. XVII-XVIII)*, pp. 60-66.

[35] *Versuri pentru moartea domnului Grigorie Ghica, întâmplată la anul 1777 octombrie 1*, în *Cronici şi povestiri versificate (Sec. XVII-XVIII)*, pp. 179-188; *Istoriia lui Grigorie vodă Ghica, domnul Moldovii, care l-au tăiat capigi başa Ahmet, cu ferman de la Poartă*, în *Cronici şi povestiri versificate (Sec. XVII-XVIII)*, pp. 188-195.

[36] ‹*Mazilia şi uciderea lui Hangerli voevod*›, în *Cronici şi povestiri versificate (Sec. XVII-XVIII)*, pp. 307-312.

[37] Traian Ionescu–Nişcov, *Haiducia şi cântecele haiduceşti*, în „Revista de Folclor”, an. III, 1958, nr. 2, pp. 113-126.

[38] G. Dem Teodorescu, *Poesii populare române*, Bucuresci, 1885, pp. 487-561.

împotriva nedreptăţilor boierilor şi domnilor, dar şi faptele unor hoţi şi tâlhari care au intrat în conştiinţa populară[39].

Nu lipsesc nici cântecele critice şi moralizatoare. În 1686, regele Jan al III-lea Sobieski al Poloniei (1674-1696) alunga din scaunul Moldovei pe Constantin-vodă Cantemir (1685-1693)[40]. Ajuns la Iaşi, de unde Constantin Cantemir fugise, regele a făcut masă mare cu boierii adversari domnului. Vreme de 40 de zile aceştia au ţinut-o tot în „chiolhane prelungite", ocazie cu care regele însuşi ar fi compus „un cânticel în limba moldovenească", poruncind lăutarilor moldoveni să-l pună pe muzică:

„Constantine,
Fuge bine,
Nici ai casă,
Nici masă,
Nici dragă jupâneasă"[41].

Unele cântece reflectau nemulţumirea şi starea de nesiguranţă provocate de numeroasele războaie şi ocupaţii militare, care-i făceau pe mulţi să ia calea haiduciei sau pe cea a pribegiei. Pe la 1770, de pildă, printre lăutarii de prin părţile Argeşului şi Muscelului, se auzea frecvent următorul cântec:

„Cât fusese Oltul turcesc
Mai puteam să mai trăiesc
Şi viaţa să mi-o îndrăgesc;
Ce de tăiam câte-un turc,
Nu puteam banii să-i duc
Şi de tăiam câte doi
Duceam banii la zăvoi
Cu caru cu patru boi.
Ş' altă foaie măr creţesc
Azi, mi-e Oltul muscălesc
Nu pot ca să mai trăesc.
Că de taiu câte-un muscal
Şi-l caut în buzunar
Numai iască şi amnar!
Că muscalul e muscal
E golan dar e duşman"[42].

Un cântec cu largă circulaţie în cele două Principate româneşti, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, era cântecul *Săracă străinătate*[43]. Altele, scoteau în evidenţă nemulţumirile sociale ale poporului de rând faţă de cei mari. În cronica lui Ioan Canta, găsim un fragment dintr-o *Istorie ce au scos domnilor şi boierilor* de pe la

[39] Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii româneşti. Epoca străveche, veche şi medievală*, vol. I, Bucureşti, 1973, p. 245.

[40] Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doa domnie a lui Constantin Mavrocordat*, în Idem, *Opere*, ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1982 pp. 310-311.

[41] Dimitrie Cantemir, *Viaţa lui Constantin Cantemir*, ediţie de Radu Albala, Bucureşti, 1973, p. 119.

[42] C. Rădulescu Codin, *Câmpulungul Muscelului istoric şi legendar*, Câmpulung, 1926, p. 178.

[43] Ovidiu Papadima, *Ipostaze ale iluminismului românesc*, Bucureşti, 1975, p. 71.

1769 sau 1770-1773, al cărei autor a rămas până astăzi încă necunoscut, dar ale cărei versuri au fost cântate de lăutarii acelei epoci:

„De zefchiuri ce au făcut,
Pre‹m›blându-s‹ă› pe la Prut,
Cu butca cu 4 cai,
Făcându zefu ca nişte crai,
Lăutarii le cânta
Şi ei de grij‹a› ţărâi nu purta"[44].

În timpul războiului ruso-turc din anii 1710-1711, lăutarii moldoveni cântau soldaţilor ruşi, aflaţi în lagărul de campanie de lângă Iaşi, un cântec vesel: *Brânză, brânză cu mălai, Bade Nicolai*[45]. Un veac mai târziu, în timpul unui alt război ruso-turc, desfăşurat între anii 1806-1812, lăutarii au scornit, în batjocură, pe seama generalului rus Meyndorf (1749-1813), nevoit să se retragă în chip ruşinos din faţa turcilor la Izmail (1807), cântecul *Mergi îndărăt (Mezgi enderet)*[46].

La 1821, în vreme ce Tudor se instala la mănăstirea Cotroceni, în marginea Bucureştilor, ale cărui uliţe au început să răsune numai de „cântece olteneşti"[47], Ipsilanti, cu cei trei mii de eterişti ai săi, ajungea la Ploieşti unde lăutarii i-au cântat, după un cântec mai vechi, apărut în timpul ocupaţiei ruseşti din anii 1806-1812[48]: *Să tră‹ia›scă naş brat şi Aleco Ipsilant*[49], adică *Să trăiască fratele nostru şi Alecu Ipsilant*[50].

Baladele sau cântecele vechi bătrâneşti, de vitejie, de haiducie, interpretate la curţile boiereşti şi domneşti ori prin oraşe şi târguri, au reflectat, fără îndoială, frământările şi transformările produse în societatea medievală şi premodernă românească şi au contribuit, în cele din urmă la definirea identităţii "naţionale".

---

[44] Ioan Canta, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la a doua şi până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1741-1769),* în *Cronici moldoveneşti*, ediţie critică de Aurora Ilieş şi Ioana Zmeu, Bucureşti, 1987, p. 183.
[45] Erasmus Heinrich Schneider von, [*Jurnal de campanie pe anii 1710-1714*], în *Călători străini*, vol. VIII, p. 316.
[46] Pavel Vasilievici Ciceagov, *Relatare despre Ţările Române în calitate de comandant militar al lor în timpul războiului ruso-turc, 1812*, în *Călători străini. Sec. XIX*, vol. I, p. 542.
[47] Ilie Corfus, *Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu (1802-1830)*, în „Studii şi Articole de Istorie", tom. VIII, 1966, p. 351.
[48] *„Să trăiască naşă brat Alexandru împărat"*, *Jalnica cântare a lui Zilot*, în Zilot Românul, *Opere complete*, ediţie critică de Marcel–Dumitru Ciucă, Bucureşti, 1996, p. 316, nota 77 bis.
[49] *Jalnica cântare a lui Zilot*, p. 153.
[50] C. N. Debie, *Cine au fost lăutarii din Ploieşti*, în „Studii şi materiale privitoare la trecutul istoric al jud. Prahova", Ploieşti, 1970, p. 229.

SOCIAL ORAL CULTURE AND ITS ROLE
THE ROMANIAN COUNTRIES (SEC. XV-XVIII)

Abstract

Most scholars and Romanian chroniclers of the Middle Ages, ignored oral traditions, showing them neîcredere in terms of their contribution to the reconstruction of historical facts of the past. The first scholar who gave importance folklore was Dimitrie Cantemir, prince of Moldavia (1710-1711), rightly called the “father of Romanian folklore and ethnography”. However, early folklore collectors were intellectuals of the nineteenth century, from Anton (1797-1854) and continuing with Nicolae Filimon (1819-1865), Demetrius Bolintineanu (1819-1872), Alecsandri (1821-1890) and Gheorghe Sion (1822-1892). For all of them, but for others, folklore has become another essential argument in proving age and continuity of Romanians in the Carpathian-Danubian-Pontic.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

VLAD ŢEPEŞ ŞI ÎNALTA POARTĂ

LUCIAN CONSTANTIN PALADE*

În anul 1444, Vlad Ţepeş împreună cu fratele său, Radu, au fost ostatici la turci, în Cetatea Egrigöz din ţinutul Kütahya, în Munţii Anatoliei, fiind mutaţi din Asia Mică la Adrianopol cel mai târziu în 1447, când tatăl lor, Vlad Dracul, a încheiat pacea cu sultanul Murad al II-lea[1]. „Când tinerii soseau în Istanbul - relatează marele turcolog, Halil Inalcik, - cei mai buni dintre ei erau aleşi ca *içoğlân-i* - paji - pentru Palatul Imperial, iar uneori însuşi sultanul prezida selecţionarea. *Içoğlân*-ii mergeau apoi în palatele din Istanbul şi Edirne pentru a primi o instruire specială, în timp ce cei rămaşi erau daţi cu chirie, pe unul sau doi ducaţi de aur, ţăranilor turci din Anatolia, înainte de intrarea în corpul *yeniçeri*-lor[2]. Potrivit surselor otomane, Mehmed Cuceritorul a introdus această practică, ce urmărea să-i înveţe pe băieţi limba turco-osmană şi obiceiurile turceşti. Sub o strictă disciplină a eunucilor, timp de doi până la şapte ani pajii primeau educaţia necesară de la tutorii lor din Palat şi apoi urma a doua selecţie, numită *çikma* (ieşire). Cei mai capabili intrau în serviciul a două camere din Palatul sultanului - Camera mai mare şi Camera mai mică - în timp ce cei rămaşi se alăturau diviziilor de cavalerie ale robilor Porţii Otomane. [...]

Potrivit lui Menavino, care a fost el însuşi *içoğlân*, educaţia de la Palat urmărea să formeze «omul de stat războinic şi musulmanul loial şi credincios, care în acelaşi timp putea să fie un om de litere şi orator cizelat, cu deplină curtoazie şi etică onestă». Dar scopul fundamental al educaţiei de la Palat era să inoculeze supunerea şi loialitatea completă faţă de sultan”[3].

Această lecţie l-a impresionat, cu siguranţă, pe Vlad, care era obişnuit mai degrabă cu preeminenţa marilor boieri (jupanii)[4] şi a clanurilor acestora în treburile statului românesc. Diferenţa fundamentală dintre ţara sa şi Imperiul Otoman consta mai ales în raporturile acestei clase politice cu voievozii aflaţi în scaunul de domnie.

---

* Liceul cu Program Sportiv, Câmpulung.

[1] Matei Cazacu, *Dracula,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2008, p. 76 şi p. 211.

[2] Armata permanentă de infanterie recrutată din *devşirme* până la mijlocul secolului al XVII-lea. Se consideră că, iniţial, ienicerii s-au format din rândul prizonierilor de război ai sultanului pe care acesta i-a capturat la cucerirea oraşului Adrianopol, în 1362-1363 (Andrina Stiles, *Imperiul Otoman, 1450-1700,* Bucureşti, Editura All, 1995, p. 67 şi p. 182).

[3] Halil Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică, 1300-1600*, ediţie şi studiu introductiv de Mihai Maxim, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996, pp. 169-170.

[4] Vezi la Lucian Constantin Palade, *Relaţiile Drăculeştilor cu boierimea în veacul al XV-lea,* în „Argesis“ Studii şi comunicări-seria Istorie, Piteşti, Editura Ordessos, 2009, p. 143-149.

Instabilitatea tronului muntean cu începere din 1420, schimbările succesive ale domnilor susţinuţi de diferite facţiuni boiereşti ofereau un contrast izbitor cu mecanismul bine uns al împărăţiei sultanilor.

În toamna anului 1448, voievodul transilvănean, Iancu de Hunedoara, a organizat o nouă ofensivă împotriva otomanilor[5]. Principele muntean, Vladislav al II-lea, s-a alăturat ofensivei creştine, în lipsa lui, Ţara Românească rămânând descoperită din punct de vedere militar şi expusă unei lovituri din partea turcilor.

În acest context, în fruntea unui corp expediţionar oferit de sultan, Vlad Ţepeş a ocupat capitala şi scaunul de domnie muntean[6].

Nu se ştie de ce sprijin dispunea Vlad în Ţara Românească în acel an, 1448, moartea tatălui său eliberându-i de jurământul de supunere pe marii boieri ai ţării, care erau adunaţi de un an în jurul lui Vladislav al II-lea. Cert este că această lovitură îndrăzneaţă a atras repercusiuni grave din partea autorităţilor ungare, viceguvernatorul Transilvaniei, Nicolae din Ocna-Sibiu, chemându-l imediat pe Dracula să vină pentru a justifica uzurparea tronului; totodată, i s-au cerut informaţii despre locul unde se afla Iancu de Hunedoara care, pentru autorităţile ungare neinformate, dispăruse pur şi simplu după lupta de la Kossovo[7].

Aflat la Târgovişte, Vlad Ţepeş a trimis o scrisoare judeţului şi pârgarilor din Braşov, ca răspuns la o scrisoare primită de la viceguvernatorul din Transilvania menţionat, acest text arătând pe deplin ambiguitatea situaţiei sale: „Vă dăm de ştire că dumnealui Nicolae din Ocna Sibiului ne scrie să facem bunătate a veni la dânsul până ce Măria Sa Ioan guvernatorul Crăiei ungureşti se va întoarce din război. Noi de aceia nu putem s-o facem pentru că marţea trecută ‹29 octombrie› fratele naibului din Nicopol a venit la noi şi a spus cu cea mai mare siguranţă cum că Murad, domnul turcilor, trei zile de-a rândul fără contenire a avut luptă împotriva chiar a dumisale Ioan Guvernatorul şi în ziua cea din urmă l-a închis între carele taberei iar Împăratul însuşi pe jos s-a coborât între ieniceri şi pe toţi cei ce erau afară şi înăuntrul carelor taberei i-au lovit şi i-au ucis. Dacă am veni acum la dânsul, turcii îndată şi pe noi şi pe voi ar putea să ne nimicească. Deci vă rugăm, stând în pace, să aveţi răbdare până vom vedea urmările dumisale lui Ioan însuşi. E îndoială despre viaţa lui chiar. Dacă însă va ieşi slobod din război, ne vom întâlni cu el şi vom face pace bună. Însă, dacă acum ne veţi fi potrivnici, de se va face ceva, să fie în paguba sufletelor noastre şi de primejdie înaintea lui Dumnezeu să răspundeţi.

Dată în Târgovişte, în ajunul zilei Tuturor Sfinţilor ‹31 octombrie›, anul Domnului ‹1448›.

Vlad, voievodul muntean, fratele vostru în toate”[8].

Dacă scrisoarea lui Dracula din 1448 către Braşov constituie actul cel mai important care confirmă prima sa domnie, veridicitatea ei este întărită de mai multe

---

[5] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, *De la Mircea cel Bătrân şi Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul*, ediţie îngrijită de Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura All Educational, 2003, p. 33.

[6] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 107.

[7] Idem, *Domnia lui Dracula în anul 1448*, în vol. *Vlad Ţepeş. Studii*, coordonator: Kurt W. Treptow, Iaşi: Tipografia *Moldova*, 2002, p. 84.

[8] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, *Acte şi scrisori din arhivele oraşelor ardelene (Bistriţa, Braşov, Sibiiu), publicate după copiile Academiei Române de N. Iorga*, partea 1, *1358-1600*, Bucureşti, 1911, p. 35, doc. LX.

izvoare. Astfel, ienicerul de origine sârbă, Constantin Mihailovici de Ostroviţa, consemna în memoriile sale: „auzind împăratul turcesc despre moartea voievodului Valahiei, a dăruit pe fiul mai mare (Vlad Ţepeş), cu bani, cai, podoabe, corturi, cum se cade unui domn şi l-a trimis cu cinste în Ţara Românească spre a domni în locul tatălui său”[9]. Mărturia, deşi nu precizează anul, prin faptul că arată urcarea lui Vlad Ţepeş în tron cu ajutor turcesc, se asociază ca dovadă scrisorii voievodului din 1448.

Cronicarul bizantin, Laonic Chalcocondil, a menţionat, de asemenea, ajutorul acordat de otomani lui Vlad Ţepeş pentru obţinerea tronului Ţării Româneşti: „Lui Vlad […] împăratul i-a încredinţat domnia Daciei; şi cu ajutorul împăratului, Vlad, feciorul lui Dracul, a năvălit şi a luat domnia”[10].

Revelatoare ne apare o scrisoare din Constantinopol, datată 7 decembrie 1448, care, pe lângă informaţiile cu privire la bătălia de la Kossovopolje şi situaţia din Ţara Românească, precizează că fiul domnului acestei ţări a pornit spre Ţara Românească spre a deveni domn şi a pune ţara sub ascultare turcească[11].

La aceste mărturii se adaugă istoriile anonime otomane *Tevarih-i al-i Osman*, care menţionează că după lupta mai sus amintită, fiul lui Vlad Dracul, Ţepeş (*Kazâklu*) a fost ajutat de achingiii sultanului să ajungă bei în locul tatălui său[12].

Marele istoric, Nicolae Iorga, a susţinut, de asemenea, urcarea lui Vlad Ţepeş în scaunul de domnie al Ţării Româneşti cu ajutor turcesc[13].

În timpul acestei prime domnii (31 octombrie-15 noiembrie 1448)[14], pedepsirea boierilor care îl trădaseră pe tatăl său, Vlad Dracul, trebuie să fi constituit unul din primele acte de răzbunare legitimă ale lui Vlad Ţepeş[15]. Probabil că aceşti boieri nu erau foarte numeroşi în Ţara Românească, pentru că mulţi îl însoţiseră pe Vladislav al II-lea în campania sârbească[16].

În condiţiile accentuării luptelor politice interne, experienţei insuficiente şi a lipsei unei armate, Vlad nu a rezistat atacurilor lui Vladislav al II-lea şi s-a văzut nevoit să părăsească scaunul domnesc, luând drumul pribegiei[17]. Refugiat în Moldova[18], s-a

---

[9] Constantin Mihailovici de Ostroviţa, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, ediţia M. Holban, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, pp. 125-126.

[10] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în *Fontes Historiae Daco-Romanae. Izvoarele istoriei României*, vol. IV, *Scriitori şi acte bizantine. Secolele IV-XV* [în continuare se va cita: *Fontes*], publicate de Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae Şerban Tanaşoca şi Tudor Teoteoi, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 501.

[11] Nicolae Iorga, *Les aventures „sarrazines” des français de Bourgogne au XV- ième siècle*, Cluj, 1926, pp. 40-41, *apud* Emil Stoian, *Vlad Ţepeş. Mit şi realitate istorică*, Bucureşti, Editura Albatros, 1989, p. 45.

[12] „[…] au făcut incursiuni în Ţara Românească şi punând aici bei pe Ţepeş (*Kazâklu*), fiul lui Dracul, i-a dat steag şi *hilat*, făcându-i tot felul de favoruri. După aceea l-au trimis împreună cu acângiii, care s-au dus şi l-au pus bei în locul părintelui său” (*Tevarih-i al-i Osman*, în *Cronici turceşti privind Ţările Române*, vol. I, *Sec. XV-mijlocul sec. XVII* [în continuare se va cita: *Cronici turceşti*], volum întocmit de Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, Bucureşti, Editura Academiei, 1966, p. 185).

[13] Nicolae Iorga, *Cronicele turceşti ca izvor pentru istoria românilor*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice”, seria a III-a, tom. IX, 1928, p. 13.

[14] Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324-1881*, vol. I, *Secolele XIV-XVI* [în continuare se va cita: *Cronologia domnilor*], Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001, p. 102.

[15] Matei Cazacu, *Domnia lui Dracula în anul 1448*, p. 85.

[16] *Ibidem.*

[17] Emil Stoian, *op. cit.*, p. 46.

adăpostit mai întâi la curtea lui Alexăndrel, fiul lui Iliaş, apoi la curtea lui Bogdan al II-lea, unchiul său, învingător asupra lui Alexăndrel în lupta de la Tămăşani[19]. Vlad a rămas în Moldova până la sfârşitul tragic al lui Bogdan al II-lea, asasinat la 15 octombrie 1451, la Reuseni de Petru Aron[20]. În timpul scurtei sale şederi în Moldova, Dracula a legat o strânsă prietenie cu Ştefan, viitorul domn al Moldovei[21]. Obligat să plece din Moldova, Vlad Ţepeş, împreună cu vărul său, Ştefan[22], au trecut în Transilvania[23], unde se vor bucura de protecţia lui Iancu de Hunedoara.

Ajuns în anturajul voievodului Transilvaniei, Vlad Ţepeş a urmărit cursul evenimentelor cu scopul de a reocupa scaunul de domnie al Ţării Româneşti, obiectiv facilitat de contextul înrăutăţirii relaţiilor dintre Iancu de Hunedoara şi Vladislav al II-lea, pe de o parte, şi a pericolului otoman ce ameninţa Transilvania şi Ungaria, pe de altă parte.

Devenit omul de încredere al lui Iancu de Hunedoara şi având la dispoziţie o oaste formată mai ales din ostaşi călări[24], Vlad Ţepeş a trecut munţii în Ţara Românească şi l-a atacat prin surprindere pe Vladislav al II-lea, acesta pierind „de sabie în mijlocul Târgşorului"[25].

Astfel, Vlad Ţepeş a revenit pe tronul Ţării Româneşti (aprilie-iunie 1456) cu sprijinul Transilvaniei şi al Ungariei[26], într-un moment de maximă încleştare între armatele lui Iancu de Hunedoara şi cele ale sultanului Mehmed al II-lea, care se pregătea să cucerească Belgradul[27], considerat poarta spre centrul Europei[28].

După moartea lui Iancu de Hunedoara, în august 1456, moştenirea sa politică a revenit văduvei sale, Elisabeta, fratelui ei, Mihály Szilágyi, şi fiului său mai mare, Ladislau de Hunedoara, această grupare fiind opusă celei alcătuite din magnaţi şi baroni, condusă de Ulrich de Cilli, László Garai şi Miklós Újlaki[29].

---

[18] A se vedea, pe larg, la Radu Cârciumaru, *Un episod al tinereţii lui Vlad Ţepeş: Moldova 1449-1452*, în Simpozionul Internaţional de Istorie «Vlad Ţepeş Drăculea-istorie şi mit», ediţia a II-a, Arefu-Argeş, 19 iunie 2010, Râmnicu Vâlcea: Editura Prisma, 2010, pp. 148-159.

[19] „În anul 6957 (1449) luna octombrie 12, a venit Bogdan voievod şi a lovit pe Alexandrel voievod la Tămăşani, lângă târgul Romanului şi a omorât o mulţime dintre panii lui: Oancea logofăt şi Costea Andronic şi alţi mulţi au fost omorâţi" (*Letopiseţul anonim al Moldovei*, în Petre P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, Bucureşti, Editura Academiei, 1959, p. 15).

[20] Nicolae Grigoraş, *Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)*, Iaşi: Editura Junimea, 1978, pp. 178-181.

[21] Emil Stoian, *op. cit.*, p. 46.

[22] Nicolae Grigoraş, *Începuturile domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1459)*, în „Studii şi Cercetări Ştiinţifice", *Istorie*, 1957, pp. 44-46.

[23] Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 103.

[24] Constantin Şerban, *Relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania şi Ungaria*, în „Revista de istorie", nr. 11, 1976, p. 1702.

[25] *Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ediţia C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 4.

[26] Vasile Pârvan, *Istoria statelor româneşti până la 1526*, în Idem, *Studii de istorie medievală şi modernă*, ediţie îngrijită, note şi indici de Lucian Nastasă, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1990, p. 218.

[27] Ileana Căzan, Eugen Denize, *Marile puteri şi spaţiul românesc în secolele XV-XVI*, Bucureşti, 2001, p. 56.

[28] Claudiu Neagoe, *O scurtă istorie a românilor*, vol. II, *Secolele XV-XVII*, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2009, p. 88.

[29] Magnaţii îl susţineau pe regele Ladislau Postumul şi dominau Ungaria, în vreme ce gruparea Huniazilor se sprijinea pe nobilimea mică şi mijlocie. În aceste circumstanţe, gruparea magnaţilor l-a convins pe rege că Ladislau de Hunedoara complotează să-i ia tronul; acesta din urmă a reacţionat şi a dispus asasinarea

În acest context, stindardul luptei antiotomane va fi preluat de Vlad Ţepeş, supranumit şi Dracula, cognomen format din asocierea poreclei tatălui său, Vlad Dracul, cu teroarea inspirată de crudele sale pedepse.

Cum pe bună dreptate a arătat istoricul Florin Constantiniu, pentru a fi înţeles, Vlad Ţepeş trebuie integrat acelui climat mental al secolului al XV-lea, descris admirabil de Johan Huizinga, climat caracterizat printr-o mobilitate afectivă, exprimată simbolic în amestecul de „sânge şi trandafiri”[30]. Cel care oferă cheia înţelegerii lui Vlad Ţepeş este contemporanul său, regele Franţei, Ludovic al XI-lea (1461-1483), el însuşi o ciudată îmbinare de pietate şi cruzime, practicată în numele raţiunii de stat: „Şi unul şi celălalt au avut de făcut faţă - evident, în condiţii diferite - anarhiei feudale; şi unul, şi celălalt au recurs - pentru a-şi atinge obiectivele - la mijloace care au frapat sensibilitatea şi imaginaţia contemporanilor: Ludovic al XI-lea a devenit «păianjenul» ce ţese plasa pentru prinderea victimelor sale, iar Vlad, sângerosul trăgător în ţeapă”[31].

Pentru domnul Ţării Româneşti, acest instrument de pedeapsă a reprezentat mijlocul eficace al unei strategii de intimidare a adversarilor din ţară şi din afară. Faţă de boierii turbulenţi şi turcii invadatori, el a utilizat ţeapa pentru a supune necondiţionat domniei elita politică şi pentru a pune la adăpost ţara de primejdia transformării în paşalâc.

Încă din primii ani de domnie, Vlad Ţepeş a urmărit să-şi consolideze poziţia în plan intern, prin întărirea autorităţii centrale în detrimentul autorităţii marii boierimi, mâna de fier a principelui valah şi ţeapa - ca simbol al represiunii domneşti ce lovea pe oricine era perceput de domn ca adversar - fiind greu suportate de elita societăţii muntene[32]. La acestea se adaugă permanentele dispute cu saşii braşoveni şi sibieni, în principal generate de politica protecţionistă a principelui muntean, politică ce a determinat patriciatul săsesc să-i sprijine pe adversarii acestuia, probabil în speranţa obţinerii unor privilegii comerciale lărgite[33].

Concepţia sa politică este exprimată clar într-o scrisoare către braşoveni, din 10 septembrie 1456: „Gândiţi-vă şi voi că, atunci când un om sau un domn este tare şi puternic, atunci poate face pacea cum vrea; iar când este fără putere, unul mai tare va veni asupra lui şi va face cu dânsul ce va voi”[34].

Abil om politic şi remarcabil comandant militar, Vlad Ţepeş şi-a dat seama că lupta împotriva Imperiului Otoman trebuia declanşată în momentul în care domnia sa ar fi fost consolidată pe plan intern, iar pe plan extern ar fi putut spera în ajutoare venite de la alte ţări interesate de lupta antiotomană.

---

conducătorului partidei adverse, Ulrich de Cilli. În aceste condiţii, regele a poruncit executarea lui Ladislau de Hunedoara, care a fost decapitat la 16 martie 1457 (Matei Cazacu, *Dracula*, p. 153).

[30] *apud* Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 99.

[31] *Ibidem.*

[32] Bogdan Alexandru Halic, *Pace şi război în Ţara Românească în secolele XIV-XVI*, Bucureşti, Editura Comunicare.ro, 2003, p. 182.

[33] Despre disputele lui Vlad Ţepeş cu pretendenţii de os domnesc care încercau să-l înlăture de la tronul Ţării Româneşti, vezi Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p. 73 şi p. 82; Lucian Constantin Palade, *Relaţiile Drăculeştilor cu Transilvania şi Ungaria în veacul al XV-lea*, în „Argesis. Studii şi comunicări-seria istorie”, tom. XV, 2006, pp. 202-203.

[34] *Istoria României în texte*, coordonator: Bogdan Murgescu, Bucureşti, Editura Corint, 2001, p. 128.

Domnul muntean a acordat o atenţie deosebită, încă de la începutul domniei, reorganizării armatei[35], sporind efectivele militare permanente ale curtenilor[36] şi înzestrându-le cu armament şi echipament de luptă eficient. Cea mai însemnată măsură a constituit-o, fără îndoială, impunerea unei discipline de fier în rândul oştenilor săi, prin aplicarea unor pedepse foarte aspre pentru toţi aceia care îi nesocoteau poruncile, cu sau fără bună ştiinţă, ori dovedeau laşitate în cursul luptelor, fugind din calea duşmanului.

Deşi a continuat, forţat de împrejurări, să convoace „oastea cea mare"[37] a ţării formată din steagurile şi cetele ţăranilor liberi, domnul a urmărit să se bazeze, în acţiunile sale antiotomane, mai ales pe „oastea cea mică" a curtenilor, pe cetele sau steagurile boiereşti, precum şi pe un corp nu foarte numeros, dar eficient, de mercenari, aceştia din urmă fiind recrutaţi de regulă din Transilvania[38].

La 6 septembrie 1456, Vlad Ţepeş a încheiat la Târgovişte un tratat de alianţă antiotomană cu regele Ungariei, Ladislau al V-lea[39], acesta fiind completat cu o înţelegere politică şi militară semnată, la 10 septembrie 1456, cu reprezentanţii Braşovului, prin care domnul muntean solicita acestora să-i trimită cât mai grabnic în ajutor 100-200 de oşteni[40].

În 1451 despotul Serbiei, Gheorghe Branković, cu ajutor unguresc, a pus stăpânire pe regiunea Kruşevac, extinzând astfel influenţa ungară peste Dunăre, către inima Balcanilor[41].

Principalul obiectiv al sultanului Mehmed al II-lea în Balcani a fost să submineze influenţa ungară şi să instituie un control durabil la linia Dunării[42]. Primul pas în acest sens l-a constituit încercarea Porţii de a neutraliza capacitatea de rezistenţă a Serbiei, prin organizarea campaniilor din anii 1454 şi 1455, în urma cărora despotul sârb, Gheorghe Branković, s-a obligat să plătească tribut şi să nu mai sprijine acţiunile

---

[35] Mai întâi „şi-a făcut o gardă personală", compusă din „trabanţi aleşi şi devotaţi", recrutaţi fără îndoială din Transilvania, cărora domnul „le dăruia banii şi averea şi celelalte bunuri" confiscate de aceştia de la cei care erau pedepsiţi sau ucişi din porunca domnului (Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 501-503).

[36] Vlad Ţepeş a organizat o mică oaste domnească, recrutată mai ales din rândul proprietarilor liberi (boieri, boiernaşi, meşteşugari, moşneni), care fiind ridicaţi la rangul de „viteji" treceau din categoria pedestraşilor de rând în aceea a călăreţilor. În vreme de război, curtenii luptau fie sub comanda directă a domnului, fie sub comanda unui dregător domnesc anume desemnat pentru acest lucru (Claudiu Neagoe, *Oastea Ţării Româneşti în vremea lui Vlad Ţepeş*, în Simpozionul Internaţional de Istorie „Vlad Ţepeş Drăculea-Domn Creştin-al Ţării Româneşti", ediţia I, Arefu-Argeş, 28 august 2009, Râmnicu-Vâlcea: Editura Prisma, 2009, p. 132). Pe timp de pace, o parte păzeau curţile domneşti de la Târgovişte şi Bucureşti, iar alţii erau împărţiţi pe la judeţe şi puşi sub comanda vornicilor de târg sau a pârcălabilor de sate, organizaţi în steaguri, cete şi pâlcuri, cu rolul de a menţine ordinea şi de a strânge veniturile domniei (Nicolae Stoicescu, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*, Bucureşti, Editura Militară, 1968, p. 58 şi p. 212).

[37] Vezi, pe larg, la Nicolae Stoicescu, *«Oastea cea mare» în Ţara Românească şi Moldova (secolele XIV-XVI)*, în vol. *Oastea cea mare*, Bucureşti, Editura Militară, 1972, pp. 25-51.

[38] Constantin Rezachevici, *Mercenarii în oştile româneşti în Evul Mediu*, în „Revista de istorie", tom. 34, 1981, nr. 1, p. 43.

[39] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV/1, p. 45, doc. LXXIX.

[40] Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ediţie îngrijită de Ruxandra Mihăilă, Bucureşti, Editura Eurosong & Book, 1999, p. 145, doc. IV.

[41] Halil Inalcik, *op. cit.*, p. 71.

[42] Nicolas Vatin, *Ascensiunea otomanilor (1451-1512)*, în *Istoria Imperiului Otoman*, coordonator: Robert Mantran, Bucureşti, Editura Bic All, 2001, pp. 79-80.

Ungariei împotriva Imperiului Otoman[43]. Cel de-al doilea pas a fost să respingă atacurile albanezilor conduşi de Skanderbeg[44].

La 24 ianuarie 1458, Matia Corvin[45], cel de-al doilea fiu al lui Iancu de Hunedoara, a fost ales rege al Ungariei, dieta impunându-i acestuia un text cu mai multe capitole, pe care trebuia să-l accepte ca preţ al alegerii sale; printre altele, regele trebuia să asigure apărarea ţării pe cheltuiala sa, cu trupe proprii; nu putea cere trupe aparţinând nobilimii laice şi clericale decât în caz de primejdie extremă, această măsură, care îi reducea considerabil iniţiativele în politica externă, fiind dictată de amintirea campaniilor lui Iancu de Hunedoara împotriva turcilor: acestea costaseră sume enorme ţara, care se învecina acum direct cu otomanii la hotarele sudice, fără stat-tampon (despotatul Serbiei) care să o protejeze[46].

Întrucât împăratul Frederic al III-lea deţinea Sfânta Coroană ungară[47] şi refuza să o cedeze, Matia şi-a stabilit ca obiectiv prioritar recuperarea acesteia, singurul însemn care îi lipsea pentru a-şi asigura legitimitatea la tron. Pentru aceasta, avea neapărată nevoie să pacifice regatul şi să-i neutralizeze pe magnaţi.

Conflictul dintre Matia Corvin şi Frederic al III-lea va înceta - temporar - abia la 19 şi 26 iulie 1463, prin ratificarea de către cei doi suverani, la Wiener Neustadt, respectiv la Buda, a unui tratat, care însă fusese perfectat încă din anul precedent[48]. Clauza prin care regele Matia Corvin recunoştea dreptul la succesiune pe tronul Ungariei a lui Frederic al III-lea de Habsburg în cazul în care descendenţa sa legitimă pe linie masculină s-ar fi stins sau el ar fi murit fără să lase un moştenitor legitim a fost apreciată drept un „succes major" al politicii împăratului german; ea îl va obliga pe Matia să depună eforturi susţinute în aproape tot restul domniei lui, spre a-i anula consecinţele şi a evita înstăpânirea Habsburgilor asupra Ungariei.

Pentru pacificarea regatului, era necesară restabilirea autorităţii regale în Transilvania şi, în primul rând, la hotarul ei sudic. În acest sens, la 3 şi 6 martie 1458, Matia Corvin le-a poruncit saşilor din Sibiu să înceteze ostilităţile împotriva principelui valah, Vlad Ţepeş[49].

La 10 septembrie 1458, regele Ungariei a trimis un sol în Ţara Românească, în persoana lui Benedict de Boythor, cu misiunea de a explica domnului muntean politica sa de conciliere faţă de magnaţii şi saşii din Transilvania, dar, mai ales, să-i ceară ajutor împotriva turcilor, fără să-şi ia însă angajamente clare în privinţa consecinţelor acestei acţiuni[50]. Cu siguranţă, la această solie face aluzie povestirea rusă despre

---

[43] *Ibidem*, p. 80.
[44] Ion Chirtoagă, *Imperiul Otoman şi sud-estul european (până la 1878)*, Brăila: Editura Istros, 2004, pp. 39-40.
[45] Pentru biografia regelui Matia Corvin, vezi *Personalităţi străine în istoria României. Dicţionar biografic*, coordonator: Stănel Ion, Bucureşti, Editura Meronia, 2011, pp. 69-71.
[46] Matei Cazacu, *Dracula*, pp. 155-156.
[47] La 17 februarie 1459, împăratul Frederic al III-lea de Habsburg a fost ales rege al Ungariei de către un grup de magnaţi din comitatele de vest şi de sud-vest, în frunte cu palatinul Ladislau Garai (Şerban Papacostea, *Cu privire la geneza şi răspândirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Ţepeş*, în „Romanoslavica", XIII, Bucureşti, 1966, p. 161; Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 151).
[48] Karl Nehring, *Mathias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich (Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum)*, München, Oldenburg, 1975, pp. 209-213.
[49] Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, pp. 48-49, doc. LXXXIV şi LXXXV.
[50] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 158.

Dracula, care conţine amănunte înregistrate, probabil, de autorul ei la Buda, în anturajul regelui : „Altădată, a primit vizita unui sol al regelui Ungariei, Matei. Solul era un mare nobil de stirpe polonă. Dracula i-a poruncit să rămână la masă cu el, în mijlocul cadavrelor, şi, pregătită în faţa lor, era o ţeapă foarte groasă şi înaltă, cu totul aurită. Şi Dracula l-a întrebat pe sol:

- Spune-mi, de ce am pus să fie aşezată aici această ţeapă?

Iar solul, înspăimântat amarnic, i-a răspuns:

- Sire, îmi pare că oarecine sus-pus a săvârşit o fărădelege împotriva ta şi gândeşti să-i dăruieşti o moarte mai plină de cinstire ca a celorlalţi.

Şi Dracula i-a zis:

- Ai grăit bine. Cu adevărat, eşti solul regal al unui mare suveran şi am pregătit ţeapa asta pentru tine.

Solul i-a răspuns:

- Sire, dacă am săvârşit o fărădelege ce se cuvine a fi pedepsită cu moartea, fă ce crezi de cuviinţă, căci jude nepărtinitor te afli şi nu tu vei fi vinovat de moartea mea, ci eu singur.

Dracula a izbucnit în râs şi i-a zis:

- Dacă nu-mi răspundeai aşa, într-adevăr ajungeai în ţeapa aceea.

Şi l-a ţinut la mare cinste, l-a copleşit cu daruri şi l-a lăsat să plece, zicându-i:

- Poţi fi cu adevărat solul unor mari suverani pe lângă [alţi] mari suverani, căci ai fost învăţat arta de a le vorbi marilor suverani. Dar alţii să nu cuteze să o facă înainte de a fi învăţat cum să le vorbească marilor suverani”[51].

Între timp, evenimentele din Serbia au căpătat o turnură dramatică[52], determinându-l pe Mehmed al II-lea să trimită aici o oaste comandată de Mahmud-paşa[53] pentru a restabili situaţia. Campania s-a desfăşurat pe o perioadă de patru luni şi a pus capăt existenţei despotatului sârbesc (1459)[54], sultanul ocupând cea mai mare parte a fortăreţelor, ameninţând Belgradul şi, la jumătatea lunii august, făcându-şi intrarea la Golubac, la Dunăre[55].

Un autor creştin anonim a plasat în anul 1458[56] primul conflict al lui Vlad Ţepeş cu turcii: „În acea vreme [1458], înainte de a pleca de la Adrianopol în Moreea, Preamăritul Stăpân l-a trimis pe Mahmud-paşa, cel dintâi dintre demnitarii săi, cu 30 000 de turci, să păzească trecerea la Dunăre, ca să-i împiedice pe unguri să o treacă şi să-i jefuiască ţara. Mahmud-paşa, aflându-se în acel loc şi având informaţii despre acele părţi, a hotărât să treacă în Ungaria şi a intrat pe pământul Valahiei, care pe atunci era tributară [turcilor]. Înainte de mijitul zorilor, a ajuns în faţa unei fortăreţe

[51] Feodor Kuriţân, *Skazanie o Drakule Voevode (1486)*, în Matei Cazacu, *Dracula*, pp. 431-432; vezi *Povestiri slave despre Voievodul-Draculea*, în Ion Stăvăruş, *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş-Draculea. Studiu critic şi antologie*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers, 1993, pp. 137-138, nr. XI.

[52] După moartea despotului Gheorghe Branković, puterea a fost preluată de trei persoane aflate în dezacord în privinţa politicii de urmat. Văduva despotului, Elena, din neamul Paleologilor, şi fiul ei, Stepan Orbul, înclinau către Ungaria, în vreme ce căpetenia oştirii, Mihail Angelovici, fratele rămas creştin al marelui-vizir Mahmud-paşa, lua făţiş partea turcilor. În aceste condiţii, Mihail a fost arestat de cei fideli Elenei şi trimis în captivitate în Ungaria (Matei Cazacu, *Dracula*, p. 158).

[53] Mihail Guboglu, *Sultani şi mari dregători otomani*, în „Hrisovul”, VII, Bucureşti, 1947, p. 71.

[54] Florica Lorinţ, *Din istoria unui imperiu. Turcii otomani*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963, p. 109.

[55] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 158.

[56] *La progenia della casa de'Octomani*, *apud* Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 102.

[castello] şi, după ce a cucerit-o şi a jefuit-o, a adus cu sine 5 000 de creştini [în robie]; întors cu prada la Dunăre, paşa a trecut cu vreo jumătate din turci, iar restul aşteptau cu prada. Atunci a dat Dumnezeu ca Dracula să se afle acolo, cu vreo 5 000 de unguri şi valahi. Aflând cele petrecute, i-a urmărit pe duşmani şi i-a înfruntat în zori, aşa încât din 18 000 de turci mai puţin de 8 000 au izbutit să scape, restul s-au înecat sau au fost făcuţi bucăţi, şi toţi robii au fost recuperaţi”[57].

Această înfruntare s-a desfăşurat în ultimele zile ale lunii august 1458, oraşul atacat de turci fiind, probabil, Turnu Severin[58].

Relaţiile Ţării Româneşti cu Imperiul Otoman[59] au devenit tot mai tensionate începând cu anul 1459, când domnul muntean a refuzat să mai plătească tribut[60], invocând sultanului Mehmed al II-lea starea conflictuală în care se afla cu saşii din sudul Transilvaniei şi cu regele maghiar, Matia Corvin[61]. Atitudinea de ostilitate a regelui Ungariei faţă de Vlad Ţepeş este confirmată de ordinul pe care l-a dat din Buda, la 10 aprilie 1459, prin care interzicea braşovenilor să mai vândă arme în Ţara Românească[62].

Începând cu 1458-1459, Vlad Ţepeş s-a instalat la Bucureşti „pentru a putea acţiona mai lesne împotriva turcilor”[63]. Potrivit reputatului istoric Dan Berindei, Bucureştiul a apărut ca „un punct înaintat în calea expansiunii otomane”[64], între 1459 şi 1494 acesta fiind principala capitală a Ţării Româneşti[65].

Pentru stăvilirea expansiunii otomane în Balcani s-a proiectat o nouă cruciadă de către papa Pius al II-lea în Conciliul de la Mantova (26 septembrie 1459), a cărei conducere urma să fie încredinţată regelui Ungariei, Matia Corvin[66].

Pilonii proiectului de cruciadă antiotomană erau Ungaria - la Dunăre, Veneţia - pe mare şi albanezii lui Skanderbeg - în Sud-Vestul Peninsulei Balcanice[67].

În urma discuţiilor purtate între Veneţia şi o solie a papei Pius al II-lea pentru aderarea Serenissimei la proiectul preconizat, Senatul veneţian a răspuns, la 11

---

[57] Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. III, Bucureşti, 1897, p. 13.
[58] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 160.
[59] Vezi Lucian Constantin Palade, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Imperiul Otoman în timpul lui Vlad Ţepeş*, în Simpozionul Internaţional de Istorie „Vlad Ţepeş Drăculea-istorie şi mit”, ediţia a II-a, Arefu-Argeş, 19 iunie 2010, Râmnicu-Vâlcea: Editura Prisma, 2010, pp. 188-196; Idem, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Ungaria şi Imperiul Otoman în secolul al XV-lea*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2011, pp. 101-129.
[60] Constantin Mihailovici de Ostroviţa, în loc. cit., p. 126; Ştefan Ştefănescu, *Vlad Ţepeş - un conducător de stat celebru*, în „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 11, 1976, p. 1648.
[61] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, pp. 56-57.
[62] Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, p. 52, doc. XC.
[63] Dan Berindei, *Oraşul Bucureşti, reşedinţă şi capitală a Ţării Româneşti 1459-1862*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963, p. 16. Cu privire la mutarea oficială a capitalei de la Târgovişte la Bucureşti la jumătatea secolului al XV-lea, a se vedea Ilie Minea, *Când s-a mutat reşedinţa domnească de la Târgovişte la Bucureşti*, în „Cercetări istorice”, X-XI (1934-1936), nr. 1, pp. 338-339; Ştefan Nicolaescu, *Istoricul oraşului Bucureşti. Când au ajuns Bucureştii scaun de domnie al Ţării Româneşti*, în „Bucureştii”, III, 1937, pp. 95-113; Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1979, p. 50.
[64] Dan Berindei, *op. cit.*, p. 15.
[65] *Ibidem*, p. 21.
[66] Bogdan Alexandru Halic, *op. cit.*, p. 160. Pentru susţinerea cruciadei papa oferea 100 000 de ducaţi, sumă cu care se puteau înarma 12 000 de oameni şi 10 nave de război (Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p. 88).
[67] Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 108.

octombrie 1459, că este îndoielnic că statele italiene vor găsi resursele necesare pentru a întreţine o armată suficientă, capabilă să-i înfrângă pe otomani[68]. Veneţienii nu se înşelau deloc în aprecierile lor, deoarece cercetări ştiinţifice din zilele noastre au confirmat faptul că armata otomană poate fi considerată ca forma cea mai dezvoltată a armatelor de călăreţi ai stepei, beneficiind şi de un puternic sprijin de artilerie, ceea ce o făcea deosebit de temută în timpul asediilor diferitelor tipuri de fortificaţii[69].

La 10 noiembrie 1459, Senatul a adresat o nouă scrisoare papei prin care îl întrebau cum poate să creadă că vor putea fi strânşi, cu rapiditate, 240 000 de ducaţi necesari pentru armarea a 50 de galere, şi-i arătau, totodată, că ar fi preferabil să fie elaborate proiecte de cruciadă cu adevărat realizabile şi nu simple utopii[70].

Într-o nouă serie de discuţii, Cetatea lagunelor a formulat o nouă listă de condiţii: în momentul începerii războiului, oastea Ungariei să intre în campanie la începutul verii, după primul cosit al fânului, iar nu aşa cum obişnuieşte, în luna septembrie, după strângerea grânelor[71].

Din cele prezentate, putem constata că, după pacea încheiată la 23 aprilie 1454 de Bartolomeo Marcello[72] cu sultanul, Republica lagunelor a dus o politică de evidentă menajare a Imperiului Otoman şi de refuz al cruciadei, argumentele folosite fiind juste şi greu de combătut.

În scopul angajării sultanului Mehmed al II-lea pe cât mai multe fronturi, s-au stabilit contacte diplomatice cu Uzun Hasan, principele tribului turkoman al „Oii Albe" (*Ak Koyunlu*), care stăpânea cea mai mare parte a Persiei de nord şi a Anatoliei de est; cu principii din Georgia şi cu împăratul David Comnen al Trebizondei[73].

Veneţienii nu vor fi determinaţi să-i atace pe turci nici de coaliţia menţionată a unor state de la graniţele răsăritene ale Imperiului Otoman şi nici de răscoala din Moreea, adoptând aceeaşi politică de expectativă, dar, în acelaşi timp, pregătindu-se militar în eventualitatea unui conflict major cu aceştia[74].

În 1458, sultanul Mehmed al II-lea a cucerit o parte însemnată din Moreea[75]; în 1459, Semendria şi tot ceea ce rămăsese din statul sârb[76]; în 1460 a desăvârşit cucerirea Moreeii[77]; iar în 1461 a cucerit Sinope şi Trapezunt[78].

---

[68] Eugen Denize, *Românii între leu şi semilună. Relaţiile turco-veneţiene şi influenţa lor asupra spaţiului românesc (sec. XV-XVI)*, Târgovişte: Editura Cetatea de Scaun, 2003, p. 84.
[69] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 72, n. 67.
[70] *Ibidem*, p. 72.
[71] G. B. Picotti, *La dieta di Mantova e la politica de Veneziani*, în *Miscellanea di Storia Veneta*, Serie Terza, tom. IV, Venezia, 1912, p. 506, doc. LIII.
[72] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 70.
[73] Anthony A. M. Bryer, *Ludovico da Bologna and the Georgian and Anatolian Embassy of 1460-1461*, în vol. *The Empire of Trebizond and the Pontos*, London: Variorum Reprints, X, 1980, pp. 178-198.
[74] Eugen Denize, *op. cit.*, pp. 85-86.
[75] Halil Inalcik, *op. cit.*, p. 71. În cursul campaniei, a fost cucerită o treime din Peninsulă, cu oraşele Corinth, Patras, Vostitza, Kalavryta. Cei doi despoţi ai Moreeii, Toma şi Demetrios, se obligă să plătească un tribut anual de 3 000 de ducaţi (Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, pp. 58-59, n. 15).
[76] Franz Babinger, *Mahomet al II-lea le Conquerant et son temps, 1432-1481. La grande peur du monde au tournant de l'histoire*, Paris, 1954, pp. 199-201.
[77] *Ibidem*, pp. 210-215.
[78] Şerban Papacostea, *Relaţiile internaţionale în răsăritul şi sud-estul Europei în secolele XIV-XV*, în „Revista de istorie", tom. 34, nr. 5, 1981, pp. 916-917.

Aflând despre acordul dintre Vlad Ţepeş şi regele maghiar, sultanul Mehmed al II-lea a trimis, pentru început, o solie în Ţara Românească cu scopul de a-i cere voievodului să abandoneze alianţa cu Ungaria (1460)[79], dar nu s-au obţinut rezultatele scontate. Domnul muntean a acceptat să plătească haraciul de 10 000 de ducaţi anual[80], dar a refuzat să dea copii pentru ieniceri, tribut de sânge pe care ţara sa nu-l dăduse niciodată şi să se prezinte în persoană la Poartă, relevantă, în acest sens, fiind relatarea cronicarului bizantin Ducas: „Iar în anul 6970 [1462], a trimis la voievodul Ţării Româneşti [Vlad Ţepeş] un sol anunţându-l să vină degrabă la închinare şi să aducă cu el cinci sute de copii şi tributul ce-l dădea în fiecare an, adică zece mii de galbeni. Acesta a răspuns: galbenii îi are pregătiţi ca să-i dea; pe copii însă nu poate; cât despre faptul de a veni la închinare, aceasta este şi mai cu neputinţă”[81].

Iată ce a relatat cronicarul turc, Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, în legătură cu motivul invocat de Vlad Ţepeş prin intermediul solilor turci: „Poporul ţării mele este nechibzuit, iar dregătorii şi supuşii mei sunt cu două feţe. Dacă mă duc să mă închin la ocrotitoarea Curte a fericirii, atunci ei, supunându-se numaidecât ungurului, îl vor primi pe crai în locul meu şi îi vor preda acestuia tronul şi avuţiile mele. Mă gândesc mereu la prilejul de a săruta picioarele tronului şi de a şterge praful de pe calul ‹împărătesc› şi de a arăta supunerea şi devotamentul meu. Toate acestea de mult trec prin gândul meu, dar din pricina celor arătate mai sus, vechea mea dorinţă nu s-a îndeplinit până acum. Dacă se crede de cuviinţă, să fie trimis, pentru ocrotirea şi apărarea ţării, unul dintre emirii de margine şi atunci eu sunt hotărât să mă duc şi să mă închin la Poarta cea ocrotitoare şi să şterg cu genele mele tronul împărăţiei”[82].

Tratativele cu Matia Corvin şi saşii din sudul Transilvaniei, la fel ca şi posibilele tratative cu solii coaliţiei orientale antiotomane au provocat nemulţumirea Porţii, pentru care neplata în continuare a tributului începea să fie considerată ca un semn de nesupunere[83]. Marea majoritate a izvoarelor narative concordă în a afirma că această schimbare de atitudine a Porţii faţă de Vlad Ţepeş s-a produs în 1461, fie în timpul campaniei împotriva Trapezuntului, fie imediat după aceea[84] şi nu lasă să se întrevadă niciun fel de neînţelegeri anterioare referitoare la neplata tributului.

În aceste condiţii, în iarna 1461-1462, sultanul Mehmed al II-lea a hotărât capturarea domnului Ţării Româneşti, Vlad Ţepeş, printr-un vicleşug[85]. Astfel, invocând necesitatea rezolvării unui diferend de graniţă, diacul Porţii, grecul

---

[79] Claudiu Neagoe, *O scurtă istorie a românilor*, vol. II, p. 98.

[80] Pentru haraciul Ţării Româneşti din timpul lui Vlad Ţepeş, vezi Mihai Berza, *Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV-XIX*, în „Studii şi Materiale de Istorie Medie”, II, Bucureşti, 1957, p. 27.

[81] Ducas, *Cronica turco-bizantină*, în *Fontes*, vol. IV, p. 435. A se vedea şi Tursun Bei, *Tarih-i Ebu-l Feth-i Sultan Mehmed-han (Istoria sultanului Mehmed-han, părintele cuceritor)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 68.

[82] Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *Tadj-üt-Tevarih (Coroana istoriilor)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, pp. 317-318.

[83] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 63.

[84] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în *Fontes*, vol. IV, p. 505; Critobul din Imbros, *Scrieri istorice*, în *Fontes*, vol. IV, p. 535; Ducas, *op. cit.*, în loc. cit., p. 435; Enveri, *Düsturname (Cartea vizirului)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 42; Tursun Bei, *op. cit.*, în loc. cit., p. 68; Aşâk-Paşa-Zade, *Tevarih-i Al-i Osman (Istoriile dinastiei otomane)*, în *ibidem*, p. 92; Mehmed Neşri, *Djihannuma. Tarih-i al-i Osman*, în *ibidem*, p. 125; Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 317-318; Mehmed bin Mehmed, *Nuhbet-üt-tevarih ve'l-ahbar (Cronică aleasă şi informativă)*, în *ibidem*, p. 406; Kodja Husein, *Beda'i ul-veka'i (Evenimentele minunate)*, p. 455.

[85] Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, pp. 90-91.

Catavolinos (*Katabolinos*), care trecuse la Islam şi adoptase numele de Yunus *beğ*, l-a invitat pe domnul muntean, pe care turcii îl numeau la acea vreme „fiul lui Dracula, Trăgătorul în Ţeapă” (*Dracula-oglu Kazâklî*)[86] sau doar „Trăgătorul în Ţeapă” (*Kazâklî bei*)[87], să vină la Dunăre pentru rezolvarea acestei probleme. În taină, Hamza Paşa, intendentul şoimarilor, sangeakbei de Nicopole[88], a venit la Giurgiu însoţit de zece mii de oşteni[89], cu gândul de a-l aresta şi a-l duce legat la Poartă[90].

Sesizând intenţia reală a acestora, domnul muntean, cu ajutorul micii sale oştiri de curteni, l-a făcut prizonier pe Hamza *Beğ* împreună cu cei 30 de slujitori din garda sa personală[91]. Din porunca lui Vlad Ţepeş, Hamza *Beğ* şi Catavolinos au suferit supliciul ţepei, iar oamenii lor au fost mutilaţi înainte de a fi traşi în ţeapă sub ferestrele palatului domnesc din Târgovişte[92].

Iată ce a consemnat cronicarul bizantin, Laonic Chalcocondil, în acest sens: „Şi, trimiţând un bărbat încercat de la Poartă, un grămătic elin, l-a chemat la Poartă, spunând că, dacă o să vină la Poartă, nu va păţi nimic neplăcut din partea împăratului, ci, pentru că s-a arătat binevoitor faţă de interesele împăratului, va dobândi bunuri şi bunăvoinţă chiar mai mare decât bunăvoinţa arătată de el împăratului. Poruncind acestea, l-a trimis la el pe grămăticul Porţii, Catavolinos. Iar lui Hamuza, zis purtătorul de şoimi, care primise însărcinarea să cârmuiască nu puţină ţară lângă Istru şi să fie guvernator Vidinului, i-a trimis poruncă tainică să i-l aducă, dacă va putea, prin vreun vicleşug pe om [făgăduindu-i] că-i va fi foarte recunoscător pentru asta şi [îndemnându-l] să-l prindă fie prin vicleşug, fie într-alt chip. Acesta deci, spunându-i grămăticului că trebuie să-l prindă pe om, se sfătuiesc asupra mijloacelor folositoare pentru atingerea acestui ţel, anume când Vlad îl va însoţi la întoarcere, să-i întindă o cursă în această ţară chiar şi aşa să-l prindă. Grămăticul însă să-i dea de ştire [lui Hamuza] când urmează să pornească înapoi. Şi după ce grămăticul face asta şi-i vesteşte în taină ceasul la care trebuia să plece însoţit de Vlad, Hamuza i-a întins din vreme o cursă chiar în această ţară. Iar Vlad care, înarmat, împreună cu oamenii lui, însoţea pe cârmuitorul trimis de la Poartă al acesteia şi pe grămătic, a căzut în cursă şi, cum şi-a dat seama, a dat îndată poruncă şi-i prinde pe aceştia împreună cu slujitorii lor şi când Hamuza l-a atacat, s-a luptat cu vrednicie şi, biruindu-l, l-a prins şi din ceilalţi, care au luat-o la fugă, a nimicit pe câţiva. Pe aceştia, odată prinşi, pe toţi i-a dus şi i-a tras în ţeapă, după ce mai întâi i-a schilodit; lui Hamuza însă i-a făcut o ţeapă mai înaltă; şi slujitorilor le-a făcut acelaşi lucru ca şi stăpânilor lor”[93].

Şi cronicarul turc, Enveri, a evidenţiat deznodământul acţiunii de capturare a domnului valah: „Şahul l-a chemat pe voievod / Apoi a plecat în solie Iunus / Iunus-bei şi Hamza-bei au murit ca nişte martiri”[94].

---

[86] Orudj Bin Adil, *Tevarih-i al-i Osman (Cronicile dinastiei osmane)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 59.
[87] Aşâk-Paşa-Zade, *op. cit.*, în loc. cit., p. 93.
[88] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 116.
[89] Ducas, *op. cit.*, în loc. cit., p. 435.
[90] Claudiu Neagoe, *Oastea Ţării Româneşti în vremea lui Vlad Ţepeş*, p. 135.
[91] *Ibidem.*
[92] Constantin Mihailovici de Ostroviţa, în loc. cit., p. 126; Matei Cazacu, *Dracula*, pp. 194-195.
[93] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 503.
[94] Enveri, *Düsturname (Cartea vizirului)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 42.

Cucerind cetatea Giurgiu, cel mai important cap de pod turcesc spre Ţara Românească, foarte probabil în prima lună a anului 1462, Vlad Ţepeş a întreprins apoi o campanie la sudul Dunării pentru a preîntâmpina ofensiva otomană ce ameninţa Principatul sud-carpatic[95]. Au fost trecute prin foc şi sabie o serie de localităţi ca Obluciţa, Novoselo, Dârstor, Turtucaia, Marotin, Rusciuk, Sviştov, Samovit, Ghighen, Rahova şi Nicopole[96]; de asemenea, au mai fost distruse Orşova şi Turnu, puncte de pe malul românesc aflate sub control otoman[97].

Iată o relatare despre acţiunile lui Vlad Ţepeş la sudul Dunării, împotriva turcilor: „În anul de graţie 1462, a venit Dracula în marele Siştov. Aici a pus să fie ucişi peste 25 000 de oameni de tot felul. Dintre oamenii săi, unii au păstrat la curte cele mai mândre femei şi fecioare şi-l rugară pe Dracula să le dea lor pe acestea ca neveste legiuite. Atunci Dracula a pus să-i taie pe bărbaţi şi pe toate femeile şi fecioarele cu săbiile şi paloşele ca pe varză. Aceasta a făcut-o el pentru că ţara a fost tributară Turciei şi turcul i-a cerut lui adesea tribut. Solului ‹trimis› îi grăi astfel: tributul ar voi să-l dea el însuşi. El plecă în ‹acea› ţară. Aici îi veniră în întâmpinare oameni călări din pricina tributului şi spuseră că ei înşişi vor să ducă tributul sultanului. Astfel venea o ceată după alta.

Deoarece Dracula văzu că n-are vreme, atunci lovi de moarte pe toţi cei care i-au venit călare în întâmpinare, pe când aceştia nu se aşteptau. Şi Dracula pârjoli întreaga Bulgarie. Şi porunci ca toţi oamenii pe care-i vedea să fie traşi în ţeapă. Aceştia au fost în număr de 25 000 care au pierit toţi în foc”[98].

Şi raguzanul Michael Bocignoli a menţionat expediţia principelui valah la sudul Dunării: „A fost odinioară la ei un domn - pe care ei îl numesc voievod - cu numele de Dragul, bărbat ager şi cât se poate de priceput în treburile ostăşeşti. Acesta nu numai că-şi apăra deosebit de bine ţara sa, dar iarna când îngheţa Dunărea, cum se întâmplă adesea, călca hotarele turcilor şi pustia ‹ţinuturile lor› cu focul şi sabia”[99].

Campania lui Vlad Ţepeş de-a lungul ţărmului bulgăresc a avut un evident scop strategic de distrugere a puterii turceşti de-a lungul Dunării, arzând oraşe la care se putea ajunge prin vad şi provizii virtuale de hrană, pentru a îngreuna şi mai mult invazia turcilor în Ţara Românească.

Referindu-se la expediţia întreprinsă de Vlad Ţepeş la sudul Dunării, istoricii Radu Florescu şi Raymond T. McNally au relatat: „Cunoscuta ofensivă a lui Dracula de-a lungul Dunării, care avea să-l ducă de la Giurgiu până la Marea Neagră, a început ca o operaţie pe apă şi pe uscat, deoarece iarna anului 1461 a fost extrem de blândă. Ambarcaţiunile valahe transportau infanteria, în timp ce cavaleria, care înainta de-a lungul malului drept, le apăra flancul. Unul din scopurile campaniei a fost eliberarea

---

[95] Vezi Radu Lungu, *À propos de la campagne antiottomane de Vlad l'Empaleur au sud du Danube (hiver 1461-1462)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tome XXII, no. 2, 1983, pp. 147-158.

[96] „[…] trecând în taină Istrul cu putere şi oaste deloc puţină, bântuie toată ţara împăratului învecinată cu a lui, vorbesc de ţinuturile din jurul Nicopolei şi Vidinului şi după ce a luat pradă cât mai multă şi a săvârşit nu puţine ucideri, trecând înapoi fluviul, s-a întors în ţara lui” (Critobul din Imbros, *op. cit.*, în loc. cit., p. 533).

[97] Ştefan Ştefănescu, *Vlad Ţepeş*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, *De la universalitatea creştină către Europa „patriilor”*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001, p. 357.

[98] *Naraţiunile germane despre Vlad Ţepeş-Dracula*, în loc. cit., pp. 128-129, nr. XXIII.

[99] Michael Bocignoli din Raguza, *Descrierea Ţării Româneşti, 29 iunie 1524*, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, p. 176.

din robie: când Dracula a invadat Bulgaria, numeroşi ţărani s-au alăturat cruciaţilor creştini, întâmpinându-l pe conducătorul valah ca pe eliberatorul lor de sub jugul turcesc. [...] Aşa încât, înaintarea lui s-a împotmolit într-o serie de operaţii de asediere a cetăţilor turceşti, de la Zimnicea până la Marea Neagră [...].

Campania dunăreană a fost aceea care l-a consacrat pe Dracula drept cruciat şi războinic creştin. În toată Europa Occidentală şi Centrală s-au înălţat *Te Deum*-uri şi clopotele au bătut de la Genova şi până la Rhodos în semn de slavă a lui Dracula, care insuflase cruciadelor creştine un nou avânt şi preluase conducerea după marele Huniade [...].

Campania de iarnă a sfârşit pe coasta Mării Negre, sub ochii puternicelor forţe turceşti de invazie, care traversară Bosforul pentru ocuparea Ţării Româneşti. Cu flancul descoperit, Dracula a fost nevoit să abandoneze ofensiva. A dat foc tuturor cetăţilor turceşti pe care nu a putut să le ocupe. Mai mult de atât nu putea face, avântul ofensivei se stinsese”[100].

Războiul declanşat de principele valah în iarna dintre 1461 şi 1462 împotriva Imperiului Otoman a constituit cea dintâi acţiune de maximă însemnătate militară în Europa care a premers declanşarea marelui război turco-veneţian din 1463[101]. Din nefericire pentru domnul Ţării Româneşti, acţiunea sa a avut loc într-un moment de acalmie pe toate fronturile antiotomane, coaliţia statelor orientale aflându-se într-un moment de reflux, iar coaliţia occidentală, creştină, nefiind încă formată; dealtfel, această din urmă coaliţie nici nu se va mai forma, şi va fi înlocuită de un sistem de alianţe ce vor gravita în jurul Veneţiei, începând cu anul 1463[102].

În faimoasa scrisoare din 11 februarie 1462, adresată regelui Ungariei, Matia Corvin, după ce expune în amănunţime rezultatele expediţiei sale de la sud de Dunăre, din acea iarnă, Vlad Ţepeş a subliniat adeziunea şi identificarea sa cu idealul cruciadei, cerând, în consecinţă, ajutoare absolut indispensabile pentru a face faţă expediţiei sultanale care se pregătea împotriva sa: „Preaînălţate Principe şi Doamne, milostiv nouă! În alte scrisori am scris Măriei Tale cum turcii, duşmanii cei mai crunţi ai crucii lui Hristos, au trimis la noi solii lor cei mari, ca să nu mai ţinem pacea şi legătura făcută şi întocmită între Măria Ta şi noi şi să nu mai serbăm nunta, ci să ne alipim numai de dânşii şi să mergem la Poarta împăratului însuşi a turcilor, adică la curtea lui, iar dacă nu ne vom lăsa de pace şi de legătura şi de nunta Măriei Tale, atunci nici turcii nu vor să ţină pace cu noi. Au mai trimis şi pe un sfetnic de frunte al împăratului turcesc, anume Hamza-beg de Nicopole, ca să hotărască graniţa la Dunăre, pentru ca, dacă acel Hamza-beg ar fi putut să ne aducă în vreun chip, cu şiretenii ori pe credinţă, ori cu altă înşelăciune la Poartă, bine, iar de unde nu, să caute a ne prinde şi a ne duce prins.

Dar cu îndurarea lui Dumnezeu, pe când mergeam spre hotarul acela, am aflat despre şiretenia şi vicleşugul lor şi noi am fost aceia care am pus mâna pe acel Hamza-beg, în ţinutul şi în ţara lor, lângă o cetate numită Giurgiu. Deschizând turcii cetatea, la strigătele oamenilor noştri, cu gândul ca să intre ai lor, ai noştri-amestecându-se cu ei-

[100] Radu Florescu, Raymond T. McNally, *În căutarea lui Dracula. O istorie adevărată a lui Dracula şi a legendelor cu vampiri*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1992, pp. 57-58.
[101] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 66.
[102] *Ibidem.*

au intrat şi au dobândit cetatea, pe care am şi ars-o îndată. Şi am ucis oamenii şi femeile, mari şi mici, care locuiau de la Oblucița şi Novo Selo, unde se varsă Dunărea în Mare, până la Rahova, care se află lângă Chilia, din jos, la mică depărtare, şi până la locurile Samovit şi Ghighen, în număr de 23 884 de turci şi de bulgari, în afară de cei ce au ars prin case sau ale căror capete n-au fost înfăţişate dregătorilor noştri.

Măria Ta să ştii că, de astă dată, acestea le-am săvârşit în paguba lor, acelor care ne tot îndemnau cu stăruinţele lor să lăsăm pe creştini şi să ne alipim lor. Deci să ştii, Măria Ta, că am călcat pacea cu ei nu pentru vreun folos al nostru, ci pentru cinstea Măriei Tale şi a sfintei coroane a Măriei Tale şi pentru păstrarea creştinătăţii întregi şi pentru întărirea legii catolice.

Văzând ei ceea ce am făcut, au părăsit gâlcevile şi certurile pe care le aveam până acum în toate alte părţi, şi şi-au aruncat toată turbarea asupră-ne. Cum se va deschide vremea, adică primăvara, au de gând să vie duşmăneşte, cu toată puterea lor. Însă vaduri n-au, căci vadurile lor de la Dunăre, în afară de Vidin, am pus să le ardă, să le nimicească şi să le facă pustii. Deoarece pe la vadul Vidinului prea puţin pot să ne aducă vreun rău, ei ar vrea să-şi aducă vasele de la Constantinopol şi Galipole, pe Mare, la Dunăre.

Deci Măria Ta, milostive Doamne, dacă voia Măriei Tale este să ai luptă cu ei, atunci strânge-ţi toată ţara şi tot poporul de oaste, atât călăreţii, cât şi pedestraşii, adu-i în această ţară de peste munţi a noastră şi binevoieşte să te baţi aici cu ei. Iar dacă nu vrei să vii Măria Ta însuţi, atunci fii bun şi trimite-ţi oastea întreagă în părţile transilvane ale Măriei Tale, încă de la sărbătoarea Sfântului Grigorie (ziua de 12 martie). Dacă însă Măria Ta nu vrei să dai toată oastea, atunci dă numai cât ţi-e voia, măcar Transilvania şi părţile secuieşti. Iar dacă Măria Ta voieşti să ne dai vreun ajutor, atunci Măria Ta să fii bun a nu ne zăbovi, ci să ne spui cu adevărat gândul Măriei Tale. Pe omul nostru, care aduce scrisoarea, de data aceasta să nu-l întârzii, mă rog, Măria Ta, ci să mi-l trimiţi înapoi, îndată şi iute. Pentru că în niciun chip nu vreau să lăsăm în drum ce am început, ci să ducem lucrul la capăt. Căci, dacă Dumnezeu cel atotputernic va asculta rugăciunile şi dorinţele creştinilor şi-şi va apleca auzul cu bunăvoinţă spre rugăciunile umiliţilor săi şi ne va da astfel de biruinţă împotriva păgânilor, duşmani ai crucii lui Hristos, va fi cea mai mare cinste şi folos şi ajutor sufletesc pentru Măria Ta şi sfânta coroană a Măriei Tale şi pentru toată creştinătatea cea adevărată, deoarece nu vrem să fugim înaintea sălbăticiei lor, ci să avem în orice chip, luptă cu ei. Iar dacă vom ajunge, ferească Dumnezeu, la un sfârşit rău şi va pieri această ţărişoară a noastră, nici Măria Ta nu vei avea folos şi înlesnire de aşa ceva, pentru că va fi spre paguba creştinătăţii întregi. De altminteri, să crezi ce va spune Măriei Tale acest om al nostru Radul Farma [Gramaticul] ca şi cum am grăi noi de faţă cu Măria Ta.

Din cetatea Giurgiu, în ziua a cincea [joi], de sărbătoarea fericitei fecioare Scolastica, în anul 1462"[103].

Din scrisoarea lui Vlad Ţepeş rezultă că iniţiativa ruperii relaţiilor cu Poarta a aparţinut domnului Ţării Româneşti, acesta ştiind să dejoace cu pricepere încercarea turcilor de a-l prinde[104]. Deschiderea ostilităţilor era replica dată de Ţepeş încercărilor

---

[103] Scrisoarea lui Vlad Ţepeş către Matia Corvin (11 februarie 1462), în *Literatura română veche (1402-1647)*, vol. I, ediţia G. Mihăilă şi D. Zamfirescu, Bucureşti, Editura Tineretului, 1969, pp. 42-45.
[104] Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 93.

turceşti de a-şi impune dominaţia asupra ţării sale prin mărirea obligaţiilor mai vechi ale Ţării Româneşti[105].

Aflat în culmea puterii, Mehmed al II-lea avea destule motive pentru a porni războiul împotriva domnului muntean: refuzul acestuia de a plăti tributul, alianţa cu Ungaria, uciderea dregătorilor turci trimişi în Ţara Românească, precum şi expediţia la sudul Dunării, în Imperiul Otoman[106].

Importanţa vitală a Mării Negre şi a strâmtorilor în direcţia asigurării securităţii Constantinopolului, l-au determinat pe sultanul Mehmed al II-lea să consolideze hotarul imperial de la Dunăre[107].

Campania sultanală din 1462 împotriva Ţării Româneşti făcea parte din politica imperială privind Dunărea şi Marea Neagră, aspect reflectat de acţiunile diplomatice ale padişahului, care au precedat expediţia de la nord de Dunăre[108]. Principalele obiective urmărite de Mehmed al II-lea erau restabilirea controlului otoman asupra Dunării dinspre Ţara Românească şi scoaterea Chiliei de sub stăpânirea Ungariei şi a Ţării Româneşti şi restituirea ei Moldovei[109].

În corespondenţa ducelui de Milano, Francesco Sforza, s-a găsit o scrisoare a despotului de Arta şi Ianina, Leonardo Tocco, prin care îi transmitea ştiri primite de la Constantinopol la Haghia Mavra despre pregătirile sultanului[110]. Astfel, pentru campania din Ţara Românească, Mehmed al II-lea ar fi adunat 400 000 de oşteni din Rumelia şi Anatolia, dintre care 4 000 înarmaţi cu toporişti pentru lucrări de defrişare şi construcţia de poduri[111].

Asaltul otoman, desfăşurat în stilul nou al strategiei lui Mehmed al II-lea, caracterizat de îmbinarea operaţiunilor terestre şi navale, a început în iunie 1462, când sultanul, care preluase direct comanda trupelor sale, a pătruns pe teritoriul Ţării Româneşti[112].

Deşi a făcut toate pregătirile pentru a apăra linia Dunării, Vlad Ţepeş a prevăzut şi posibilitatea retragerii în interior, mai ales dacă nu-i sosea ajutorul promis din Ungaria şi Transilvania. Despre aceste măsuri, cronicarul bizantin, Ducas, relatează: „Dar românul ‹Vlad Ţepeş› şi-a mutat şi el toţi supuşii în locuri ascunse şi împădurite, iar câmpurile le-a lăsat pustii şi toate felurile de vite le-a mânat mai în interiorul hotarelor [...]; iar el însuşi cu armata de sub comanda sa stătea toată ziua în locuri strategice şi împădurite. Tiranul ‹Mehmed al II-lea› a trecut Dunărea şi a străbătut loc de mai bine de şapte zile, dar nu a descoperit nimic, nici om, nici animal, nici de mâncat, nici de băut”[113].

---

105 *Ibidem.*
106 *Ibidem,* p. 99.
107 Nicolae Zaharia, *Consideraţii privind relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Poarta Otomană*, în „Simpozionul Internaţional de Istorie «Vlad Ţepeş Drăculea, domn creştin al Ţării Româneşti», ediţia I, Arefu-Argeş, 28 august 2009, Râmnicu-Vâlcea: Editura Prisma, 2009, pp. 209-210.
108 *Ibidem,* p. 210.
109 Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI,* Bucureşti, Editura Academiei, 1991, p. 143.
110 Andrei Pippidi, *Noi izvoare italiene despre Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare*, în „Studii şi Materiale de Istorie Medie”, vol. XX, 2002, p. 15.
111 *Ibidem.*
112 Şerban Papacostea, *Ţările române şi primul asalt al puterii otomane (sfârşitul secolului al XIV-lea-1526),* în *Istoria României*, ediţie revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Corint, 2003, p. 156.
113 Ducas, *op. cit.*, în loc. cit., p. 437.

Referindu-se la strategia folosită de domnul muntean, având în vedere disproporţia evidentă care exista între cele două armate, raguzanul Michael Bocignoli a relatat: „Mahomed [...] a intrat în Ţara Românească, ‹dar› Dragul nu i-a ieşit nicidecum înainte, căci el îşi dusese de pe ogoare şi din sate nu numai oamenii şi vitele, dar chiar şi toate cele trebuitoare traiului în adâncurile pădurilor înconjurate de mlaştini, astfel că armata turcilor trebuia să-şi aducă din altă parte cele de nevoie pentru hrană, iar Dragul, pregătindu-şi câţiva călăreţi noaptea, foarte adesea ‹sau› ziua de cele mai multe ori ieşea din păduri pe drumuri ocolite şi poteci cunoscute şi nimicea pe neaşteptate pe mulţi turci fie în căutarea hranei, fie depărtaţi mai mult de trupă: uneori ataca tot grosul lor pe când nu se aşteptau nicidecum la aceasta şi după ce răpunea pe mulţi ‹din ei› până să se adune ‹de luptă›, fugea iarăşi în păduri şi nu-l lasă pe duşman să dea lupta în condiţii egale”[114].

Efectivele oştirii sultanului Mehmed al II-lea au fost evaluate de izvoarele contemporane în mod diferit: peste 150 000, conform cronicarului Ducas[115]; 200 000, în opinia cronicarului otoman Kodja Husein[116]; 250 000, potrivit cronicarului Laonic Chalcocondil[117]; 300 000, conform cronicarului Tursun-Bei[118]. Ţinând cont de faptul că efectivele care au cucerit Constantinopolul au fost de circa 80 000 de luptători, la care s-au adăugat trupele auxiliare[119] şi că armata ce urma să supună Ţara Românească era considerată „a doua”[120] ca mărime după aceea care asediase capitala bizantină la 1453, vom admite efectivele minime de 60 000 de luptători[121], la care se adaugă trupele auxiliare.

În faţa lor, Vlad Ţepeş dispunea de un număr de 22 000 de oşteni[122]. Potrivit altor opinii, oastea domnului muntean s-ar fi ridicat la 31 000[123], sau cel mult 38 000 de oşteni[124].

Armata de uscat otomană a pornit spre Dunăre din Filipopole şi a forţat trecerea cursului fluviului pe la Nicopole. Referindu-se la acest eveniment, ienicerul sârb, Constantin Mihailovici de Ostroviţa, a consemnat: „Iar împăratul fără întârziere, adunându-şi oastea, a pornit pe urma lui [Vlad Ţepeş]. Iar când a fost la Nicopole, pe malul Dunării, de cealaltă parte a Dunării stătea de asemenea voievodul Dracul cu oastea sa şi oprea trecerea oştii împăratului.

Iar împăratul Mahomed a spus către ienicerii săi: «Iubiţii mei berbeci, ce este al meu, este al vostru şi mai ales vistieria mea. Vă rog, daţi-mi sfat căci aceasta atârnă de voi, ca să putem să trecem de cealaltă parte, împotriva duşmanului meu». Au spus ienicerii: «Fericite stăpâne, porunceşte să se pregătească luntrele, iar noi, în timpul nopţii, ne vom pune capetele şi vom trece pe partea cealaltă». Deci, împăratul a

---

[114] Michael Bocignoli din Raguza, *op. cit.*, în loc. cit., p. 176.
[115] Ducas, *op. cit.*, în loc. cit., p. 435.
[116] Kodja Husein, *op. cit.*, în loc. cit., p. 456.
[117] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în *Fontes*, vol. IV, p. 505.
[118] Tursun Bei, *op. cit.*, în loc. cit., p. 68, n. 8.
[119] Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului. 1453*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971, p. 93.
[120] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 505.
[121] Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 100; Kurt W. Treptow, *Vlad III Dracula. The Life and Times of the Historical Dracula*, Iaşi, Oxford, Portland, The Center for Romanian Studies, 2000, p. 130.
[122] Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 128.
[123] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 200.
[124] Claudiu Neagoe, *Oastea Ţării Româneşti în vremea lui Vlad Ţepeş*, p. 141.

poruncit să li se dea 70 de luntre potrivite, pe lângă aceasta să li se mai dea şi altele de care aveau nevoie şi, de asemenea, bombarde, tunuri mobile şi altele mari. Şi când s-a făcut noapte, ne-am aşezat în luntre şi ne-am lăsat la vale pe Dunăre, am trecut pe partea cealaltă, la câteva stadii mai jos de locul unde stătea oastea voievodului. Şi acolo, ne-am îngropat în şanţuri tunurile, pe rând, în jurul nostru. Ne-am îngropat în şanţuri pentru ca oamenii călări să nu ne poată vătăma. După aceea, ne-am întors înapoi pe partea cealaltă şi astfel am transportat şi pe alţi ieniceri peste Dunăre. Şi când toată oastea pedestră trecuse, atunci ne-am pregătit şi am pornit, pe încetul, către oastea lui Dracul, cu tunurile şi cu celelalte ce le transportaserăm noi. Oprindu-ne, am aşezat tunurile. Dar, până să izbutim să facem aceasta, ne-au fost ucişi 300 de ieniceri. Pentru aceasta, împăratul s-a întristat foarte mult, văzând de pe partea cealaltă o mare bătălie şi neputând, el însuşi, să vie într-acolo. Se temea foarte mult ca să nu-i fie ucişi toţi ienicerii, de vreme ce împăratul însuşi încă nu trecuse. După aceea, noi văzând că partea noastră slăbeşte foarte mult, având trecute peste râu 120 de bombarde, ne-am apucat cu dânsele şi ne-am apucat să tragem un foc des, încât am respins toată oastea voievodului de pe acel loc, iar noi ne-am întărit. După aceea, împăratul, având mai multă siguranţă, a transportat peste râu şi alţi pedestraşi, care se cheamă azapi, cum sunt la noi, drabanţii. Iar Dracul, văzând că nu poate opri trecerea, s-a retras de la noi. Iar apoi, după ce împăratul a trecut după noi cu toată oştirea lui peste Dunăre, acolo ne-a dat nouă, ienicerilor, 30 000 de zloţi ca să-i împărţim între noi. Pe lângă aceasta, pe toţi ienicerii care încă nu erau liberi, i-a făcut liberi, să poată lăsa cui vor averea lor, după moarte. De acolo am pornit în Ţara Românească pe urma lui Dracul”[125].

Cronicarul turc, Enveri, a indicat pentru trecerea Dunării „a şasea zi de post” [4 iunie 1462][126].

Din cauza lipsei de provizii, turcii se fereau să se îndepărteze de fluviu şi, din ordinul sultanului, ei nu aveau voie să iasă din corturi în timpul nopţii pentru a nu produce panică în cazul unui atac nocturn[127]. De aceea, Vlad a recurs tocmai la această tactică. Potrivit informaţiilor cronicarului veronez Cristoforo Schiappa, au fost mai multe atacuri, „în fiecare noapte”[128]: deci, faimoasa bătălie, căreia i s-a fixat chiar o dată, este, din motive stilistice, reducerea la o singură împrejurare a unui scenariu care s-a repetat.

Vlad Ţepeş a intenţionat să-l captureze pe sultanul Mehmed al II-lea în pădurile Teleormanului sau în cele din sudul Dobrogei, numite Deliormanul, care în vechile dialecte turanice înseamnă „pădure mare”[129].

Acum şi-a dovedit eficienţa tactica străveche „a pământului pârjolit”[130] şi a retragerii populaţiei în codrii şi la munte, comandanţii avangărzilor armatei otomane, Turahanbeğoğlu Ömer *beğ*, Alibeğoğlu Ahmed *beğ*, Mihaloğlu Ali *beğ*, Malkocioğlu Bali *beğ*, Nasuh *beğ* - *beğ* de Albania –, Delioğlu Umur *beğ* - *beğ* de Ianina –, Mihaloğlu Iskender *beğ* şi Evrenosbeğoğlu Ali *beğ*[131], anunţând mereu că nu găsesc

[125] Constantin Mihailovici de Ostroviţa, în loc. cit., p. 127.
[126] Enveri, *op. cit.*, în loc. cit., p. 42, n. 49.
[127] Andrei Pippidi, *op. cit.*, în loc. cit., p. 17.
[128] *Ibidem.*
[129] Emil Stoian, *op. cit.*, p. 93.
[130] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 85.
[131] Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 129.

„nicio picătură de apă pentru potolirea setei”, iar „arşiţa soarelui era aşa de puternică, încât pe veşmintele de zale ale gaziilor se putea face chebap”[132].

Vlad Ţepeş şi-a ţinut consiliul de război într-unul din numeroasele sate din preajma Târgoviştei, în vecinătatea pădurii unde se instalase tabăra turcă, şi a prezentat un plan îndrăzneţ ca ultim mijloc de salvare a capitalei sale, cu neputinţă de apărat[133]. Consiliul a fost de acord că numai asasinarea sultanului ar putea demoraliza oastea turcă, determinându-l să se retragă imediat[134].

Un episod celebru, înregistrat de marea majoritate a izvoarelor cu privire la campania din 1462, l-a reprezentat atacul domnului muntean împotriva taberei sultanului (în noaptea de joi spre vineri, 17-18 iunie)[135]. Acesta n-a fost dat la întâmplare, căci domnul se informase înainte cu privire la numărul oştenilor şi organizarea armatei otomane, pătrunzând el însuşi „ca iscoadă în tabăra împăratului”[136].

Referindu-se la structura taberei otomane, marele istoric, N. Iorga, a menţionat: „După datina de război a turcilor tabăra era minunat de bine apărată. Şanţuri de jur împrejur, ţeruşi legaţi cu lanţuri, un cerc de cămile; ostaşi de dobândă şi de pripas formau frontul întâi. Apoi spahiii, aşezaţi de amândouă părţile cortului împărătesc, erau totdeauna gata să alerge pentru a-l încunjura. Războiul purtându-se în Europa, locul de cinste, la stânga, era acum al călăreţilor din această parte a împărăţiei, din Rum. Ienicerii făceau la sfârşit strajă în jurul stăpânului lor”[137].

Asupra timpului când acesta s-a produs, mărturiile rămase sunt contradictorii: cronicarul L. Chalcocondil a relatat că atacul a început „pe la prima strajă a nopţii” (la trei ore după asfinţitul soarelui) şi a durat până „se lumina de ziuă”[138]; în opinia cronicarului Ducas, atacul s-ar fi desfăşurat „dis de dimineaţă ..., când era încă întuneric”[139]; ienicerul sârb, Constantin de Ostroviţa, participant la luptă, nu-şi mai amintea decât că românii i-au atacat pe turci „într-o noapte”[140]; conform cronicarului turc Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, atacul ar fi început chiar la „miezul nopţii”[141]. Ţinând seama de toate aceste mărturii se poate afirma că atacul s-a produs la puţin timp după miezul nopţii, atunci când somnul oştenilor era mai adânc. Acţiunea a fost realizată cu şapte până la zece mii de călăreţi valahi, la lumina făcliilor, sub comanda lui Vlad Ţepeş, cu intenţia de a surprinde şi ucide pe sultanul Mehmed al II-lea[142]. Românii s-au izbit mai întâi de contingentul asiatic din Anatolia care a luptat foarte puţin, fiind pus pe fugă. Înaintând „cu făclii şi cu torţe aprinse în deplină rânduială şi bună întocmire”, au ajuns în dreptul corturilor vizirilor Mahmud şi Isaac unde „s-a dat o luptă mare”, în care românii, „luptând în rânduri bine strânse, n-au avut nicio

[132] Tursun Bei, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 68-69.
[133] Radu Florescu, Raymond T. McNally, *op. cit.*, p. 60.
[134] *Ibidem.*
[135] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 203.
[136] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 509.
[137] Nicolae Iorga, *Istoria armatei româneşti*, ediţie îngrijită de N. Gheran şi V. Iova, Bucureşti, Editura Militară, 1970, p. 62.
[138] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 509.
[139] Ducas, *op. cit.*, în loc. cit., p. 437.
[140] Constantin Mihailovici de Ostroviţa, în loc. cit., p. 127.
[141] Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *op. cit.*, în loc. cit., p. 320.
[142] Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 130; Matei Cazacu, *Dracula*, p. 203.

pierdere vrednică de însemnat”[143]. Aceasta a permis corpului de elită al ienicerilor din preajma cortului sultanului să se pregătească şi să se aşeze în ordine de bătaie. Ciocnirea care a urmat aici nu a mai durat mult fiindcă se apropiau zorile. Domnul a poruncit retragerea, care s-a realizat prin centrul („piaţa”) taberei, cu uciderea tuturor celor ce ieşeau în calea oştenilor săi[144]. Din oastea lui Vlad Ţepeş vreo 3 700 de oşteni au căzut prizonieri, mulţi dintre aceştia fiind răniţi, domnul reuşind cu mare greutate să iasă din încleştarea cu oştile otomane, împreună cu 700 de călăreţi[145].

„Acest atac de noapte, - afirma istoricul Nic. Densuşianu - prin spaima, confuziunea şi pierderile enorme ce le cauză în lagărul sultanului, era o învingere formală a oastei turceşti”[146].

Trei anecdote legate de această acţiune realizată de Vlad Ţepeş merită să fie menţionate.

Prima este raportată de Nicolae de Modrussa, episcopul dalmat trimis de papa Pius al II-lea la curtea lui Matia Corvin pentru a afla amănunte cu privire la relaţiile lui Vlad Ţepeş cu regele Ungariei. Pe când se găsea la Buda, a scris: „Am aflat, întrebându-i pe participanţii la această bătălie [de noapte] că împăratul turcilor, pierzând în acea noapte orice nădejde în privinţa situaţiei sale, a părăsit pe furiş tabăra şi a fugit în mod ruşinos. Şi şi-ar fi văzut de drum dacă, mustrat de prieteni şi adus îndărăt în tabără aproape cu de-a sila, n-ar fi văzut oastea la locul ei”[147].

Cel de-al doilea episod s-a desfăşurat în tabăra otomană după retragerea principelui valah cu călăreţii săi, fiind înregistrat de cronicarul L. Chalcocondil, care făcea parte din cercul celor apropiaţi lui Mahmud-paşa: „Şi prinzând oştenii împăratului în noaptea aceasta pe unul dintre oştenii lui Vlad, l-au adus la Mahmut; şi-l întreba acesta cine e şi de unde vine. Şi după ce a vorbit de toate, l-a mai întrebat dacă ştie cumva pe unde se află acum Vlad, domnul Daciei. Iar [oşteanul] i-a răspuns că ştie foarte bine, dar că despre aceasta, de frica aceluia, nu poate spune nimic. Şi cum îi tot spuneau că-l vor ucide, dacă nu află de la el ce vor să afle întrebându-l, el spuse că e gata să moară oricând, dar că nu îndrăzneşte să le dezvăluie nimic din cele ce-l privesc [pe Vlad]. Mahmut, minunându-se mult de aceste lucruri, l-ar fi ucis [se spune] pe oştean, ar fi adăugat însă, cu oarecare teamă pentru situaţia sa, că dacă [Vlad] ar avea o armată însemnată, ar putea să ajungă foarte mare”[148].

Cea de-a treia anecdotă a fost înregistrată la Buda de Feodor Kuriţân, ambasadorul marelui cneaz Ivan al III-lea al Moscovei între 1482 şi 1483, şi se petrece în tabăra lui Vlad după atacul din timpul nopţii: „I-a cercetat el însuşi pe cei întorşi din luptă împreună cu el. Pe oricare dintre aceştia care era rănit în partea din faţă îl cinstea şi îl făcea cavaler [viteaz]. Dară pe cel cu răni în spate poruncea să fie tras cu dosul în ţeapă, zicându-i: «Nu eşti bărbat, ci muiere»”[149]!

---

[143] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 511.
[144] *Ibidem*.
[145] Claudiu Neagoe, *Oastea Ţării Româneşti în vremea lui Vlad Ţepeş*, p. 143.
[146] Nic. Densuşianu, *Istoria militară a poporului român*, ediţie îngrijită şi prefaţată de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Vestala, 2002, pp. 221-222.
[147] Şerban Papacostea, *Cu privire la geneza şi răspândirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Ţepeş*, p. 165.
[148] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 511.
[149] F. Kuriţân, *Skazanie o Drakule Voevode (1486)*, în Matei Cazacu, *Dracula*, anexe, p. 428.

Iată ce a consemnat Tursun Bei, contemporan cu sultanii Mehmed al II-lea şi Bayazid al II-lea, în legătură cu atacul de noapte al domnului valah: „Deodată, părăsindu-şi culcuşul liniştit din răsărit, el [Vlad Ţepeş] a pornit spre apus şi, într-o noapte întunecoasă, şi-a pornit viclenia, cu alte cuvinte, într-o noapte a fost nevoie să fie atacată acea oaste de umili. Acel călăreţ nedemn, adică acel nenorocit şi îngâmfat, s-a gândit să-şi conducă oastea proprie asupra puternicei oşti împărăteşti, purtătoare de victorie. Ştia că Allah îi ajută pe cei drepţi, dar aşa cum spune un verset din Coran, acel ghiaur nu ştia că, ciocnindu-se de un ocean ‹de oşti› sfârşitul nu poate aduce altceva decât propria lui distrugere. Apoi, a căutat să ducă la îndeplinire acest gând. ‹Sultanul›, primind într-o noapte veşti despre acest nedemn, a cercetat mai bine, în lumina clară a lunii, starea războinicilor ‹turci›. Luptătorii ghiaurului, adunându-se şi pregătindu-se, s-au lovit de oastea împărătească, dar a fost ca şi cum o picătură de apă s-ar lovi de un ocean. El s-a ciocnit mai întâi de oastea din Anatolia, dar acolo i s-au citit versetele de bun sosit şi de ucidere, aşa cum merita. Neputând să pătrundă în grabă printre corturile întinse ale oştii celei biruitoare şi nesfârşite, oastea josnică a ghiaurilor a făcut un ocol şi a nimerit peste oastea de Poartă şi peste corturile ienicerilor, dar şi acolo a găsit ce căuta. Primirea care i s-a făcut a fost tocmai cea bună; gurile lor au fost umplute cu săgeţi, cum rar s-a mai întâmplat.

S-a vărsat atâta sânge de duşman, încât cerul cel negru s-a înroşit ca o lalea.

Iar strălucirea săbiilor în noaptea întunecoasă făcea să pară că şi-a deschis petalele.

De asemenea, negăsind lumină nici acolo, cei mai mulţi au fost răniţi sau nimiciţi în timp ce încercau să fugă. În întunericul nopţii, ei au pornit spre mijlocul oştii, crezând că într-acolo se află calea izbăvirii. Nimerind însă printre ostaşii din Rumelia, şi-au pricinuit propria pieire. Când în fiecare cort s-au aprins nenumărate lumânări şi torţe şi când, din loc în loc, s-au înălţat strigătele vitejilor curajoşi, gata de luptă, nenorociţii de ghiauri şi-au pierdut capul şi, ca pasărea care, buimăcită de lumină, se aruncă în foc, crezând că acesta este drumul salvării, zăpăcindu-se cu totul, ei s-au împrăştiat. Cei mai mulţi, lăsându-şi caii şi încercând să fugă, intrau în corturile ‹turceşti› şi-şi aruncau armele printre cetele de viteji.

Ei au fost înfrânţi în aşa măsură, încât până şi copiii de zece ani, ucenici şi slujbaşi, învingându-i pe ghiaurii de două ori mai puternici decât ei, i-au adus ucişi. Astfel, această vină o are acel nenorocit cu aripile distruse şi inima străpunsă de săgeţile şi hangerele vitejilor şi, găsind în cele din urmă un colţ într-o parte, a ieşit şi a fugit rănit şi pe jumătate mort, împreună cu câţiva dintre oamenii săi.

Din oastea sa nu a mai rămas nici un sfert”[150].

O altă descriere interesantă este înregistrată de către episcopul Nicolae de Modrussa de la unii participanţi la luptă: „Domnul a pătruns la începutul nopţii cu o parte a trupelor în tabăra turcească, străpungând fortificaţiile şi, în tot cursul nopţii, alergând ca un fulger în toate direcţiile, a făcut măcel mare; încât fie dacă celălalt dintre comandanţi, căruia îi încredinţase restul trupelor, ar fi avut tot atâta curaj, fie dacă turcii s-ar fi conformat mai puţin strict poruncilor repetate ale sultanului de a nu părăsi garnizoanele din pricina ciocnirilor nocturne, fără îndoială că valahul ar fi dobândit cea mai mare şi mai strălucită victorie. Dar întrucât nici celălalt comandant nu

[150] Tursun Bei, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 71-72.

a îndrăznit să atace tabăra din cealaltă parte, după cum fusese stabilit[151] şi din această pricină nici turcii nu au păzit cu mai multă străşnicie locurile lor, după ce a provocat un măcel de necrezut, fără a pierde într-o ciocnire atât de mare pe mulţi dintre ai săi, dintre care totuşi foarte mulţi au fost răniţi, Dracul a părăsit tabăra duşmană înainte de zorii zilei şi s-a reîntors în aceiaşi munţi (de unde venise), fără ca cineva să îndrăznească a-l urmări, într-atât le dăduse de furcă şi vârâse groaza în toţi"[152].

Semnificativă este şi relatarea cronicarului Critobul din Imbros care a consemnat într-un mod tendenţios atacul nocturn întreprins de domnul muntean: „Iar Dracula, descurajat acuma cu totul de starea lui de lucruri şi nemaiavând nici o nădejde în viitor de domnie, s-a hotărât ca, omorând, să facă un rău duşmanilor, chiar de ar fi însuşi s-o păţească. Şi hotărând aceasta în fără de mintea lui, vrea în timp de noapte să atace tabăra; şi, pe la miez de noapte, atacă fără nici o ordine şi rânduială o margine de tabără şi face mult omor printre animale, cămile, cai şi catâri; căci peste oameni n-a dat"[153].

Referindu-se la temerara acţiune a principelui valah, Vlad Ţepeş, marele istoric, N. Iorga, a menţionat: „Până atunci nu se întâmpină în istoria turcească un act de îndrăzneala atacului împotriva persoanei împărăteşti înseşi. Numai cine cunoştea, ca şi tatăl său, Vlad Dracul, la Varna, la Cosovo, până în cele mai mici amănunte, alcătuirea taberei turceşti şi viaţa ce se ducea înăuntru [...] numai acela putea să cuteze a încerca o astfel de lovitură şi să aibă norocul de a scăpa cu zile, el şi ai lui. Astfel, acea luptă de noapte, cu data nehotărâtă, în cuprinsul lagărului turcesc îngrozit, e şi unul din cele mai interesante episoade ale istoriei militare a osmanilor"[154].

Atacul de noapte, care a avut loc pe drumul dintre Nicopole şi Târgovişte, nu a produs mari pierderi oştirii sultanului Mehmed al II-lea, dar a provocat mare panică în rândurile acesteia, demoralizându-i şi mai mult pe turci. Ajuns la reşedinţa domnească din Târgovişte, sultanul a întâlnit o câmpie acoperită în întregime cu turci şi alţi osândiţi ai domnului traşi în ţeapă: „Şi erau pari mari în care erau înfipţi bărbaţi şi femei şi copii, vreo douăzeci de mii, precum se spunea, privelişte pentru turci şi pentru împăratul însuşi! Chiar şi împăratul, cuprins de uimire, spunea că nu poate să ia ţara unui bărbat care face lucruri atât de mari şi ştie să domnească şi să se poarte cu supuşii lui într-un chip mai presus de firea omenească. Şi spunea că acest bărbat care săvârşeşte asemenea isprăvi s-ar putea învrednici de mai mult"[155]. Şi cronicarul Enveri, mărturiseşte că după atacul de noapte al lui Vlad Ţepeş, „plecând de acolo, am văzut multe schelete trase în ţeapă, unele mai dinainte, iar altele mai de curând"[156].

După căderea Târgoviştei, principele valah şi câţiva dintre slujitorii lui credincioşi s-au îndreptat spre nord[157] pentru a grăbi joncţiunea cu mult aşteptata oaste

---

[151] După unele opinii, acest comandant nehotărât ar putea fi Galeş vornicul (Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 111, n. 126).
[152] Şerban Papacostea, *Cu privire la geneza şi răspândirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Ţepeş*, pp. 164-165.
[153] Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea. Anii 1451-1467*, ediţie de Vasile Grecu, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, p. 292.
[154] Nicolae Iorga, *Istoria armatei româneşti*, p. 62.
[155] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 513.
[156] Enveri, *op. cit.*, în loc. cit., p. 43.
[157] Radu Florescu, Raymond T. McNally, *op. cit.*, p. 62.

aliată, condusă de Matia Corvin, care întârzia să se apropie de teatrul operaţiunilor de luptă[158].

În opinia istoricului Eugen Denize, „Ungaria nu a fost şi nu a putut fi acel «zid de apărare» al Europei în faţa asalturilor tot mai insistente ale otomanilor, din două motive principale: primul, mai puţin important, este acela că Matia Corvin, ultimul mare rege al ei, şi-a îndreptat eforturile, în mod deliberat, spre o politică de expansiune în Europa Centrală, exact invers de cum procedase tatăl său, marele Iancu de Hunedoara, politică ce implica cu necesitate menajarea Porţii otomane. Al doilea motiv, cel mai important, este acela că dezvoltarea de ansamblu a societăţii ungare din secolul al XV-lea şi de la începutul celui următor a determinat o intensificare a anarhiei feudale, prin creşterea puterii marilor magnaţi, şi o slăbire corespunzătoare a structurilor statale, a forţei statului, ceea ce explică faptul că o singură bătălie (Mohács, 1526) a fost suficientă pentru ca acest stat să dispară din istorie"[159].

În preajma zilei de 20 iunie 1462[160], Vlad Ţepeş a lăsat un corp de oaste de 6 000 de oameni, cu misiunea „să se ţină prin păduri de urma împăratului şi, dacă cineva s-ar răzleţi, să-l atace îndată şi să-l zdrobească"[161] iar el, cu restul luptătorilor săi, s-a grăbit spre celălalt front, unde Chilia era împresurată şi asaltată.

Un aspect distinct al campaniei din 1462, l-a constituit atacul moldovenesc asupra Chiliei, la 22 iunie, în plină ofensivă turcească[162]. Moldova avea nevoie de Chilia şi Cetatea Albă pentru a controla o rută comercială care ar fi adus domniei un surplus de venituri din comerţul desfăşurat pe linia Dunării. Crearea sistemului politic şi militar, prin stăpânirea celor două cetăţi, părea, la momentul respectiv, doar un plan de viitor pentru domnul Moldovei. Dar cetatea nu a putut fi cucerită de Ştefan, acesta fiind „împuşcat de o bombardă la glezna stângă"[163].

După nereuşita acestei încercări, domnul Moldovei ar fi dorit să intre cu oaste în Ţara Românească, dar a fost oprit de cei 7 000[164] de oşteni trimişi de Vlad Ţepeş pentru a apăra colţul nord-estic al ţării.

Cronicarul bizantin, L. Chalcocondil, a consemnat faptul că la asediul Chiliei, alături de Ştefan cel Mare au participat şi detaşamente turceşti: „Şi împărţindu-şi în două armata, el [Vlad Ţepeş] ţinea cu sine o parte, iar pe cealaltă a trimis-o împotriva domnului Bogdaniei Negre [Ştefan cel Mare], ca să-l respingă dacă acela ar încerca să năvălească şi să nu-l slăbească din hărţuială dacă izbuteşte să pătrundă în ţară. Căci domnul acestei Bogdanii Negre se certase şi se războia din această pricină cu Vlad şi, trimiţând soli la împăratul Mehmet, îl chema să-i vină [în sprijin] şi spunea că este gata

[158] Ştefan Ştefănescu, *Istoria Românilor. De la afirmarea etnică românească la crearea „Daciei româneşti" sub conducerea lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, 2005, p. 88.

[159] Eugen Denize, *Vlad Ţepeş, lupta antiotomană şi atitudinea Veneţiei*, în Idem, *Ţările Române şi Veneţia. Relaţii politice (1441-1541). De la Iancu de Hunedoara la Petru Rareş*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995, p. 59.

[160] Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 132.

[161] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 513.

[162] Vezi Constantin Şerban, *Avut-a loc un conflict între Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş în 1462?*, în „Studii şi Articole de Istorie", XXXII, 1975, pp. 77-82; Radu Cârciumaru, *Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare: prieteni sau duşmani?*, în „Magazin istoric", XXXVIII, 2004, nr. 1, pp. 44-45.

[163] *Cronica moldo-germană*, în Petre P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI, publicate de Ion Bogdan*, p. 29.

[164] Tursun Bei, *op. cit.*, în loc. cit., p. 69.

să pornească la război alături de el. Împăratului îi erau pe plac vorbele acestui domn şi l-a îndemnat să facă aşa încât generalul lui să se unească pe fluviu cu comandantul flotei sale şi să împresoare oraşul numit Chilia, al lui Vlad, de la gura fluviului. Aşadar, acest domn, adunându-şi oaste din ţară, a plecat în grabă spre flota împăratului, de-a dreptul la oraşul Chilia, ca să-şi unească [forţele] cu comandantul flotei. Şi după ce s-a unit cu oastea împăratului, împresurau amândoi oraşul şi, după ce l-au bătut mai multe zile, au fost respinşi şi au pierdut câţiva oameni”[165].

Marele istoric, A. D. Xenopol, a relatat despre „nerecunoştinţa” lui Ştefan cel Mare, care, aşa cum am arătat, în iunie 1462, a atacat cetatea Chiliei, în vreme ce Ţepeş, cu al cărui ajutor militar ocupase tronul Moldovei, trebuia să înfrunte armata sultanului Mehmed al II-lea[166].

Constantin C. Giurescu nu a fost de acord cu această opinie, arătând că „dacă i-ar fi lăsat pe turci să cucerească Chilia, portul atât de însemnat prin intermediul căruia se făcea o bună parte a comerţului moldovenesc, Ştefan ar fi renunţat la independenţa sa militară şi economică. De aceea, când a aflat de expediţia turcilor şi de flota care se îndrepta spre gurile Dunării, domnul Moldovei a asediat cetatea, care de fapt nu aparţinea lui Ţepeş, aceasta având garnizoană ungurească încă din vremea lui Iancu de Hunedoara”[167].

Când a început retragerea de la Târgovişte[168], cei 6 000 de oşteni ce supravegheau grosul armatei sultanului s-au grăbit să dea un atac[169]. Dregătorul turc „Iosuf” (*Yusuf*), care comanda probabil ariergarda, a fost învins, dar i-a venit în ajutor Turahanbeğoğlu Ömer *beğ*, care a înclinat de partea turcilor sorţii luptei, omorând aproximativ 2 000 de războinici de-ai lui Ţepeş[170].

După această ciocnire, Mehmed al II-lea şi oastea sa şi-au continuat drumul spre Buzău, unde a mai avut loc o luptă, de această dată însă cu Vlad Ţepeş, care avea la dispoziţie, în momentul respectiv, 15 000 de oameni[171]. Deoarece la 29 iunie 1462, sultanul Mehmed al II-lea se afla la Brăila[172], înseamnă că această luptă a avut loc cu câteva zile mai devreme. Ea este relatată de cronicarul turc Tursun Bei într-un mod vădit tendenţios: „La rândul său, cel victorios [sultanul] trimisese pe Evrenosbeioglu Ali-bei să facă o incursiune în acele părţi. Ghiaurii, auzind tropăitul cailor acestuia şi fiind lacomi de ‹a-i distruge pe› acângiii obosiţi, veniseră în faţa trecătorii şi se ascunseseră acolo.

---

[165] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 507.
[166] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediţia a IV-a, vol. II, *De la întemeierea Ţărilor Române până la moartea lui Petru Rareş, 1546*, note, comentarii, prefaţă, indice şi ilustraţia de Nicolae Stoicescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, pp. 253-254.
[167] Constantin C. Giurescu, *Viaţa şi faptele lui Vlad Ţepeş sau Drăculea*, în vol. *Vlad Ţepeş. Studii*, pp. 26-27.
[168] O raţiune importantă pentru retragerea turcilor a fost apariţia ciumei în rândurile armatei sultanului, la Târgovişte fiind înregistrate primele victime ale cumplitei boli (Radu Florescu, Raymond T. McNally, *op. cit.*, p. 61).
[169] Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 133.
[170] *Ibidem.*
[171] „De acolo, ne-am îndreptat spre Buzi [Buzău]; / Acolo a ieşit ghiaurul şi am dat o luptă. / Ghiaurul avea 15 sangeacuri [unităţi militare] în cap / Atunci când şahul cel vestit stătea pe tron” (Enveri, *op. cit.*, în loc. cit., p. 43).
[172] *Ibidem.*

El [Vlad Ţepeş] se gândea că vitejii se vor întoarce obosiţi şi că, tăindu-le calea, îi va nimici în acest fel. Dar, potrivit versetului ‹din Coran› că «preaînaltul Allah îi ajută pe credincioşi», ajutorul lui Allah s-a arătat aici astfel că la popas a dat roade o măsură la care ghiaurii nu se aşteptau, adică, negăsindu-se apă, ‹Allah› a condus oastea victorioasă asupra acelei cete de ghiauri răufăcători. Din cauza pădurilor şi a bălăriilor înalte (*gürlük*), ghiaurul nu aflase de sosirea în acel loc a oştii purtătoare de victorie. Pe de altă parte, deoarece oastea de cercetaşi mergea împrăştiată, ‹ghiaurul›, crezând că sunt acângiii lui Evrenos-bei, şi-a împărţit oastea sa josnică în 10 cete şi a atacat dinspre partea ‹oştii de› Rumelia. Când a sosit ştirea că a venit duşmanul, nu s-a dat voie oştii întinse ca apa mării să facă zgomot, iar oastea de Poartă [ienicerii] şi oastea din Anatolia n-au făcut nicio mişcare, ci au stat gata pregătite pe locurile lor. Măria-sa padişahul i-a poruncit lui Mehmed-paşa să-i întâmpine pe duşmani. Potrivit acelei porunci care trebuia îndeplinită, el şi-a rânduit alaiurile şi rândurile şi, punând în faţă pe azapii săi, şi-a întărit amândouă aripile.

Turhanbeioglu Omer-bei şi Alibeioglu Ahmed-bei şi Mihaloglu Ali-bei şi Malkocioglu Bali-bei, de asemenea şi mulţi alţi bei renumiţi, au stat pe partea dreaptă ‹a oştii›. Nasuh-bei, bei de Arnavut [de Albania], Delioglu Umur-bei, bei de Iania [Ianina, oraş la vreo 210 km la nord-vest de Salonic], Mihaloglu Iskender-bei, precum şi alţi emiri de seama lor, au stat în partea stângă ‹a oştii›. Astfel întărit a mers el împotriva duşmanului. Când ghiaurul, ieşind din ascunzişul pădurii, a văzut această pregătire, precum şi fâlfâitul steagurilor împodobite, a înţeles îndată că este învins.

[...] Ghiaurul a fugit, fiind nimicit. Când ajungeau vreunul din pâlcuri, gaziii îi măcelăreau ‹pe ghiauri› cu săbiile lor sângeroase, ca şi cum ar fi tăiat castraveţi. Pe unii i-au luat în robie, dar o ceată de călăreţi, care se îndepărtase de locul de luptă, pe când fugea prin terenurile râpoase ale văilor, s-a întâlnit cu ceata lui Evrenosbei ‹oglu›. La rândul lor, aceştia (turcii) se întorceau sătui cu mulţi prizonieri şi cu prăzi nenumărate. Cei mai mulţi fiind obosiţi, descălecaseră de pe cai şi veneau pe jos, neştiind nimic din ceea ce se întâmplase. Deodată gaziii au văzut că o ceată de ghiauri, împărţită în grupuri, alerga spre ei şi au socotit că nu i se vor putea împotrivi. Totuşi, bizuindu-se pe ajutorul lui Allah, au pornit împotriva duşmanului. Ghiaurii, la rândul lor, fiind învinşi, au fugit în toate părţile. Când au aflat că ghiaurul este înfrânt, ei au pornit pe urmele lui, nimicind şi ceea ce mai rămăsese”[173].

La Bologna, în 17 iulie 1462, era consemnată vestea - transmisă de „negustori veneţieni” (*per littere de merchadanti veneziani*) - despre o mare înfrângere a sultanului, „pe apă şi pe uscat”, care ar fi avut loc în ziua de 23 iunie[174]. Cu acest prilej, românii ar fi luat prizonieri sau ucis aproximativ patruzeci de mii de oşteni inamici[175].

Din punct de vedere strict militar, putem considera că expediţia sultanului din 1462 s-a terminat nedecis. Oboseala şi descurajarea trupelor sale, condiţiile terenului şi tactica utilizată de Vlad Ţepeş, împreună cu teama de o intervenţie a regelui Ungariei, Matia Corvin, care risca să-i aducă o înfrângere categorică, toate aceste elemente l-au

[173] Tursun Bei, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 69-70.
[174] L. A. Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores*, t. XVIII-1, Bologna, 1924, pp. 295-296, *apud* Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 135.
[175] *Ibidem.*

determinat, în final, pe sultan, să ordone retragerea, în absenţa unei confruntări hotărâtoare cu domnul Ţării Româneşti[176].

După ştirile culese de M. Bocignoli la începutul veacului al XVI-lea, sultanul, fiind mereu atacat de Ţepeş, „cum nu avea nici aprovizionare pentru armată şi cum nici nu voia să-şi primejduiască ostaşii atacându-l pe Dragul ce stătea închis în desişurile pădurilor, a fost silit să se întoarcă de unde venise, fără pradă, fără izbândă şi după ce a pierdut pe mulţi dintre ai săi”[177].

La 29 iunie 1462, sultanul Mehmed al II-lea se găsea la Brăila, unde a făcut joncţiunea cu vasele flotei sale care asediaseră Chilia, iar la 11 iulie era la Adrianopol, în oraş intrând noaptea (*intravit civitatem per noctem*), spre a evita murmurul populaţiei în legătură cu moartea rudelor şi apropiaţilor[178]. Alte ştiri din acelaşi an arată că „turcii au pus la cale unele manifestări de veselie pentru a face pe supuşii săi să creadă că stăpânul lor s-a întors victorios”[179].

În concluzie, itinerarul lui Mehmed al II-lea în campania din iunie 1462 din Ţara Românească a fost următorul: Nicopole - Turnu (punctul de trecere a Dunării, în jurul datei de 4 iunie); Târgovişte (puţin după 17 iunie); Buzău (două-trei zile înainte de 29 iunie) şi Brăila (29 iunie); la capătul acestui drum, Vlad Ţepeş nu fusese înlăturat din scaunul domnesc[180].

Fără dârza rezistenţă a Ţării Româneşti în 1462, sub conducerea lui Vlad Ţepeş, Mehmed al II-lea ar fi trecut la transformarea acesteia din ţară tributară în provincie a Imperiului Otoman[181].

Imediat după aflarea victoriei şi a retragerii sultanului, Matia Corvin a trimis o solie la Veneţia prin care a anunţat înfrângerea lui Mehmed al II-lea de către „unguri şi români”, informaţie înregistrată de ambasadorul Milanului din cetatea lagunelor, A. Guidobonus, la 30 iulie 1462[182].

La 28 iulie 1462, bailul din Constantinopol, Domenico Balbi, a realizat un tablou aproape complet şi veridic al campaniei lui Mehmed al II-lea în Ţara Românească, acesta arătând că, odată trecut la nord de Dunăre, sultanul a găsit ţara goală de oameni şi de provizii, toţi retrăgându-se în locuri întărite din munţi; apoi a relatat despre războiul de hărţuială dus de Vlad Ţepeş, despre atacul de noapte împotriva taberei sultanului, de marile pierderi suferite de turci care, în cele din urmă, i-au obligat să se retragă, la 11 iulie Mehmed al II-lea aflându-se deja la Adrianopol[183].

Informaţii adevărate despre cele petrecute în Ţara Românească, în 1462, au ajuns la Veneţia şi prin intermediul scrisorilor reprezentanţilor ei din Balcani şi din

---

[176] Ştefan Andreescu, *Războiul cu turcii din 1462*, în „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 11, 1976, pp. 1693-1694.

[177] Michael Bocignoli, *op. cit.*, în loc. cit., p. 177.

[178] Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, pp. 135-136.

[179] Scrisoarea din 12 august 1462, în care sunt cuprinse spusele unui albanez fugit din Adrianopol (*Ibidem*, p. 136, n. 105).

[180] *Ibidem*, p. 136.

[181] Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană (secolele XIV-XVI). Evoluţia unui concept în contextul vremii*, Bucureşti, Editura Albatros, 2001, pp. 212-213.

[182] Nicolae Stoicescu, *La victoire de Vlad l'Empaleur sur les Turcs (1462)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tome XV, no. 3, 1976, p. 395; Eugen Denize, *Vlad Ţepeş, Matia Corvin şi Veneţia*, în „Magazin istoric”, XXXI, 1997, nr. 6, p. 58.

[183] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, pp. 79-80.

insulele din Marea Egee, ecoul acestora făcându-se simţit în câteva cronici ale vremii care, au dezvăluit de altfel şi părerea opiniei publice veneţiene, a cercurilor informate ale Republicii, despre evenimentele acestui an de la Dunărea de Jos[184]. Astfel, o cronică italiană anonimă, cu circulaţie şi la Veneţia, care merge cu nararea evenimentelor până la anul 1481, a consemnat în dreptul anului 1462 că „[...] turcii plecaţi împotriva lui Dracula în Valahia au fost bătuţi şi fugăriţi”[185]. Cronica lui Domenico Malipiero, afirmă şi ea că domnul Ţării Româneşti a întâmpinat pe turci cu o puternică armată şi i-a înfrânt voiniceşte[186]. *Analele veneţiene (1433-1477)* ale lui Stefano Magno scriau că, în 1462, Mehmed al II-lea, „împărat al turcilor şi grecilor”, a trimis „[...] o puternică armată în Valahia; dar, sculându-se valahii împotriva ei, a fost bătută [...]”[187].

Pentru factorii politici de conducere de la Viena, Veneţia, Roma, dar şi pentru alţii, comportarea lui Matia Corvin din 1462 a fost foarte clară, trădarea sa fiind evidentă, dar speranţele, nerealizate dealtfel, că el îşi va schimba atitudinea şi va lupta cu turcii, i-au determinat, ca şi pe veneţieni, să-i acorde un credit nemeritat în continuare. Cum se poate explica, totuşi, această atitudine?

Aşa cum pe bună dreptate au arătat istoricii I. Căzan şi E. Denize, doi factori au jucat un rol primordial, atât pentru Veneţia, cât şi pentru papalitate: „ În primul rând este vorba de statutul, recunoscut pe plan european, de mare putere al Ungariei. Deci, în comparaţie cu ţările române, care, aveau un potenţial mult mai redus sub aspect politic şi militar, era de preferat Ungaria, de la care se aşteptau nu numai o politică de confruntare defensivă faţă de turci, dar şi importante acţiuni ofensive împotriva acestora. [...] În al doilea rând, este vorba de faptul că Matia Corvin era regele catolic al unui stat catolic, Ungaria. Pentru papă era esenţial ca cruciada antiotomană să fie condusă de catolici şi să se desfăşoare cu participarea, în primul rând şi pe scară largă, a forţelor catolice, a statelor catolice. Din această cauză una din constantele politicii papale de cruciadă antiotomană a fost aceea de a căuta pe participanţi în cadrul Europei catolice. După ce aceştia îşi ofereau serviciile sau refuzau să participe la cruciadă, diplomaţia pontificală îşi îndrepta atenţia spre lumea ortodoxă şi chiar spre lumea asiatică, de unde se puteau ivi duşmani redutabili ai Porţii otomane. De aceea Veneţia, care avea neapărată nevoie de ajutorul papalităţii, nu a îndrăznit să-l ocolească pe catolicul Matia Corvin şi să intre în legătură cu Vlad Ţepeş. Pentru papa Pius al II-lea, toate victoriile lui Vlad Ţepeş erau, de fapt, victorii ale acestui rege catolic al Ungariei. Papa nici nu ar fi putut concepe ca o cruciadă antiotomană să fie declanşată de un principe ortodox şi ca acesta să se plaseze în fruntea ei. De aceea, nici nu s-a pus măcar problema ajutorării, chiar şi simbolice, a viteazului domn al Ţării Româneşti. Toate privirile erau îndreptate spre Matia Corvin, unicul conducător capabil, în concepţia papei, să se afle în fruntea forţelor antiotomane”[188].

Referindu-se la campania sultanală din 1462, istoricul N. Vatin a menţionat: „După preparative importante, Mehmed al II-lea a invadat Ţara Românească în

---

[184] *Ibidem*, p. 80.
[185] Apud Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 118.
[186] Domenico Malipiero, *Annali veneti dall'anno 1457 al 1500*, în „Archivo storico italiano”, tomo VII, parte I, Firenze, 1843, pp. 11-12.
[187] Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 86.
[188] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, pp. 83-85.

primăvara lui 1462, probabil cu scopul de a o anexa. Însă campania s-a dovedit a fi dificilă. Populaţia s-a refugiat cu turmele în păduri şi evita lupta, practicând un război de hărţuire. Armata valahă a fost totuşi înfrântă sever, însă Mehmed al II-lea a preferat să menţină Ţara Românească ca vasal, urcându-l pe tron pe Radu, fratele lui Vlad al II-lea Dracul, ce fusese ostatic la Poartă”[189].

Relevanţa momentului 1462 nu stă în victoria decisivă sau neclară a unei părţi în faţa celeilalte, ci, mai degrabă, în consecinţele campaniei sultanale din 1462, care, pentru Principatul sud-carpatic sunt grave din punct de vedere politic. Astfel, se producea un moment inedit al relaţiilor valaho-otomane, reprezentat de instalarea lui Radu cel Frumos în scaunul de domnie al Ţării Româneşti de către armata otomană condusă de sultan[190]. Începea, aşadar, o nouă etapă în raporturile Ţării Româneşti cu Imperiul Otoman, reprezentată de consolidarea suzeranităţii otomane la nord de Dunăre[191].

Pe plan intern, atitudinea clasei politice - boierimea - a oscilat între participarea devotată, sub steagul voievodal, la războiul antiotoman şi abandonarea domnului, în timpul invaziei turceşti. Modificările survenite în poziţia boierimii au fost determinate de obiectivele Porţii otomane în spaţiul românesc. De fiecare dată când a apărut primejdia instaurării administraţiei directe a Porţii otomane şi, prin urmare, a lichidării elitei politice româneşti (exterminare fizică sau convertire la Islam), boierimea a fost unită în jurul domnului pentru a respinge pe invadator[192].

Tactica folosită în războiul antiotoman - cea a „pământului pârjolit” - implica mari distrugeri, slăbind puterea economică a boierimii. Prelungirea efortului militar antiotoman atrăgea după sine dislocarea sistemului domanial prin nimicirea recoltelor şi fuga ţăranilor. De îndată ce apărea posibilitatea unei înţelegeri cu Poarta, întemeiată pe recunoaşterea de către Imperiul Otoman a statutului de autonomie al Ţărilor Române, boierimea era dispusă să abandoneze steagul luptei antiotomane şi să accepte suzeranitatea Porţii[193]. Conduita politică a clasei conducătoare în războiul antiotoman s-a asociat cu evoluţia luptei pentru controlul puterii între domnie şi boierime.

Exemplul cel mai concludent îl oferă, în această privinţă, campania lui Mehmed al II-lea împotriva Ţării Româneşti, în 1462.

Tensiunile dintre domn şi boieri au dispărut de îndată ce prezenţa oştii otomane s-a aflat la Dunăre, ameninţând cu dispariţia Ţării Româneşti, ca entitate politică, şi cu transformarea ei în paşalâc.

Eşecul campaniei sultanale a pus capăt solidarităţii dintre domn şi boierime. Atât timp cât se conturase primejdia transformării Ţării Româneşti în paşalâc, domnul şi boierii acţionaseră uniţi împotriva invadatorului. De îndată ce a devenit evident că Mehmed al II-lea era înfrânt şi nu mai reprezenta o ameninţare pentru clasa politică a Ţării Româneşti, a reapărut conflictul dintre voievod şi boieri[194].

---

[189] Nicolas Vatin, *op. cit.*, în loc. cit., p. 84.
[190] Lucian Constantin Palade, *Ţara Românească în vremea Drăculeştilor din veacul al XV-lea*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2012, pp. 163-166.
[191] Idem, *Ţara Românească şi Marile Puteri vecine în veacul al XV-lea*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2013, p. 208.
[192] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 85.
[193] *Ibidem.*
[194] *Ibidem*, p. 86.

În condiţiile în care sultanul fusese silit să se retragă din Ţara Românească, boierimea, în conflict cu domnul, ca urmare a politicii sale de întărire a autorităţii centrale, şi îngrijorată de consecinţele de lungă durată ale efortului militar antiotoman, a considerat că era în interesul ei şi al ţării să pună capăt colaborării cu Vlad Ţepeş şi să găsească o formulă de compromis cu Poarta otomană. Ea le-a fost oferită de domnia fratelui lui Vlad Ţepeş, Radu cel Frumos. Între un domn autoritar, adversar necruţător al anarhiei boiereşti, promotor al confruntării cu Poarta şi pregătit, aşadar, să accepte sacrificiul pustiirii ţării pentru a-l priva pe invadator de surse de aprovizionare - Vlad Ţepeş –, şi un voievod dispus să recunoască suzeranitatea Porţii şi să asigure pe această cale liniştea ţării - Radu cel Frumos[195] - alegerea la care erau chemaţi boierii nu era greu de făcut. Biruitorul lui Mehmed al II-lea a fost abandonat de clasa politică, captivată de mesajul lui Radu cel Frumos, prezentat astfel de cronicarul L. Chalcocondil: „Dacilor, ce credeţi că o să se întâmple cu voi în viitor? Au nu ştiţi ce putere mare are împăratul şi că îndată or să vină împotriva voastră oştile împăratului, pustiind ţara şi că ni se va lua tot ce ne-a mai rămas? De ce nu deveniţi prieteni ai împăratului? Şi o să aveţi linişte în ţară şi în casele voastre. Ştiţi doar că acum n-au mai rămas nici dobitoc, nici vită de povară [la voi]. Şi toate aceste grele suferinţe le-aţi îndurat din pricina fratelui meu, pentru că aţi ţinut cu acest răzvrătit care a făcut mult rău Daciei, cum n-am mai auzit să se fi întâmplat nicăieri pe pământ”[196].

În acelaşi timp, condamnând politica lui Vlad Ţepeş, Radu cel Frumos a promis indirect boierilor că nu va utiliza metodele acestuia şi va domni fără asprime şi fără ţepi. Astfel, boierii „întrunindu-se, şi-au dat seama că tânărul e mai bun pentru ei decât domnul Vlad şi, trecând de partea lui, se adunau treptat”[197].

Părăsirea domnului de către boierii săi este confirmată, mai târziu, şi de M. Bocignoli, pe baza unor informaţii preluate din Ţara Românească: „Iar domnişorii [boierii] românilor, scăpaţi de teama duşmanului, uitând de tot binele avut de la Dragul, au început să urzească lucrături duşmănoase întru răpunerea lui Dragul, să se dea în lături de la slujba ostăşească, să-i laude pe turci, să ponegrească isprăvile lui Dragul, să declare că izbânda va ajunge odată mai dăunătoare învingătorilor decât învinşilor, şi să susţină că ei nu pot răbda să-i aibă pe turci de duşmani şi să-şi dea părerea că trebuie încheiată o alianţă cu ei, chiar cu stabilirea unui tribut”[198].

La motivele arătate de L. Chalcocondil şi M. Bocignoli cu privire la părăsirea lui Vlad Ţepeş de către boierii săi, istoricul Barbu T. Câmpina a adăugat alte două: 1) boierii se temeau de „vitejii” ridicaţi de domn dintre oştenii de rând (cărora Ţepeş le acorda ocinele boierilor „hicleni”, care nu intraseră în luptă) şi 2) boierii erau interesaţi de comerţul de grâne cu Imperiul otoman[199].

„Relaţia din Rhodos”, atribuită pelerinului William Wey, menţionează că în intervalul 17 iunie-8 septembrie 1462 s-au desfăşurat „patru războaie” (quarto bello)

---

[195] Având sprijin turcesc, sultanul i-a dat acestuia „steag împodobit, sabie și cingătoare (*kemer*)” (Tursun Bei, *op. cit.*, în loc. cit., p. 72), precum şi un corp de 4 000 de spahii (Constantin Mihailovici de Ostroviţa, în loc. cit., p. 126).
[196] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 515.
[197] *Ibidem.*
[198] Michael Bocignoli, *op. cit.*, în loc. cit., p. 177.
[199] Barbu T. Câmpina, *Complotul boierilor şi „răscoala” din Ţara Românească din iulie-noiembrie 1462*, în „Studii şi referate cu privire la istoria României”, partea I, Bucureşti, 1954, pp. 599-624.

între Vlad Ţepeş şi turci[200], biruinţa din jurul datei de 8 septembrie reprezentând ultimul succes militar al lui Ţepeş despre care avem ştiinţă[201].

Marele istoric, Constantin C. Giurescu, a considerat că opinia existentă în istoriografie cu privire la victoria lui Ţepeş ca rezultat militar al campaniei din 1462 precum şi a revoltei din toamnă a boierilor trebuie înlăturată, aceasta necorespunzând realităţii istorice: „Dacă Ţepeş ar fi biruit armata turcă şi l-ar fi silit pe cuceritorul Constantinopolului să se retragă precipitat, autoritatea şi prestigiul lui ar fi fost atât de mari - să ne gândim la răsunetul pe care l-a avut victoria defensivă a lui Iancu de Hunedoara la apărarea Belgradului, în 1456 - încât ele ar fi făcut imposibilă o revoltă a boierilor lui. De ce s-ar fi răsculat, de altfel, aceşti boieri, după victoria la care participaseră, de ce l-ar fi părăsit pe Ţepeş şi s-ar fi alăturat lui Radu cel Frumos, care însoţise armata turcă bătută şi ale cărui merite nu se dovediseră pe câmpul de luptă, ci în iatacul împărătesc?

În ipoteza unei victorii militare a lui Ţepeş, desfăşurarea evenimentelor ulterioare, de la finele verii şi din toamna lui 1462, devine bizară, inexplicabilă. Dimpotrivă, în ipoteza că Ţepeş a trebuit să se retragă în faţa forţei mult superioare a lui Mohamed, părăsind atât Bucureştii, cât şi Târgoviştea, cele două cetăţi de scaun, comportarea boierilor este explicabilă: l-au abandonat pe cel învins şi s-au alăturat celui care însoţea armata biruitoare a lui «El-Fatâh», Cuceritorul”[202].

Referindu-se la deznodământul campaniei din 1462, marele istoric, Ioan Bogdan, a relatat: „Atacul de noapte al lui Vlad Ţepeş ... nu poate fi luat drept o izbândă a lui Ţepeş, ca pe temeiul acesta să se susţină apoi teoria că Ţepeş bate pe Turci şi cu toate acestea pierde tronul. Aceasta este o evidentă contradicţie. Dacă turcii ar fi fost învinşi de Ţepeş, el ar fi rămas domn în Muntenia, i-ar fi tras în ţeapă pe toţi şi ar fi pus, probabil, pe fratele său, Radu, într-o ţapă mai înaltă”[203].

Dacă multe dintre marile bătălii dintre români şi otomani au fost lipsite de urmări strategice şi politice majore, şi mai semnificativ este faptul că unele expediţii au avut rezultate notabile fără ca de-a lungul desfăşurării lor să se fi dat vreo bătălie de anvergură în câmp deschis[204]. Un exemplu ar fi expediţia lui Mehmed al II-lea din 1462, când hărţuielile lui Ţepeş şi atacul de noapte au fost insuficiente pentru a-l împiedica pe sultan să-l instaleze ca domn pe Radu cel Frumos şi să atragă decisiv Ţara Românească în sfera otomană de influenţă[205].

În septembrie 1462, Vlad a fost complet părăsit de boieri, aceştia regrupându-se în jurul lui Radu cel Frumos[206]. Cel dintâi hrisov păstrat din timpul domniei lui Radu cel Frumos, datat Bucureşti, 12 noiembrie 1463, menţionează următoarea listă a membrilor Sfatului Domnesc: „jupan Dragomir vornic, jupan Duca, jupan Cazan al lui Sahac, jupan Stoica al lui Vintilă, jupan Dimitrie logofăt, Lal vistier, Deatco stolnic,

[200] Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, p. 125.
[201] Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, p. 149.
[202] Constantin C. Giurescu, *Viaţa şi faptele lui Vlad Ţepeş sau Drăculea*, pp. 25-26.
[203] Ioan Bogdan, *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui. Studiu critic*, Bucureşti, Editura Librăriei *Socecu & Comp.*, 1896, p. 27.
[204] Bogdan Murgescu, *Istorie românească-istorie universală (600-1800)*, Bucureşti, Editura Erasmus, 1994, p. 88.
[205] *Ibidem.*
[206] Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, p. 149.

Ivan paharnic, Neagoe comis, Bratu Supt Coastă, Dan, Brata din Cojopi, Dadul, Mihai de la Padeş şi Dadul de la Racoţi”[207].

În aceste condiţii, Vlad Ţepeş s-a refugiat mai întâi la Poenari[208], iar de aici, peste munţi, la Braşov[209]. Dar, nici aici soarta sa nu avea să fie mai bună. Saşii braşoveni, duşmanii neîmpăcaţi ai domnului, au prezentat regelui Matia Corvin câteva scrisori bine ticluite, care dezvăluiau legături secrete între Vlad Ţepeş şi turci, în vederea unei acţiuni comune împotriva Ungariei[210]. Lăsându-se înşelat de saşi, regele a ordonat arestarea lui Vlad Ţepeş, fapt îndeplinit la 25 sau 26 noiembrie 1462[211], undeva în pasul Rucăr-Bran, aproape de Câmpulung[212], de către căpitanul de mercenari, Jan Jiškra de Brandys[213]. Acesta l-a escortat până la Buda, unde a fost prezentat regelui în ajunul noului an 1463[214]. Relevantă în acest sens este o scrisoare scrisă de Vlad Ţepeş: „Aceşti scribi ai saşilor, în ciuda lor mare faţă de mine, au măsluit şi-au plăsmuit scrisoarea cu care-au vrut să mă dea de moarte lui Matei. Scrisoarea mea către Mahomed. Auzi: eu către Mahomed! ... Să-i trimit scrisoare dintr-un târg, sau cetate, sau oraş cu numele de „Rothel”. Eu, care nici n-am auzit de un asemenea nume şi nu c-aş fi fost acolo ... .

Lângă Piatra Craiului, pe pământul ţării mele încă, ei m-au dat prizonier căpitanului lui Matei Corvin. Pentru că eu i-aş fi scris lui Mahomed, sultanul sultanilor, cerându-i iertare. Eu! ... Eu, care-am băgat groaza în acest om pe care-l cunosc din copilărie şi care a băgat în spaime toată omenirea! Păi dacă el a băgat în spaime toată omenirea, iar eu am fost singurul acela care l-a înspăimântat pe el, cum aveam eu să mă ploconesc în faţa lui?!... Că eu doar pentru asta m-am ridicat cu oştire în fruntea Ţării Româneşti: ca să am mândria în faţa lumii întregi că-l îngrozesc pe cel care-a îngrozit-o! ...”[215].

Cronicarul oficial al curţii din Buda, italianul Antonio Bonfini, care şi-a redactat scrierea către sfârşitul secolului al XV-lea, a susţinut că regele Matia Corvin, când a venit în Transilvania, în toamna anului 1462, „spunea că se duce în Ţara Românească pentru a elibera din mâinile turcilor pe Dracula, căruia îi dăduse în căsătorie pe o rudă a sa de sânge. Pornind într-acolo, nu ştiu din ce cauză, căci aceasta nimănui nu i-a fost

---

[207] George D. Florescu, *Divanele Domneşti din Ţara Românească*, vol. I *(1389-1495)*, Bucureşti, Institutul de Istorie, 1943, pp. 181-182, doc. LXXI.

[208] Radu Ştefan Vergatti, *Vlad Ţepeş Dracula. Viaţa şi faptele domnului român şi ecoul lor în timp*, Bucureşti, Editura Minerva, 1996, pp. 164-165.

[209] Constantin Şerban, *Relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania şi Ungaria*, în loc. cit., p. 1711.

[210] *Ibidem.*

[211] Data este cunoscută datorită unei scrisori a ambasadorului Veneţiei, care nu preciza însă motivele care l-au determinat pe Matia Corvin la acest gest (Matei Cazacu, *Dracula*, pp. 217-218).

[212] Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII-XVI*, Sibiu, 1944, pp. 167-170; Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş şi castelul Piatra Craiului*, în „Magazin istoric”, an XXII, nr. 8, 1988, pp. 25-27; Claudiu Neagoe, *Oastea Ţării Româneşti în vremea lui Vlad Ţepeş*, p. 144.

[213] Constantin Rezachevici, *Vlad Ţepeş - Cronologie, bibliografie*, în „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 11, 1976, p. 1751.

[214] Constantin Şerban, *Relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania şi Ungaria*, p. 1712.

[215] Corneliu Leu, *Plângerea lui Dracula, scrisori scrise sau nescrise, trimise sau netrimise de către Vlad Draculea, Domn şi Voievod al Ţării Româneşti, zis mai târziu şi Ţepeş-Vodă, de la anii 6972, 6982, 6984, aflate şi grijite pentru tipar în Bucureşti, cetate pe care el a înscris-o primul în hrisoave cu acest nume. La cinci sute de ani de la Uciderea Domnitorului, adică, pe anii noştri, aşa cum se scriu după milesim: 1476-1976*, Bucureşti, „Cartea Românească”, 1976, pp. 26-27.

destul de lămurit, l-a luat prins pe Dracula în Transilvania. Cât despre celălalt Dracula ‹Radu cel Frumos›, orânduit de turci pentru acea ţară, împotriva părerii tuturor, l-a confirmat”[216].

Surprinzătoarea arestare a lui Vlad Ţepeş de către însuşi aliatul său în războiul antiotoman, constituie o enigmă ce a rămas multă vreme nedezlegată.

Minesengerul german Michael Beheim (1416-1474) care dispunea de informaţii de la cineva din anturajul regelui Ungariei, a relatat cum Matia Corvin împreună cu Vlad Ţepeş, hotărâţi să pornească o campanie împotriva turcilor, au înaintat şase mile pe teritoriul Ţării Româneşti când, ajunşi la poalele castelului Königstein (Piatra Craiului), din Carpaţi, pe drumul care ducea la Târgovişte, „atunci Dracula a fost atacat/ de un senior al regelui/ al cărui nume e bine cunoscut./ Acesta se numea seniorul Jan Giskra/ care s-a năpustit primul la Dracula,/ a pus mâna pe el şi l-a luat prizonier / pe laşul vrăjmaş./ În Valahia, chiar în ţara sa, a fost prins şi pus în lanţuri/ şi a fost mare zarvă/ când alaiul regelui şi paznicii/ puşi să-l vegheze/ l-au scos din ţară./ A fost mânat iarăşi/ în Ungaria, dus regelui/ într-un castel numit Visegrád/ a fost întemniţat”[217].

La rândul său, Sebastian Münster a menţionat că „[...] regele Matei l-a luat prizonier pe Dracula în munţii Transilvaniei şi l-a dus în prinsoare la Buda unde l-a pedepsit cu temniţa zece ani”[218].

Istorisirea rusă din 1486 conţine un detaliu semnificativ care completează tabloul: „Dracula a fost prins viu, fiind predat de ai lui în urma unei răscoale”[219].

De-abia întors în Ungaria, regele Matia a început să justifice în faţa celor care i-au furnizat fondurile atât oprirea cruciadei, cât şi arestarea domnului Ţării Româneşti. Prima lui grijă a fost să îmbine cele două chestiuni printr-o legătură cauză-efect, Matia acreditând ideea că răzgândirea sa era cauzată de trădarea lui Vlad, care ar fi avut intenţia ca, împreună cu Mehmed al II-lea, să invadeze şi să ocupe Transilvania şi Ungaria, favorizând astfel ofensiva otomană asupra Europei. Cum să explici această schimbare bruscă la un domn care până atunci l-a sfidat pe sultan şi a refuzat orice compromis cu duşmanii săi? Acestea erau întrebările la care trebuiau să răspundă regele şi sfetnicii săi. Astfel, Matia Corvin i-a trimis la Roma şi la Veneţia pe episcopul de Cenad şi pe priorul de la Pécs (*Fünfkirchen*) cu misiunea de a justifica oprirea campaniei împotriva turcilor şi neutralizarea domnului Ţării Româneşti[220]. În acest scop, cei doi soli trebuiau să găsească vorbe cu care să-l ponegrească pe Vlad şi să explice de ce crimele acestuia constituiau o frână în calea continuării cruciadei.

Astfel, s-a insistat pe flagrantul delict de trădare al lui Dracula. Trei scrisori ale lui Vlad, adresate lui Mehmed al II-lea, lui „Bassa” (paşa, poate marele vizir Mahmud-paşa), respectiv prinţului de „Thoenona”, interceptate în mod providenţial, au fost prezentate suveranului pontif ca dovezi ale trădării lui Vlad[221]. Textele originale, în

[216] Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum Decades*, ediţia I. Fogel, B. Iványi, L. Juhasz, vol. III, Leipzig, 1936, p. 243.
[217] Michael Beheim, *Povestire despre un tiran numit Dracula, voievod al Valahiei*, în Matei Cazacu, *Dracula*, anexe, p. 416 (versurile 1054-1070).
[218] Sebastian Münster, *Cosmografia*, în *Călători străini*, vol. I, p. 506.
[219] Feodor Kuriţân, *op. cit.*, în loc. cit., p. 432.
[220] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 219.
[221] *Ibidem*, pp. 219-220.

slavo-română, au dispărut, însă Pius al II-lea a reprodus în memoriile sale traducerea latină a scrisorii destinate sultanului: „În faţa împăratului împăraţilor şi a domnului domnilor care sunt sub soare, în faţa marelui emir şi sultan Mahomed I [al marelui Murad] cel norocos întru toate, se închină cu umilinţă voievodul Io, domnul Ţării Româneşti. Eu, sluga marii tale puteri, te înştiinţez cu siguranţă că astăzi pornesc cu oastea spre ţara mea şi mă încred în Dumnezeu că voi ajunge acolo, doar dacă nu mă va împiedica porunca ta. Iată de ce o rog cu umilinţă pe Măria Ta să-mi ierte rătăcirea şi marele meu păcat, căci am păcătuit cu nesocotinţă împotriva ta şi am făcut rău ţării tale. Fie ca milostivirea ta să se îndure de mine şi să-mi îngăduie să-ţi trimit o solie. Cunosc toată Transilvania şi toată Ungaria, îi ştiu locurile, sunt la curent cu situaţia internă. Dacă i-ar plăcea Măriei Tale împărăteşti, ca să te împac pentru vina mea, ţi-aş putea pune în mâini toată Transilvania, de unde, odată înstăpânit, ai putea supune voinţei tale toată Ungaria. Solii mei îţi vor spune toate celelalte. Cât voi trăi, voi fi sluga ta cu credinţă nestrămutată. Fie ca Dumnezeu să ţină mulţi ani marea ta putere.

Scrisă la Cisnădie [Ruetel], la 7 noiembrie 1462”[222].

Traducerea latină este incompletă: Dracula apare cu numele „Io” care, în diplomatica românească, precedă sistematic prenumele voievodului. Este vorba de forma prescurtată a numelui „sfânt” (*nomen sacrum*) sau teofor *Ioan*, însemnând „cel dăruit de Dumnezeu” (cu domnia) sau „cel ales de Dumnezeu” (spre a domni)[223]. Aşadar, ar fi trebuit să se citească „Io Vlad”.

Michael Beheim a relatat despre presupusa trădare a lui Ţepeş faţă de suzeranul său, adică pactul secret încheiat cu Mehmed al II-lea şi descoperit de oamenii regelui în Transilvania. Conform acestei versiuni, Vlad ar fi trădat înainte de campania sultanului în Ţara Românească, doar în scopul de a-şi salva viaţa şi tronul. Chemându-l în ajutor pe Matia Corvin, principele valah ar fi încercat să-l atragă într-o capcană, pentru a-l preda, împreună cu sfetnicii săi, sultanului: „Când Dracula a aflat vestea/ că turcii vor să-l atace/ cu atâta hotărâre,/ cu oştire atât de mare,/ s-a gândit că/ orice împotrivire era vană;/ unei astfel de puteri/ n-ar avea cum să-i stea împotrivă,/ iar turcii aveau să-l copleşească/ şi să-l alunge de pe tron./ «Am să caut, de-o fi cu putinţă,/ să-i capăt iertarea»;/ aşa a chibzuit procletul./ Pe dată a trimis o solie,/ care, când a ajuns la necredincioşi/ i-a spus cele ce urmează/ împăratului turc, şi anume că,/ dacă acesta voia să-i arate bunăvoinţă/ şi să-i ierte cele făptuite,/ purtările sale şi pagubele/ pe care i le-a făcut,/ atunci l-ar linişti/ şi i-ar da totul îndărăt./ Pe regele Matei al Ungariei/ şi pe cei mai de seamă dintre sfetnicii lui/ o să-i facă prizonieri/ şi o să i-i dea lui./ Turcul i-a trimis răspunsul/ că, dacă face toate acestea,/ aveau să-i fie iertate toate cele săvârşite./ Această înţelegere Dracula a pus-o în scris/ ca să fie sigur şi a pecetluit-o,/ iar această eventualitate/ tare l-a mai bucurat pe turc,/ căci nu mai avea duşmani de seamă/ în nici o ţară creştină./ În această împrejurare,/ Dracula luase o hotărâre/ pe care o credea cea mai potrivită/ doar pentru binele său./ Aşadar, n-a pierdut vremea/ şi i-a scris regelui Ungariei/ ca să-i vină de-ndată în ajutor/ împotriva turcilor,/ căci nimeni altul la o aşa nevoie/ nu-i va putea veni în ajutor împotriva turcilor,/ iar el nu ştie pe nimeni altul/ pe

---

[222] *Ibidem*, p. 220.

[223] Tudor Teoteoi, *Instituţii şi viaţă de stat*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, *De la universalitatea creştină către Europa “patriilor”*, coordonatori: Ştefan Ştefănescu, Camil Mureşanu şi Ioan-Aurel Pop, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2012, p. 167.

lume căruia să i se adreseze/ şi căruia să-i fie servitor, ca şi/ om de încredere şi vasal./ Şi să nu se lepede de servitorul lui,/ căci nu vrea să despartă Valahia/ de coroana ungurească./ Regele Ungariei a spus că e gata să-i vină în ajutor/ cu oaste mare, cum ni se spune,/ şi s-a pus în mişcare,/ iar din oraşul Buda/ a luat calea cea mai scurtă cu oastea sa/ către Siebenbürgen, la Kronstadt [Braşov]"[224].

A urmat descoperirea trădării şi arestarea principelui muntean, care „a stat închis la Vişegrad pe Dunăre, mai sus de Budin, 12 ani"[225].

Cetatea regală din Vişegrad a fost construită încă din vremea lui Ştefan cel Sfânt pe ruinele unei fortăreţe romane, fiind mereu refăcută şi întărită cu noi ziduri şi turnuri de regii următori care stabiliseră aici şi capitala ţării[226]. Palatul regal avea aproape 350 de încăperi dispuse pe trei caturi şi cuprindeau apartamentele regale, apartamentele înalţilor demnitari de la curte, apartamentele oaspeţilor de rang înalt; la acestea se mai adăugau odăile ocupate de slugile şi străjerii care asigurau bunul trai al monarhului şi nobilimii; sălile de ceremonie (sala de încoronare), de ospeţe, legate prin galerii deschise sau prin coridoare luminate zi şi noapte de făclii de răşină; curţile interioare în care vegetaţia şi fântânile se găseau din abundenţă[227]. La mijlocul secolului al XV-lea accesul în incinta palatului se făcea pe o punte mobilă aflată la capătul unui drum pietruit ce venea din vale de pe malul Dunării, apărat de un zid masiv din piatră, întrerupt din loc în loc de turnuri înalte cu două-trei caturi[228].

În legătură cu motivele ce au stat, în 1462, la baza atitudinii atât de echivoce a lui Matia Corvin, s-au născut numeroase controverse. Atitudinea a fost însoţită de încercarea de a demonstra opiniei publice creştine dorinţa regelui de a lupta şi, în acelaşi timp, insuficienţa mijloacelor. Lipsa unei intenţii reale de intervenţie în Ţara Românească, împotriva turcilor, pentru reinstalarea lui Vlad în scaunul domnesc, a dus în ultimă instanţă, la actul de neînţeles, pentru contemporani, al arestării domnului român (act justificat cu mult timp înainte de a-l înfăptui, printr-o propagandă subtilă cu privire la posibila trădare şi la caracterul sângeros al domnului)[229].

Efortul material pe care-l necesita o campanie antiotomană depăşea resursele de care dispunea Matia în 1462, fapt recunoscut de însuşi Petru Thomasi, bun cunoscător al realităţilor de la curtea regelui maghiar[230]. Politica externă a regelui Matia Corvin a fost puternic influenţată, pe tot parcursul ei, de luptele dinastice cu Habsburgii şi Jagiellonii, fiecare dintre aceştia căutând să-şi lărgească cât mai mult influenţa şi puterea în Europa centrală[231]. Câteva documente confirmă acest lucru. Matia se afla în căutarea celor 80 000 de guldeni pentru răscumpărarea coroanei regale de la împăratul Frederic al III-lea, în acest scop, adresând oraşelor regatului cereri imperioase: la 10 august 1462, solicita oraşului Caşovia (Kosice) 5 000 de guldeni pentru a fi înmânaţi

[224] M. Beheim, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 413-415 (versurile 961-1019).
[225] *Povestiri slave despre Voievodul-Draculea*, în loc. cit., p. 138, nr. XIV.
[226] Constantin Şerban, *Relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania şi Ungaria*, pp. 1712-1713.
[227] *Ibidem*, p. 1713.
[228] Vezi, pe larg, la Cseke Lazlo, *Visegrad*, Budapesta, 1971, pp. 100-123.
[229] Ileana Căzan, *Ţările Române şi regatul maghiar, în perioada 1462-1476 - implicaţiile central-europene*, în Idem, *Duşmani de temut-aliaţi de nădejde. Ţările Române în epoca lui Ştefan cel Mare în contextul politicii central-europene*, Bucureşti, Editura Minerva, 2004, p. 35.
[230] *Ibidem.*
[231] Idem, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 68, n. 54.

lui Frederic al III-lea; alte două scrisori din acelaşi an, dar care nu au menţionată data exactă, se îndreptau spre Raguza şi Transilvania[232].

Este explicabil de ce Matia nu se angajase într-o luptă de anvergură cu turcii, iar pacea şi asigurarea securităţii graniţelor i se păruseră mijloacele cele mai nimerite de a-şi apăra propriile interese. De aceea, l-a acceptat domn în Ţara Românească pe Radu cel Frumos, dorit şi de majoritatea boierilor munteni, conştienţi de pericolul unui război neîncetat cu Imperiul Otoman, evident superior ca forţă militară şi politică.

Corelarea problemelor majore cu care era confruntat Matia Corvin poate fi mai uşor înţeleasă dacă ne gândim la faptul că acesta, împreună cu prelaţii şi nobilii săi, a acceptat condiţiile împăratului Frederic al III-lea la 26 mai 1462, adică exact în ziua în care la Buda s-a aflat că sultanul Mehmed al II-lea îşi îndrepta efortul de război împotriva Ţării Româneşti, iar Matia însuşi anunţa că în curând va merge *„ai confini turchi”*[233]. Cu alte cuvinte, el a făcut acest gest, spre a avea mâinile libere pe frontul de la Dunărea de Jos. Sigur, încetineala cu care şi-a adunat oastea şi s-a pus în mişcare l-au lipsit pe Vlad Ţepeş de ajutor în momentul critic, obligându-l, aşa cum am văzut, să facă faţă singur, în iunie, invaziei otomane.

Trebuie precizat faptul că supunerea Ţării Româneşti s-a produs în împrejurări complexe, şi anume complotul unei părţi a marii boierimi muntene, cooperarea otomano-moldo-polonă şi lipsa ajutorului maghiar pentru Vlad Ţepeş[234].

În opinia istoricului Bogdan Alexandru Halic, „rezultatul final al confruntărilor din anul 1462 a fost restabilirea statutului politico-juridic internaţional al Ţării Româneşti, în limitele celui avut anterior şi consfinţit prin tratatul de la Adrianopol din 1451. Se poate considera, din această perspectivă, că principalul beneficiar al acţiunilor antiotomane desfăşurate de Vlad Ţepeş a fost fratele acestuia, Radu, care a avut astfel posibilitatea să ducă, în linii mari, o politică externă cvasi-echidistantă, similară celei promovate de fratele său mai mare”[235].

În acest context, se pune problema motivelor pentru care otomanii nu au cucerit Ţările Române, implicit Principatul sud-carpatic[236].

Primul aspect care trebuie luat în consideraţie este cel al raporturilor Ţării Româneşti cu Ungaria, însuşi Sigismund de Luxemburg recunoscând importanţa Ţării Româneşti în sistemul defensiv de la Dunărea de Jos, implicit pentru securitatea frontierei sudice a regatului. În acest context, devine evident faptul că o acţiune otomană îndreptată împotriva Principatului sud-carpatic era de natură să suscite reacţia maghiară; trecerea Dunării şi desfăşurarea de acţiuni militare în Ţara Românească putea expune ordia unei ample acţiuni creştine pornite din Ungaria şi Serbia, capabilă

---

[232] Ileana Căzan, *op. cit.*, în loc. cit., p. 35; Lajos Elekes, *La politica estera di re Mattia e gli Stati italiani nella seconda metà del secolo XV*, în culegerea de studii *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, sub îngrijirea lui Tibor Klaniczay, Akadémiai Kladó, Budapesta, 1975, p. 249.

[233] *Monumenta Hungariae Historica, Acta extera*, IV-1, pp. 140-143, doc. 88; Karl Nehring, *op. cit.*, pp. 18-19 şi p. 20, n. 24; Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula)*, p. 152.

[234] Nicolae Zaharia, *art. cit.*, în loc. cit., p. 212.

[235] Bogdan Alexandru Halic, *op. cit.*, p. 184.

[236] Vezi la Petre P. Panaitescu, *De ce n-au cucerit turcii Ţările Române*, în Idem, *Interpretări româneşti. Studii de istorie economică şi socială*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, pp. 111-118; Mihai Maxim, *Ţările Române şi Înalta Poartă. Cadrul juridic al relaţiilor româno-otomane în Evul Mediu*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, pp. 111-142.

să izoleze gruparea otomană la nord de fluviu[237]. De asemenea, stabilirea Dunării ca frontieră nordică a statului otoman în Europa prezenta avantaje militare evidente, cel puţin în prima jumătate a secolului al XV-lea, otomanii evitând în mod deliberat să se angajeze în confruntări de amploare în Ţara Românească, pe care este puţin probabil să le fi putut susţine efectiv. În acest context, istoricul Bogdan Alexandru Halic consideră că acţiunile otomane de mai mare amploare la nord de Dunăre din prima jumătate a secolului al XV-lea s-au produs în condiţiile absenţei forţelor principale ale regatului maghiar şi a regelui din această zonă de acţiuni militare[238].

Nu trebuie scăpat din vedere faptul că o eventuală implicare mai intensă a Ungariei la sud de Carpaţi ar fi condus, implicit, la dublarea lungimii frontierei cu otomanii, ceea ce ar fi însemnat alocarea unor efective însemnate pentru apărarea acesteia[239].

În 1462 împrejurările politice au impus un caracter concret şi restrictiv protecţiei sultanului otoman asupra Ţării Româneşti. Pe lângă instalarea, aproape forţată, a noului domn, un fapt deosebit de grav a fost şi rămânerea lui Mihaloğlu Ali *Beğ*, cu acângiii săi, în Ţara Românească, pentru a asigura autoritatea lui Radu cel Frumos[240]. Începea, astfel, nu numai procesul de subordonare directă a instituţiei domniei autorităţii sultanale, ci şi fenomenul de exercitare a controlului militar şi politic al *beğ*-ilor de margine asupra conduitei domnului şi boierilor[241].

După expediţia sultanală din anul 1462, subordonarea Ţării Româneşti faţă de Poartă a căpătat trăsături noi, în sensul unei înţelegeri a boierimii cu turcii, mergând până la alianţă, ceea ce a îndepărtat tot mai mult varianta anexiunii sub forma unui paşalâk turcesc (*Beylerbeylik*)[242].

Pacea intervenită între Ţara Românească şi Imperiul Otoman spre sfârşitul anului 1462, odată cu înscăunarea lui Radu cel Frumos, a avut următoarele prevederi: sultanul se angaja să ocrotească Ţara Românească împotriva oricărui inamic, cu preţul acceptării suzeranităţii sale şi al unui tribut de 10 000 de galbeni anual; Poarta nu se va amesteca în niciun fel în administraţia internă a ţării; domnii munteni vor continua să fie aleşi de arhiepiscop, episcopi şi boieri, alegerea fiind recunoscută de Poartă; locuitorii ţării vor continua să păstreze propriile lor legi, iar domnii vor avea drept de viaţă şi de moarte asupra supuşilor lor[243].

În anul 1474, pe când Vlad Ţepeş stătea încă în prinsoarea regelui Matia Corvin, tronul muntean era disputat de fratele său, Radu cel Frumos, şi de rudele sale din

[237] Bogdan Alexandru Halic, *op. cit.*, p. 185.
[238] *Ibidem.*
[239] *Ibidem.*
[240] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 118.
[241] Eugen Denize, *Românii între leu şi semilună. Relaţiile turco-veneţiene şi influenţa lor asupra spaţiului românesc (sec. XV-XVI)*, p. 76.
[242] Damaschin Mioc, *Raporturile romåno-turceşti în sec. XIV-XVIII. Lupta Ţărilor Române împotriva dominaţiilor străine*, în „Studii. Revistă de istorie", tom. XV, nr. 6, 1962, p. 1494; Mustafa A. Mehmed, *Istoria turcilor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 166.
[243] Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, p. 147. „Capitulaţia din 1460" a fost reeditată, necritic, de N. Copoiu, în „Magazin istoric", an IX, nr. 3, 1975, pp. 35-36.

ramura Dăneştilor, Basarab cel Bătrân (Laiotă) şi Basarab cel Tânăr (Ţepeluş), nepoţii lui Dan al II-lea[244].

După dispariţia lui Radu cel Frumos[245], Ştefan cel Mare l-a reinstalat în domnie pe Laiotă Basarab, dar, în ciuda victoriei militare incontestabile, acţiunea domnului Moldovei s-a dovedit un eşec din punct de vedere politic, deoarece Laiotă Basarab, pentru a-şi păstra domnia, l-a trădat pe Ştefan şi a trecut de partea turcilor[246]: „ ... Basarab cel Bătrân ... a început să asculte de turci şi să li se supună”[247]. El scria braşovenilor că: „[...] m-am dus la Turci, la marele împărat şi mi-am făcut pace şi bine şi m-am nevoit şi pentru binele vostru”[248]. Aceasta a fost prima defecţiune din rândul domnilor impuşi pe scaunul Ţării Româneşti de Ştefan cel Mare şi ea se va repeta cu regularitate de acum înainte, pentru că toţi aceşti domni îşi dădeau seama că între Moldova şi Imperiul Otoman disproporţia de forţe era atât de mare încât, pentru a-şi păstra scaunul, nu aveau altă cale de ales decât să se închine Porţii[249]. La aceasta se adăuga şi dezinteresul crescând al Ungariei pentru lupta antiotomană, ceea ce făcea ca raportul de forţe din cadrul cosuzeranităţii asupra Ţării Româneşti, stabilit în 1451-1452 în vremea lui Iancu de Hunedoara, să încline tot mai mult de partea turcilor[250].

În consecinţă, Ştefan cel Mare a insistat ca regele Matia Corvin să-i redea libertatea de acţiune lui Vlad Ţepeş, care se afla la Pesta, împreună cu soţia şi copiii săi[251]. Relevantă în acest sens este scrisoarea din 25 iunie 1475, în care solul lui Matia a confirmat primirea unei alte scrisori de la regele maghiar: „[...] in facto inmissionis vajvode Draculia, quas post earum lectionem comunicavi cum bojaronibus, qui post acceptas has novitates dicunt laudando, quod Majestas Vestra creaverit eum in vajvodam, suplicantes quod Majestas Vestra dignetur eum celerime mittere cum potentia [...]”[252]. Din această scrisoare rezultă că atât Ştefan cel Mare, cât şi boierii moldoveni aşteptau ca Matia Corvin să-l reînscăuneze pe Vlad Ţepeş în Ţara Românească, acest lucru fiind, fără îndoială, impus de pericolul otoman ce ameninţa Moldova[253].

Captivitatea lui Vlad Ţepeş la Vişegrad a fost de scurtă durată, pentru că nu a figurat niciodată pe lista prizonierilor din această fortăreaţă, care-i slujise drept

---

[244] Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps Omni Laude Maior. O istorie a lui Ştefan cel Mare*, Sfânta Mănăstire Putna, 2005, p. 105.
[245] Cu privire la împrejurările dispariţiei lui Radu cel Frumos, vezi Lucian Constantin Palade, *Relaţiile Moldovei cu Ţara Românească în veacul al XV-lea*, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2014, p. 135.
[246] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 106.
[247] Virgil Cândea, *Letopiseţul Ţării Româneşti (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. 23, nr. 4, 1970, p. 681.
[248] Ioan Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolul XV şi XVI*, Bucureşti, *I. V. Socecu*, 1902, p. 78, doc. LXXX.
[249] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 106.
[250] *Ibidem.*
[251] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 234.
[252] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, Bucureşti, Atelierele Grafice *Socec*, 1913, p. 328.
[253] Edificatoare este scrisoarea din 20 iunie 1475, prin intermediul căreia Ştefan cel Mare anunţa că „turcii vin împotriva noastră şi contra ţării noastre pe apă şi pe uscat ... o flotă puternică, cu cele mai mari tunuri şi muniţii, e trimisă înainte ca să bombardeze Chilia şi Cetatea Albă ..., iar pe uscat vine sultanul însuşi în persoană cu toată armata sa şi cu toată puterea Munteniei” (*Ibidem*, p. 327).

reşedinţă regelui înainte de Buda, acesta bucurându-se de statutul de prizonier politic, care îi îngăduia să trăiască împreună cu familia, dar nu să părăsească oraşul[254].

Totuşi, Dracula nu şi-a putut ocupa tronul în 1475, deoarece domnul Ţării Româneşti, Laiotă Basarab, tocmai încheiase pace cu Matia şi era în relaţii bune cu saşii[255], plătind, totodată, şi tribut turcilor[256].

Aceasta explică de ce primele acţiuni militare ale lui Vlad Ţepeş de după eliberare au fost în timpul campaniei de iarnă a lui Matia Corvin împotriva fortăreţei Šabać, ocupată de turci care ameninţau Belgradul (ianuarie-februarie 1476)[257]. Matia Corvin a cucerit cetatea Šabać la 15 februarie 1476, după un asediu care a durat treizeci şi două de zile, şi a înaintat până la Smederevo, pe care l-a înconjurat cu trei fortificaţii din lemn în vederea unui viitor asediu[258].

Vlad a cucerit oraşele Srebeniţa şi Kušlat, în Bosnia, mergând uneori până la a-şi deghiza oştenii în turci pentru a le ocupa, prin surprindere, în plină zi[259]. Elocventă, în acest sens, este o scrisoare anonimă către papa, care plătea eroismul lui Matia Corvin: „Prea sfinte părinte. După luarea cu noroc a oraşului bine întărit Şabaţul, scrisesem către Sfinţia Ta că regele s-a hotărât a trimite să se prade oraşul Srebrnica ‹în Bosnia›, vestit pentru minele-i de argint, precum şi tot locul împrejur. Ceea ce-a şi făcut îndată, supt conducerea lui Vuc, despotul sârbesc, a lui Vlad Dracul şi a câtorva alţi căpitani.

Trecând pe furiş Sava, printr-o răpede năvălire făcură toate după placul şi porunca Măriei Sale, precum ieri aflarăm cu bucurie sufletească deosebită de la un trimis de samă al despotului aceluiaşi. Voi scrie însă şi Sfinţiei Tale cum a sprijinit Dumnezeu năvălirea lor.

Ajungând căpitanii cu oastea lor lângă oraş, fără a prăda pe cale vreun sat sau vreun târg, şi trecând noaptea, în părţile locuite, pe drumuri de munţi şi cărări de pădure, trimiseră înainte o sută cincizeci de călări, cu adevărat aleşi, îmbrăcându-i turceşte. După porunca ce aveau, ei intrară, puţin înainte de a se lumina de ziuă, în mahalalele de dincolo de ziduri, fără semne de duşmănie. Căci era zi de bâlci, când vin mulţi oameni din locuri vecine. Dar, pe când, după obicei, fiştecare-şi căuta de negoţ şi ostaşii noştri se amestecau în mulţime ca nişte turci ce păreau să fie, şi nime nu bănuia că poate să fie altfel, despotul năvăleşte în oraş, prinde la cinci sute de oameni şi ucide pe câţi mai rămân. Căci oraşul avea şapte sute de case; aşa încât prada a fost mare: o sută douăzeci şi şapte de mii de aspri, cinci poveri de argint, ale sultanului, multe mărfuri, postav de mătasă şi de tot felul, fiind târgul întregei ţări, s-au găsit. Şi cum a

---

[254] Cf. Matei Cazacu, *Dracula*, p. 234.

[255] La 10 ianuarie 1476, voievodul Transilvaniei, Ioan Pongrácz, le scria braşovenilor: „Domnul nostru serenissim, regele, are un tratat [unionem] cu Basarab, voievodul Valahiei, iară voi, la rândul vostru, trebuie să ţineţi această pace; dacă voiţi să vă agonisiţi mai uşor cele cuvenite traiului, trebuie să respectaţi pacea" (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, pp. 86-87, doc. CXLIX).

[256] Potrivit lui M. Bocignoli, Laiotă Basarab „…a cumpărat pacea de la turci cu plata unui tribut anual de douăsprezece mii de bani de aur" (M. Bocignoli, *op. cit.*, în loc. cit., p. 177). Potrivit altor opinii, în timpul domniei lui Laiotă Basarab, haraciul Ţării Româneşti către Poarta Otomană era de 10 000 de galbeni (Mihai Berza, *op. cit.*, în loc. cit., p. 27).

[257] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 236.

[258] Nicolas Vatin, *op. cit.*, în loc. cit., p. 88.

[259] Ştefan Andreescu, *L'Action de Vlad Ţepeş dans le Sud-Est de l'Europe en 1476*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes", tome XV, Bucureşti, 1977, pp. 259-272.

spus solul, ostaşii împărţeau, sfărmându-le cu securile, bucăţi de argint ce găseau prin casele oamenilor. Apoi, prădând şi luând prinşii, dădură foc oraşului. De aici merseră în grabă la oraşul Kušlat, cale de trei mile ungureşti. Erau la număr cinci mii de oameni, mergând în trei cete. Ajungând la o pădure aproape şi ieşindu-le înainte locuitorii speriaţi de prădăciunea făcută în vecinătate şi tăind calea cavalerilor prin arborii aruncaţi, au fost înşelaţi în acest chip deosebit. S-au trimes pe jos patru sute de oameni cari să se lupte cu ei şi mai degrabă să-i ţie în loc decât să se lupte cu tot dinadinsul. Aceia erau două mii la număr. Atunci căpitanii alergă cu oastea şi trec pădurea mai departe, lovesc pe duşmani pe la spate şi-i ucid pe toţi. Trupurile fură grămădite ca o movilă şi multe fură puse în ţepi pentru ca turcii, venind, să se înspăimânte de această groaznică privelişte. Apoi se îndreaptă spre Zwornik. Dar locuitorii din Zwornik ca şi cei din Kušlat, aflând de străşnicia duşmanilor, tăiară pădurea în mijloc şi începură a închide drumurile. Însă, la venirea oştirii, fură puşi pe fugă şi se retraseră la adăpost. Acolo despotul a fost lovit la picior de o săgeată, dar se crede că-i va trece. Pe urmă, ai noştri luară calea întorsului, necruţând nici sat, nici casă: prin fier şi foc nimiciră toate. Zic cei ce cunosc ţara că, dacă ar fi pătruns spre ţara turcească drum de o sută de mile ungureşti, n-ar fi putut să facă pagube mai mari. [...] Din acestea poţi vedea Sfinţia Ta limpede de cât folos se arată a fi luarea Şabaţului, care nu numai că a oprit năvălirile turcilor, dar a pregătit năvăliri contra lor. Şi poţi vedea de cât folos va fi pentru creştini, pentru că de acolo se poate turbura mai bine toată stăpânirea turcului în Bosnia şi în împrejurimile ei. [...]”[260].

Către sfârşitul lunii iulie 1476, Vlad Ţepeş se afla în Transilvania, la Mediaş, unde, împreună cu „căpitanul regesc”, Ştefan Báthory, şi în fruntea a „peste treizeci de mii de oameni” („toate trupele din provincia Transilvaniei”)[261] era pregătit să pătrundă în Moldova, în sprijinul lui Ştefan cel Mare, care avea de înfruntat a doua mare expediţie otomană, condusă acum de însuşi sultanul Mehmed al II-lea[262].

La 10 iulie 1476, turcii au invadat Moldova, forţând Dunărea pe la Isaccea-Oblucişa; după ce a făcut joncţiunea cu oastea Ţării Româneşti, comandată de Laiotă Basarab, întreaga oaste s-a îndreptat spre Suceava; domnul Moldovei nu s-a angajat într-o luptă decisivă, dar a aplicat tactica „pământului pârjolit” în faţa inamicului şi a hărţuirii permanente a acestuia[263].

În opinia istoricului Andrei Rădulescu, „... o parte din boierii şi poporul Ţării Româneşti nu voiră să urmeze pe slabul lor domn, care se ducea cu capul plecat înaintea sultanului spre a-i fi călăuză întru distrugerea lui Ştefan”[264].

La 21 iulie 1476, din Şomcherec, Ştefan Erdely, vicevoievodul Transilvaniei, anunţa pe braşoveni că a convocat pentru 25 iulie (cu o zi înainte de confruntarea militară de la Războieni) congregaţia comitatelor de la Turda, unde Ştefan Báthory

---

[260] Nicolae Iorga, *Lucruri nouă despre Vlad Ţepeş*, în Idem, *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ediţie îngrijită de Şerban Papacostea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, pp. 214-215.
[261] *Ladislau, slujitorul lui Vlad Ţepeş*, în *Călători străini*, vol. I, p. 143.
[262] Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, p. 168.
[263] Ladislau, slujitorul lui Vlad Ţepeş, este de părere că armata sultanului Mehmed al II-lea număra 90 000 de oameni socotind şi pe cei 9 000 de oameni ce i-au fost daţi de Laiotă Basarab (*Ladislau, slujitorul lui Vlad Ţepeş*, în loc. cit., p. 143).
[264] Andrei Rădulescu, *Luptele lui Ştefan cel Mare cu turcii în anii 1475 şi 1476*, Bucureşti, Inst. de Arte Grafice *Carol Göbl*, 1908, p. 67.

urma să se întâlnească cu Vlad Ţepeş şi cu trupele regale[265], pentru a decide împreună măsurile de pregătire ale expediţiei[266].

Potrivit informaţiilor lui Ladislau, slujitorul lui Dracula, Ştefan Báthory împreună cu Vlad Ţepeş urmau să-l ajute pe Ştefan cel Mare în lupta împotriva turcilor; „în afară de armele obişnuite fiecare din ‹oamenii› voievodului Transilvaniei va purta cu el o secure şi aceasta după câte a înţeles pentru a putea astupa drumurile cu arbori şi lemne spre a închide calea turcului ca să nu aibă putinţă de a se întoarce înapoi"[267]. Victoria obţinută de domnul Moldovei trebuia completată prin alungarea lui Laiotă Basarab din Ţara Românească şi scoaterea acesteia de sub influenţa otomană[268].

Dar joncţiunea dintre trupele conduse de Ştefan Báthory şi Vlad Ţepeş cu cele ale domnului Moldovei nu a mai avut loc[269].

La 26 iulie 1476 s-a desfăşurat bătălia de la Valea Albă-Războieni (în judeţul Neamţ): pe un platou, împădurit în mare parte, Ştefan cel Mare, având o armată de circa 20 000 de oşteni, a încercat să oprească înaintarea oştii otomane[270]. După un succes tactic asupra avangărzii turceşti comandate de Soliman Hadâmbul, datorită superiorităţii numerice a turcilor, Ştefan a fost nevoit să se retragă, acest eveniment fiind consemnat, printre altele, în *Letopiseţul de la Putna*: „În anul 6984 ‹1476› iulie 26, a venit împăratul turcesc Mehmet beg, şi cu toate puterile sale şi Băsăraba voievod cu ei, cu toată oastea sa, asupra lui Ştefan voievod şi a purtat luptă cu ei la Pârâul Alb şi au biruit atunci blestemaţii turci şi a căzut toată oastea lui Ştefan voievod"[271].

Mehmed al II-lea a asediat fără succes cetăţile Suceava şi Neamţ, intenţia lui Vlad Ţepeş şi Ştefan Báthory de a trece cu oştile lor în Moldova, determinându-l, în cele din urmă pe sultan, să dea semnalul retragerii[272].

Iată ce a consemnat cronicarul turc, Aşâk Paşa Zade, cu privire la campania organizată de sultanul Mehmed al II-lea în Moldova, în vara anului 1476: „Mehmed-han gaziul, sultanul erou al Islamului, punându-şi în gând să pornească o expediţie sfântă, a ieşit din Istanbul şi a înaintat cu oastea victorioasă. A ajuns pe malul apei Dunărea. Vaselor din Istanbul li se dăduse poruncă să meargă la Dunăre şi să stea acolo pregătite. Cum corăbiile şi sosiseră, padişahul a trecut Dunărea cu ele şi a pornit prin vilaietul Moldovei, mergând cale de mai multe zile. El cerea să vină domnul acelui vilaiet. În sfârşit, acel necredincios, strângându-şi de asemenea oastea, a intrat în fundătura sălbatică a unei trecători, unde îşi pregătise uneltele sale de război. El porunci călăreţilor săi să descalece şi îi făcu pe toţi pedestraşi, ca să nu fugă, ci să lupte cu înverşunare.

---

[265] „Quia Magnifici Stephanus de Bathor et Ladislaus Drakula una cum exercitibus regi[i]s hic ad dictum terminum constituuntur" (Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, pp. 92-93, doc. CLXII).

[266] Andreas Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I *(1468-1540)*, în *Fontes Rerum Transylvanicarum*, tomus IV, Budapesta, 1914, pp. 21-22, doc. 30.

[267] *Ladislau, slujitorul lui Vlad Ţepeş*, în loc. cit., p. 143.

[268] Emil Stoian, *op. cit.*, p. 132.

[269] *Ibidem*, p. 131.

[270] Ştefan Olteanu, *Lupta de la Valea Albă (1476)*, Bucureşti, Editura Militară, 1976; Alexandru Gh. Savu, *Ştefan cel Mare. Campanii*, Bucureşti, Editura Militară, 1982, pp. 136-147.

[271] *Letopiseţul de la Putna Nr. II*, în Petre P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, p. 63.

[272] Giovanni Maria Angiolello, *Expediţia sultanului Mahomed al II-lea în Moldova*, în *Călători străini*, vol. I, pp. 137-138.

Gaziii, de asemenea, văzând cât de bine se străduiau aceşti necredincioşi să dea de lucru oştii musulmane, au dat de ştire padişahului despre gândurile şi pregătirile acestora. Padişahul a poruncit: «Hei, gazii, de ce staţi? Zelul este pentru Islam, aşezaţi-vă în rânduri, pregătiţi cetele!» Gaziii au ascultat de porunca padişahului şi au înaintat, atacând oastea necredincioşilor. Necredinciosul a început de asemenea să împroaşte foc din tunuri.

Gaziii, la rândul lor, având inimile pline de zel pentru Islam, au înaintat şi, neţinând seama de tunurile şi de puştile necredincioşilor, au obţinut, cât ai clipi din ochi, biruinţă asupra lor. Gaziii s-au războit aşa de tare, încât s-au mirat şi îngerii din ceruri.

[...] Spre amiază s-au întâlnit cu necredincioşii şi s-au războit împărăteşte până pe la chindie. În cele din urmă, din mila lui Allah cel preaînalt şi pentru cinstirea iubitului său profet s-a dat prilej ostaşilor musulmani să calce şi să nimicească oastea necredincioasă. Ei i-au înfrânt şi i-au bătut aşa de tare pe necredincioşi, încât din capetele tăiate au ridicat minarete şi au luat mulţi prinşi dintre ghiauri.

Şi acolo pe unde au trecut gaziii, n-au lăsat bucurie şi bunăstare, ei au dărâmat şi au incendiat tot ce au găsit, iar avuţiile şi vitele le-au jefuit.

Timp de vreo două luni, gaziii, împreună cu sultanul Mehmed, au cutreierat vilaietul Moldovei şi au luat prăzi minunate. Ei au luat herghelii întregi de cai şi turme de oi şi tot ce era mai bun au oprit pentru dânşii. Apoi s-au întors teferi şi sănătoşi în vilaieturile lor, în zilele norocoase ale sultanului Mehmed-han.

Această expediţie sfântă împotriva necredincioşilor a avut loc în anul 881 al Hegirei [26 aprilie 1476-14 aprilie 1477], fiind condusă de sultanul Mehmed-han gaziul”[273].

Referindu-se la confruntarea militară de la Valea Albă, turcologul N. Vatin a menţionat: „Aceasta a avut loc în primăvara lui 1476. Ştefan cel Mare a refuzat lupta atât cât a putut, atrăgând duşmanul în regiuni neprietenoase. A fost totuşi constrâns, pe 26 iulie, să lupte la Valea Albă, unde otomanii l-au învins cu greu. Sultanul, neputând să fructifice victoria, a ordonat retragerea şi pustiirea ţării, care rămânea, în fond, la îndemâna duşmanilor săi: pe frontul ungar şi moldovean, situaţia rămânea stabilă”[274].

Restaurarea lui Ţepeş în 1476 a fost posibilă datorită unui efort conjugat transilvano-moldovenesc, edificatoare în acest sens fiind relatarea lui Ştefan cel Mare către veneţieni, din 8 mai 1477, prin intermediul solului său, Ioan Ţamblac: „Şi totuşi eu cerusem ca voievodul Basarab să fie alungat din cealaltă Ţară Românească şi să fie pus acolo un alt domn creştin, anume Drăculea, cu care să ne putem înţelege împreună. Am înduplecat chiar la acest lucru pe Măria Sa, Craiul unguresc, ca să se îngrijească şi el, din partea sa, ca Drăculea valahul [românul] să ajungă domn. Şi înduplecându-se în sfârşit, el a trimis să-mi spună ca să-mi adun oastea şi să merg să pun pe numitul domn în Ţara Românească. Şi aşa am făcut îndată şi am mers eu dintr-o parte şi căpitanul Craiului dintr-o alta, şi ne-am unit şi am pus în domnie pe zisul Drăculea. Isprăvind aceasta, el m-a rugat să-i las pentru paza lui, oameni de-ai noştri, căci în valahi

[273] Aşâk Paşa Zade, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 96-97.
[274] Nicolas Vatin, *op. cit.*, în loc. cit., p. 88.

[munteni] nu se prea încredea; şi i-am lăsat 200 de oameni din curtenii mei. Şi făcând aceasta, am plecat”[275].

La 11 noiembrie 1476, Vlad Ţepeş anunţa din Târgovişte pe judeţul şi pârgarii din cetatea Braşovului: „Iată, vă dau de ştire că am răsturnat pe vrăjmaşul nostru Laiotă, şi a fugit la Turci. Deci, v-a slobozit Dumnezeu calea. Veniţi cu pâine şi cu marfă, şi vă hrăniţi, căci a făcut Dumnezeu să fim acum o singură ţară”[276].

Într-o altă scrisoare către Braşov, din aceleaşi zile, Vlad Ţepeş vestea că: „[...] mi s-a închinat toată Ţara Românească şi toţi boierii; şi v-a slobozit Dumnezeu pretutindeni drumurile, şi pe la Rucăr şi pe Prahova şi pe Teleajin şi pe Buzău. Deci, umblaţi acum slobozi pe unde vă place şi hrăniţi-vă”[277].

La Târgovişte, noul domn a lăsat şi investit cu puteri depline pe Cârstian pârcălabul[278].

La 11 noiembrie 1476, aflat la conducerea trupelor Ungariei, Ştefan Báthory a ajuns în apropierea Bucureştilor, anunţând Cetatea Sibiului că stăpânea situaţia din Ţara Românească, iar boierii s-au predat toţi în afară de doi[279].

Foarte curând, la 16 noiembrie 1476, un ultim punct de rezistenţă al voievodului învins, Cetatea Bucureşti, a căzut în mâinile lui Vlad Ţepeş şi Ştefan Báthory, Laiotă Basarab retrăgându-se spre cetatea Giurgiului, stăpânită atunci de turci[280].

La 17 noiembrie 1476, omul de încredere al noului domnitor, pârcălabul Cârstian de Târgovişte, a anunţat victoria lui Vlad oraşului Braşov: „[...] lăudaţi pe Domnul atotputernicul cu trâmbiţe şi cu cântece şi clopote, precum am făcut şi noi în ţara noastră, care e ca şi a voastră, şi să ştiţi că domnii şi boierii şi ţara s-au supus dumisale voievodului Ladislau (Dracula)”[281].

Aşa cum reiese din raportul trimis de legatul papal, Giustiniano Cavitello, de la Buda, din 4 decembrie 1476, ducelui de Milano, luptele între cele două armate rivale au fost deosebit de sângeroase; din cei 18 000 de turci care îl însoţeau pe Laiotă şi-au pierdut viaţa 10 000 de oameni, fiind, totodată, capturaţi de către Vlad Ţepeş înalţi dregători şi oameni apropiaţi voievodului alungat[282].

La 26 noiembrie 1476 s-a desfăşurat ceremonia de încoronare a lui Vlad Ţepeş[283], revenirea în domnie a principelui muntean dovedindu-se efemeră, boierimea rămânându-i ostilă atât pentru stilul autoritar de cârmuire cât şi pentru politica sa de reluare a războiului cu Poarta[284].

---

[275] Expunerea lui Ioan Ţamblac, solul lui Ştefan cel Mare, în faţa Senatului şi a dogelui Veneţiei, prin care solicită sprijin antiotoman, în *Documente străine despre români*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1992, p. 57, doc. 26.
[276] Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI,* vol. I (*1413-1508*), Bucureşti, Inst. de Arte Grafice *Carol Göbl*, 1905, pp. 97-98, doc. LXXV.
[277] *Ibidem*, p. 98, doc. LXXVI.
[278] Emil Stoian, *op. cit.*, p. 133.
[279] *Ibidem.*
[280] *Enciclopedia bătăliilor din istoria românilor*, coordonator: George Marcu, Bucureşti, Editura Meronia, 2011, p. 40.
[281] Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente*, III, pp. 58-59.
[282] Emil Stoian, *op. cit.*, p. 134.
[283] „Marţea trecută (26 noiembrie) toată Ţara Românească în chip unanim l-a aşezat pe Dracula ca domn al ei cu mare cinste” (Gheorghe I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1899, p. 26).
[284] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 101.

N. Iorga, analizând cauza care a dus la uciderea lui Vlad Ţepeş, a afirmat: „Greşeala cea mare fu a ungurilor, care se întoarseră prea repede, cu toate că nu-i chemau în Ardeal griji aşa de mari ca acelea care făcură pe Ştefan să se întoarcă îndată în Moldova”[285].

Mai multe izvoare stau mărturie tragicului moment al uciderii principelui valah, Vlad Ţepeş, acestea prezentând evenimentul în manieră diferită.

În apropierea Crăciunului 1476, Laiotă Basarab a revenit cu ajutorul *beğ*-ilor turci de la Dunăre şi, în lupta care a urmat, Dracula a fost „tăiat în bucăţi”, împreună cu 4 000 de oşteni, potrivit relatărilor unui contemporan, Leonardo Botta, trimisul ducelui de Milano la Veneţia[286]. Dintre cei două sute de oşteni lăsaţi de Ştefan cel Mare, au supravieţuit doar zece[287].

Potrivit opiniei istoricului polon Jan Dlugosz, contemporan cu evenimentele, Dracula a fost victima trădării unuia dintre oamenii lui de încredere, un turc cumpărat de Mehmed al II-lea, care, în momentul luptei, s-a apropiat pe furiş de domn, pe la spate, şi i-a tăiat capul dintr-o lovitură de sabie[288].

În schimb, după câţiva ani, solul rus, F. Kuriţân, a aflat la Buda o versiune diferită despre ultimele clipe ale lui Vlad Ţepeş: „Sfârşitul lui Dracula s-a petrecut astfel: pe când domnea în ţara Munteniei, turcii i-au atacat ţara şi au trecut la cucerirea ei. Dracula i-a atacat şi i-a pus pe fugă. Armata sa îi ucidea fără cruţare şi, de bucurie, Dracula s-a suit pe un deal ca să vadă mai bine cum îi măcelăresc oamenii lui pe turci. Astfel, s-a îndepărtat de oastea sa, iar cei din preajmă l-au luat drept turc, şi unul dintre ei l-a împuns cu suliţa. Dar el, văzându-se atacat de ai săi, i-a ucis pe loc pe cinci dintre cei care voiau să-l doboare. Însă a fost străpuns de mai multe suliţe şi aşa a fost ucis”[289].

M. Bocignoli din Raguza consideră că Vlad Ţepeş „[...] a fost măcelărit prin vicleşug de domnişori [boieri opozanţi]” deoarece „[...] nu va îngădui niciodată cât va trăi, ca Ţara Românească să ajungă tributară turcilor”[290].

În opinia lui Sebastian Münster, „[...] Dracula [...] a fost ucis în lupta cu turcii şi capul său trimis în dar lui Mahomed”[291].

Cronicarul polon, Matei Miechowski, este de părere că lui Vlad „ ... un rob viclean îi tăiă capul când alergau amândoi călare”[292].

Referindu-se la tragicul moment al uciderii lui Vlad Ţepeş, marele istoric, N. Iorga, a relatat: „Laiotă se întorsese cu Turci mulţi, pe când Vlad nu era pregătit de luptă. El ieşi însă înaintea duşmanului său în preajma Bucureştilor. Moldovenii se

---

[285] Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 142.

[286] *apud* Matei Cazacu, *Dracula*, p. 238; vezi Radu R. Florescu, Raymond T. McNally, *Dracula. Prince of Many Faces. His Life and His Times*, Boston, Little, Brown and Company, 1989, pp. 173-175.

[287] „Dar numaidecât necredinciosul Basarab s-a întors şi l-a găsit singur şi l-a omorât şi împreună cu el au fost omorâţi toţi oamenii mei, afară de zece” (*Documente străine despre români*, p. 57, doc. 26).

[288] Iacob Unrest, *Chronicon Austriacum*, în Nicolae Iorga, *O cronică munteană în greceşte pentru secolul al XV-lea*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice”, seria a III-a, tom. XIX, 1937, p. 151.

[289] Feodor Kuriţân, *op. cit.*, în loc. cit., p. 434.

[290] Michael Bocignoli, *op. cit.*, în loc. cit., p. 177.

[291] Sebastian Münster, *op. cit.*, în loc. cit., p. 506.

[292] Matei Miechowski, *Chronica Polonorum*, în Nicolae Orghidan, *Ce spun cronicarii streini despre Ştefan cel Mare*, Craiova: Tipografia *Ramuri*, 1915, pp. 31-32.

luptară ca nişte vrednici ostaşi ai lui Ştefan, şi-şi vărsară sângele cu aceiaşi credinţă ca şi boierii de la Valea-Albă. [...] Iar Vlad pieri cu dânşii ca un voinic”[293].

Moartea principelui muntean a survenit la sfârşitul lui decembrie 1476, sau, mai degrabă, chiar la începutul lui ianuarie 1477[294].

Potrivit tradiţiei, Vlad Ţepeş ar fi fost înmormântat la mănăstirea Snagov, ctitorie atribuită voievodului[295].

Vlad Ţepeş a încercat să iasă din sistemul de cosuzeranitate ungaro-otomană instaurat asupra Ţării Româneşti în 1451-1452, dar fără un sprijin extern adecvat nu a reuşit să facă acest lucru; acţiunea sa a demonstrat că acest sistem nu putea fi înlăturat, că, trecând peste ostilitatea reciprocă, cele două mari puteri înţelegeau să-l menţină în vigoare, ceea ce se va întâmpla până la dispariţia Ungariei, în 1526[296]. Dar, în acelaşi timp, acţiunea sa a mai scos în evidenţă un fapt deosebit de important, şi anume acela al înclinării tot mai accentuate a balanţei de putere din acest sistem în favoarea Imperiului Otoman, acest lucru explicând şi eşecurile repetate ale lui Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, de a atrage Ţara Românească în sfera sa de influenţă şi de a o opune turcilor, eşecuri a căror victimă a fost chiar Vlad Ţepeş în 1476[297].

VLAD THE IMPALER AND THE OTTOMAN EMPIRE

Abstract

Continuing the anti-Ottoman policy of his father, Vlad the Impaler (1448, 1456-1462, 1476) teamed up with the Hungarian king Matthias Corvinus (1460), and triggered a campaign in the south of the Danube to prevent the Ottoman offensive that threatened the Romanian Country. But, in the spring of 1462, the Sultan Mehmed II (1444-1446, 1451-1481), the conqueror of Constantinople, invaded the Romanian Country. Faced with this situation, lacking the military support of Hungary, the Wallachian prince applied the „scorched earth” tactics and during the night of 17-18 June, on the road between Nikopol and Târgovişte, he triggered the famous attack against the camp of Sultan Mehmet II, causing confusion and disarray in the Ottoman army.

Imprisoned in Visegrad and then in Pesta at the order of Matthias Corvinus, Vlad the Impaler was to be released with his cousin's help, Stephan the Great. His returning to the throne (1476) proved ephemeral, the aristocracy remaining hostile both for his authoritarian style of ruling and his policy to resume the war with the Ottoman Empire.

[293] Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare povestită neamului românesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1904, pp. 185-186.
[294] Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor*, p. 117.
[295] Nicolae Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, p. 154.
[296] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 87.
[297] *Ibidem.*

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

PAGINI DIN TRECUTUL UNEI VECHI AŞEZĂRI ARGEŞENE: SATUL FLĂMÂNZEŞTI

ELENA STÂLPEANU*

Din documentele de epocă şi cercetările efectuate de reputaţi istorici medievişti din secolul al XX-lea, reiese faptul că domnitorul Neagoe Basarab a ctitorit Mânăstirea Curtea de Argeş pe moşia Flămânzeşti, luată de la orăşenii din Curtea de Argeş, cărora le-a oferit în schimb partea Sasului cu Muşcelul, moşii şi aşezări care în prezent fac parte din teritoriul aşezării urbane sau se găsesc în zonele apropiate acestuia. Pe moşia Flămânzeşti se găseau, la fondarea mânăstirii, un grup de săteni care, după schimbul efectuat, au devenit «rumânii» Mânăstirii lui Neagoe Basarab[1].

În pofida înţelegerii existente între mânăstire şi orăşeni, proprietatea asupra moşiei Flămânzeşti a fost contestată în secolele XVII-XVIII de către locuitorii fostei capitale a Ţării Româneşti, ceea ce a condus la mai multe înfăţişări ale acestora în faţa divanului domnesc. S-a deschis astfel o aprigă dispută juridică între instituţia ecleziastică din Curtea de Argeş şi orăşeni.

Pe fondul acestor neînţelegeri se explică şi desele întăriri de stăpânire prin hrisoave pe care domnitorii le-au dat Mânăstirii în secolele XVI-XVIII asupra satului Flămânzeşti. Astfel, din datele de 22 noiembrie 1525[2] şi 21 august 1526[3] există două hrisoave emise de cancelaria voievodului Radu prin care întărea Mânăstirii Argeş stăpânirea asupra satului Flămânzeşti. Ultimul document preciza stăpânirea Mânăstirii Argeş peste moşia Flămânzeşti, cu toţi vecinii, în hotarele alese de Vlad postelnicul: Valea Flămânzeştilor, biserica lui Stănislav, dealul Costeştilor, Tuia, piscul Vâlcelei, Bria şi dealul «Topolov». Hrisovul lui Petru cel Tânăr, din 6 iulie 1560, pomeneşte ca semn de hotar şi crucea lui Basarab Voevod şi aminteşte de o judecată a orăşenilor cu mânăstirea înaintea divanului lui Pătraşcu cel Bun (1554-1557). În acelaşi document se arată că 24 de boieri hotarnici, împreună cu Mihnea pârcălabul, au adeverit atunci prin jurământ hotarele moşiei Flămânzeşti, fiind aceleaşi cu cele din vremea lui Neagoe Vodă şi respingea, ca neîntemeiată, plângerea orăşenilor argeşeni, care susţineau că le-ar fi fost luată moşia cu silnicie, fără ca mânăstirea sau domnia să le dea

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Ion Ionaşcu, *Din relaţiile Mânăstirii Curtea de Argeş cu orăşenii argeşeni*, în „Revista Istorică Română", Vol. XIV, Fascicola IV, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1945, p. 458.

[2] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), Fond Episcopia Argeş (1451-1893), Pachetul II, documentul nr. 277.

[3] *Ibidem*, documentul nr. 294.

ceva în schimb[4].

Nemulţumiţi cu hotărârea din ziua de 6 iulie 1560, orăşenii s-au înfăţişat din nou la divanul domnitorului Petru cel Tânăr, în ziua de 15 septembrie 1560 şi i-au învinuit pe călugări că le-au cotropit moşia. Între timp, alţi 24 de boieri hotarnici, conduşi de Milco, pârcălabul cetăţii Poenari, au cercetat pricina şi au găsit, „sub jurământ pe sufletele lor”, că orăşenii nu aveau dreptate, aşa cum nu avuseseră nici „înaintea Radului Vodă care au pierit la Râmnic” sau a lui Pătraşcu cel Bun[5].

Pe data de 15 septembrie 1560, domnitorul Petru cel Tânăr a emis un nou hrisov prin care a întărit Mânăstirii Argeş posesia asupra moşiei Flâmânzeşti în condiţiile în care aceasta făcuse obiectul unei „pricini” cu „oamenii din Argeş”, aşa cum ne informează documentul de epocă[6].

În tot acest interval de timp, plecând de la analiza unor documente medievale situaţia economică a rumânilor din satul Flămânzeşti a devenit tot mai împovărătoare, ca de altfel pentru toţi ţăranii care trăiau pe moşiile Mânăstirii Argeş. Prin urmare, s-a declanşat un fenomen social în satele de rumâni, inclusiv în Flămânzeşti, şi anume: fuga ţăranilor de pe moşie, în mod special în satele învecinate. Drept dovadă în acest sens, la 15 februarie 1702, domnitorul Constantin Brâncoveanu dădea „carte” prin care împuternicea pe egumenul Mânăstirii Argeş de a aduna rumânii mânăstirii fugiţi din satul Flămânzeşti[7].

Pentru a evita împrăştierea locuitorilor satului Flămânzeşti, unii voievozi ai Ţării Româneşti au emis o serie de documente prin care scuteau aşezarea, parţial sau chiar în totalitate, de obligaţii faţă de domnie. Pe 17 ianuarie 1625, voievodul Alexandru Coconul scutea satul Flămânzeşti de banii de păhărnicie[8], pentru ca la 18 iulie acelaşi an, voievodul să ierte aşezarea de „banii de judeţ”[9]. În cele din urmă, pe data de 8 ianuarie 1626, acelaşi voievod Alexandru a scutit satul mai sus menţionat de „toate slujbele şi dăjdiile de peste an”, afară de bir, dijmă şi goştină[10]. Pe data de 22 aprilie 1628 voievodul Alexandru Iliaş repeta măsura adoptată cu doi ani în urmă de predecesorul său[11]. Pe 16 septembrie 1629, printr-o „carte”, domnitorul Alexandru Iliaş hotăra ca satul Flâmânzeşti, moşia Mânăstirii Argeş, să nu mai aibă obligaţia „de a-i mai ţine în sarcina sa pe birari, după strângerea birurilor”[12].

Pe data de 29 aprilie 1633, voievodul Matei Basarab a confirmat dreptul Mânăstirii Argeş asupra satului Flămânzeşti, adoptând o măsură excepţională: scutirea aşezării de toate dările domneşti. Decizia s-a repetat şi în anul 1644[13]. În data de 31 martie 1645, acelaşi domnitor dădea o nouă „carte” prin care poruncea birarilor să nu mai ia „bucatele” Mânăstirii Argeş şi ale satului Flămânzeştii pentru birul satelor Iaşii şi Prăvălenii[14]. Se pare că porunca domnească de la aceea dată nu a fost suficientă

[4] Ion Ionaşcu, *Din relaţiile Mânăstirii Curtea de Argeş cu orăşenii argeşeni*, p. 458.
[5] *Ibidem*, p. 458-459.
[6] A.N.I.C., Fond Episcopia Argeş (1451-1893), Pachetul II, documentul nr. 693.
[7] *Ibidem*, Documentul 76, f. 299-302.
[8] A.N.I.C., Fond Episcopia Argeş (1451-1893), Pachetul II, f. 95-97.
[9] *Ibidem*, f. 98-100.
[10] *Ibidem*, f. 101-103.
[11] *Ibidem*, f. 104 şi passim.
[12] *Ibidem*, f. 122-125.
[13] *Ibidem*, f. 129-134.
[14] *Ibidem*, f. 141-143.

pentru a reglementa definitiv problema. Drept dovadă, în anii următori, cancelaria domnească a emis noi documente ce cuprindeau porunci similare[15]. Pe data de 30 august 1649, printr-un hrisov, voievodul poruncea judeţului, pârgarilor, orăşenilor şi tuturor slujitorilor domneşti din oraşul Argeş „ca să nu neliniştească" mânăstirea de acolo şi satul Flămânzeşti[16]. În 15 ianuarie 1652, Matei Basarab a emis o nouă „carte" prin care poruncea birarilor şi tuturor slujitorilor domneşti „să lase în pace" pe rumânii din Slobozia Flămânzeşti a M-rii Argeş[17], pentru ca în ianuarie 1654, domnitorul să reconfirme stăpânirea mânăstirii asupra satului Flămânzeşti[18].

Şi în perioada domniei voievodului Radu Leon, în pofida duratei relativ scurte a acesteia (februarie 1665 - martie 1669), satul Flămânzeşti s-a bucurat în continuare de o atenţie specială din partea domniei. Drept dovadă, pe data de 19 aprilie 1666, cancelaria domnească a emis „o carte" prin care scutea satul de „toate dajdiile şi măncăturile de peste an"[19]. Pe 12 aprilie 1668, domnitorul întărea stăpânirea Mânăstirii Argeş asupra satului Slobozia Flămânzeştii „scutind-o de toate dajdiile şi mâncăturile de peste an"[20]. Domnitorul Antonie din Popeşti (aprilie 1669 - ianuarie 1672), pe data de 27 august 1669 întărea stăpânirea Mânăstirii Argeş asupra satului Slobozia Flămânzeşti şi adopta o măsură fiscală similară cu cea a predecesorului său, scutind aşezarea de toate obligaţiile materiale şi servituţile feudale faţă de domnie[21]. Din data de 29 aprilie 1685 există „cartea" lui Şerban voievod prin care scutea pe locuitorii satului Flămânzeştii a Mânăstirii Argeş „de toate birurile şi mâncăturile", în afară de haraci[22]. În ziua de 15 ianuarie 1697, voievodul Constantin Brâncoveanu scutea de dări satul Flămânzeştii, cu excepţia haraciului care trebuia plătit în trei rânduri[23].

În cele din urmă, din documentele de arhivă, rezultă faptul că locuitorii din oraşul Curtea de Argeş au pierdut judecata cu Mânăstirea Argeş asupra dreptului de proprietate a satul Flămânzeşti, şi până la reforma agrară din anul 1864 iniţiată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, aşezarea a reprezentat o moşie a Episcopiei Argeş[24]. În contextul reformei agrare din anul 1864, locuitorii din Flămânzeşti şi-au recăpătat proprietăţile funciare, iar în toamna anului 1898, prin lege, aşezarea a fost alipită oraşului Curtea de Argeş[25].

---

[15] *Ibidem*, f. 156-158.
[16] *Ibidem*, f. 153-155.
[17] *Ibidem*, f. 165-167.
[18] *Ibidem*, f. 171-176.
[19] *Ibidem*, f. 209-211.
[20] *Ibidem*, f. 215-217.
[21] *Ibidem*, f. 220.
[22] *Ibidem*, f. 249-252.
[23] *Ibidem*, f. 286.
[24] A.N.I.C., Fond Episcopia Argeş (1451-1893), Pachetul II, f. 349-352.
[25] Ion Ionaşcu, *loc. cit.*, p. 458.

MOMENTS FROM THE PAST OF AN OLD SETTLEMENT: FLĂMÂNZEŞTI VILLAGE

Abstract

From many documents of the time results that the voivode Neagoe Basarab founded the Curtea de Argeş Monastery on the Flămânzeşti Estate, that belonged to the citizens of Curtea de Argeş. They received in change of the estate other estates & settlements that today are part of the town or are situated in its proximity.

Until the Agrarian Reform initiated by Alexandru Ioan Cuza in 1864 the settlement was an estate of Argeş Bishopric. In the autumn of 1898 the settlement was annexed to Curtea de Argeş.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

DIN RELAȚIILE DOMNULUI CONSTANTIN VODĂ BRÂNCOVEANU CU ȚARUL PETRU I CEL MARE

RADU ŞTEFAN VERGATTI[*]

M-am oprit acum asupra relațiilor dintre două personalități majore ale istoriei Europei și, prin prisma ei, a istoriei universale: Constantin Brâncoveanu (1688-1714), domn al Țării Românești și Petru I cel Mare (1682-1725), țar al întregii Rusii[1]. Așadar, o bună parte a domniilor, ei au fost contemporani. Ambii s-au arătat preocupați de a duce o politică externă activă, convenabilă popoarelor lor.

Constantin vodă Brâncoveanu a urmărit să continue și să dezvolte politica inițiată în sud-estul Europei de unchiul său, Șerban vodă Cantacuzino (1678-1688). Acesta reușise să impună principiul echilibrului politic. Era o mare realizare, prin care putea apăra atunci integritatea teritorială și autonomia politică a Țării Românești[2].

Ca urmare, pot afirma, fără a greși, că domnul Constantin vodă Brâncoveanu nu a fost un creator în politica sa externă, ci un continuator al unchiului său, Șerban vodă Cantacuzino.

Pentru I cel Mare a urmărit un alt plan[3]. El dorea să transforme Imperiul țarist dintr-o uriașă putere terestră eur-asiatică într-o mare putere universală, cu ieșiri la mările și oceanele lumii. În acest scop a acționat și reacționat, fie prin războaie[4], fie pe calea diplomației[5].

---

[*] Universitatea „Valahia“, Târgoviște.

[1] Folosesc acest termen deoarece în titulatura oficială a monarhilor ruși se scria țar „al Rusiei Mari, al Rusiei Mici și al Rusiei Albe”.

[2] Cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *Rolul oraşului Bucureşti în politica balcanică a lui Şerban Cantacuzino*, în "Bucureşti, Revista muzeului de Istorie al Municipiului Bucureşti", IX/1972, p. 129-136.

[3] Programul politicii externe a lui Petru cel Mare este cunoscut sub numele de „testamentul lui Petru cel Mare”. Acesta din urmă a fost atribuit țarului, despre care s-a scris că l-ar fi alcătuit în timpul domniei sale. Cercetările au demonstrat că, în realitate, Petru I cel Mare nu a alcătuit niciun astfel de testament în timpul domniei sale. Scrierea cunoscută sub acest nume se datorează revoluționarului polonez Mihail Sokolnicki (1797). Textul a fost pus în circulație în secolul al XIX-lea de ziaristul francez Charles Louis Lesur, de la care a fost preluat (cf. Boris Mouravieff, *Le Testament de Pierre le Grand, légende et réalité*, Éditions de la Baconnière, Neuchâtel, 1949, passim; Simone BLANC, *Histoire d'une phobie: le Testament de Pierre le Grand*, în „Cahiers du monde russe et sovietique”, vol. 9/1968, no. 3-4, p. 265-293; Paul Cernovodeanu, *Contribuții de istorie românească și universală*, Editura Dorul, Aalborg, 2002, p. 264-265). Practic, polonezul Mihail Sokolnicki a creionat post-factum un plan bazat pe ideile și acțiunile politice ale țarului Petru I cel Mare.

[4] Poate fi dat ca exemplu *războiul nordic* (1700-1721), în care Rusia a luptat împotriva Suediei (cf. Ingvar Andersson, *A History of Sweden*, second edition, Natur och Kultur, Stockholm, 1970, p. 224-236) și a obținut ieșire la Marea Baltică; în același război, urmărindu-l pe regele Carol al XII-lea (1697-1718), Rusia s-a

În politica sa externă[6], Constantin vodă Brâncoveanu a avut un sfetnic de seamă: unchiul său matern, stolnicul Constantin Cantacuzino[7]. Acesta din urmă a avut meritul de a fi înțeles necesitatea de a urma principiul existent, al echilibrului politic în sud-estul Europei, recent reintrodus şi aplicat de fratele său, domnul Șerban Cantacuzino[8]. Pentru a fi eficient în relațiile internaționale, stolnicul a modernizat principalul său instrument de lucru: cancelaria domnească[9].

Stolnicul Constantin Cantacuzino a fost ascultat de nepotul său, Constantin Brâncoveanu, care, rămas orfan la vârsta de un an[10], fusese crescut și educat de unchii săi, frați cu mama sa Stanca – Șerban vodă, Constantin stolnicul și Mihai spătarul Cantacuzino. Dealtfel, domnul singur a mărturisit „*Eu tată n-am pomenit de vreme ce am rămas mic fără de tată, fără cât pe dumnealui Constandin (stolnicul) l-am cunoscut părinte în locul tătâne-meu*”[11].

În acele condiții, în încăperile palatului domnesc, la demisol, stolnicul a adăpostit cancelaria țării. A procedat astfel deoarece era nevoie să fie în apropierea

angrenat și în lupta împotriva Sublimei Porți, dar a suferit o înfrângere, încheiată prin pacea de la Vadul Hușilor (Prut), prin care a pierdut Azovul și ieșirea la Marea Neagră. În fine, țarul s-a mai implicat și în războiul cu Persia (1722-1723). Rezultatul acestuia din urmă a fost un câştig temporar al Azerbaidjanului de nord, cu orașele Baku și Derbent, care însă aveau să fie returnate Persiei în anul 1735 de către țarina Ana Ivanovna (Ocerki istorii S.S.S.R. Rossia v pervoi cetverî XVIII v. Preobrazovania Petra I, red. resp. B. B. Kafenguz, N. I. Pavlenko, Moskva, 1954, p. 591-598; Viorel Ioniță, Constantin Pătuleanu, *Constantin Brâncoveanu și relațiile sale cu Europa veacului al XVIII-lea*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2006, p. 9-20).

[5] Țarul Petru I a avut meritul de a moderniza *Possolskii Prikaz* (= Departamentul Solilor) și de a crea o rețea de relații diplomatice rusești în întreaga lume; este drept, unii diplomați ruși nu au fost bine aleși, așa cum a fost cazul contelui Petru Andreievici Tolstoi, care, în calitate de reprezentant la Istanbul, a fost cumpărat de Constantin Brâncoveanu care l-a „împrumutat" cu mari sume de bani: cf. *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, p. 201, doc. nr. 55 (unde Brâncoveanu arată lui Golovin că i-a dat lui Tolstoi 30.000 *efinci*), precum și p. 290, doc. nr. 96 (în care Brâncoveanu arată lui Gavril Ivanovici Golovkin că i-a trimis solului Tolstoi la Istanbul 4.000 galbeni). În continuare se va cita *Istoriceskie sviazi*.

[6] Cf. Radu Ștefan Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 212 și urm.; Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu 1688-1714*, Ed. Silex, București, 1997, passim.

[7] Cf. Radu Ștefan Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului. Constantin Cantacuzino,* București, 1982, p. 212 și urm.

[8] Cf. Radu Ștefan Ciobanu (Vergatti), *Rolul orașului București în politica balcanică a lui Șerban Cantacuzino*, în "București, Revista muzeului de Istorie al Municipiului București", IX/1972, p. 129-136. Înainte de Șerban Cantacuzino, politica echilibrului în sud-estul Europei a fost aplicată de Radu cel Mare (1495-1508) și de Neagoe Basarab (1512-1521) (cf. R. Șt. Vergatti, *Radu le Grand – un voïvode valaque méconnu,* în „Revue Roumaine d'Histoire", tome XLVII, 2008, nos. 1-2, Janvier-Juin, p. 16-29; Radu Ștefan Vergatti, *Neagoe Basarab. Viaţa. Domnia. Opera,* Editura Episcopiei Argeşului şi Muscelului, Curtea de Argeş, 2009, passim).

[9] Cf. Radu Ștefan CIOBANU (VERGATTI), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 233-240.

[10] Brâncoveanu a rămas orfan la mai puțin de un an, tatăl lui, Papa Brâncoveanu fiind ucis de seimeni în martie 1655 (cf. *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti. Acte şi scrisori*, publ. de Endre Veress, vol. X (1637-1660), București, 1938, p. 287).

[11] Cf. *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ed. întocmită de Constant Grecescu, Bucureşti, 1959, p. 12 (în continuare va fi citat *Anonimul Brâncovenesc*).

tronului. Așa putea să răspundă rapid și precis la orice chemare a domnului. Apoi, putea să participe imediat la primirea solilor, cu care uneori se purtau discuții tainice.

În cancelarie au fost aleși grămătici cu o scriere caligrafică, frumoasă. Ei trebuiau să redacteze ușor, fără greșeală, epistole către străinătate, alcătuite după toate regulile protocolului vremii și ale diplomaticii.

Stolnicul era extrem de atent și exigent la tălmăcirea și alcătuirea scrisorilor. El folosea oameni instruiți și aleși cu atenție. Mulți au fost formați în cadrul unor cURSUri speciale predate la Academia Domnească de la Sf. Sava. Acolo se învățau limbile în care urma să se comunice și arta diplomaticii, știința de alcătuire a unui mesaj[12].

Dintre cei care au lucrat în cancelarie îi amintesc pe Ioan Diacul (Janos Deak / Ioan de Didrif) – diac de limbă maghiară[13], Nikolaus Wolf și Andreas Wolf, ambii specializați în limbile latină și polonă, „pisari leșești”[14], Giovanni Candido Romano (Ioan Frâncul sau Ioan Romanul)[15], specializat în limbile italiană, latină și în alcătuirea de calendare, iudeul Anton Maria del Chiaro, specializat și el în limbile latină și italiană, folosit ca secretar domnesc[16], Peter Grienner și medicul Bartolomeo Ferrati, folosiți pentru limbile latină și germană[17]. Alături de aceștia se mai aflau frații Theodor

---

[12] Cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 233-240. În cadrul Academiei Domnești se predau cursuri speciale de epistolografie. În ele era îmbinată arta caligrafiei cu știința diplomatică de a alcătui o scrisoare către un cap încoronat sau către un arhiereu.

[13] Cf. Susana Andea, *Din relațiile Transilvaniei cu Moldova și cu Țara Românească în sec. al XVII-lea*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 1997, p. 92, 96.

[14] Serviciul Municipiului București al Arhivelor Naționale (= S.M.B.A.N.), *Condica brâncovenească* – mss. 705, f. 182 v.-183v.; *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 119-120; *Inscripțiile medievale ale României, I. Orașul București*, publ. de Alexandru Elian, Constantin Bălan, Haralambie Chrică, Olimpia Diaconescu, București, 1965, p. 220, nr. 46, p. 221, nr. 48; Ștefan IONESCU, *Epoca brâncovenească. Dimenisuni politice, finalitate culturală*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 113.

[15] Cf. Emil Vârtosu, *Foletul novel. Calendarul lui Constantin vodă Brâncoveanu, 1693-1704,* București, 1942, p. V-XI; Nicolae Vătămanu, *Medici și astrologi la curtea lui Brâncoveanu*, în „Viața medicală”, XIII/1967, nr. 1, p. 51-56; N. A. URSU a avansat ipoteza, neconfirmată din alte izvoare, că mitropolitul Teodosie ar fi fost Ion Românul (în „Cronica”, XVII, 1982, nr. 33, 14 august); *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 133.

[16] A se vedea și biografia lui în *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 364 și urm.

[17] *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 398-400; C. Giurescu, N. Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1907, p. XIV; N. Vătămanu, *Dohtori și pătimași până la 1800*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 154-158; menționez și că soția lui Bartolomeo Ferrati era o nobilă transilvăneană, Agnes Kálnoki (fratele ei, Adam Kálnoki era însurat cu Maria Antonia Mamuca de la Torre, membră a familiei reprezentanților-interpreți ai Austriei la Sublima Poartă (cf. George Negulescu-Batiștei, Nicolae Vătămanu, *Casa din București a doctorului Bartolomeo Ferrati, protomedic al lui Brâncoveanu. Comunicare la Societatea Regală română de Istoria Medicinei la 18 ianuarie 1940*, Tipografia Ziarului Universul, București, 1940, passim; art. postum al lui Nicolae IORGA, *Medicul lui Constantin Brâncoveanu, Bartolomeo Ferrati*, în „Revista Istorică”, vol. 28, (1942), p. 12-13; Susana Andea, *Medicul domnesc Bartolomeo Ferrati și epoca sa. Documente*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, passim). Medicul Bartolomeo Ferrati transmitea informații imperialilor asupra situației din Țara Românească și Moldova. El folosea ca mesageri călugării catolici din ordinele mendicante, franciscanii și dominicanii (*Călători străini despre țările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 398-399).

şi David Corbea, ambii din Scheii Braşovului, utilizaţi pentru limbile latină, maghiară şi slavonă[18], ceauşul Afenduli din Istanbul[19], bun cunoscător al limbii turco-osmană, arabă, paştu şi farsi, grecii Niccolo da Porta[20] şi Spiridon[21], buni cunoscători ai limbilor mediogreceşti şi latină, precum şi ai folosirii cifrării şi descifrării mesajelor scrise. Totodată, mai trebuie amintit şi Teodor Ladislau Dindar, specializat în diplomatica documentelor scrise cu alfabet chirilic şi cele redactate în limbile latină şi maghiară[22].

Unii dintre ei nu au fost simpli grămătici. Au îndeplinit şi solii ale Cantacuzinilor şi ale lui Constantin vodă Brâncoveanu. Astfel au fost Iacob Pylarino[23], Gheorghe Castriotul şi fraţii Corbea, care au fost remarcabili mesageri către ţar şi către Rusia. Alături de ei, tot în Rusia, la Possolskii Prikaz, au fost trimişi ca soli Panaiot Radu şi Pătru Damian[24].

---

[18] S.M.B.A.N., Condica brâncovenească – mss. 705, f. 509 v.; Gr. CREŢU, *Cel mai vechi dicţionar latino-românesc de Teodor Corbea,* în "Voinţa naţională", XXII, 15 oct. 1905 (extras); Scarlat Struţeanu, *Fraţii Corbea, doi umanişti ardeleni la Curtea lui Constantin Brâncoveanu,* în "Ramuri", Craiova, XXXIII (1941), nr. 1-2, p. 40-55; Ştefan METEŞ, *Din relaţiile noastre cu Rusia. Fraţii David şi Teodor Corbea din Braşov...ca diplomaţi şi scriitori*, în „Mitropolia Ardealului", nr. V/1960, nr. 11-12, p. 836-862; Gh. CARDAŞ, *Teodor Corbea, poet şi traducător al Psaltirei, „vel pisar şi canţelar" al împăratului Petru cel Mare*, în „Mitropolia Olteniei", XIX/1967, nr. 1-2, p. 28-44; Paul Cernovodeanu, *O familie de diplomaţi români din Transilvania la cumpăna dintre veacurile XVII şi XVIII. Corbea din Şcheii Braşovului*, în „SMIMed", XXIII, 2005, p. 145-158.

[19] Cf. Ion Ionaşcu, *Despre cronicarul Afenduli din Ţara Românească*, în „Studii. Revista de istorie", XXII/1969, nr. 5, p. 875-885.

[20] *Călători străini despre ţările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 139-140; Mario Ruffini, *L'influsso italiano in Valachia nell'epoca di Constantin vodă Brâncoveanu (1688-1714)*, Soc. Academica Româna, Munchen, 1974, p. 136-174; Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă şi diplomaţia promovate de Constantin Brâncoveanu 1688-1714*, Ed. Silex, Bucureşti, 1997, p. 17;

[21] *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relaţiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. şi România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente şi materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacţie: I. S. Grosul, A. C. Oţetea, Ed. Nauka/Ştiinţa, Moscova, 1970, p. 201, doc. nr. 55.

[22] Cf. C. Giurescu, N. Dobrescu, *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, Bucureşti, 1907, p. 103, 139, 143, 175; I. LUPAŞ, *Documente istorice privitoare la moşiile brâncoveneşti din Transilvania şi Oltenia, 1654-1823*, Cartea Românească, Cluj, 1933, p. 31-32; Susana Andea, Avram Andea, *Constantin Brâncoveanu şi biserica românească din Făgăraş*, în David Prodan, *Puterea modelului*, Fundaţia Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, p. 90-91; Susana Andea, *Din relaţiile Transilvaniei cu Moldova şi Ţara Românească în sec.al XVII-lea*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 1997, p. 94, N. 108-109. Acestora li se mai poate alătura numele unor dieci transilvani care lucrau în cancelaria brâncovenească pentru relaţiile cu principii Transilvaniei şi cu Buda (cf. Susana Andea, Avram Andea, *Erdélyi iródeákok a moldvai és havasalföldi vajdai kancelláriákban a 17. században / Dieci transilvani în cancelariile domneşti din Moldova şi Ţara Românească în secolul al XVII-lea*], în „Korunk", XI (2000), No. 7, p. 86-93 ; Sudana Andea, *Din relaţiile Transilvaniei cu Moldova şi Ţara Românească în sec. al XVII-lea,* Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 1997, p. 92-96).

[23] În anul 1698 Iacob Pylarino, rezident în Bucureşti ca protomedic al domnului, a fost trimis la Viena ca sol către ţarul Petru I, oaspete al împăratului Leopold I (1658-1705). Cf. Mario Ruffini, L'influsso *italiano in Valacchia nell'epoca di Costantino-Vodă Brâncoveanu: 1688-1714*, Soc. Acad. Română, München, 1974, p. 199-202.

[24] Cf. Constantin Şerban, *Legăturile stolnicului Constantin Cantacuzino cu Rusia*, în „Studii şi articole de istorie", II/1957, p. 237-254, aici p. 243.

Lista celor folosiți în cancelaria creată de stolnic, moștenită și augmentată de vodă Brâncoveanu[25], ar putea continua. Sunt mulți cei care au fost utilizați pentru legăturile externe ale Bucureștilor cu Istanbulul, Viena, Veneția, Roma, Londra, Rusia, Crimeea[26], Polonia etc. Era o rețea largă a legăturilor diplomatice și familiale. Ea este dovedită și de bogata corespondență a domnului, care însumează 282 scrisori cunoscute[27]. În cazul în care li se alătură epistolele stolnicului și ele parțial cunoscute[28] se vădește că de atunci se creionează o mult mai amplă imagine a relațiilor externe ale Țării Românești, la cumpăna dintre secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

Analiza corespondenței arată fără posibilitate de îndoială că erau legături în nord până la Stockholm și Londra, în vest până la Paris, în sud până la Bologna, Roma (Vatican), Milano, Padova, Veneția, în est până la Moscova, Varșovia, Cracovia, Baturin[29], Kiev, Tiflis, Erevan, Ierusalim, Teheran, Damasc, Istanbul etc.[30].

Mesajele mai importante stolnicul le expedia prin rudele sale apropiate, ori prin oameni de mare încredere, devotați lui. Astfel, nepotul său Pârvu Cantacuzino[31], fiul fratelui Drăghici[32], a fost trimis în Transilvania[33], fiii săi Ștefan și Radu-Răducanu au plecat în goana cailor spre Stambul[34], nepotul Toma, în anul 1707, a fost trimis și el

---

[25] Cf. Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească. Dimenisuni politice, finalitate culturală*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 63-122; Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu 1688-1714*, Ed. Silex, București, 1997, p. 16.

[26] Legăturile cancelariei Țării Românești asigurate prin conducătorul ei, stolnicul Constantin Cantacuzino, în numele domnului au fost efectuate și prin persoane care făceau parte din familie; astfel au fost fiii stolnicului Constantin Cantacuzino: Radu Răducanu – care a străbătut Europa Occidentală, însoțit de Hrisant Nottaras (în anul 1700, Radu Răducanu, împreună cu Hrisant Nottaras au plătit imprimarea hărții Țării Românești în cea mai bună tipografie din Padova, tipografia iezuită (cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 196); fiul major al stolnicului, Ștefan, însoțit de Dionisie din Ianina, a învățat la Oxford între 1699-1705 (cf. Andrei PIPPIDI, *Putere și cultură în epoca lui Brâncoveanu*, în A.I.I.A.I., 25, 1988, 2, p. 361-367); nu trebuie neglijate nici legăturile pe care le întrețineau Cantacuzinii cu ramura familiei lor din Crimeea, datând din timpul vieții lui Demetrie Cantacuzino, frate cu postelnicul Constantin Cantacuzino, bunicul matern al lui Constantin vodă Brâncoveanu.

[27] Cf. Paul Cernovodeanu, *Din corespondența diplomatică a lui Constantin Brâncoveanu* (I), în „Revista Arhivelor", an. LXII/1985, vol. XLVII, nr. 1, p. 78-80; Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu 1688-1714*, Ed. Silex, București, 1997, p. 17.

[28] Cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 240 și urm.

[29] Oraș în regiunea Zaporoje din Ucraina; în secolul XVII era reședința hatmanului cazac naționalist Ivan Stepanovici Mazeppa (n. 1639 – m. 1709, hatman între 1687-1708); astăzi, localitatea Baturin este o simplă *staniță.*

[30] Cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 233-240.

[31] Cf. Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova în sec. XIV-XVII*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1971, p. 143.

[32] Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, publ. de N. IORGA, București, 1902, p. 111-112; N. IORGA, *Documente privitoare la familia Cantacuzino, scoase în cea mai mare parte din archiva D-lui G. Gr. Cantacuzino*, Inst. Minerva, București, 1902, p. 77; *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 170 (în continuare va fi citat Letopisețul Cantacuzinesc).

[33] *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești. Acte și scrisori*, publ. de Endre Veress, vol. XI (1661-1690), București, 1939, p. 270.

[34] Cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 237.

către ţarul Petru I cel Mare[35], iar fraţii Corbea – Teodor, David şi Matei – au parcurs de mai multe ori drumul către Moscova sau spre palatele unde se afla ţarul, ori către Polonia[36]. În cazuri de necesitate, în special în legătură cu Rusia, corespondenţa era strict supravegheată. Ades se întrebuinţau diverse formule cifrate, care trebuiau să ascundă mesajele sau identitatea purtătorului lor. Astfel, pe de o parte se îngrijeau ca mesajele să ajungă la destinaţie, pe de alta ca purtătorul celor transmise să nu vândă informaţiile.

Stolnicul, în calitate de prim diplomat al ţării, ştia să primească oaspeţii de vază[37]. În 1689 l-a întâmpinat pe contele Kinski la Piteşti, l-a adus în reşedinţa sa din Afumaţi şi, apoi, l-a condus în audienţă la domn[38]. Doi ani mai apoi, l-a primit pe contele Luigi Ferdinando Marsigli. I-a oferit informaţii utile diplomatului vienez, care atunci alcătuia o lucrare despre Dunărea de Jos. În schimb, a primit o scriere a teologului Paolo Signeri[39]. În anul 1702 i-a dat lordului Paget planul asediului cetăţii Petrovaradin – o formă de ajutorare a imperialilor şi, totodată, de spionaj intelectual practicat de stolnic. Bătrânul cancelar de la Bucureşti a primit în schimb „haine frânceşti din stofă de Englitera”, o lunetă („*conochiale*”) şi un inel cu un diamant valoros[40]. Însoţitorului lordului, pastorului Edmund Chishull, i-a dăruit o hartă a Ţării Româneşti, în schimbul căreia a primit cărţi preţioase[41]. În aceste întâlniri, în care se vorbea faţă în faţă, stolnicul şi domnul făceau schimb de informaţii. Ades, de mare importanţă, erau ziarele primite de stolnic. Ele completau universul cotidian al celor ştiute în cancelaria din Bucureşti[42].

Când din cancelaria Ţării Româneşti se transmiteau mesaje secrete, care nu trebuiau dezvăluite unor curioşi rău-voitori, se folosea o scriere cifrată[43]. În mod obişnuit, cifrul era simplu: se înlocuiau vocalele între ele, ori se întrebuinţau nişte

---

[35] Cf. R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1982, p. 266; Toma Cantacuzino a mai fost trimis în 1703 la Istanbul (Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova în sec. XIV-XVII*, Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 145), în 1704 la Edirne (Al. A. C. Stourdza, *Constantin Brancovan, prince de Valachie 1688-1714. Son règne et son époque*, vol. III, Paris, 1915, p. 99, 104), în 1709 la Braşov (Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova în sec. XIV-XVII*, Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 145).

[36] Cf. Gheorghe Georgescu-Buzău, *Un diplomat român la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea, David Corbea*, în *Relaţii româno-ruse în trecut*, Bucureşti, 1957, p. 42-62; a se vedea şi *infra*, nota nr. 17.

[37] Primirea solilor a făcut-o stolnicul în conformitate cu cele scrise de Neagoe Basarab în Învăţăturile către fiul său Theodosie, capitolul Despre solii şi războaie, în *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, versiunea românească de la Curtea de Argeş. Originalul slavon în facsimil. Transcrierea şi traducerea fragmentelor de acad. Gheorghe Mihăilă*, publ. de Dan Zamfirescu, Editura Eparhiei Argeşului şi Muscelului, Curtea de Argeş, 2009, p. 193-219, 284-297.

[38] Cf. R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1982, p. 238.

[39] *Ibidem*, p. 239.

[40] *Ibidem.*

[41] *Ibidem.*

[42] *Ibidem*, p. 160-161.

[43] Cf. R. Pava, *Criptogramele din însemnările de taină ale lui Constantin Brâncoveanu*, în „SMIMed”, IV/1960, p. 507-517; Al. MAREŞ, *Din istoria criptografiei româneşti: cifrul cancelariei brâncoveneşti pentru corespondenţa în limba polonă*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Al. D. Xenpool”, Iaşi, XIV/1987, partea I, p. 335-341.

„chei” speciale. Pentru inițiați, era ușor de lucrat cu cifrul. Niccolo da Porta[44], secretar și bibliotecar al stolnicului, precum și grecul Spiridon era unii dintre specialiști.

În vederea ajungerii corespondenței în siguranță, se întrebuințau metode ingenioase. Astfel, pentru ca scrisorile stolnicului sau ale nepotului său, domnul, să poată trece în siguranță de ținuturile dominate de hatmanul cazac naționalist Mazeppa[45], de capitala sa, Baturin și să ajungă la Possolskii Prikaz, în Moscova, se utilizau diverse ascunzători. În mod obișnuit, se găurea în lungul axului oiștea căruței sau trăsurii cu care circula mesagerul. În golul astfel obținut se introducea scrisoarea, făcută sul[46].

Desigur că imaginația oamenilor nu s-a oprit aici. Aceleași metode, uneori mai sofisticate, au folosit și cei de la Possolskii Prikaz, condus la început de talentatul Artemon Sergheevici Matveev[47]. El a fost continuat de cancelarii contele Feodor Alexeevici Golovin și apoi de Gavril Ivanovici Golovkin.

Încă din vremea lui Șerban Cantacuzino, în anul 1687, domnul Țării Românești a trimis la Moscova un mesager al său, numit Dino. Din păcate, secretul misiunii sale a fost imediat aflat de către agenții Vienei. Atunci când solul lui Șerban vodă a intrat în Transilvania, a fost luat prizonier și scrisorile confiscate. El a fost dus la Viena și chinuit, până când a murit. Șerban vodă a făcut apel la un argument infailibil: banii. Cu 100.000 ducați a cumpărat scrisorile pe care le purta Dino cu el către Moscova și tăcerea habsburgilor, care nu au comunicat nimic Sublimei Porți[48]. Dar domnul Țării Românești nu a dezarmat în fața acestui eșec. La sfârșitul anului 1687 a fost trimis către Moscova arhimandritul Isaiia, fost egumen al mănăstirii athonite Sf. Petru și Pavel. El avea mesaje din partea domnului Țării Românești, a mitropolitului Ungrovlahiei Teodosie Veștemeanul și a fostului patriarh oecumenic Dionisie. Astfel, mesajul căpăta greutate, deoarece se vorbea în numele tuturor ortodocșilor din sud-estul Europei. Solul a discutat cu patriarhul Ioachim al Rusiei Mari, Mici și Albe. Patriarhul Ioachim l-a asigurat pe arhimandritul Isaiia de bunăvoința țarilor. Isaiia i-a comunicat răspunsul lui Șerban vodă Cantacuzino. Ca urmare, la 16 august 1688, arhimandritul Isaiia a plecat în a doua misiune către

---

[44] Ion Neculce consemna: „Constantin Duca Vodă avea un grec din Țara Frâncească, anume Nicolae Deporte, pe lângă dânsul, om învățat și telpiz, ce știa depecetlui cărțile” (subl. ns.) (cf. Ion Neculce, *Cronica copiată de Ioasaf Luca, Manuscrisul Mihail*, ediție îngrijită de Zamfira și Paul Mihail, Editura Litera, București, 1980, p. 60).

[45] Pentru viața, activitatea și relațiile hatmanului Ivan Mazeppa cu Constantin Brâncoveanu, v. Teofil Gheorghievici Rendiuk, *Hatmanul Ivan Mazeppa – cunoscut și necunoscut*, Ed. Adef, Kiev, 2010, passim.

[46] Cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 236 și urm.

[47] *Istoriia o nevinnom zatocenîi blijnego boiarina Artemona Sergeevicia Matveeva*, publ. de N. I. Novikov, Moskva, 1776, p. 33-34; S. A. Belokurov, *O Biblioteke moskovskih gosudarei v. XVI stoletii*, Moskva, 1898, p. 69-74; N. M. Rogojin și col., *Oko vsei velikoi Rosii. Ob istorii russkoi diplomaticeskoi slujbî XVI-XVII vekov*, Moskva, 1989, p. 146-179; O. A. Belobrova, *Matveev Artemon Sergheevici “Slovari knijnikov”*, vîp. 3, pt. 2 (XVII v.), Skt. Petersburg, 1993, p. 341-343; R. Șt. VERGATTI, *Nicolae spătarul Milescu. Viața, călătoriile, opera*, Ed. Paideia, București, 1996, p. 140, 142; spătarul Nicolae Milescu a fost profesorul care l-a învățat limba greacă pe fiul lui Artemon Sergeevici Matveev (cf. Scrisoarea lui A. S. Matveev către țarul Feodor din vara anului 1677, în *Istoriia o nevinnom zatocenîi blijnego boiarina Artemona Sergeevicia Matveeva*, publ. de N. I. Novikov, Moskva, 1776, p. 33-34).

[48] Cf. L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Țara Românească și Rusia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica”, V, 1962, p. 33.

Moscova, purtând asupra lui scrisori din partea lui Şerban vodă Cantacuzino care propuneau o alianţă anti-otomană între micul stat Ţara Românească şi Imperiul ţarilor. Propunerea era întărită de mesaje din partea patriarhului oecumenic Dionisie, care-l recomanda pe Şerban vodă ca pe o „făclie a ortodoxiei" şi din partea patriarhului tuturor sârbilor Arsenie al III-lea. Cel din urmă scria că „de la ţarii mari şi puternici" aşteaptă ortodocşii„ mântuirea lor"[49].

Arhimandritul Isaiia a ajuns la Moscova la 13 septembrie 1688. A fost primit imediat de ţarul Ivan al V-lea şi de ţareviciul minor Petru I Alexeevici[50]. Arhimandritul a propus în Possolski Priakz un plan fantezist de intervenţie militară a armatei Rusiei alături de cea a Ţării Româneşti. Armata rusă ar fi trebuit să intervină pentru separarea tătarilor din Crimeea şi din Kuban. Apoi, urma să se îndrepte către Cetatea Albă (Akkerman), unde putea să facă legătura cu armata Ţării Româneşti. Linia Dunării avea să fie apărată de armata comandată de Şerban vodă Cantacuzino. Ţarii urmau să primească, după victorie, titlul de împăraţi al lumii ortodoxe. O asemenea propunere nu a avut succes în faţa unui om realist ca Artemon Sergheevici Matveev[51], cu toate că Nicolae spătarul Milescu, slujbaş la Possolskii Prikaz, a pledat pentru susţinerea cauzei româneşti[52].

La reîntoarcerea în ţară, în ianuarie 1689, arhimandritul Isaia avea să găsească o situaţie schimbată. Şerban vodă Cantacuzino murise, iar pe tron se urcase nepotul său, Constantin vodă Brâncoveanu. La Braşov, pe unde trecea drumul său, arhimandritul Isaiia a fost arestat de imperiali, i s-au confiscat scrisorile şi o sumă de 800 de galbeni[53]. După mai bine de doi ani, în toamna anului 1691, arhimandritul a fost eliberat ca urmare a intervenţiei guvernului rus[54]. Constantin Brâncoveanu, devenit domn între timp, i-a răsplătit eforturile, trimiţându-l pe Isaiia cu daruri bogate către Athos, căci arhimandritul redevenise egumen al Mănăstirii Sf. Pavel. Între daruri au fost şi trei sate cu trupuri de moşie şi sălaşe de ţigani, confiscate de la hicleanul aga Constantin Bălăceanu[55].

Pentru domnul Constantin vodă Brâncoveanu se deschidea posibilitatea de a urma drumul unor bune raporturi cu Rusia, iniţiate de unchiul Şerban vodă.

Constantin Brâncoveanu şi stolnicul Constantin Cantacuzino au avut o corespondenţă intensă cu Possolskii Prikaz, în special în momentul când acesta era

---

[49] Cf. L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Ţara Românească şi Rusia la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica", V, 1962, p. 31-32.
[50] Cf. Dan Pleşia, *Noi contribuţii la cunoaşterea legăturilor dintre Rusia şi Ţara Românească în veacul al XVII-lea*, în B.O.R., LXXXI, 1963, nr. 9-10, p. 955.; autorul are meritul de a lămuri problema identificării personalităţii arhimandritului Isaiia şi de a elimina confuziile făcute în legătură cu acesta (G. Ardeleanu (=S. Goldenberg), *Ştiri privitoare la istoria ţărilor române în corespondenţa împăratului Rusiei Petru I*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Medie", I, 1950, nr. 1, p. 188 şi urm.).
[51] Cf. L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Ţara Românească şi Rusia la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica", V, 1962, p. 31-32.
[52] R. Şt. Vergatti, *Nicolae spătarul Milescu. Viaţa, călătoriile, opera*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1996, p. 140 şi urm.
[53] Cf. L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Ţara Românească şi Rusia la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica", V, 1962, p. 34-35.
[54] Cf. L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Ţara Românească şi Rusia la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica", V, 1962, p. 34-35.
[55] Cf. Dan Pleşia, *Noi contribuţii la cunoaşterea legăturilor dintre Rusia şi Ţara Românească în veacul al XVII-lea*, în B.O.R., LXXXI, 1963, nr. 9-10, p. 951-953.

condus de conții Golovin și apoi Golovkin[56]. Legăturile între Moscova și București erau ușurate și de existența, în Possolskii Prikaz, a lui Nicolae spătarul Milescu[57]. Acesta era principal traducător al scrisorilor în limbile română, slavonă (de redacție sârbă și bulgară), greacă și latină, trimise dinspre și către București, în special către stolnic și patriarhii Ierusalimului Dosithei și Hrisant Nottaras. O mărturie concludentă concludentă este scrisoarea adresată de stolnic ceaușului David Corbea: „*Sfântul Patriarh (*Dosithei Nottaras, n.n.*) a scris suveranului (*țarului, n.n.*), am dat această scrisoare fratelui tău pentru a i-o remite; toate aceste scrisori sunt cifrate de Gheorghe Castriotul; le vei traduce cu domnul spătar (*Nicolae spătarul Milescu, n.n.*) și le vei trimite acolo unde trebuie; imediat ce fratele tău va sosi va cere boierului să facă un nou cifru, pe care va trebui să mi-l transmiți prin fratele tău*”[58]. Alături de Nicolae spătarul Milescu au mai venit la Moscova, ca rezidenți permanenți, trimiși de stolnic și de domn, frații brașoveni Corbea[59]. Normal și ei ușurau legăturile româno-ruse, traducând și comunicând informații.

În prima parte a domniei lui Constantin vodă Brâncoveanu și a țarului Petru I, legăturile dintre ei au fost slabe. A fost o situație firească. Brâncoveanu avea atunci o orientare a politicii sale externe către apus, spre Sancta Lega, în special spre Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană[60]. Între Sancta Lega și Sublima Poartă se desfășurase un război, de la care Țara Românească sperase mult. Dovadă în acest sens este și practicarea de către stolnic a unui spionaj intelectual în favoarea imperialilor. În cadrul acestei activități, stolnicul a transmis austriacilor informații prețioase în legătură cu luptele, așa cum a fost planul bătăliei de la Petrovaradin[61]. Războiul s-a încheiat prin pacea de la Karlowitz (16/26 ianuarie 1699)[62]. Însemnătatea majoră a tratatului de pace a constat în afirmarea existenței „***problemei orientale***”. De atunci, diplomații și

---

[56] *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, passim.

[57] Cf. R. Șt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 257; copia scrisorii stolnicului Constantin Cantacuzino din anul 1697 se păstrează la Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscrise, Ms. Rom,, n. 5148, f. 205.

[58] Cf. Al. A. C. Stourdza, *Constantin Brancovan, prince de Valachie 1688-1714. Son règne et son époque*, vol. III, Paris, 1915, p. 76; poate exemplul cel mai semnificativ este transmiterea în secret, către București, a jurnalului de călătorie în China, care era proprietatea țarului. Nicolae spătarul Milescu, conștient de încălcarea dispozițiilor țarului, a adresat o scrisoare lui Hrisant Nottaras și o alta stolnicului, în care a cerut să fie păstrată taina transmiterii manuscrisului. Opera spătarului Nicolae Milescu a fost tradusă de călugărul Mihai din Bizannț, în chiliile Mănăstirii Radu Vodă din București, copierea fiind încheiată în martie 1696 (cf. *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. XIV/1, publ. de N. Iorga, București, 1915, p. 304; Demostene RUSSO, *Studii critice*, București, 1910, p. 91-92).

[59] A se vedea *infra*, nota nr. 18, nota nr. 36.

[60] Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu 1688-1714*, Ed. Silex, București, 1997, p. 16-17, 18, 19, 20.

[61] Paul Cernovodeanu, *Un croquis du siège de la forteresse de Petrovaradin (1694) appartenant au sénéchal Constantin Cantacuzino*, în „Revue des études sud-est européennes”, XIV/1976, nr. 4, p. 591-601.

[62] Țara Românească a fost reprezentată de capuchehaia Ianache Porphyrita, căruia i s-a alăturat, în mod neoficial, stolnicul Constantin Cantacuzino; reprezentanții Țării Românești au participat la aceste tratative în urma bunelor relații dintre domnul Constantin Brâncoveanu și cuscrul său, marele dragoman Alexandru Mavrocordat (Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu 1688-1714*, Ed. Silex, București, 1997, p. 23).

oamenii politici au arătat că „omul bolnav al Europei”, adică Sublima Poartă, nu mai putea domina toate ținuturile pe care le avea pe pământul lui Jaffet. Ca urmare, puterile europene cereau o reîmpărțire a acestor teritorii dominate altădată de Semilună[63].

Concluziile diplomaților au fost extrem de însemnate pentru Țara Românească. De ele depindea soarta ei viitoare. Pentru a obține un statut internațional mai avantajos, Constantin vodă Brâncoveanu a socotit că este necesar să se orienteze și spre Rusia. Evident, Imperiul țarilor avea în perspectiva lui includerea teritoriilor românești în sfera sa de influență, sau de cucerire.

Totuși, în acel moment, Imperiul țarist era încă departe. Nu avea graniță comună cu țările române[64]. Țarul Petru I, în anul 1688, abia ieșit din adolescență, eliberându-se de sub tutela surorii lui Sofia și a fratelui său Ivan al V-lea, a căutat să se orienteze către occident. El luase un oarecare contact cu realizările bine structuratei civilizații din Europa Apuseană prin intermediul cartierului străinilor de la Moscova - „Slobozia roșie”. Raportul lui Nicolae Milescu despre China și cele văzute în cartierul oriental din Moscova - „Kitai gorod”, nu-l atrăseseră prea mult pe țar. A acordat mai multă atenție Europei occidentale. S-a îndreptat către ea, unde și-a petrecut un timp în Țările de Jos și în Germania. La revenire a încercat să-și pună în aplicare planul de a transforma Rusia dintr-o mare putere terestră într-una universală. În acest sens a vrut să obțină deschideri la mare. A acționat în primul rând către Marea Baltică, începând războiul nordic sau războiul cu Suedia (1700-1721) și a obținut succese. A câștigat a doua bătălie de la Narva (1704) și a pus bazele orașului Sankt Petersburg. În aceeași perioadă, la 13/23 iulie 1700, a semnat o pace separată cu otomanii la Istanbul, deoarece părăsise tratativele de la Karlowitz. Pentru țar și pentru Possolskii Prikaz a fost un succes: obținuse cetatea Azov și oarecare ieșire la Marea Neagră[65]. În acele condiții, panslavismul, existent și cunoscut la Moscova din timpul țarului Alexei Mihailovici (1645-1676), s-a impus cu și mai multă putere[66].

Constantin vodă Brâncoveanu și stolnicul Constantin Cantacuzino și-au dat seama de noua situație. Ei încercaseră s-o exploateze înainte de încheierea păcii de la Karlowitz. În anul 1698 îl trimiseseră la Viena, ca sol al lui Constantin Brâncoveanu, pe medicul grec Iacob Pylarino. Acesta îl cunoștea pe țar, deoarece îi fusese doctor la

[63] Cf. Paul Cernovodeanu, *Le journal des travaux du Congrès de Karlowitz (1698-1699)*, în „Revue des études sud-est européennes”, XIX/1981, nr. 2, p. 325-354.

[64] Între țările române și Imperiul țarist se interpuneau Ucraina (care era încă parțial dominată de Polonia) și stepele din nordul Mării Negre (aflate sub stăpânirea hanilor din Crimeea și a sultanilor din Istanbul).

[65] Rusia a fost reprezentată la tratative de Emil Ignatievici Ukraințev. Brâncoveanu a sprijinit eforturile rusești și, ca urmare, a fost decorat de țar cu ordinul Sfântul Andrei, promițându-i-se că în cazul unei maziliri va obține azil în Rusia. Pentru bunele relații ale cancelariei bucureştene cu Possolskii Prikaz, Brâncoveanu l-a trimis la Moscova pe grecul Panaiot din Rhodos (*Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, p. 139-141, doc. 39, p. 151-152, doc. nr. 42, p. 153-155, doc.nr.44, p. 158, 161, doc. nr. 45, p. 162-163, doc. nr. 46; L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor permanente între Țara Românească și Rusia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica”, Istorie, V/1962, p. 38-40; Ştefan Ionescu, *Epoca Brâncovenească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 96.

[66] Pentru croatul Iurii Krijanič, creatorul panslavixmului, viața lui în Rusia și relația cu spătarul Nicolae Milescu, vezi S. A. Belocurov, *Iurii Krijanič v Rosii*, Moskva, 1901, p. 3-129; S.A. Belocurov, *Iz duhovnoi jizni moskovskogo obșcestvo, XVII v.*, Moskva, 1902, p. 226-232.

Moscova, dar nu putuse rezista acolo din cauza frigului[67]. Totodată, a mai fost trimis ca sol pe lângă țar și Gheorghe Castriotul. Emisarii domnului român au încercat să câștige bunăvoința țarului și să-i infiltreze în minte reactualizarea planului propus prin arhimandritul Isaiia.

Țarul, deși ocupat și preocupat de declanșarea războiului nordic, a început să se orienteze și către București. A procedat astfel, deoarece Constantin Brâncoveanu și oamenii săi din Istanbul l-au ajutat pe ambasadorul țarului, Emilian Ignatievici Ukraințev, la încheierea cu succes a tratativelor de pace separată, semnată la 13/23 iulie 1700, atunci când Rusia a reușit să obțină cetatea Azov și ieșire directă la Marea Neagră. Ca urmare, la 10/20 august 1700 țarul Petru I l-a decorat pe Constantin vodă Brâncoveanu cu ordinul Sfântul Andrei[68]. Mai mult, din același an, relațiile au devenit atât de strânse, încât Constantin vodă Brâncoveanu a trimis un împuternicit permanent la Moscova, pe grecul Panaiot din Rhodos[69]. În anul 1702 în București s-a desfășurat o reuniune secretă. La ea au participat domnul Constantin Brâncoveanu, patriarhul Ierusalimului Dosithei Nottaras, nepotul său Hrisant Nottaras și frații Cantacuzino – Constantin stolnicul și Mihai spătarul. În cadrul ei s-a alcătuit un plan secret, format din 34 „ponturi”. Prin el se prevedea posibilitatea ridicării la luptă a popoarelor ortodoxe din sud-estul Europei și obținerea independenței de sub stăpânirea Sublimei Porți[70]. Condiția reușitei consta în ajutorul dat de țar. Pentru a putea fi atras în luptă, i se promitea să fie făcut conducător al panortodoxismului. Era o promisiune bazată pe o realitate: Rusia era cea mai mare putere ortodoxă din lume. La rândul ei, Biserica

[67] Cf. C. N. Alivisatos, *The First Immunologist, James Pylarino (1659-1718), and the Introduction of Variolation*, în „Section of the History of Medicine. Proceedings of the Royal Society of Medicine”, June 1934, 27 (8), p. 1099-1104;

[68] *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, p. 151-152, doc. nr. 43: „Anul 1700, luna august, 20 zile, la porunca măriei sale țarului și marelui cneaz Petru Alexeevici, autocrat a toată Rusia Mare, Mică și Albă, boierul Feodor Alexeevici Golovin a poruncit să se facă la Camera de arme pentru a fi trimisă domnului Țării Românești o cruce de cavaler și un mâner de pumnal și cataramí de aur cu diamante pentru cordonul acelui pumnal, iar pe mânerul pumnalului să se pună într-un cuib un safir...(...)... se va ordona executarea în grabă”; L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Țara Românească și Rusia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica”, V, 1962, p. 29-51, aici p. 38-39, unde traduce documentul în maniera următoare: „a ordonat să se facă la armurărie pentru a fi expediată domnului muntean o *Cruce de cavaler* și săbioară cu mâner, la centura săbioarei paftale pe deasupra, rubin în cuiburi”.

[69] Rezidentul permanent Panaiot a sosit la Moscova la 13 decembrie 1700 (*Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, p. 154-155, doc. nr. 44).

[70] Cf. L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Țara Românească și Rusia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica”, V, 1962, p. 41; textul scrisorii care conține acel plan este redat în *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, p. 184-191. Scrisoarea a fost comunicată la Moscova la Possolski Prikaz pentru țarul Petru I la data de 6 decembrie 1702 de către David Corbea ceaușul.

Ortodoxă trebuia să acționeze pentru atragerea la război a tuturor popoarelor ortodoxe din sud-estul Europei. Aici, un rol însemnat îi revenea patriarhului Dosithei al Ierusalimului. Acesta, prin cuvântul rostit de preoți în cadrul predicii, urma să atragă toate popoarele creștine din sud-estul Europei. Se făceau o serie de promisiuni, în special țarului, pentru a se păstra un echilibru de forțe în regiunea Peninsulei Balcanice: în cazul în care planul reușea, urma ca țarul să rămână mai departe un conducător nominal, să se refacă Imperiul bizantin și, eventual, pe tronul lui să revină Cantacuzinii, iar Țara Românească să-și recapete independența. În felul acesta se scăpa de amenințarea Vienei, de stăpânirea Istanbulului și se intra sub protecția nominală, teoretică, a țarilor din Moscova.

Este foarte ciudat cum această scrisoare, unde se reia planul prezentat în trecut de arhimandritul Isaiia, arată cum nişte oameni, conducători de stat – Cantacuzinii, Brâncoveanu și cei doi Nottaras – voiau să meargă înainte privind înapoi. Pentru orice istoric și om politic este limpede că Imperiul Bizantin nu mai putea fi refăcut, iar Cantacuzinii nu puteau redeveni basilei.

Din păcate, ruptura dintre Constantin vodă Brâncoveanu și unchii săi Cantacuzini, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, a pus o stavilă în înfăptuirea planului. În fapt, nici țarul nu putea fi uşor înșelat de planurile ideatice, oarecum fanteziste, făurite şi prezentate de reuniunea secretă a celor întruniți la București. Dihonia din familia domnitoare în Țara Românească, de mult cuoscută și prezentată în imagini[71], evidentă prin fapte[72], a ajuns să fie de notorietate și la Moscova. Când a aflat, de la David Corbea, despre frământările de la București, cancelarul Golovkin a exclamat *„ce invidie domnește între ei. El personal (David Corbea, n.n.), mi-a spus că atitudinea gospodarului (Constantin Brâncoveanu, n.n.) față de Cantacuzini s-a*

---

[71] Ruptura dintre Constantin vodă Brâncoveanu și unchii săi, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, a fost evidențiată prima dată de pictorul Constantinos și elevii săi în portretul votiv din biserica Mănăstirii Hurezi. Acolo stolnicul Constantin Cantacuzino are capul întors de la domnitor, o privire disprețuitoare, mustrătoare şi buzele arcuite într-un rictus plin de supărare și de dojană. Aceeaşi supărare, dar mai puțin accentuată, a arătat-o pictorul și în redarea expresiei de pe figura lui Mihai spătarul Cantacuzino, din același portret votiv. Este evident că pictorul a surprins un zvon care circula atunci între curteni; probabil că el a pictat supărarea de pe chipurile celor doi frați Cantacuzino și cu acordul domnului ctitor al bisericii (cf. Agnes Terezia Erich, Radu Ștefan Vergatti, *Noutăți aduse în civilizația românească de epoca brâncovenească,* în "Muzeul Național", nr. 23/2011, p. 27-47). Aceeași situație este redată și în portretul votiv de la Mănăstirea Sinaia, creație a lui Pârvu Mutu Zugravul, pictorul de curte al familiei Cantacuzino. Acesta, cu acordul ctitorului, spătarul Mihai Cantacuzino, l-a pictat pe domn cu spatele întors către membrii familiei Cantacuzino, aflați în portretul votiv; evident, se marca astfel supărarea domnului împotriva Cantacuzinilor. Este o legătură clară între cele două picturi și momentul rupturii între Constantin vodă Brâncoveanu și puternicii săi unchi Cantacuzini, dacă se ține seama că la Hurezi Constantinos a pictat în anul 1693-1694, iar la Sinaia – Pârvu Mutu Zugravul a realizat fresca în anul 1695-1696, deci la date apropiate.

[72] *Cf. Istoria Țării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1717,* ed. întocmită de Constant Grecescu, Bucureşti, 1959 (=*Anonimul Brâncovenesc),* p. 120-121; Constantin Brâncoveanu nu a participat la târnosirea Bisericii și complexului Mănăstirii Colțea, datorat unchiului său Mihai Cantacuzino spătarul (cf. Radu Ştefan Vergatti, *Constantin vodă Brâncoveanu şi Cantacuzinii,* în vol. *Constantin Basarab Brâncoveanu,* culegere de studii, Craiova, 2004. 342-359). La 2 februarie 1706 l-a și demis pe Mihai spătarul din dregătorie (*Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah,* tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. şi România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente şi materiale în trei volume,* vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, p. 262, doc. nr. 87).

schimbat”[73]. Și țarul, care nu-l cunoștea personal pe Brâncoveanu, a avut o reacție în același sens. Era firesc. Este adevărat că el era un monarh autocrat, care nu putea înțelege opoziția boierimii față de voința domnului. Și în Rusia fusese un curent al boierimii tradiționaliste, conservatoare, care încercase să i se opună, dar căreia el îi oferise casă și masă gratuite în Siberia. Însă, Cantacuzinii îi făcuseră mari servicii pe linia unei informări permanente. Interesându-se de situație, țarul a crezut, datorită știrilor primite pe diverse canale, că putea să-l determine pe Brâncoveanu să-i îndeplinească orice dorință. În aceste condiții, el i-a adresat lui domnului român o scrisoare imperativă, ultimativă, care definește raportul de forțe pe care-l credea existent atunci țarul între el și domnul Țării Românești: „*De la marele domnitor, domnului Țării Românești. Doamne, credicios nouă și milostiv! Întrucât de mult timp nu ne sunt necunoscute nenumăratele slujbe credincioase pe care ni le-ați adus din râvna voastră creștinească pentru treburile noastre, dar mai ales credincioasa și sârguitoarea voastră râvnă și străduință spre folosul întregii creștinătăți, ceea ce ne mângâie mult, și acest lucru îl nădăjduim și pe viitor din partea voastră, în care am avut un slujitor credincios și priceput și pe domnul Mihail Cantacuzino, spătarul vostru, care vă este rudă și apropiat și am ținut mult la el până astăzi pentru râvna lui credincioasă și slujbele pe care ni le-a adus. Iar astăzi, împotriva tuturor așteptărilor noastre, o anumită veste ne-a fost adusă (care ne-a pricinuit o mare mirare), cum că dumneavoastră i-ați luat numitului Mihail dregătoria de spătar și ne îndoim mult că este o pricină pentru aceasta. Și dacă aceasta ar fi adevărată, dorim ca, de dragul nostru, să-i redați numitului Mihail dregătoria de mai înainte și milostiva voastră bunăvoință, ceea ce noi vom socoti drept un semn de credincioasă și adâncă prețuire și considerație pentru persoana noastră și ne vom strădui întotdeauna să vă răsplătim cu mila noastră. Petru. Din Lublin, luna iulie, 10 zile, anul 1707.*”[74].

Cuvintele țarului nu l-au impresionat pe Constantin vodă Brâncoveanu. Mai mult, ele i-au întărit convingerea că unchiul său, Mihai spătarul, era agent de influență și informații al țarului. Ca urmare, el și-a menținut hotărârea de la 2 februarie 1706, când l-a demis din dregătorie pe unchiul său, bătrânul spătar Mihail Cantacuzino. Țarului i-a răspuns, plin de demnitate, arătând că era la curent cu faptele unchiului. Mihai Cantacuzino, a scris domnul, a deținut rangul de spătar „*nu din cauză că ar fi slujit cu folos în treburile* ***voastre*** (subl. ns.) *și ale noastre, ci din cauza înrudirii ce am avut-o cu el (...) Mihari, deși deștept și ager, muncește numai pentru sine și casa sa, iar nu pentru treburile obștești*”[75].

[73] G. Ardeleanu (=S. Goldenberg), *Știri privitoare la istoria țărilor române în corespondența împăratului Rusiei Petru I*, în „Studii și Cercetări de Istorie Medie”, I, 1950, nr. 1, p. 207.
[74] *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, p. 262, doc. nr. 87.
[75] Cf. G. Ardeleanu (=S. Goldenberg), *Știri privitoare la istoria țărilor române în corespondența împăratului Rusiei Petru I*, în „Studii și Cercetări de Istorie Medie”, I, 1950, nr. 1, p. 213.

În locul său, la 1 septembrie 1706, domnul l-a numit spătar pe vărul său, frumosul şi fermecătorul Toma Cantacuzino[76], deşi alegerea nu avea să se dovedească bună în final.

Orientarea domnului către fraţii Corbea nu a fost nici ea cea mai fericită opţiune. Şi ei s-au dovedit, în special David, a fi credincioşi Cantacuzinilor şi nu lui Brâncovoaenu. Au avut această atitudine, deşi întotdeauna s-au reîntors rapid de la Bucureşti la Moscova cu acordul lui Brâncoveanu, ai cărui emisari aparenţi erau. Dar în plus, la 20 aprilie 1707, ţarul Petru I a emis un decret prin care David Corbea a fost declarat sfetnic de curte. Din el rezultă că fostul slujbaş al lui Constantin vodă Brâncoveanu trecea în serviciul ţarului Petru I. Conform obiceiului ruşilor, i se acorda un salariu bun, de 70 ruble lunar precum şi toate beneficiile cuvenite „cinului" său. Patentul de numire a fost semnat direct de ţar şi ştampilat cu pecetea imperială[77]. A doua zi, la 21 aprilie 1707, ţarul a dat un salvconduct tot pentru David Corbea. Acest act, redactat de secretarul de taină al ţarului, Petru Şafirov, dispunea să i se acorde liberă trecere şi sprijin nelimitat „consilierului nostru (al ţarului, n.n.) David Corbea". El era „trimis în ţara Ungurească pentru unele treburi ale noastre (ale ţarului, n.n.)". Acest act, care prin formulare arăta că David Corbea îndeplinea o misiune secretă în numele ţarului autocrat, a fost pecetluit cu sigiliul imperial[78]. Brâncoveanu a fost supărat, iritat, deoarece David Corbea nu i-a comunicat rezultatele convorbirii avute în Ţara Ungurească, în tabăra lui Francisc al II-lea Rákóczi. Domnul Ţării Româneşti a apreciat atitudinea lui David Corbea ca pe un act de trădare a intereselor ţării, în favoarea Rusiei. La 2 septembrie 1707, David Corbea, revenea la Moscova ca urmare a îndeplinirii misiunii cerute de către ţar[79]. Imediat i s-a încredinţat o altă misiune către

[76] Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova în sec. XIV-XVII*, Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 165; Cf. R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1982, p. 267-268; Anton Maria del Chiaro, în *Călători străini despre ţările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 387-389.

[77] *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relaţiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. şi România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente şi materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacţie: I. S. Grosul, A. C. Oţetea, Ed. Nauka/Ştiinţa, Moscova, 1970, p. 255-256, doc. nr. 82.

[78] *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relaţiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. şi România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente şi materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacţie: I. S. Grosul, A. C. Oţetea, Ed. Nauka/Ştiinţa, Moscova, 1970, p. 258-259, doc. nr. 84. Abia la 30 aprilie 1707 ţarul Petru I l-a însştiinţat pe domnul Constantin Brâncoveanu de numirea lui David Corbea în calitate de sfetnic imperial al său, cu motivarea că această angajare i-ar folosi tot lui Brâncoveanu ! („pentru a nu nu vi se întâmpla vreun rău din pricina duşmanilor voştri, lucru pe care aţi binevoit să ni-l scrieţi în repetate rânduri şi pe care el însuşi ni l-a confirmat, l-am primit în slujba noastră, cum vă va raporta el însuşi") cerându-i să-l lase să rămână la Moscova pe David Corbea; totodată, solicita să se aibă grijă de casa lui Corbea din Ţara Românească (*Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah,* tom III, 1673-1711 / *Relaţiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. şi România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente şi materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacţie: I. S. Grosul, A. C. Oţetea, Ed. Nauka/Ştiinţa, Moscova, 1970, p. 259-260, doc. nr. 85).

[79] Cf. G. Ardeleanu (=S. Goldenberg), *Ştiri privitoare la istoria ţărilor române în corespondenţa împăratului Rusiei Petru I*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Medie", I, 1950, nr. 1, p. 216-218, nr. LXXXVIII;; Într-o scrisoare adresată cancelarului Feodor Alexeevici Golovin, la 5 octombrie 1704, Nicolae Milescu spătarul scrie despre David Corbea „ceauşul era un om valoros", dar ar putea deveni un duşman redutabil dacă s-ar întoarce împotriva ruşilor, lucrând pentru turci, ceea ce ar fi periculos, căci trebuie să se ţină seama de

Varșovia, de unde urma să continue într-un nou drum către Ungaria. Acolo ar fi trebuit să discute o posibilitate de ajutorare a lui Francisc al II-lea Rákóczi. Înainte de a pleca în călătorie, David Corbea a fost asigurat de ruși că fiul său, Sebastian, va fi trimis la școală pentru a învăța limbile greacă, latină și slavonă, i se va da un servitor să aibă grijă de el și o casă din piatră în „Kitai gorod”[80] pentru a putea locui. Apoi, David a purces la drum. Nu a ajuns să se îndepărteze de Moscova, căci el, care era considerat omul Cantacuzinilor, a fost ajuns de mâna lungă a Brâncoveanului și a murit pe drum[81].

Întâmplarea cu David Corbea, dacă poate fi, numită astfel, trebuie încadrată în contextul mai larg al relațiilor dintre domnul Țării Românești și țarul întregii Rusii. În anul 1705 sosise la București, însoțit de David Corbea, un oarecare Andrei Mihailov, fost pisar de limbă greacă la Possolski Prikaz. El venise cu acordul țarului și la cererea lui David Corbea. Noul sosit avea misiunea de a învăța limba latină și „alte științe”. Șederea lui în Țara Românească trebuia să dureze doi ani, perioadă pentru care i s-au asigurat cheltuielile de drum și de întreținere, precum și banii necesari traiului zilnic al fratelui său, Danil Mihailov, care rămânea să învețe la școala de matematică din Moscova[82]. Alături de acesta, se mai găsea la București Danilo Vasiliev. El a fost prezentat într-o serie de studii tot ca bursier trimis de țar să învețe la Academia Domnească din București[83]. Citirea cu atenție a documentului în care apare numele lui Danilo Vasiliev scoate la lumină o cu totul altă situație. Țarul nu știuse despre trimiterea acestui elev de la Școala de Navigație și Matematică din Sankt Petersburg la București, unde a fost prezentat ca venind din partea Possolksi Prikaz pentru a învăța limba română. În consecință, la 26 mai 1707, l-a întrebat pe președintele amiralității Fiodor Matveevici Apraxin *„conform cărei porunci a marelui suveran (țarul Petru, n.n.) și cu cine a trimis în anul trecut 705 (1705, n.n.) Possolski Prikaz pe Danilo Vasiliev elevul Școlii de Științe Matematice și de Navigație, în Țara Românească pentru a învăța limba română?”*[84]. Ținând seama de conținutul acestui act, pot conchide că Danilo Vasiliev a fost trimis la București pentru a culege informații, o formă de spionaj făcută în mod discret de armata rusă. Este foarte probabil ca acest

influența lui asupra românilor, bulgarilor, sârbilor și asupra lui Francisc al II-lea Rákóczi, precum și de legăturile sale cu Cantacuzinii din Valahia (cf. I. N. Mihailovski, *Ocerk jizni i slujbea N. Spathariia v Rosii*, extras din *Sbornic obscestva pri istatchea K. N. Bezborodko*, Nejins, 1897, p. 37-38; R. Șt. Vergatti, *Nicolae spătarul Milescu*, ed. cit., p. 267).

[80] *Istoriceskie sviazi narodov SSSR i Rumânii b XV-naceale XVIII v. Dokumentî i materialî b treh tomah*, tom III, 1673-1711 / *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. III, 1673-1711, comitet de redacție: I. S. Grosul, A. C. Oțetea, Ed. Nauka/Știința, Moscova, 1970, p. 262-263.

[81] Cf. Al. A. C. Stourdza, *Constantin Brancovan, prince de Valachie 1688-1714. Son règne et son époque*, vol. III, Paris, 1915, p. 189-190, doc. nr. 217, 218; Gheorghe Georgescu-Buzău, *Un diplomat român la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea, David Corbea*, în „Relații româno-ruse în trecut”, București, 1957, p. 42-62, aici p. 62.

[82] Cf. Ukazul țarului Petru I din 7 februarie 1705 în *Istoriceskie sviazî narodov SSSR i Rumâinii v XV-naciale XVIII v., Documentî i materialî v treh tomah/Relaţiile istorice dintre popoarele URSS şi România în veacurile XV- începutul celui de-al XVIII-lea, Documente şi materiale în trei volume,* tom III, *1673-1711,* Editura Nauka/Știința, Moskva/Moscova, 1970, p. 220, doc. nr. 63, a se vedea și nota nr. 109.

[83] Cf. Victor Papacostea, *Doi bursieri ai lui Petru cel Mare la școlile din București*, în Victor Papacostea, *Civilizație românească și civilizație balcanică*, Ed. Eminescu, București, 1983, p. 330-334.

[84] Cf. Victor Papacostea, *Doi bursieri ai lui Petru cel Mare la școlile din București*, în Victor Papacostea, *Civilizație românească și civilizație balcanică*, Ed. Eminescu, București, 1983, p. 330-334, aici p. 334, Anexa II.

Danilo Vasiliev să fi fost sprijinit de frații Cantacuzino, stolnicul și spătarul, în excelente relații cu țarul, nedezvăluite încă în totalitate[85].

În anii 1708-1709 un complot Cantacuzinesc, sprijinit de Francisc al II-lea Rákóczi şi de o parte a marii nobilimi transilvănene, a urmărit înlocuirea de pe tron a lui Constantin vodă Brâncoveanu[86]. Țarul însă nu i-a sprijinit. A socotit că orice acțiune de schimbare ar fi proastă. În acele condiții, pe baza unei vagi însemnări în cronica lui Ion Neculce[87], s-a presupus că ar fi fost încheiat un tratat secret între țar și Constantin vodă Brâncoveanu[88]. Cercetări ulterioare au dovedit că s-a înregistrat de către cronicarul moldovean un simplu zvon, fără nicio bază documentară[89].

Victoria țarului la 27 iunie/8 iulie 1709 la Poltava, unde a fost zdrobită armata regelui Suediei, Carol XII (1697-1718) a mărit mult faima și prestigiul țarului între popoarele din sud-estul Europei. În consecință, noul domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir (19 martie-8 aprilie 1693; 23 noiembrie 1710-11 (16) iulie 1711), a încheiat o alianță cu țarul Petru I. Era plin de speranță. Urma să se desfășoare un război între Rusia şi Sublima Poartă. În cadrul lui, Dimitrie Cantemir se angaja să fie aliat ferm al țarului Petru I.

Constantin vodă Brâncoveanu a răspuns prudent, cu multă măsură cererilor țarului. Știa că orice pas greșit putea duce la încheierea dansului său pe sârmă, la un final tragic. În consecință, și-a fixat tabăra militară în satul Albeşti, lângă gura Urlaților90. Locul era bine ales. De acolo putea pleca fie să-l susțină pe țar, fie să se retragă în Transilvania, fie să rămână în expectativă. După o scurtă vizită la Iași (25 iunie/6 iulie 1711), țarul a decis să dea nenorocoasa luptă de la Stănilești. Acolo, rușii, comandați de țar și de feldMAREȘalul Boris Petrovici Șeremetev, au fost înfrânți de oștile otomane, conduse de marele vizir Mehmet Baltadji. Între timp, însă, comandantul cavaleriei rusești, generalul Karl Ewald von Rönne, atacase cu succes Brăila91, ale cărei fortificații fuseseră neglijate, lăsate în paragină[92]. Trupelor ruse li se alăturase vărul lui Constantin vodă Brâncoveanu, spătarul Toma Cantacuzino. Acesta,

---

[85] În acest sens, al informațiilor confidențiale oferite de Cantacuzini țarului Rusiei, pledează și o scrisoare adresată de contele F. A. Golovin stolnicului Constantin Cantacuzino la 17 ianuarie 1705 (cf. *Istoriceskie sviazî narodov SSSR i Rumâinii v XV- naciale XVIII v., Documentî i materialî v treh tomah/Relațiile istorice dintre popoarele URSS și România în veacurile XV- începutul celui de-al XVIII-lea, Documente și materiale în trei volume,* tom III, *1673-1711*, Editura Nauka/Știința, Moskva/Moscova, 1970, p. 219, doc. nr. 62).

[86] Cf. Paul Cernovodeanu, *A Havasalföldi és Moldvai vezetó körök magatartása a kuruk felkeléssel szemben,* în vol. *Rákóczi – Tanulmáyok,* Budapesta, 1980, p. 258-262.

[87] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei,* în *Opere,* publ. de G. Ștrempel, București, 1982, p. 483, 525.

[88] Cf. *Istoria României*, vol. III, Ed. Academiei, București, 1964, p. 210.

[89] Cf. L. E. Semenova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Țara Românească și Rusia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea,* în „Romanoslavica", V, 1962, p. 48; Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu 1688-1714*, Ed. Silex, Bucureşti, 1997, p. 30.

[90] Radu logofăt GRECEANU, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688-1714*), publ. de Aurora Ilieş, Bucureşti, 1970, p. 179.

[91] Cf. [Gavril Ivanonici Golovkin], *Știre amănunțită despre ce s-a petrecut zi de zi între armata de război a Majestății Sale Țarul și cea turcească din 10 iun[ie] 1711,* în Ionel CÂNDEA, *Brăila 1711. Documente și studii*, Muzeul Brăilei, Ed. Istros, Brăila, 2011, p. 2-40; [idem], *Jurnal veridic și relatare, despre cele petrecute între armata Majest[ății] S[ale] Țarul și cea turcească, de la 30 mai st[il] v[echi] 1711*, în Ionel Cândea, *Brăila 1711*, ed. cit., p. 42-95; Ionel Cândea, *Asediul Brăilei din 1711. Două puncte de vedere contemporane,* în idem, *Brăila 1711*, ed. cit., p. 115-122.

[92] Cf. Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane*, Muzeul Brăilei, Ed. Istros, Brăila, 2011, p. 75.

comandant al unei părți a armatei brâncovenești, al cavaleriei, a fugit din tabăra domnească, având acordul și știința unchilor săi, Constantin stolnicul, Mihai biv-vel spătarul și a lui Antim Ivireanul, mitropolitul Țării Românești. A fost un act de înaltă trădare față de domn și sultan, mai ales că el se petrecea în timpul bătăliei de la Stănilești. Marele spătar Toma Cantacuzino a fost însoțit de Ghinea ceaușul, Mihalache căpitanul, Toader și Gavrilă Corbea, marele stolnic Mihalcea CÂNDEAscu[93]. După succesul obținut prin cucerirea Brăilei, trupele ruso-române au trebuit însă să se retragă, la ordinul țarului, care fusese înfrânt. Boierii români participanți, în frunte cu Toma spătarul, la cucerirea Brăilei, au fugit în Transilvania și apoi în Rusia, unde li s-au oferit azil și moșii. Țarul, salvat din primejdia prizonieratului datorită țarinei Ecaterina I[94], cătrănit în urma acestei înfrângeri, l-a acuzat pe Brâncoveanu pentru insucces, numindu-l „Iuda”. La rândul său, sultanul, nemulțumit de victoria parțială, l-a declarat pe domnul Țării Românești *hain*. Constantin vodă Brâncoveanu, fiind trădat și simțindu-se nesigur, a dat turcilor otomani, fără plată, alimentele necesare pentru hrana armatei și o sumă mare de bani și a înapoiat și țarului banii primiți înainte de bătălia de la Stănilești. Evident, domnul avea dreptate să procedeze așa. Căuta să-și salveze tronul, viața și familia. Nu avea altă soluție, căci fusese trădat de Cantacuzini. Și aceștia din urmă își făcuseră o socoteală proastă, căci avuseseră prea multă încredere în țar. După cele scrise de Dimitrie Cantemir în *Evenimentele Cantacuzinilor*, domnul Constantin Brâncoveanu a declarat că-i va pedepsi pe aceștia: „*Voi arăta întregii lumi cine este Brâncoveanu și neamul lui și cine sunt Cantacuzineștii și neamul lor. Voi face ca în casele voastre și în curțile voastre să curgă până la genunchi sângele Cantacuzineștilor*”[95].

După victoria trupelor otomane la Stănilești și înfrângerea penibilă a țarului Petru I, relațiile acestuia cu Constantin vodă Brâncoveanu s-au rupt definitiv. Între cei doi monarhi nu avea să mai existe nicio punte de legătură. Totuși, Constantin vodă Brâncoveanu a căutat să mențină oarecari raporturi de comunicare cu Rusia. Prin cneazul Dmitri Mihailovici Golițîn, guvernatorul Kievului, a informat Possolskii Prikaz asupra stadiului negocierilor în vederea ratificării păcii semnate între otomani și ruși la 12/23 iulie 1711 la Vadul Hușilor. Cu multă greutate, s-a recunoscut în mod definitv tratatul de pace, abia prin semnarea unui ultim pact, la Edirne, la 5/16 iunie 171396. Era evident în acel moment că cei doi, domnul Constantin vodă Brâncoveanu și țarul Petru I cel Mare, avuseseră o colaborare scurtă care însă nu putea dura, deoarece fiecare urmărea țeluri diferite. Brâncoveanu căuta păstrarea ființei țării sale, iar țarul

---

[93] Cf. Radu logofăt Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688-1714*), publ. de Aurora Ilieș, București, 1970, p. 180-181.

[94] Cf. Voltaire, *Histoire de Charles XII et histoire de Russie sous Pierre le Grand*, Librairie de Firmin Didot Frères, Fils et Cie.,Paris, 1860, p. 406-407; relatarea amiralului danez Just Juel în *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 446.

[95] Lucrarea lui Dimitrie Cantemir a fost un pamflet politic, care nu era destinat publicării (*Operele principelui Dimitrie Cantemir, tom III*, București, 1872, p. 6); a se vedea și ediția recentă publicată sub titlul *Scurtă povestire despre stârpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor*, publ. de Paul Cernovodeanu, Alvina și Emil Lazea, Mihai Carataşu, în Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, ed. îngrijită de Virgil Cândea, tomul VI, 2, București, 1996, passim.

96 Cf. Radu logofăt Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688-1714*), publ. de Aurora Ilieș, București, 1970, p. 195-196.

dorea obţinerea cuceririi Ţării Româneşti. În urma analizei documentelor existente, pot afirma că domnul sfânt şi martir Constantin vodă Brâncoveanu a înţeles deosebit de limpede, în ultima parte a domniei, imposibilitatea de a folosi ca scut şi ca forţă eliberatoare puterea militară a marelui stat ortodox Rusia ţaristă. Pentru domnul de la Bucureşti a devenit evident că venirea ţarului aici ar fi însemnat schimbarea unei stăpâniri cu alta. A avut perfectă dreptate. Actele vremii, în special cele păstrate în arhiva vizirilor, arată că şi ţarul, alături de Cantacuzini, a fost unul dintre cei care a contribuit la mazilirea domnului Constantin vodă Brâncoveanu. În aceste condiţii, Constantin vodă Brâncoveanu a preferat, atât cât se putea, să păstreze bune raporturi cu Istanbulul, care oferea un scut în calea înaintării şi impunerii stăpânirii ruseşti asupra ţărilor române şi a sud-estului Europei.

ON THE RELATIONSHIPS BETWEEN PRINCE CONSTANTIN BRÂNCOVEANU AND TSAR PETER I THE GREAT

Abstract

The prince's uncle, Seneschal Constantin Cantacuzino, reorganised the chancellery of the country according to modern standards. The seneschal brought, from the times of his brother, prince Şerban Cantacuzino, people who could write in all major languages of Europe and Near East. He maintained an extensive correspondence with the Posolsky Prikaz, headed by Artamon Sergeyevich Matveyev, count Feodor Alekseyevich Golovin and count Gavriil Ivanovich Golovkin. Furthermore, letters were being exchanged with Ukrainian nationalist hetmans Ivan Mazepa and Pylyp Orlyk. Several times, the correspondence was in code. Through his chancellery, Prince Constantin Brâncoveanu directly took part in the exchange of letters with Tsar Peter I. Although the two never actually met, they maintained, for a long time, cordial relationships through letters. The Tsar defended spathar Mihail Cantacuzino when the latter was dismissed by Prince Constantin Brâncoveanu. In 1711, during the battle of Stănileşti on the Prut river (7/18 – 11/22 July 1711), Prince Constantin Brâncoveanu stood waiting. The Tsar was defeated by the Sublime Porte. Under those circumstances, prince Constantin Brâncoveanu was accused of treason by both the Tsarist Empire and the Sublime Porte. This hastened his end.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

IMAGINEA LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ÎN CRONICILE TRANSILVĂNENE MAGHIARE ȘI SĂSEȘTI DIN SECOLUL AL XVIII-lea

ŞAROLTA SOLCAN*

În studiul de față mi-am propus analizarea modului în care Constantin Brâncoveanu și politica sa au fost percepuți de cronicarii din principatul de le nord de Carpații Meridionali. În acest scop, au fost prelucrate date din cronicile săsești și din cele maghiare în care s-au găsit referiri la domnul român. După cum arată biografia autorilor, interesul pentru Constantin Brâncoveanu și Țara Românească s-a limitat la sud-estul Transilvaniei.

Cele mai importante informații se găsesc în lucrările lui Johann Filstich, *Încercare de istorie românească*[1], și a lui Mihai Cserei, *Istoria Transilvaniei (1661-1711)*[2].

Johann Filstich, care la jumătatea secolului al XVIII-lea era considerat cel mai bun specialist al istoriei românilor, s-a născut și a trăit la Brașov, intre 1684 și 1743. Era fiul lui Stephan Filstich, fost consilier gubernial și jude al Brașovului. Johann Filstich, după ce a studiat la Universitățile din Halle (1706), din Leipzig (1709), din Jena (1709-1712), a revenit la Brașov, unde a fost rectorul gimnaziului din 1720 până la sfârșitul vieții. A fost rectorul cu cea mai lungă activitate. A scris numeroase lucrări consacrate istoriei, geografiei, vieții confesionale din Transilvania. Marea majoritate au rămas în manuscris. O atenție deosebită a acordat istoriei și realităților din Țara Românească. Ca urmare a acestui fapt, prin 1727, a tradus în limba germană *Letopisețul cantacuzinesc*, prima parte din *Viața lui Constantin Brâncoveanu* de Radu Greceanu și prima parte din *Istoriile domnilor Ţării Româneşti* de Radu Popescu. De asemenea a scris mai multe studii consacrat istoriei Ţării Româneşti și Moldovei, cea mai importantă fiind *Încercare de istorie românească*, începută prin 1728[3].

Mihai Cserei s-a născut în 1667 sau 1668 ca fiu al căpitanului cetății Făgăraș, Ioan Cserei, și a trăit până în 1756. A fost implicat în tumultoasa viață politică din Transilvania de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. A participat la lupta de la Zărnești de partea imperialilor. Apoi, pentru scurtă vreme, a trecut de partea lui Emeric Thököly, ca ulterior să revină în tabăra imperialilor. A avut

* Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti.

[1] Johann Filstich, *Încercare de istorie românească*, ed. A. Armbruster, București, 1979.

[2] Mihai Cserei, *Erdély historiája (1661-1711)* (Istoria Transilvaniei (1661-1711), ed. I. Bánkuti, Budapesta, 1983.

[3] Johann Filstich, *op. cit.*, p. 8-15.

o atitudine la fel de oscilantă şi în timpul războiului curuţilor. Spre sfârşitul vieţii s-a retras la conacul său de la Aita Mare.

Istoria Transilvaniei a scris-o între 1709-1712, pe când stătea la Braşov, refugiat din calea luptelor din Transilvania. A fost perioada pe care Mihai Cserei o considera „exilium"[4].

Şi Filstich şi Cserei au fost contemporani lui Constantin Brâncoveanu. Ecoul celor relatate de ei, cel puţin în cazul lui Mihai Cserei, s-a transmis peste decenii odată cu circulaţia lucrării sale, iar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea câteva referiri au fost incluse de Iosif Benkö în monografia sa *Transsilvania specialis*[5].

Cei doi cronicari au surprins diverse aspecte ale personalităţii şi vieţii lui Constantin Brâncoveanu până în 1711.

Despre modul în care Constantin Brâncoveanu a ocupat tronul şi obiectivele pe care şi le-a impus scria Johann Filstich. Cronicarul sas prin numeroase detalii arată faptul că alegerea lui Brâncoveanu, care avea doar 34 de ani, a fost dorită deopotrivă de înaltul cler şi de boieri „pentru înţelepciunea şi priceperea sa…., ţinându-se seama de vrednicia neamului său…"[6].

Filstich în paginile cronicii sale rezuma discursul ţinut de Constantin Brâncoveanu după numire, prin care îşi prezenta programul politic. Domnul sublinia că a lăsat liniştea personală pentru binele boierilor, de la care, în schimb, cerea ascultare. Cronicarul, cu acest prilej, atrăgea atenţia asupra câtorva elemente care caracterizau noul domn: dorinţa de a menţine autoritatea în faţa unei boierimi măcinată de o multitudine de disensiuni şi astfel să pună capăt numeroaselor conflicte interne, însă prin respectarea legilor.

Pentru confirmarea celor spuse, Filstich scria, că Brâncoveanu a trimis carte în ţară arătând că fusese ales în locul răposatului Şerban şi făgăduind „să împartă după cuviinţă dreptate în toate treburile ţării"[7].

Odată ajuns domn Brâncoveanu şi-a impresionat contemporanii prin modul în care a condus ţara, Filstich şi alţi cronicar saşi în paginile cronicilor şi notelor lor au remarcat preocuparea domnului român, deopotrivă, pentru dezvoltarea economică şi culturală a acesteia. Filstich, un intelectual de mare valoare, s-a aplecat asupra realizărilor culturale ale marelui domn. În acest context remarca faptul că Brâncoveanu s-a preocupat de aspectul curţii domneşti, pe care l-a „împodobit". Cu siguranţă stilul brâncovenesc l-a copleşit pe autor, care astfel îl percepea, ca pe o îmbogăţire a imaginii palatului[8].

Printre meritele domnului era şi „grija de cele sfinte", el „înălţând iarăşi şi înzestrând multe mănăstiri"[9]. Aceste cuvinte ascund efortul domnului muntean de a reface lăcaşurile de cult care au avut de suferit în timpul războiului antiotoman din anii 1658-1660, şi pentru care nu s-a găsit răgazul să fie „înălţate iarăşi". Printre ctitoriile din Ţara Românească era amintită Biserica Mare din Brâncoveni, ridicată în 1699 şi

[4] Mihai Cserei, *op. cit*, p. 7-30.
[5] Iosif Benkö, *Transsilvania specialis*, ed. G. Szabo, Ed. Kriterion, Bucureşti-Cluj Napoca, 1999, vol. I, p. 547, 570, 588, 590, vol. II, p. 79, 468.
[6] Johann Filstich, *op. cit.*, p.219.
[7] *Ibidem*, p. 221.
[8] *Ibidem*, p. 57.
[9] *Ibidem*, p. 226.

pictată în 1704. Nu a fost o alegere întâmplătoare, deoarece aici a fost îngropată mama domnului, decedată în 1699. Astfel, la Filstich, imaginea lui Brâncoveanu se completează cu alte atribute: respect pentru familie, pentru mamă[10].

Învățatul rector al Gimnaziului brașovean aprecia mult grija domnului pentru educarea tinerilor și pentru răspândirea cărților. Îl descria pe Brâncoveanu ca pe un mare filantrop în condițiile în care prețul cărților era foarte ridicat, iar domnul „a trimis mulți boieri pentru învățătură în Italia și a poruncit să se treacă pe cheltuiala lui cărțile felurite din limba bulgărească în cea românească…”[11].

Un eveniment deosebit în istoria culturală a Țării Românești, pe care Filstich îl atribuia lui Brâncoveanu, a fost apariția Bibliei românești de la 1688: „Constantin Vodă cel mare și din multe pricini vrednic de amintire, a pus să se tipărească pe cheltuiala lui Biblia românească trasă într-o foaie, care se vinde la un preț așa de mare, că numai cei bogați o pot cumpăra”[12].

Confuzia s-a iscat din faptul că Biblia, deși fusese tradusă în timpul lui Șerban Cantacuzino și tipărită în ultimele luni din domnia acestuia (noiembrie 1687-septembrie 1688), fiind rodul colaborării celor mai importanți intelectuali din Țara Românească și Moldova: Nicolae Milescu, stolnicul Constantin Cantacuzino, Șerban și Radu Greceanu a început să circule după înscăunarea lui Brâncoveanu. Apoi, acesta, imediat după ce a venit pe tron, la 10 noiembrie 1688, a atașat o nouă foaie de titlu Bibliei, în care despre Șerban Cantacuzino se spunea doar că a fost cel care a dat porunca să se tălmăcească, iar în continuare se adăugase că a fost făcută „și cu îndemnarea dumnealui Costandin Brâncoveanu, marele logofăt, nepot de soră al măriei sale…”[13]. Cu această foaie de titlu au fost înzestrate majoritatea exemplarelor, și firește astfel au circulat ți în Transilvania. Biblia din București de la 1688, după cum arăta și rectorul brașovean, era foarte scumpă. Pentru ca să ajungă la ortodocșii din Transilvania domnul muntean o dăruia, după cum se poate citi pe un exemplar: „Această sfântă carte carea se cheamă Biblie ieste dată de măria sa Costandin Basarab voevod la sfânt metropolie din Belgrad din Țara Ardealului prin
mâinile sfinții sale părintelui Athanasie arhiepiscopul a toată țara Ardealului, anii Domnului 1700”[14].

Aceste eforturi pentru dezvoltarea vieții culturale din Țara Românească, după cum remarca Filstich, s-au desfășurat pe fondul unor perioade de „foamete obștească, pentru stricarea grânelor de mulțimea lăcustelor” și a sporirii obligațiilor față de Poartă, căci „în toată această vreme țara nu era scutită nici de plata haraciului turcesc, nici de pregătirea zaharelei, nici de podvoarele orânduite de turci, nici de alte poveri obștești. Iar când împăratul turcesc, întorcându-se din Ungaria, prin Țara Românească, la el acasă, avu domnul muntean multă trudă și cheltuială. Ci întru atâtea îndeletniciri nu lăsă deoparte grija de cele sfinte…”[15].

---

[10] *Ibidem,* p. 227.
[11] *Ibidem,* p. 49.
[12] *Ibidem,* p. 53.
[13] Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viața, domnia, epoca*, Ed. Științifică, București, 1969, p. 333-336.
[14] Valeriu Literat, *Biserici vechi românești din Țara Oltului*, ed. N. Sabău, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 64.
[15] Johann Filstich, *op. cit.*, p. 225.

Johann Filstich a accentuat activitatea culturală a domnului muntean. Alți cronicari sași au întregit imaginea domniei acestuia acordând atenție aspectelor economice. În condițiile în care în Transilvania solicitările și abuzurile administrației imperiale erau tot mai numeroase și mai mari, carantinele, taxele vamale și obligația de a aduce anumite produse doar din cadrul imperiului erau tot mai supărătoare, nemulțumirea din mediile săsești creștea[16]. Cronicari sași precum Marcus Fronius (1659-1713), Marcus Tartler (1685-1757), Martin Ziegler (m.1716) și alții, dintre care unii au rămas anonimi, priveau cu interes spre sudul Carpaților. Țara Românească era un vechi aliat economic al negustorilor și meșteșugarilor sași din Brașov și Sibiu, acest lucru a favorizat cumpărarea unor bunuri imobile aici, trimiterea vitelor la păscut. Prosperitatea comerțului, siguranța bunurilor deținute pe teritoriul Țării Românești depindeau de atitudinea domnului. Acești cronicari au lăudat fără rezerve hotărârile lui Constantin Brâncoveanu de a lăsa să treacă în Țara Bârsei alimente fără taxe vamale în timpul războiului curuților[17], uşurarea obligațiilor fiscale ale brașovenilor. Magistratul brașovean Simon Christophori alias Gaitzer, în contextul relatării amânării văcăritului pentru brașoveni, în ianuarie 1705, îl numea pe Brâncoveanu „bunul domn stăpân”[18]. Cu acest prilej cronicarul remarca faptul că mulți transilvăneni au adus vite în Țara Românească, pentru ca astfel să le salveze de rechizițiile armatei austriece staționare, și astfel văcăritul aducea sume importante vistierie Țării Românești. Brașovul confruntându-se cu nenumărate obligații față de noua stăpânire și afectat de măsurile economice tot mai restrictive ale acesteia, după spusele lui Simon Christophori alias Gaitzer, în primăvara anului 1706 a fost nevoit să se împrumute cu 12.000 de florini echivalentul a 6000 de taleri, de la Constantin Brâncoveanu. Același autor arăta că în iunie 1709 domnul muntean solicita restituirea banilor și plata dobânzii la care au convenit. Cum orașul era dator și imperialilor Brâncoveanu a acceptat să primească doar dobânda, iar cu restituirea împrumutului să mai aştepte. De altfel cronicile săsești nu au menționat că banii ar fi fost restituiți lui Brâncoveanu sau familiei sale[19].

În vara anului 1717 doamna Marica, văduva lui Constantin Brâncoveanu, arăta că Brașovul restituise 1500 de taleri. Ruga judele să-i trimită și restul „pe toți deplin…că unul Dumnezeu ştie la câtă supărare şi năcaz mă aflu de supărarea datornicilor - că nici o zi nu am răsuflu şi odihnă de dânşii… Căci şi noi avem mare păs de datoriile ce suntem datori; cât nu ne lasă pă zile şi pă ciasuri a răsufla -, cât şi în patria noastră fiindu, dar amară viață treacem mai mult pentru datoriile acestea”[20].

Brâncoveanu era un om politic de mare anvergură. În paralel cu măsurile menite să dezvolte țara, era implicat în toate probleme dictate de poziţia geo-politică a Țării Românești. Acest lucru a fost văzut și înțeles de contemporanii săi aflați la nord de Carpați.

Johann Filstich a făcut o sinteză a acestor preocupări ale domnului scriind: „Iar Constantin-Vodă când fu ales, era în vârstă de 34 de ani și cu cât sârgui să slujească mai bine obştii și oprească prădăciunile, cu atât mai mulți dușmani și

[16] Adolf Armbruster, *Dacoromano-saxonica*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 287.
[17] *Ibidem*, p. 287.
[18] *Ibidem*, p. 69, 302.
[19] *Ibidem*, p. 302-303, nota 129, p. 345.
[20] *Brașovul și românii. Scrisori și lămuriri,* în „Studii și documente cu privire la istoria românilor”, vol. X, ed. N. Iorga, București, 1905, nr.13, 14, p. 261-263.

prigonitori dobândi. Ci pe grecii țarigrădeni îi birui prin meșteșug și iscusință, pe turci și-i făcu oblăduitori, cu plată deplină și la soroc a haraciului, pe împăratul nemților, prin altă solie, și-l făcu prieten, iar pe vrăjmași îi îngrozi, că se înfricoșau numai când îl priveau”[21].

Sunt cuvinte care surprind, în toată complexitatea sa, imaginea lui Brâncoveanu în contextul politic al epocii. În afara marilor puteri din jur era nevoit să oprească intriga grecilor din Constantinopol, care priveau cu interes spre tronurile Țării Românești și Moldovei, fie pentru a subordona domnii, fie pentru a le ocupa tronurile. În toamna anului 1709 Nicolae Mavrocordat urca în scaunul Moldovei. Eforturile făcute de Brâncoveanu pentru menținerea unor relații bune cu Imperiul otoman au fost subliniate de contemporani. A fost lăudat de toți cronicarii pentru modul în care a reușit să păstreze tronul. Recunoșteau că acest lucru însemna ascultare, diplomație și sacrificii materiale imense, sume uriași plătite înalților demnitari otomani. Filstich remarca faptul că Brâncoveanu își plătea haraciul la timp și integral, Mihai Cserei arăta că domnul român, chiar și în condițiile tensiunilor diplomatice din 1709 dintre turci și ruși pe când Mihai Racoviță, domnul Moldovei, a fost înlocuit cu Nicolae Mavrocordat, „Constantin Brâncoveanu, cu greu s-a menţinut, dar având nenumărate comori, a mulţumit Poarta turcească, şi aşa a rămas în voievodatul său, deoarece şi despre el se zvonea la Poartă că s-ar fi înțeles cu țarul rus, și poate chiar așa a fost”[22].

Citind notele despre relațiile lui Constantin Brâncoveanu cu austriecii constatăm faptul că intelectualii perioadei au surprins complexitatea acestora. Au subliniat contactele domnului român cu imperialii, deși, aparent, se desfășurau în mare secret.

Johann Filstich menţiona printre cauzele care au dus la mazilirea și executarea lui Brâncoveanu: „El a fost învinuit la Poarta otomană că ar fi necredincios și, bănuit fiind că ar fi purtat în repetate rânduri corespondenţă secretă cu împăratul roman și cu țarul moscovit…”[23].

La rândul său Mihai Cserei arăta că în 1690, în ajunul bătăliei de la Zărnești, Brâncoveanu ducea corespondență şi cu generalul Donat Hesisler şi cu Emeric Thököly, avertizându-l pe Heissler să nu vină cu trupe aşa puţine[24].

Intervenţia generalului Heissler în Ţara Românească, în iarna 1689-1690, a fost urmărită cu mult interes de cronicarii sași. Preocuparea a fost justificat de faptul că acest lucru se petrecea la scurtă vreme după ocuparea Transilvaniei, apoi domnul român era un prieten apropiat al transilvănenilor de pe vremea când era boier. Dovadă a acestui fapt sunt posesiunile sale din Țara Făgărașului (Sâmbăta de Sus), corespondența cu principele Mihai Apafi I, cu cancelarul Mihai Teleki[25], relațiile apropiate cu Brașovul.

Marcus Fronius, Marcus Tartler, Matin Ziegler, au consemnat mişcarea trupelor generalului Heissler, rechizițiile, livrările de alimente, furaje și bani către

---

[21] Johann Filstich, *op. cit.*, p. 221.
[22] Mihai Cserei, *op. cit.*, p. 421.
[23] Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 256-257.
[24] Mihai Cserei, *op. cit*., p. 223.
[25] *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti,* ed. A. Veress, Ed. M.O., Imprimeria Națională, Bucureşti, 1939, vol. XI, nr.127, 157,160, 163, 164, 188, p.177-178, 239-240.243-246, 249-252,298-299.

imperiali și le-au descris cu precizie și ”anecdote pitorești” cum remarca A. Armbruster[26].

Respingerea trupelor austriece cu ajutorul tătarilor și sprijinul dat de domnul român lui Emeric Thököly au fost subiecte noi. În paralel erau binecunoscute intrigile ginerelui lui Șerban Cantacuzino, Constantin Bălăceanu. Principalele personalități ale căror acțiuni era urmărite, în acest context, au fost Emeric Thököly, Constantin Bălăceanu și Constantin Brâncoveanu.

Relația lui Brâncoveanu cu familia lui Șerban Cantacuzino a fost subiectul multor discuţii în mediile din Transilvania sud-estică. Johann Filstich, care a fost un mare admirator al lui Constantin Brâncoveanu, din motive greu de înţeles pentru un braşovean care trăia în mijlocul evenimentelor, creează o imagine idilică vorbind de grija acestuia pentru familia răposatului domn. Chiar făcea o paralelă între domnii precedenţi subliniind mărinimia lui Brâncoveanu: „Și pe toate rudele domnului răposat le ajută şi le apără de năpăstile duşmanilor, care lucru cu văduvele şi coconii domnilor răposaţi voievozii de mai înainte nici că-l făcură, aşa cum arată nenumărate pilde. Şi-n acest chip, Maria, văduva lui Șerban, cu beizadea Gheorghe și patru surori cu ai lor, vieţuiră în tihnă pe moşiile lor, bucurându-se de averi, ca şi cum n-ar fi fost lipiţi de Șerban”[27].

Spun că era o exagerare a rectorului sas în condițiile în care erau binecunoscute disputele dintre Constantin Brâncoveanu și familia lui Șerban Cantacuzino. De exemplu, Mihai Cserei în *Istoria Transilvaniei* scria cum Constantin Bălăceanu „după moarte lui Șerban vodă și numirea lui Constantin Brâncoveanu, de frica acestuia, a fugit în Transilvania cu soția sa. Acesta susținea în faţa împăratului german că dacă ar fi trimis de împărat ca domn în Țara Românească, ar scoate țara de sub stăpânirea turcească, și ar supune-o împăratului….Sărmanul Bălăceanu a a căzut acolo (în luptă). Soția, fiul și azi sunt pribegi în Brașov împreună cu fiul și soția lui Șerban vodă. Acest Bălăceanu ţinea pe banii săi două steaguri de soldaţi buni maghiari și români”[28].

Din cuvintele lui Cserei se văd tensiunile care au existat între văduva și urmașii lui Șerban Cantacuzino și noul domn, situație confirmată de numeroase alte surse[29]. Primii au fugit din ţară de frica lui Brâncoveanu. Odată ajunşi în Transilvania uneltesc pentru scoaterea lui Brâncoveanu de pe tron şi înlocuirea sa cu fiul minor, Gheorghe Cantacuzino, sau cu ginerele, Constantin Bălăceanu, fostului domn. Constatăm, cum deja în epocă, era perceput faptul că neînţelegerile dintre familiile Brâncoveanu și Cantacuzino au depășit cadrul disputelor de familie, îmbrăcând conotaţii politice. Din păcate aceste orientări politice diferite, rivalitatea pentru tron au avut un deznodământ dramatic începând cu lupta de la Zărnești din 1690. Constantin Bălăceanu, care dorea să se remarce cu soldaţii pe care-i ţinea, a căzut în luptă, iar familia sa a fost nevoită să trăiască în pribegie în Transilvania.

Documentele de limbă maghiară îl prezintă pe Constantin Brâncoveanu un luptător pentru drepturile românilor, ortodocşilor din principat. Cu mult înainte de a fi

[26] Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 249-250.
[27] Johann Filstich, *op. cit.*, p. 221.
[28] Mihai Cserei, *op. cit.*, p. 224-225.
[29] Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 151-158.

ales domn a urmărit problemele confesionale cu care se confruntau românii transilvăneni şi a sprijinit lupta acestora. De exemplu, la 21 august 1681, Ladislau Csáky și Cristofor Pásko îi scriau de la Constantinopol lui Șerban Cantacuzino că la cererea solului muntean, Constantin Brâncoveanu, se angajează că în Transilvania vor fi respectate toate ceremoniile religioase româneşti şi va fi eliberat mitropolitul Sava Brancovici[30].

La rândul său Filstich menționa că Brâncoveanu, pe lângă ctitoriile din ţară, a ridicat o biserică şi la Făgăraş[31]. Biserica aceasta era deosebit de importantă deoarece după 1658, când în timpul atacurilor turco-tătare, fostul edificiu a fost ars, ortodocşii din oraș nu aveau un lăcaș de cult, deşi principesa aprobase construirea unei biserici din 11 aprilie 1665[32]. În afara acestui lăcaș de cult Brâncoveanu a ridicat mănăstirea de la Sâmbăta de Sus şi o biserică în satul său Poiana Mărului[33].

Era un om evlavios, care, pe 14-15/24-25 august 1690, după lupta de la Zărnești s-a oprit la Săcele, în apropiere de Brașov, și la biserica ortodoxă de acolo a asistat la slujba de Sf. Maria, conform cronicilor săseşti şi lui Radu Greceanu[34].

Brâncoveanu era un bun gospodar, un stăpân plin de responsabilitate și omenie față de supușii săi, indiferent că era vorba de locuitorii țării sau de țăranii aserviți de pe domeniile sale. Despre aceste trăsături vorbesc și sursele maghiare și cele săsești. De exemplu în contextul pregătirii campaniei din Transilvania, în sprijinul lui Emeric Thököly, Johann Filstich sublinia minuțiozitatea cu care domnul s-a pregăti de bunul mers al lucrurilor: „voievodul pregăti punţile şi curăţă drumurile şi cumpără de-ale gurii, ca să nu lipsească din lucrurile cerute de o oaste aşa de mare”[35] (armata Ţării Românești, trupele lui Thököly și contingentele turco-tătare - n.n.)

Filstich relata reacţia domnului român faţă de abuzurile armatei lui Thököly care se purta „mai nemilos decât păgânii cu muntenii, încât Constantin fu nevoit să se plângă de Thököly în faţa căpeteniilor turcilor”[36].

Aceeași hotărâre pentru a limita abuzurile îndreptate împotriva iobagilor săi de la Sâmbăta de Sus și din celelalte posesiuni făgărășene se vede din scrisorile adresate principelui și cancelarului în anii 1689-1690. În martie 1689 protesta împotriva unor măsuri luate de provizorul domeniului Făgăraș împotriva iobagilor din Sâmbăta de Sus, care erau amendați, pedepsiți și chiar întemnițați, sub pretextul existenței printre localnici a unor tâlhari. Brâncoveanu sublinia că era datoria lui de „*dominus terrestri*” de a-i pedepsi pe iobagii săi, dacă era cazul[37].

Dacă în 1689 cuvintele domnului român se puteau interpreta și ca o reacție la încălcarea drepturilor sale de proprietar, nu același lucru se întâmpla peste un an. Constantin Brâncoveanu impresionat de soarta țăranilor supuși la nenumărate solicitări de autoritățile austriece în paralel cu abuzurile tot mai numeroase ale dregătorilor

[30] *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. XI, nr. 132, p. 188-189.
[31] Johann Filstich, *op. cit.*, p.227.
[32] Valeriu Literat, *op. cit.*, p. 98, 153;.UFII, nr.40, p. 307-308.
[33] *Ibidem*, p. 145-146, 165.
[34] Adolf Armbruster, *op.cit.*,p. 360, n. 42; R. Greceanu, *op. cit.* p. 442
[35] Johann Filstich, *op. cit.*, p. 223.
[36] *Ibidem*, p. 225.
[37] *Monumenta Comitialia Regni Transylvania*, vol. XX, ed. S. Szilágyi, Ed. Academiei, Budapesta, 1897, nr. XLVIII/a, p. 209.

locali, scria, la 1 martie 1690, cancelarului Mihai Teleki, care-i era un prieten vechi: „Venind la noi sărmanii noştri iobagi din Sâmbăta, s-au plâns de greutăţile ce-i apasă. Iar noi ştim (precum mărturisesc și ei) că nu numai pe ei îi apasă această povară grea, ci pe toţi oamenii. Pentru aceasta precum l-am rugat și e Măria Sa Măritul Principe, la fel rugăm și pe Domnia Ta, ca arătându-și bunăvoința față de noi în privința aceasta, să-i ieie sub ocrotirea Sa pe sărmanii noştri oameni și să le uşureze greutățile pe cât se poate, ca să poată trăi și ei sărmanii. Nu vom lăsa să treacă și să nu slujim pe Domnia Ta cu dragoste de fiu pentru respectul părintesc al Domniei Tale în această afacere”[38].

Aceste intervenții ale lui Brâncoveanu în favoarea iobagilor să-i confirmă atitudinea surprinsă de Filstich, aceea de a se ridica în apărarea supușilor săi pentru a opri orice fel de abuz exercitat asupra lor, chiar dacă acestea veneau din partea unor aliați.

Coroborarea diverselor surse arată că Brâncoveanu era un apropiat al transilvănenilor, indiferent de etnia și confesiunea lui. Pe români îi proteja, corespondența cu Mihai Apafi I și cu cancelarul Mihai Teleki arăta că le era prieten încă din anii boieriei și această relație a continuat până la dispariția celor doi în 1690, corespondența cu juzii Brașovului dezvăluie relații apropiate. Filstich amintea de solia trimisă de domnul munteanla nunta guvernatorului Transilvaniei, Gheorghe Bánfi I, în vara anului 1702[39].

Am văzut cum pe brașoveni și pe alți transilvăneni i-a ajutat să-și salveze vitele din calea rechizițiiloraustriece permițând intrarea lor în Țara Românească și chiar păsuindu-i cu văcăritul. Acest mod de a fi al domnului român a fost răsplătit cu ospitalitate și atenție de către transilvăneni.

În drumul său prin Transilvania sud-estică, în august 1690, a poposit în mai multe locuri. Fie că era Săcele, unde era o comunitate românească, fie că erau satele săsești din zona Sibiu, Mediaș și Agnita, pretutindeni a fost găzduit și ospătat. Radu Greceanu arăta că la tabăra făcută lângă Șelimbăr „venit-au sașii cu podoabe la domn”[40].

Brâncoveanu se bucura de un prestigiu deosebit în regiune. Acest lucru i-a determinat pe răsculații curuți conduși de Francisc Rákoczi al II-lea să-i caute sprijinul. În acest scop l-au trimis, în 1705, în solie pe Ștefan Daniel de Vârghiș, dintr-o familie nobiliară de secuime. Era un tânăr care în 1701 terminase studiile la Colegiul unitarian din Cluj. Iosif Benkö scria în *Transsilvania specialis* că Ștefan Daniel fusese ales ca sol deoarece se bucura de un deosebit prestigiu în tabăra lui Francisc Rakoczi al II-lea, fiind un tânăr foarte instruit și dintr-o familie importantă. Benkö sublinia că solul a fost ales cu multă grijă, tocmai pentru că Brâncoveanu se bucura de un renume deosebit[41].

Ștefan Daniel de Vârghiș în autobiografia sa (1764) relata solia la curtea domnului muntean. Astfel după ce a fost ales în unanimitate „am plecat fără zăbavă în Țara Românească unde m-am întâlnit, cu respectul cuvenit, cu prea înălțatul ei principe, Constantin Brâncoveanu”. Brâncoveanu prin Ștefan Daniel „a făcut urări

---

[38] *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti,* vol. XI, nr.257, p. 411-412.
[39] Johann Filstich, *op. cit.*, p. 227.
[40] Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod,* în „Cronicari Munteni”, Ed. Academiei, București, 2004, p. 443; Adolf Armbruster, *op. cit*., p. 271.
[41] Iosif Benkö, *op. cit.*, vol. II, p. 79, 468.

reciproce pentru șefii mei și întreprinderile pornite de ei, dorindu-le tot succesul, și după ce m-a primit cu mare bunăvoință și m-a cinstit cu un dar vrednic de așa mare principe, mi-a îngăduit să mă înapoiez în pace la șefii mei[42].

Ștefan Daniel era impresionat de primirea făcută, de bunăvoința domnului. Era o atitudine sinceră, Brâncoveanu sprijinind mișcarea curuților care dorea înlăturarea regimului habsburgic din Transilvania.

Așa cum arată cronicile săsești, Brâncoveanu a redus taxele vamale pentru alimentele ce trebuiau să treacă în sudul Transilvaniei cât timp trupele curuților era acolo și le-a acordat sprijin militar.

Parohul brașovean Marcus Fronius, adversar al mișcării curuților, era îngrijorat, în 1705, de prezența militară românească printre curuți și de sprijinul, material și uman, dat de Constantin Brâncoveanu. El vedea un pericol în înarmarea românilor transilvăneni și susținerea lor de peste munți, astfel scria: „este de temut că vor năzui, scuturându-și jugul, la stăpânirea Transilvaniei"[43].

De la Ștefan Daniel a rămas o frumoasă descriere a întrevederii cu stolnicul Constantin Cantacuzino, care pe atunci era consilierul lui Brâncoveanu. Stolnicul avea imaginea unui erudit cu mare flexibilitate față de interlocutori. Întâlnirea dintre sol și stolnic astfel a fost descrisă: "Socot că merită să fie însemnate aici acestea. Principele Țării Românești avea drept cancelar pe contele sfântului Imperiu roman Constantin Cantacuzino, născut din neamul împăraților greci Cantacuzini de odinioară. Acesta era un bărbat de vârstă înaintată, care șezând pe divanul său împodobit cu covoare orientale, era înconjurat de biblioteca sa, având o nespusă desfătare sufletească din cărţi. Acesta era un om deosebit, de mare experiență…" După ce discută despre cauzele și obiectivele mișcării curuţilor, stolnicul, „i-a făcut atenţi pe şefii Confederației prin mine ca să-și amintească de testamentul răposatului principe Gabriel Bethlen de fericită pomenire, și potrivit cu regula lui să nu poarte război deschis cu duşmanul, întrucât se știe că în arta războiului confederații unguri sunt mult inferiori duşmanilor lor…După cum și mersul evenimentelor din cursul întregului acestui război a dovedit îndeajuns acest lucru…"[44].

Mihai Cserei a urmărit cu atenție evenimentele din 1711. A analizat contextul internațional, poziția celor doi domni, al Moldovei și al Țării Românești, lupta de la Stănilești și consecințele înfrângerii pentru locuitorii Moldovei. Judecata lui a fost făcută, probabil, sub impactul celor întâmplate în Moldova după înfrângerea alianței ruso-moldovenești, astfel scria că două săptămâni 10000 de tătari au devastat țara și „din cauza domnului lor (Dimitrie Cantemir - n.n.) au plătit amărâții părăsirea turcilor și alianța cu țarul. Voievodului Țării Românești nu i s-a întâmplat nimic, chiar i-a crescut prestigiul în fața împăratului turc"[45].

Cu câteva pagini înainte Cserei punea faţă în faţă cei doi domni. Despre Dimitrie Cantemir scria: „Voievodul Moldovei din grabă nebunească, împreună cu boierii ţării, au trecut în slujba ţarului, răsculându-se împotriva împăratului turc, au

---

[42] *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, ed. M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983 p. 227-229.
[43] Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 125, 323.
[44] *Călători străini despre ţările române*, vol. VIII, p. 228.
[45] Mihai Cserei, *op. cit.,* p. 470.

jurat credință țarului, și ridicând locuitorii obligați să poarte arme, au făcut tabără lângă țar”. În contrast apărea imaginea lui Brâncoveanu, căruia țarul i-a cerut același lucru, dar acesta, deși dorea victoria rușilor, „dar învățat de mult timp, fiind om cu experiență, nu s-a rupt vizibil…ci trimițând țarului pe ascuns un dar mare și în secret pe sine obligându-se acestuia, dar afișând credință față de împăratul turc, și cu bani și alimente ajutând tabăra turcă….Dând sume mari marelui vizir, i-a permis să rămână acasă,… și nici pentru țară nu a fost niciun pericol. Transilvania nu a avut parte de o asemenea binecuvântare ca alte țări, să aibă un domn învățat, deștept”[46].

Cserei admira diplomația lui Brâncoveanu, dar mai ales modul în care a reușit să-și ocrotească țara, populația. Ar fi dorit și pentru Transilvania un suveran la fel de capabil. După cum observa A. Armbruster evenimentele din Moldova anului 1711 nu au trezit interesul sașilor. De altfel și mișcarea curuților au urmărit-o atâta timp cât se desfășura în sud-estul principatului[47].

În mod surprinzător despre moartea lui Brâncoveanu a fiilor și sfetnicului său nu au scris decât sașii. Cronica lui Mihai Cserei s-a oprit la 1711. Alte relatări nu am găsit, de altfel pentru maghiarii din Transilvania înfrângerea mișcării curuților a creat multă neliniște. Ofensiva austriacă, atât în viața confesională cât și în cea administrativă, s-a intensificat. În schimb în mediul săsesc, după cum arăta A. Armbruster, uciderea Brâncovenilor a provocat o „emoție colectivă”.

Andreas Tartler, după ce nota ridicarea familiei lui Brâncoveanu în ziua de Paște, se întreba cum de nu au aflat nimic prevestitor la curte[48].

Despre execuție au fost diverse variante, astfel cronica unui țăran anonim din Prejmer, *Rusticus Prasmariensis,* spunea că au fost executați domnul cu 4 fii și un nepot pe12 august. Un calendar din Brașov (*Kalendechronik*), din 1738, nota ca au fost 7 fii și un nepot[49].

Johann Filstich la un moment dat a făcut o analiză a contextului care a dus la moartea Brâncovenilor: „faimosul hospodar valah sau principe Ioan Constantin Brâncoveanu de Basarabia (!) se bucura de un prestigiu fără seamăn din pricina calităților sale frumoase și a guvernării sale lăudabile. El a fost învinuit la Poarta otomană că ar fi necredincios și bănuit fiind că ar fi purtat în repetate rânduri corespondență secretă cu împăratul roman și cu țarul moscovit, a fost prins și dus cu întreaga sa familie la Constantinopol; a fost masacrat aici în chip jalnic cu trei fii ai săi”[50].

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre domnii români, care a trezit mult interes și în Transilvania. Cauzele au fost multiple, de la un context internațional extrem de labil, la prestigiul său căpăta datorită diplomației, bogăției, înțelepciunii, legăturilor personale cu diverse medii din principat și nu în ultimul rând datorită modului în care a condus țara și s-a implicat în susținerea cauzei românilor ortodocși din Transilvania. Într-o lume în care drumurile au devenit nesigure și în Transilvani și

---

[46] *Ibidem,* p. 468.
[47] Adolf Armbruster, *op. cit.,* p. 254.
[48] *Ibidem,* p. 255.
[49] *Ibidem,* p. 256-257.
[50] *Ibidem,* p. 256-257.

în Moldova, prin 1704-1706, studenților sași care voiau să ajungă la universitățile germane li se recomanda să treacă prin Țara Românească[51].

În concluzie se impune crearea unui portret al domnului român pe baza aprecierilor contemporanilor săi de peste munți. Urcase pe tron în floarea vârstei, a condus cu dreptate, a ținut în frâu o boierime care în secolul al XVII-lea s-a dovedit a fi turbulentă, era cult și iubitor de cultură, mecena pentru toți ortodocșii, evlavios care și-a cinstit familia și locurile natale, stăpân omenos, bun gospodar, extrem de bogat. În relațiile externe s-a dovedit a fi un bun prieten al elitelor din Transilvania, un domn ospitalier, un dibaci diplomat care astfel și-a salvat țara și poporul de armate prădalnice, dar și un luptător pentru libertate. Moarte lui a fost considerată o tragedie imensă și inexplicabilă. I-a impresionat deopotrivă atât pe contemporanii săi de peste munți cât și pe urmașii acestora, care și peste decenii depănau istorii cu el. Iosif Benkö spunea la 1755, că pe când a trecut prin Zărnești, a observat că locuitorii de acolo cel mai des vorbeau de lupta desfășurată acolo „și-i aminteau pe Tokoli (cum il numesc pe Thököly), Constantin vodă și pe boierul Bulessan (Bălăceanu n. 598)”[52]. A fost domnul român care s-a bucurat de cel mare prestigiu în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Răsfoind cronicile maghiare și săsești din secolul al XVIII-lea nu am găsit nicio critică la adresa lui Brâncoveanu, dar abundau epitetele: „marele domn” (J. Filstich), „Constantin vodă cel mare” (J. Filstich), ”faimos hospodar valah” (J. Filstich) „bunul domn stăpân” (S. Christophori alias Gaitzer), „învățat” „deștept”, o „binecuvântare” pentru țara sa (M. Cserei), „ mare principe” (Șt. Daniel de Vârhiș).

THE IMAGE OF CONSTANTIN BRÂNCOVEANU IN THE TRANSYLVANIAN CHRONICLES IN HUNGARIAN & GERMAN LANGUAGES IN THE 18-TH CENTURY

Abstract

In the present study the author discusses the way that Constantin Brâncoveanu & his activity & his political behavior were seen by the chroniclers from the Principality situated to the North of the Southern Carpathians. In order to do that, the German & Hungarian chronicles that talked about the Romanian ruler were studied. He was the most respected Romanian ruler from the second half of the 17-th century. In the 18-th century chronicles no critical sentence about Brâncoveanu was found. However, the epithets were abundant: ”the great lord” (J. Filstich), „Constantin vodă the Great” (J. Filstich), ”famous ruler of Walachia” (J. Filstich) ”the good lord ruler” (S. Christophori alias Gaitzer), ”scholar” ”smart”, a ”blessing” for his country (M. Cserei), ”great prince” (Șt. Daniel de Vârhiș).

[51] *Ibidem,* p. 364-365.
[52] Iosif Benkö, *op. cit.,* vol. II, p. 468.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

POMELNICUL MĂNĂSTIRII BRÂNCOVENI

SPIRIDON CRISTOCEA*

Scurt istoric al mănăstirii. Aflată în fostul judeţ Romanaţi, astăzi în judeţul Olt, mănăstirea Brâncoveni se numără printre vechile lăcaşuri monastice din Muntenia. Amintită în documente la 1582-1583, mănăstirea este mult mai veche. Deteriorându-se odată cu scurgerea anilor, mănăstirea Brâncoveni s-a aflat printre cele pe care Matei Basarab, potrivit unui document din 27 noiembrie 1640, le-a „zidit noi de iznoavă den temeiu“, deşi în alt hrisov, din 30 aprilie 1641, menţionează că a fost „ridicată din temelia ei de bunicii şi părinţii domniei mele“. Într-un document din 4 mai 1676 se afirmă că a fost făcută „din temelia ei de răposatul Preda vornicul Brâncoveanu“, dar din hrisovul lui Constantin Brâncoveanu reiese că Matei Basarab şi Preda Brâncoveanu au zugrăvit şi înfrumuseţat biserica veche pe care el a dărâmat-o şi a zidit „altă mănăstire, mare ca o lavră“. Rămânând pustie o mare perioadă de timp, ea a fost refăcută după 1951, astăzi fiind un frumos lăcaş monastic.

Printre documentele care au aparţinut acestei mănăstiri se află şi un pomelnic din 1843, păstrat astăzi la Biblioteca Academiei Române (BAR)[1].

În afară de importanţa pe care o prezintă din punct de vedere religios, pomelnicul se constituie într-un document important pe care tipărindu-l integral îl punem la dispoziţia istoricilor, lingviştilor şi a altor cercetători.

Descrierea manuscrisului. O etichetă tipărită, lipită pe forzaţul copertei din faţă, menţionează: „Mss. Pomelnicul M-rei Brăncoveni 1843. Din biblioteca Ghenadie Enăceanu, Dăruit de Ministerul Cultelor şi Instr. Publice. Seria A. No. 66724 din 8 decembrie 1901. Şedinţa din 1 novembre 1912“.

Copertele din piele (37,5 cm x 23 cm) sunt decorate: cea din faţă are chenar pe margine, iar în mijloc o scenă religioasă, *Iisus răstignit*, iar cea din spate, de asemenea cu chenar cu motive florale, iar în mijloc scena *Maica Domnului cu Pruncul*.

Cele 74 de file sunt numerotate cu cifre de tipar, dar numai o parte din ele sunt scrise. Cu excepţia filei 72 recto-verso scrisă cu alfabet latin, celelalte

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] BAR, Ms. 2076.

au fost scrise cu alfabet chirilic. Pentru scris a fost folosită cerneala neagră, dar la titluri şi prima literă a numelor a fost folosită cea roşie. Pentru textul de la filele 14 r-15 r, 72 r-v, 74 a fost folosită numai cerneală neagră.

O menţiune deosebită se cuvine celui care a scris pomelnicul care cu talent a decorat manuscrisul cu miniaturi, desene ş. a. realizate în policromie.

În transcrierea textului am completat între paranteze unghiulare prescurtările existente.

ANEXA

„PREADOSLOVIIA SOBORNICULUI, A POMEALNICULUI ACESTUIA

Adevărată înştiinţare, adecă învăţătură, înnainte fu pusă noao de Sfi<n>ţii Apostoli şi de Sfi<n>ţii Părinţi ai legii veichi şi ai darului cei nou, s-au arătat ca să facă pomenire după cei morţi zile 40 şi încă mai de buna voe pentru sărăcie sau lipsa peste an să se facă zil<e> 3 în toate săptămânile.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, coperta I.

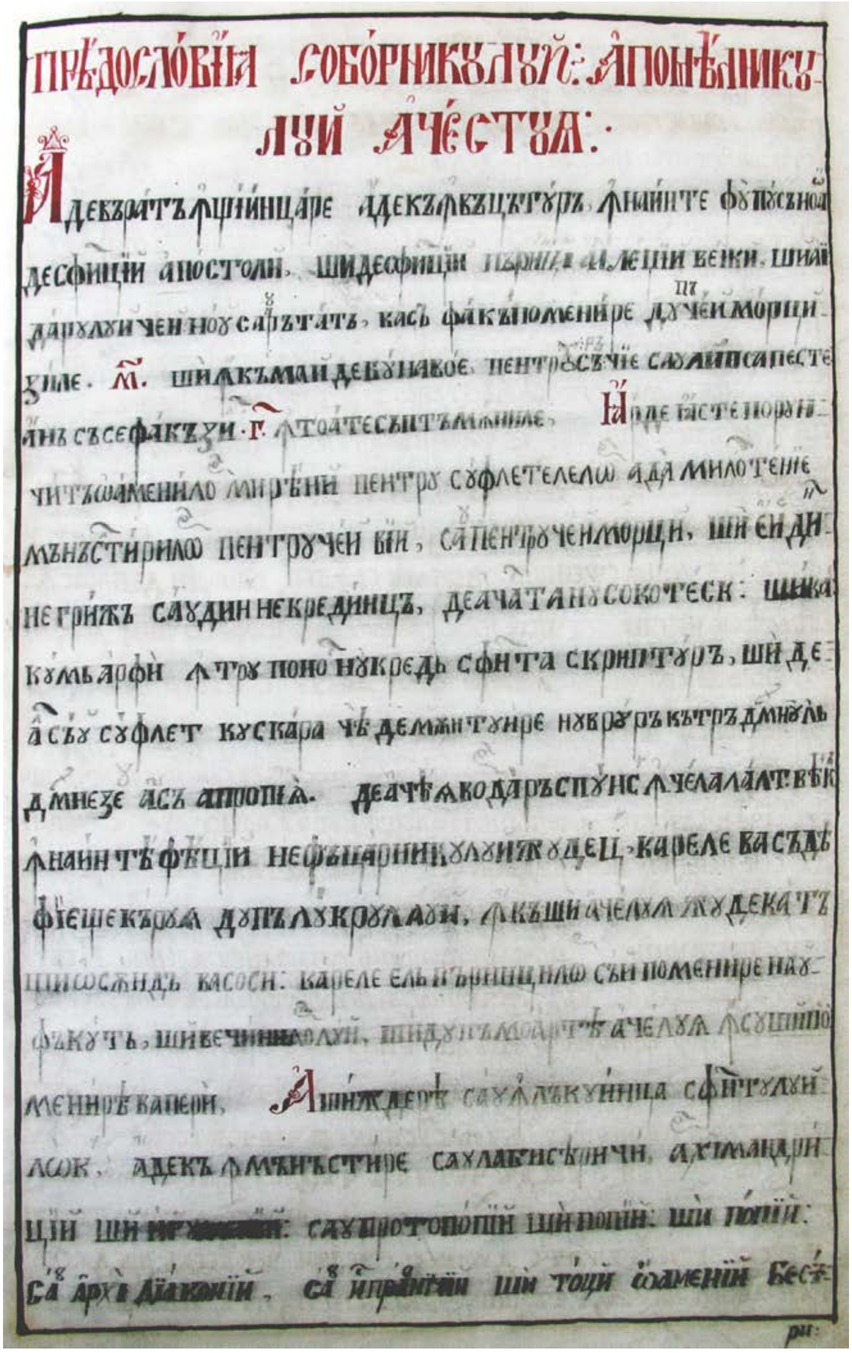
Iar de iaste poruncită oamenilor mireani pentru sufletele lor a da milostenie mănăstirilor, pentru cei vii sau pentru cei morţi, şi ei din negrijă sau din necredinţă de aceasta nu socotesc şi ca cum ar fi întru ponos nu cred sf<â>nta scriptură şi de al său suflet cu scara cea de mântuire nu vrură către D<o>mnul D<u>mnezeu a să apropiia, de aceaia vor da răspuns în celalalt veac înnaintea feaţii nefăţarnicului judeţ, carele va să dea fieştecăruia după lucrul lui. încă şi aceluia judecată şi osândă va sosi carele el părinţilor săi pomenire n-au făcut şi vecinilor lui şi după moartea aceluia însuşi pomenirea va peri.

Aşijderea, sau în lăcuinţa sf<â>ntului loc, adecă în mănăstire sau la bisearici, arhimandriţii şi igumenii sau protopopii şi popii şi popii[2] sau arhidiaconii sau ispravnicii şi toţi oamenii besea **1v.** ricii carii slujesc la sf<â>nta casă, hrănindu-să şi luând milostenie pentru suflet şi pentru dânşii, pre D<u>mnezeu nu roagă sau cu negrija mânăstirii pentru sufletele cele pristăvite parastas şi liturghie nu slujăsc de luni spre marţi, spre joi, de vineri spre sâmbătă sau sobornicul, adecă pomel<ni>cul acesta preste toate duminecile nu se va ceti, de aceştea marele Ioann Zlatust zice: să fie spre dânşii greotatea beserieească şi la înfricoşata zi de judecată singuri ei nemiluiţi vor fi.

Drept aceasta, bunilor creştini, spre treaba besearici avuţiia voastră să daţi, spre pomenirea sufletelor voastre şi sufletele părinţilor voştri şi spre ertare păcatelor. Că pre omul blând şi darnic iubeaşte D<u>mnezeu şi de lucrurile ceale deşarte nu-ş<i> aduce aminte, că aşa zice Eclisiastul: cât sânt de frumoase milosteniile în vremea scârbei, ca norii de ploae în vreamea seacetii, aceaste cărţi sf<i>nţitoare şi folositoare de suflet întru carele să scrisără cei ca vor să-ş ajute sufletelor sale întru înfricoşata şi marea zi a groaznicii şi cutremuratei judecăţi a lui Hs. şi cu aceaste cărţi a să izbăvi de munca de veci şi a să face părtaşi în ceata celor aleşi, carii au plăcut lui Hs., cei ce au ostenit pentru D<u>mnezeu şi au pătimit pentru înpărăţiia cerească şi pentru a sa mântuire pentru care luară cununa neputrejunii şi fură moşteani înpărăţiei cereşti.

Pentru aceasta, D<u>mnezeule, cu rugăciunile preacuratei Maicii Tale şi ale tuturor sf<i>nţilor, mă învredniceaşte a fi moştean înpărăţiei cereşti, a vedea şi a mă îndulci neurmatei luminii tale şi bucuriei cei nespuse căriia să scriseră cei ce iubesc sufletul său vrând a vedea cetatea cea de sus, Ierusalimul, aşteptând mila lui D<u>mnezeu, pohtind viiaţa cu Hs. întru înpărăţiia cerească, care au gătit Dumnezeu celor ce iubesc pre dânsul, care ochiul n-au văzut şi ureachiia n-au auzit şi la inima **2 r.** omului n-au întrat, ca cine va avea neam şi rudeanii şi copii mici să le lase lor să facă pomenire în urmă, că de aceasta marele Ioan Zlatust zice: de vor fi niscari copii furi sau tâlhari ca să piarză ei pomenirea părinţilor săi şi vor fi pustii şi fără pomenire, iar şi acestora pomenire va peri în veci.

[2] Aşa în orig.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 1 recto.

Deacii, cine va plini această, adecă această poruncă a Sf<i>nţilor Apostoli şi a Sf<i>nţilor Părinţi, ca să facă pomenire pentru cei morţi, iată dar acestora pomenire petreace în veaci, ale cărora nume sânt scrise în cărţile aceastea, până când va fi lumea şi sf<i>ntele besearici, pentru carii să aduce cea fără de sânge jertvă pentru toţi creştinii cei drept credincioşi pănă la sfârşitul lumii aceştiia şi pănă când va veni judecătoriul cel drept Hs. Dumnezeul nostru şi va da fieştecăruia după lucrul lui.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 5 verso.

Iară aceasta scriem voao păstorilor turmei lui Hs., adecă igumenilor, că veri cine dintre aceia oameni carii sânt de turma voastră cu sărăcie sufletească petrecând să va pristăvi dintru această viaţă şi veţi zice căci n-au dat mai mult, iată, pentru aceasta dară, nu-l vom scrie la sobornic, adică la pomealnic.

Drept aceaia dară, iată că nu sânteţi păstori, ci naemiţi, dară cum veţi cuteza să ziceţi înnaintea lui D<u>mnezeu la înfricoşata judecată, iată eu şi coconii miei şi rugăciunile ce sânteţi datori n-aţi făcut pentru sufletele lor.

Sau oarecine va avea avuţie şi să va pristăvi şi besearicii lui D<u>mnezeu nu va da sau d<u>hovnicului său ci va lăsa neamului său celui trupesc şi voi să răspundeţi de păcatul acela ce au iubit de la aceia să ia parte, după cum zice domnul Is. Hs., că cel ce seamănă în trup de la trup va secera putrejune, iar cel ce seamănă în suflet de la suflet va secera viaţa de veaci.

Iară tu, păstoriule al cuvântătoarelor oi, cu deadinsul să aibi grijă de sufletele lor, ca să zici cu îndrăzneală înnaintea lui D<u>mnezeu, iată eu şi coconii carii mi-au dat D<u>mnezeu şi de va avea ceneva şi negrijă de D<u>mnezeiasca slujbă, cum s-ar zice dumineca de leane sau de negrijă nu va pomeni pre cei ce sânt în cărţile aceastea scrişi însuşi el nepomenit va fi înnaintea lui Dumnezeu, după cum zice domnul nostru Is. Hs. cu ce cumpănă cumpăniţi **2 v.** cu aceaia să va cumpăni voao, adecă cu dreapta judecată a lui D<u>mnezeu.

Deci, de să va pristăvi cinevaşi dintru această lume, având fămeae sau copii sau fraţi sau priiateni sau vecini sau nepoţi, sau iară care iaste credincios bărbat pohtind ceale sufleteşti, şi acelora să cade avuţiile ceale de rămăşiţă a spune şi a da cinstitelor mă<nă>stiri spre tocmire şi sf<i>ntelor d<u>mnezeeşti besearici spre înfrumuseţare, iar sufletelor lor să le scrie în pomeannicul acei bisearici.

Iară după aceaia şi diaconilor şi altor posluşnici ai besearicilor a da să cade. Că aşa scrie Sf<â>ntul Apostol Pavel, dascălul a toată lumea, zicând: cei ce slujesc oltariului din oltar să mănânce, iar cei ce slujesc besearicii din besearică să mănânce, iar alelante, ce sânt avuţii de prisosinţă, să cade săracilor fraţilor lui D<u>mnezeu a le da, pentru că aşa punerile legilor, adecă temeliile zic, cel ce dă săracilor înprumut în mâinile lui D<u>mnezeu pune şi însutit va lua şi viaţa de veaci va moşteni.

O, amar celor ce vieţuiesc aici, iară de sine şi de sufletele sale nu-şi aduc aminte, pradă, fac sile, obidesc pre alţii şi strâgă cu nedreptate şi în viaţa lor besearicii lui D<u>mnezeu nu dau, nici slugilor besearicii, nici săracilor, nici pre gol înbracă, nici pre bolnav cercetează şi eşind din lumea aceasta porunceaşte a îndrepta oamenilor, iară într-acestaşi chip ca şi el prădătoriu şi milostiv şi el să bucură de acea strânsoare rrea[3] şi nedreaptă aşa socotind în minte că priiatenul sau vecinul mieu el singur în viaţa lui n-au înpărţit doară el ştie de unde iaste luată din dreptate, au din nedreptate, eu nu ştiu cum şi căruia voiu să înparţi. Deci, în gând ca acesta fiind întru aceaia ca despre dânsul îngerul satanei carele iaste rădăcina iubirii de argint şi învăţând pre el zice: o, bune oame aceasta ţie D<u>mnezeu ţe-au dat pe<n>tru ale tale bune lucruri stăpâneşte, bea şi mănâncă, şi-ţi hrăneaşte copii, ca să moştenească în urma ta şi ei în urma vieţii tale vor înpărţi, iar el becesnicul de minte priimind în inima sa înşelăciunea drăcească fu bucuros **3 r.** şi începu a stăpâni şi după aceaia trăi

[3] Aşa în orig.

mulţi ani în băutură şi mâncare fără măsură şi aşa, eşind dintru această lume, porunceaşte muerii şi feciorilor fără îndoire să înparţă ale sale şi ceale st<r>eine.

Iară muiarea, rămâind în urma bărbatului său, începu a socoti cu copii zicând aşa: feţii miei, iată ce au socotit fără omenie părintele vostru şi al mieu bărbat, au poruncit avuţiile lui şi ale meale să le înpărţim săracilor şi besearicilor lui D<u>mnezeu, iară pre mine şi pre voi lasă săraci. Adevărat nu e bun sfatul bărbatului mieu, feţii miei, ci eu aşa am socotit întru acestaşi chip, că am atâta avuţie să iau un bărbat om bogat şi el pre mine mă va îndrăgi şi pre voi va hrăni.

Iară cu acel gând sufletele în iad sânt muncite, iară coconii rămân în sărăcie şi lipsă cum zice Eclisiast pomenirea acestora peri cu sunet.

Şi Luca ev<an>g<he>listul zice: de aceştea carii să îmbogăţesc fără minte îi va arunca pre ei Dumnezeu în minte netrebnică a face ceale ce nu să cad.

Tit apostol scrie întru ale sale poslanii zicând: fraţilor, să nu uitaţi în urma voastră ceale ce aţi făgăduit lui D<u>mnezeu şi sfinţilor, pentru că aşa ca focul va arde ale tale ceale lumeşti şi în ispită duce şi după moarte te dă muncii care n-are sfârşit.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celor ce au iubit sf<i>ntele tale besearici şi făcură pomeniri pentru sufletele celor morţi şi adăpară pre slujitorii besearicii şi pre săraci şi-i hrăniră şi deaeateră[4] mil<o>stenie pentru părinţii lor.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele carii deateră sf<i>telor tale besearici avuţii şi cărţi, sate şi moşii şi altele ce trebuesc.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celor ce s-au nevoit pentru sf<i>ntele tale besearici şi pentru pravoslavnica credinţă sângele lor vărsară şi sufletele sale puseră**/3v/** la războae ucişi şi în tabere răniţi, pre cei ce sânt ucişi cu arma sau cu sabiia prin cetăţi şi prin sate şi pre cei arşi cu foc şi pre cei înnecaţi în ape şi în tot chipul au perit şi pre cei robiţi şi în temniţă închişi şi întru amărăciunea robiei de foame şi de seate şi de goliciune muriră spurcaţi neluând ispovedaniia nici prea curatele taini.

Pomeneaşte, D<oa>mne, cu nespuse tocmealele tale, sufletele cărora i-au răpit apa şi mulţimea grindinii şi zăpada şi gerul cumplit şi pământul i-au înpresurat şi rana purtătoare de moarte şi de cutremurul pământului s-au prăpădit şi marea înfurtunându-se şi pre cei arşi de fulgere şi de tunete ucişi.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celor ce încăi pre mare şi în ape s-au înnecat şi în pustii au rătăcit, în munţi şi în peşteri şi în prăpăstiile pământului de sus şi de la vrăjmaşul au căzut şi din râpe şi din copaci.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celora ce, fiind cuprinşi de frică, s-au junghiiat cu cuţitul sau cu sugrumarea sau cu gustarea şi celor ce s-au

[4] Aşa în original.

înbătat cu beţiia şi a celor adăpaţi cu otravă sau ucişi de cai sau de pizmă şi din pizmă s-au ucis.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celor ce sânt în clevetire şi în urgie şi în legături şi în temniţe închişi de mai marii lor şi cu foame şi cu toată nevoia moarte luară.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celor ce osândiţi la moarte după lucru sau pă nelucru moarte de nevoe luară.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celor ucişi pre căi de tâl/**4r**/hari şi de păgâni şi de gadini şi de pasări şi hiară mâncaţ<i> şi de şerpi răniţi.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celor tineri nebotezaţi carii s-au născut din pravoslavnici părinţi şi au murit.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele celor ce zac în vase de lut ale părinţilor şi fraţilor noştri, ale săracilor şi mişeilor pre carii n-are cine-i pomeni.

Pomeneaşte, D<oa>mne, sufletele tuturor pravoslavnicilor creştini ale călugărilor şi mireanilor, parte bărbătească şi muerească, pre cei bătrâni şi tineri copilaşi, pre cei slobozi şi nevolnici şi de toate scârbele şi nevoile cu dureri cuprinşi, pre cei morţi cu moarte năprasnică, pre pravoslavnici.

Tu ştii, D<oa>mne, numele lor cu trâmbiţa cea după urmă să-i înviezi şi stării de-a dreapta să-i învredniceşti şi în sălaşurile drepţilor să-i sălăşlueşti.

Odihneaşte, D<oa>mne, sufletele celor ce au eşit din viaţa aceasta şi cu tot fealiul de moarte s-au săvârşit în tot locul stăpânirii tale.

Că tu eşti învierea şi viaţa şi odihna celor ce au eşit din lumea aceasta cu D<u>mnezeeştile tale tocmeale a tuturor creştini.

H<ristoa>se D<u>mnezeul nostru şi Ţie mărire înnălţăm, Părintelui şi Fiiului şi D<u>hului sf<â>nt acum şi pururea şi în veci veacilor Amin.

4 v. La anii de la începutul lumii 7351, iar de la Is. Hs. 1843, s-au făcut acest sf<â>nt pomelnic, adică proscomisarion, şi s-au lăsat aceştii sf<i>ntei şi D<u>mnezeeştii mănăstiri Brâncovenii, unde iaste hramul Adormirei Prea Sf<i>ntei slăvitei stăpânei noastre de D<u>mnezeu Născătoare şi Pururea Fecioară Mariia, la care să aflâ ocârmuitori şi locoţiitori[5] de igumen al aceştii sf<i>ntei mănăstiri sf<i>nţiia sa părintele chir Ionichie, proin Horezan, prin a căruia osârdie şi îndemnare, pre lângă altele, au făcut şi acest pomelnic pre carele nu-l avea această sf<â>ntă mănăstire din început.

Iară acum, în zilele pria luminatului D<o>m<n> a toată Ţara Rumânească, Io Gheorghie Dimitrie Bibescu Voevod, al căruia nume s-au scris într-acest sf<â>nt pomelnic, şi s-au dat şi altora voe, tuturor pravoslavnicilor creştini domni şi doamne, boieri şi jupânease şi celor din ceata bisericească şi celor din ceata mirenească, carii dintru dânşii cu îndemnarea D<u>mnezeiască vor veni să miluiască la această sf<â>ntă şi D<u>mnezeiască mănăstire după puterea lor, cu sat, cu moşie, cu mori, cu ţigani, cu scule bisericeşti, cu

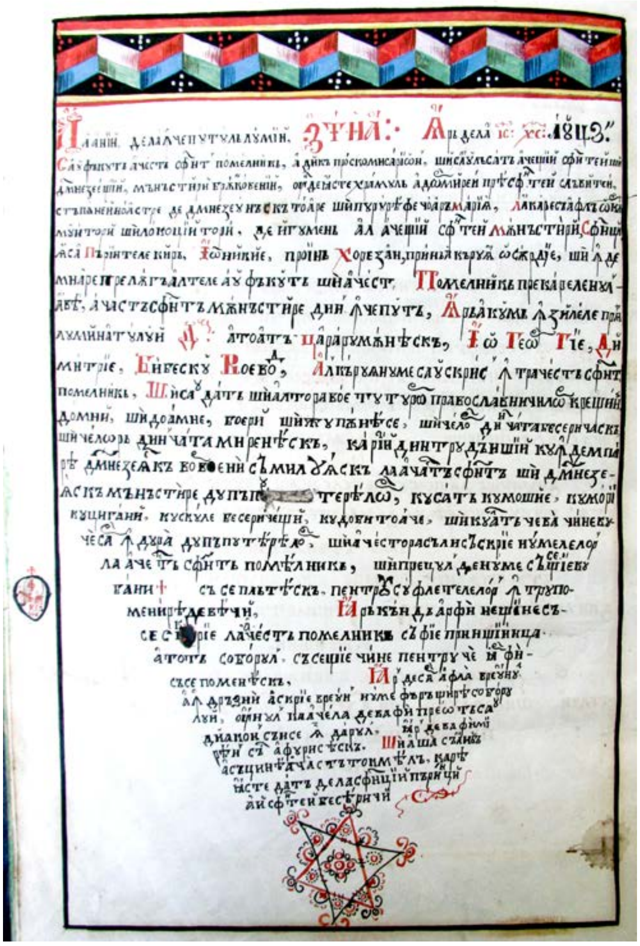
[5] Aşa în orig.

dobitoace şi cu alt ceva, cine cu ce s-ar îndura după putearea lor şi acestora să li scrie numele lor la acest sf<â>nt pomealnic şi preţul de nume să se ştie cu bani +....[6] să se plătească pentru sufletele lor întru pomenirea de veaci.

Iară când ar fi neştene să se scrie la acest pomelnic, să fie prin ştiinţa a tot soborul, să se ştie cine pentru ce i-ar fi să se pomenească.

Iar de s-ar afla vreunul a îndrăzni a scrie vreun nume, fără ştirea soborului, unul ca acela, de va fi preot sau diacon, să i se ia darul, iar de va fi mirean să se afurisească.

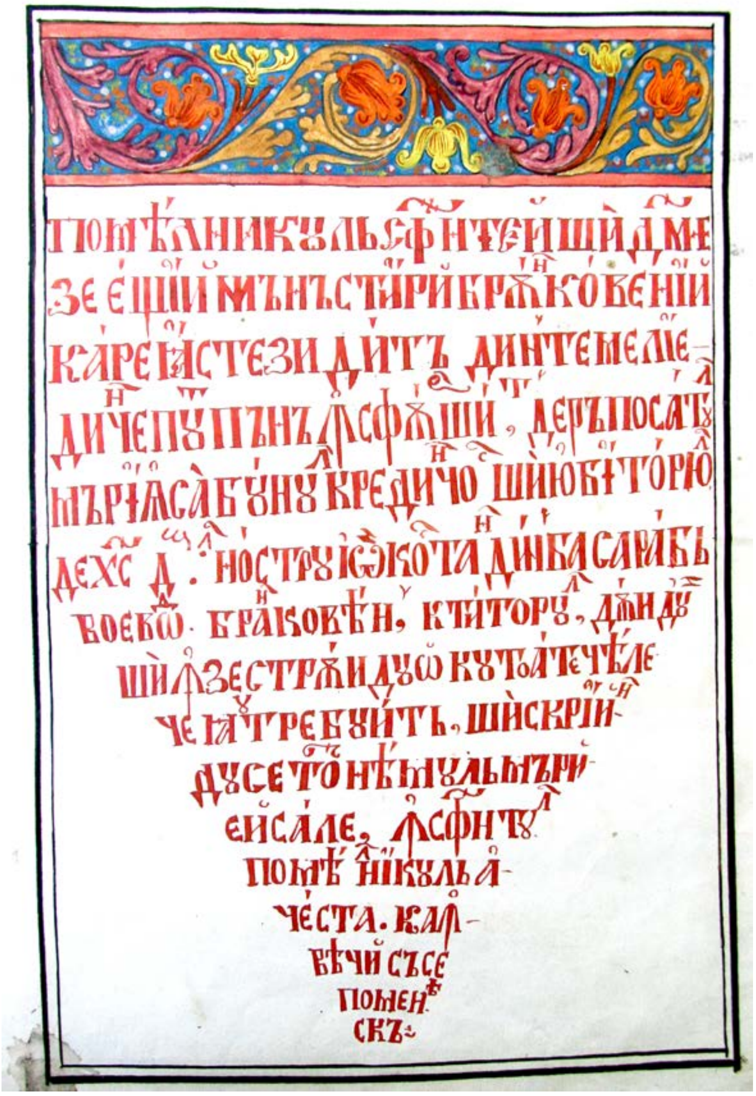
Şi aşa să aibă a să ţinea această tocmeală carea iaste dată de la sf<i>nţii părinţi ai sfintei besearici.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 4 verso.

[6] Loc alb.

5 r. POMEALNICUL SF<I>NTEI ŞI D<U>MNEZEEŞTII MĂNĂSTIRI BRÂNCOVENII, care iaste zidită din temelie, dinceput pănă în sf<â>rşit, de răposatul Măriia sa bunul credincios şi iubitoriul de Hs. d<o>m<nu>l nostru, Io Costandin Basarab voevod Brâncovean ctitorul, dându-i şi înzestrându-o cu toate ceale ce i-au trebuit şi scriindu-se tot neamul Măriei Sale în sf<â>ntul pomealnicul acesta, ca în veaci să se pomenească.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 5 recto.

6 r. Io Costandin voevod ctitorul; Mariia D<oa>mna ctitoriţă.

Fii lor: Costandin vvd., Ştefan vvd., Radul vvd., Mateiu vvd., Stanca, Mariia, Ilinca, Safta, Ancuţa, Balaşa, Smaranda, Ana.

Nepoţii Măriei Sale, Io Costandinn B<a>s<a>r<a>b B<râncoveanul> vvd.: Costandin, Mariia, Nicolae, Costandin, Manolache, Safta.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 6 recto.

6 v. POMEALNICU LUI COSTANDIN VEL SP<Ă>T<AR>, fiiul Măriei Sale Costandin bezzadea, nepotul răposatului Măriei Sale, Io Costandin Brancovean B<a>s<a>rab vvd.

Costandin, Mariia, Nicolae, Manolache, Zoiţa, Costandin, Costandin, Safta, Ioan, Safta, Toma, Safta, Toma, Stanca, Iordachie, Marga, Aniţa, Mariia, Costandin, Mihai, Nicolae, Emanoil, Elena, Grigorie, Elisafta shimonahiia.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 6 verso.

7 v. POMELNICUL D<U>MNEALOR BOERI BRÂNCOVENI DIN COSTANDIN VODĂ BRĂNCOVEAN ÎN SUS

David post., Mariia, Danciul vor., Zmaranda, Preda vor., Păuna, Arvat log., Calea, Papa post., Stanca, Barbu, Matei.

Aceştiia au dat moşiia Rătundă, Prapurul, Studina din Mijloc şi Polovinile.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 7 verso.

8 r. POMELNICUL DOMNILOR CE SĂ TRAG DIN NEAMUL BĂSĂRĂBEŞTILOR

Theodosie vovd., Petru vvd., Mihai vvd., Moisi vvd., Matei vvd., Elena dna., Şărban vvd., Costandin S<ă>rb<a>n vvd., Alecsandru vvd., Radu B<asarab> Br<încoveanul> vvd., Şărban vvd.

8 v. POMELNICU MĂRII SALE DMNEI. ELISAVETII ŞTIRBEI

Vii: Elisaveta dmna. cu fii lor, Elisaveta shimonahiea

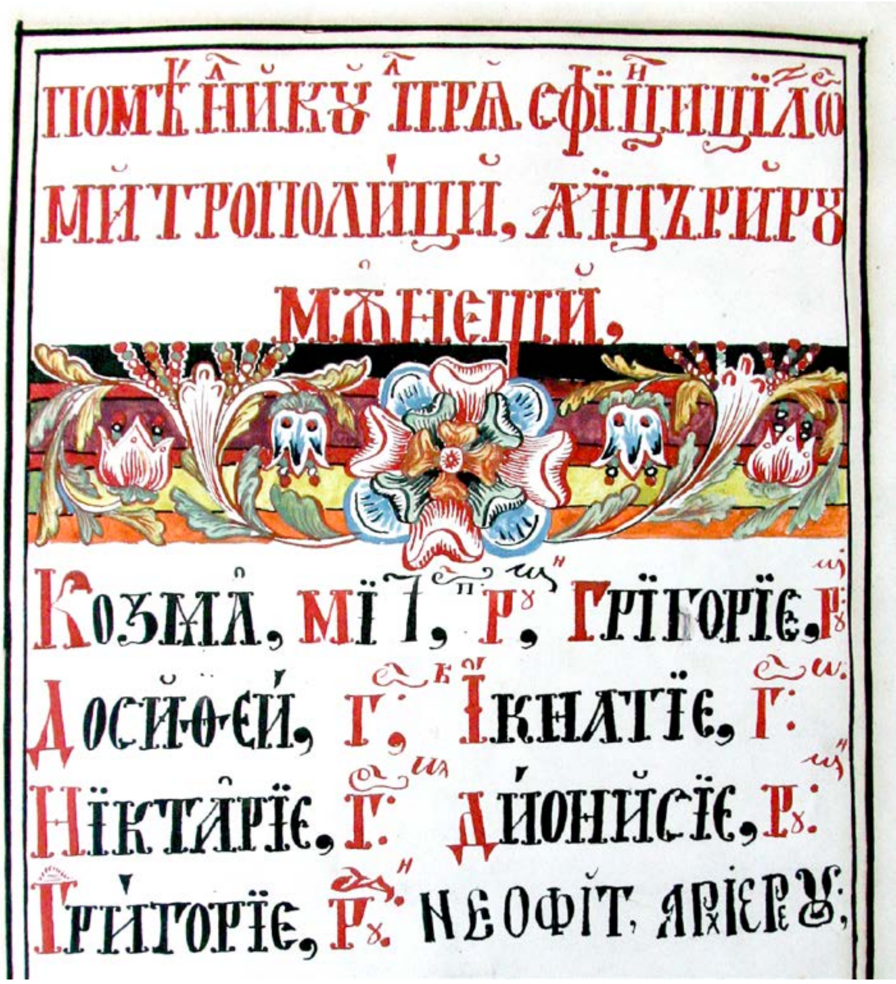
Morţi: Teodor, Lupu, Gheorghie, Grigorie, Susana shimonahiea, Elena, Alecsandru, Ecaterina.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 8 recto.

9 v. POMEALNICUL PRIA SFINŢIŢILOR MITROPOLIŢI AI ŢĂRI RUMÂNEŞTI

Cozma mitrp. rum<ân>, Grigorie rum<ân>, Dosithei gr<e>c, Icnatie gr<e>c, Nictarie gr<e>c, Dionosie rum<ân>, Grigorie rum<ân>, Neofit arhiereu.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 9 verso.

10 v. POMEALNICUL PRIA SFINŢIŢILOR EPISCOPI AI SFNTEI. EPISCOPII RÂMNICU NOUL SEVERIN

Stefan rumân, Ilarion r<umâ>n, Damaschin r<u>mân, Inochentie r<umân>, Climent r<umân>, Grigorie r<umân>, Parthenie r<umân>, Chesarie r<umân>, Filaret r<umân>, Iosif r<umân>, Nictarie grec, Galaction gr<ec>.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 10 verso.

12 r. POMEALNICU PĂRINŢILOR IGUMENI AI ACEŞTII SFTEI MĂNĂSTIRI BRĂNCOVENII

Ananiia m<o>n<a>h, Nicodim m<o>n<a>h, Anastasie arh<i>m<andrit>, Theodosie arh<i>m<andrit>.

13 r. POMEALNICU LUI MATEI POSTELNICUL

Matei, Pană, Preda, Stanca, Hriza, Dumitraşcu, Mariia, Gheorghie, Istratie, Bălaşa, Chiril ierhmnh., Costandin.

Aceşti boeari au dat danie sf<i>ntei mănăstiri ţigăniia Pizueştii lăeţi şi 10 sălaşă de vatră şi moşiia Lazuiurşani, Turburea jumătate şi Tomeni despre mănăstire.

ПОМЕЛНИКУ. ПЪРІНЦІЙЛѠ. ІГУМЕНИ
АИ АЧЕЩІЙ СФТЕЙ МЪНЪСТИРИ,
БРЪНКОВЕНІЙ,
М:Н.Х.
АНАНІА, НИКОДІМЬ, М.Н.
АНАСТАСІЕ, А.Х.М.
ѲЕѠДОСІЕ, А.Х.М.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 12 recto.

14 r. 1859 avgust 13. **POMELNICUL CTITORULUI AŞEZĂMINTELOR BRÂNCOVENEŞTI**

Vii: Principele Grigorie, Zoi doamna, Gheorghie voevod, Mariea doamna, Nicolae, Elisaveta cu neamul său, Ecaterina cu neamul său, Gheorghie, Alecsandru, Barbul voevod, Elisaveta doamna cu niamul său.

15 r. *La anul una mie opt sute opt zeci şi unul, luna septembre, în 18 zile, prea Sinţia Sa, părintele episcopul al Eparhiei Râmnicu Noul Severin D.D., Iosif, a vizitat această sântă monastire şi spre memorie s-a scris acilea, fiind la Episcopie cantor prim I Zmeu.*

Personalul care au fost cu prea sf. sa sunt: Amvrosie Bosincianu arhidiacon, camardineri C. Georgescu, pretoiereu iconom D. Luizescu[7].

[7] Text scris cu alfabet latin.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 13 recto.

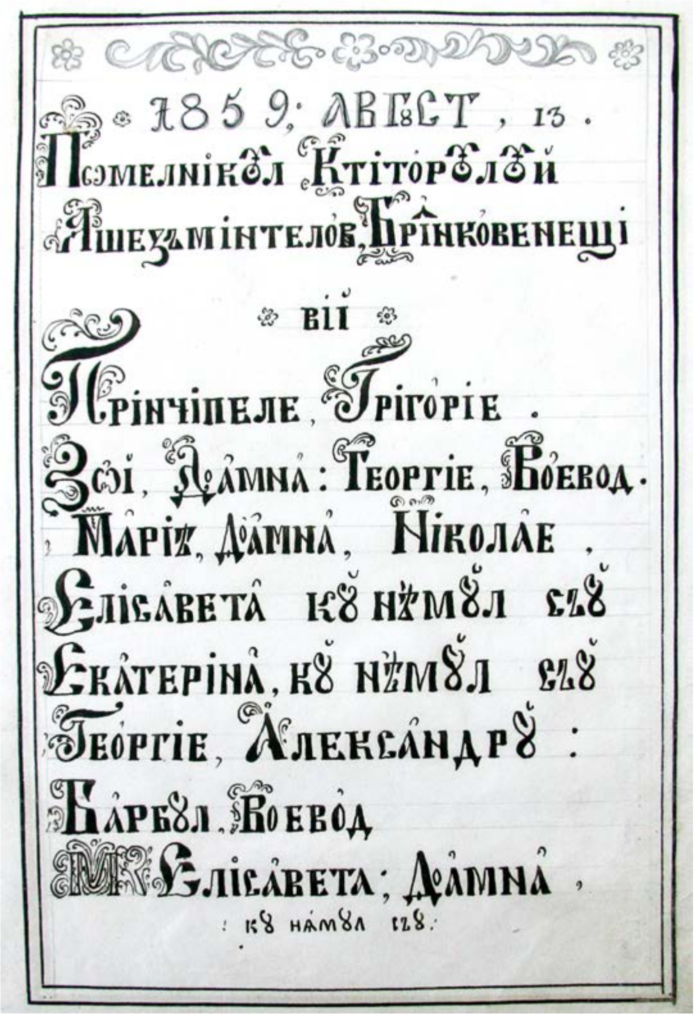
72 r.-v. *MONASTIREA BRÂNCOVENI.* *Suptscrisul, egumen Costantie protosinghel, am fost superior la monastirea Vizantia, Districtu Putna, superior la monastirea Sadova, Districtu Dolju, superior la monastirea Jitia, idem, superior la monastirea Polovragii, Districtu Gorjiu, superior la monastirea Kozia, Districtu Vâlcea, şi superior la monastirea Brâncoveni, Distr<ictul> Romanaţi.*

De la 1865, numit la monastirea Vizantia, am fost superior neîntrerupt până astăzi 1890.

Dar, fiindcă s-au făcut mare schimbare într-această eparhie în personal, şi subscrisul, obosit într-acest timp de serviciu, doresc a mă retrage dintr-acest post şi a mă regula la pensie, fiindcă preschimbarea ce s-a făcut în Eparhie nu mai este pentru noi, care sânt în vârstă peste 70 de ani.

Părinţi mei m-a ataşat pe lângă monastiri, schituri şi biserici încă din vârsta copilăriei, de la 10 ani în sus, de aceea s-a înrădăcinat în inima şi

sufletu meu dragostea bisericească, parcă aşi vrea a fi tot ca proorocu Samoil de a-şi dormi în biserica aşa am râvnă, cu toate că sânt păcătos.

1859: авгст, 13.
Помелнікꙋл Ктіторілѡр Ашезъмінтелѡр Брінковенещі
віі
Прінчіпеле Грігоріе.
Зоі, Дѡамна: Геѡргіе, Воевод.
Маріѧ, Дѡамна, Ніколае.
Єлісавета кꙋ нꙋмꙋл сѣꙋ
Єкатеріна, кꙋ нꙋмꙋл сѣꙋ
Геѡргіе, Александрꙋ:
Барбꙋл Воевод
Єлісавета; Дѡамна,
кꙋ нꙋмꙋл сѣꙋ.

Pomelnicul Mănăstirii Brâncoveni, fila 14 recto.

Mai nainte d-a intra în cilen monahal sau vrednici sau nevrednici Dumnezeu ştie pe care să-l rugăm a ne erta păcatele.

Ca mirean, am fost foncţionar la Prefectură mai mulţi ani şi pentru care am dobândit diploma de conţipist de la domnitor Ştirbei, iar în cilen am dobândit diploma de protosinghel de la episcopu Atanasie, 1890 iunie.

Cât am stat aici, ca superior al acestei sfinte monastiri Brâncoveni, n-am încetat cu raporturi, cerând a se face reparaţie, atât la Minister, la Episcop şi la prefect, dar până acum nimic s-a făcut, însă sper.

Tot acum, am cerut a se face înprejmuirea bisericii bolniţi de către Măria Sa doamna Brâncoveanca. Vom vedea.

Am dorit prea mult a pune şi această bisericuţă în a se lumina şi servi

Înprejurările nu mă iartă a fi aici ca superior mai mult timp pentru a îndemnat aceasta necesitate de reparaţie, dar după corespondenţa ce ţiu şi acum cu Ministeru şi prefect poate mai târziu a se face.

Pentru starea de ruini şi pustiiri în care se găsesc aceste sfinte monastiri şi biserica va răspunde deputaţi şi senatori de sub domnia lui Cuza Vodă. Domnitori dupe vremi a înpodobit ţara cu monastiri şi biserice şi alte stabilimente de bine faceri, dotate cu moşii şi averi, înpodobite cu odoară de aur şi argint şi stofe de mare valoare. Iată creştini, A. Cuza Vodă le-a despoiat, le-a pustiit şi ruinat, pentru care, iată, şi răsplătirea de la Dumnezeu, că în scurt timp pierdu domnia, pierdu ţara şi pierdu şi viaţa pe pământ strein.

1890 iunie 28 Superior Protosinghelul Costant Iliescu[8].

74 v. FAMILIEA LUI NICOLAE POENARU, 1857 noem. 10 Nicolae, Mariea, Vasile, Eliza, Zmărăndica, Ioan+Frosa cu fii lor, Hristea, Eleni, Veronica cu fii lor, Gligorie, Nicolae, Vasile, Ioan, Petraiche, Iorgu+Zinca cu fii lor, Eleni, Burovici“[9].

THE BRÂNCOVENI MONASTERY LONG LIST

Abstract

Mentioned in documents in 1582-1583, the Brâncoveni Monastery from the ex-Romanaţi County, today Olt County, is one of the most important monastery ensembles of Romania.

Among the historical documents that refer to the past of this monastery presentation is the long list preserved at the letter M manuscripts of the Romanian Academy, no. 2176. Beside the religious importance, the long list dating from 1843 is important because of the names included in it. Thus the donations the persons whose names are included in the list had made represent a precious source of the past. The long list is also valuable because its author was a real artist who embellished it with floral & geometrical & religious decorative patterns.

[8] Textul de la fila 72 recto-verso este scris cu alfabet latin.

[9] Textul de la fila 74 verso este scris cu alfabet chirilic.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

CONACELE DIN IZVORU DE SUS, JUDEŢUL ARGEŞ*

CONSTANTIN BOGDAN STANCIU**
IOANA MARIA PETRESCU

În sudul judeţului Argeş, pe şoseaua ce leagă oraşele Piteşti de Alexandria, în apropierea fostelor curţi boiereşti de la Tătărăştii de Sus şi Balaci, se află satul Izvoru de Sus. Atestată în vremea domniei lui Neagoe Basarab, moşia din Izvoru a aparţinut, pe rând, familiilor Ştirbei, Colfescu şi Perticari. Din curtea boierească ridicată, probabil, de neamul Ştirbeilor, în a doua parte a veacului al XVII-lea au supravieţuit paraclisul cu hramul Sfântul Nicolae, devenit între timp biserică parohială, şi pivniţele caselor, înglobate în structura uneia dintre clădirile ridicate de familia Perticari acum mai mult de o sută de ani. În cursul secolului al XVIII-lea, domeniul de la Izvoru şi ansamblul construit de boierii Ştirbei au trecut în posesia Colfeştilor care l-au transmis, mai târziu, familiei Perticari. Acestora din urmă li se datorează cele două conace, numite de localnici „castelul mare" şi „castelul mic", ambele aflate într-o avansată stare de deteriorare, precum şi parcul amenajat în jurul construcţiilor menţionate mai sus.

În prima parte a secolului al XX-lea, „castelele" de la Izvoru de Sus au găzduit membri ai familiei domnitoare şi personalităţi marcante ale lumii culturale române. La „castelul mare" veneau Regele Ferdinand şi Regina Maria. Pe acest domeniu a învăţat meşteşugul armelor Carol al II-lea. Nicolae Iorga a petrecut momente de tihnă în parcul de la Izvoru de Sus. În biblioteca de aici, Alexandru Davila, fratele Elenei Perticari-Davila, a scris *Vlaicu Vodă* iar Liviu Rebreanu a lucrat la romanul *Răscoala*. De câteva decenii încoace, la Izvoru de Sus nu se mai întâmplă nimic. Totul moare, se dărâmă şi dispare. Locurile sunt părăsite. Numai „castelele" se străduiesc să rămână în picioare, şchioape şi dezvelite. Oare pentru cât timp?

Una dintre cele mai timpurii menţiuni ale moşiei Izvoru de pe malul stâng al râului Teleorman o aflăm într-un hrisov emis în vremea lui Constantin Brâncoveanu, în data de 24 februarie 1707[1]. Textul documentului, rămas inedit până în zilele noastre, se păstrează în transcriere dactilografiată la Arhiva Direcţiei Monumentelor Istorice, aflată în custodia Institutului Naţional al Patrimoniului.

---

* O variantă în limba engleză a prezentului articol, avându-l ca autor pe Bogdan Stanciu şi purtând titlul *The Mansions of Upper Izvoru village, Argeş County: Uncertain Future of a Couple of Buildings – Fading away of Some Memories*, a fost publicată în revista „Caiete ARA" 2, 2011, pp. 161-173.

** Universitatea „Spiru Haret", Facultatea de Arhitectură.

[1] Arhiva I.N.P. – Fond C.M.I., dos. 2100/ 1921-1946, filele 30, 31. La sfârşitul paginilor dactilografiate este notată următoarea informaţie: „*Transcriere conform cu originalul pergament, Georges Florescu, 2 mai 1933*".

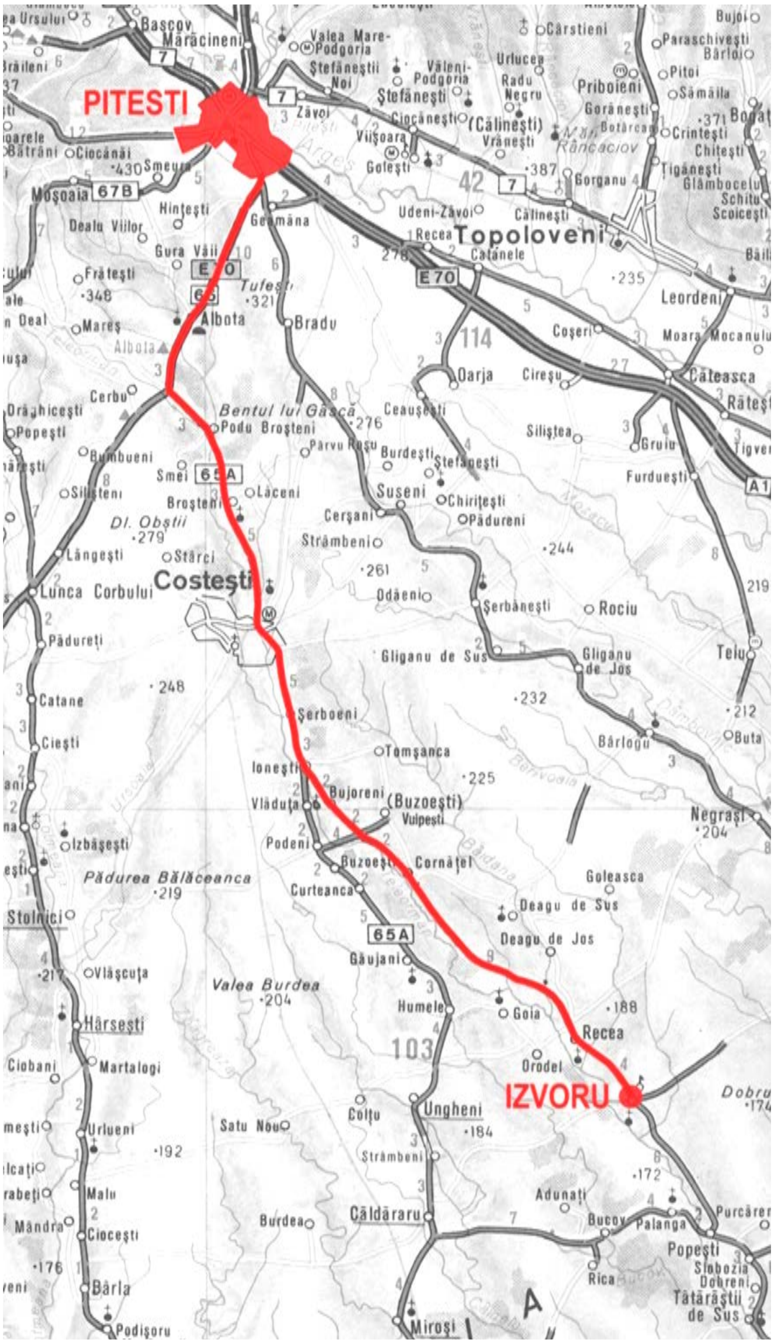

Fig. 1. Localizarea satului Izvoru.

Despre actul originar nu se mai ştie nimic. În anul 1939, Elena Perticari-Davila – fiica lui Carol Davila şi soţia generalului Ioan Perticari, proprietara domeniului – îi scria lui Nicolae Iorga că hrisovul s-ar afla în posesia ei[2].

Documentul se referea la cererea de hotărnicie făcută de câţiva membri ai familiei Ştirbei care doreau să-şi delimiteze proprietatea de la Izvoru de moşia vecină Popeşti, situată la sud. La vremea respectivă Izvoru aparţinea de judeţul Vlaşca, iar Popeşti de judeţul Teleorman. Din hrisov reiese ca la 1697, moşia Izvoru se afla în posesia lui Cernica vel armaş[3]. Relevantă pentru subiectul nostru este menţionarea, în actul emis la 1707, a unei curţi boiereşti la Izvoru: *„...Isvor ce iaste din Vlaşca pre lângă hotarul Popeştilor la Teleorman; temându-se de domnie şi nici Tudor Ştirbei atunci n'au pohotit ca să scoaţă din case, din grădini, din pometuri şi heleşteuri, din dresul părinţilor lui”.* Acest Tudor Ştirbei amintit în hrisov (Tudor ceauş din Izvor, mort în anul 1708[4]), era fiul lui Radu Ştirbei (biv vel comis la 1679[5]), cel care a îmbrăcat rasa călugărească luând numele de Rafail monahul; Radu era frate cu Cernica vel armaş, amintit anterior, şi cu Zoiţa, măritată cu paharnicul Iordache Colfescu[6], cel care, din porunca sultanului, îl va ucide pe mitropolitul Antim Ivireanul în anul 1716[7].

Alte date referitoare la moşia şi, uneori, la curtea boierească de la Izvoru pot fi culese din documentele cartografice de secol XVIII. Cel mai timpuriu dintre acestea – harta stolnicului Constantin Cantacuzino, tipărită pentru întâia dată la Padova în anul 1700 – este luat adesea ca reper atunci când se încearcă datarea ansamblurilor medievale. Documentul în cauză indică prezenţa satului *Isvor*, pe malul Teleormanului, dar nu sugerează că la graniţa secolelor XVII-XVIII, pe acel loc, ar fi existat vreun conac[8]; remarcăm, totodată, că harta omite câteva ansambluri nobiliare care existau, în mod cert, la acea dată, precum: Hereşti şi Coiani-Mironeşti (jud. Giurgiu), Glogova (jud. Mehedinţi), Piscani (jud. Argeş). Aşadar, în ceea ce priveşte moşia Izvoru de la sud de Piteşti, harta Cantacuzino nu ne oferă date concludente.

O altă sursă cartografică este atlasul *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, întocmit de Friedrich Bauer şi tipărit în anul 1778[9]. Lui Friedrich Bauer – care activa la vremea aceea în slujba ţarului Rusiei – i-au fost comandate două atlase (care urmau să cuprindă hărţi, însoţite de explicaţii şi date diverse); unul al Moldovei şi celălalt al Ţării Româneşti; pentru Moldova el realizează doar hărţile, iar

[2] *Ibidem*, fila 39. Scrisoare din 29 iulie 1939 adresată de Elena Perticari Davila lui Nicolae Iorga, în care îi trimite acestuia o copie: *„V-il trimet acum în complect, a fost transcris de D-l George Florescu – originalul se află la noi”*.

[3] Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII*. Ed. Enciclopedică română, Bucureşti, 1971, pp. 246-247. Cernica Ştirbei i-a succedat lui Pârvu Cantacuzino, decedat în 1695, în funcţia de ispravnic al construirii mănăstirii Hurezi.

[4] Ioan Muşeţeanu, *Mănăstirea Glavacioc. Monografie istorică*, Bucureşti, 1933, p. 38.

[5] Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino,* Bucureşti, 1919. Vezi planşe arbori genealogici, *„Ştirbeii (cei vechi)”*.

[6] Elie Nicolescu, *Din genealogia familiei Ştirbei*, în „Literatura si Arta Română”, anul VII, 1903, p. 183.

[7] Paul Ştefănescu, *Asasinatele politice in istoria României*, Bucureşti, 2000, p. 62. Antim Ivireanu este ucis în anul 1716.

[8] Constantin C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino* in “Revista Istorica Romana” nr. XIII, 1943, extras, pp.15-18.

[9] Vezi Friedrich Wilhelm von Bauer, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie,* Frankfurt & Leipzig, 1778.

pentru Ţara Românească doar partea scrisă[10]. Este interesant faptul că în atlasul lui Bauer sunt menţionate două sate: Izvoru de Sus şi Izvoru de Jos, cu *„două biserici şi case de piatră”*, fapt ce sugerează că la data întocmirii lucrării, moşia Izvoru era împărţită în două. Dacă luăm ca reper harta întocmită sub coordonarea colonelului austriac Specht[11], între anii 1790-1791 – cea mai detaliată ridicare topografică întocmită până la vremea respectivă – observăm că Izvoru figura pe acelaşi amplasament ca în prezent[12]. În această hartă, însă, biserica este prezentată oarecum izolat faţă de casele sătenilor, iar la nord, în imediata vecinătate a ei, este schiţată o clădire. Nu este exclus ca această casă să fie fost chiar conacul curţii boiereşti.

Revenim la atlasul lui Bauer pentru a încerca să clarificăm sensul expresiei „*case de piatră*”. Aceasta ar putea avea sensul de locuinţă cu mai multe camere (termen folosit în documentele medievale româneşti); de asemenea, ar putea însemna că la Izvoru erau două (ori mai multe) case de locuit boiereşti, poate chiar două curţi boiereşti diferite. Faptul că pe amplasamentul castelelor construite de Perticari s-a aflat un ansamblu nobiliar este un lucru ce poate fi demonstrat. Ni se pare necesar să amintim că, în tradiţia locului, a rămas întipărită şi amintirea unei alte curţi, ce le-ar fi aparţinut tot Ştirbeilor, situată la sud de cea cunoscută nouă, mai aproape de satul Izvoru de Jos. Existenţa acestei a doua curţi ne este sugerată de răspunsul oferit de preotul Th. Arjescu la întrebările din „chestionarul Odobescu”: *„Spre miazăzi în depărtare de această comună ca de o mie de stânjeni pe lângă malul gârlei Teleormanului ce depinde tot de această moşie există o fântână de piatră veche şi semnele unei biserici căzută în ruină foarte veche. Împrejurul căror ruine s-au văzut şi morminte cu oase omeneşti despre care se zice că ar fi fost făcută acea biserică de boierii Ştirbei la anul 1558 una mie cinci sute cindeci şi opt. Nu departe de aci, spre apus, se află un mic deal ce se numeşte „Délul vii”. Pe acest loc se găseşte felurimi de cărămizi fărâmate şi îngropate în pământ ceea ce probează că au fost satŭ în vechime fără a se şti însă nici numire ce au purtat nici data timpului în care au existat*”[13]. Bineînţeles că prin *„felurimi de cărămizi fărâmate şi îngropate în pământ”* (sic) presupunem existenţa unei curţi boiereşti, şi nu a caselor vreunui sat, care nu puteau fi construite din cărămidă, la vremea respectivă.

Pe scurt, cea dintâi atestare documentară a unei curţi boiereşti la Izvoru apare în hrisovul emis de Brâncoveanu în 1707. Din acest document reiese că aici îşi avea

[10] *Ibidem*, pp. 167, 169. În atlasul Ţării Româneşti, Bauer consemnează satul Izvoru de două ori, în Vlaşca şi în Teleorman (conform hărţilor sfârşitului de secol XVIII, judeţul Teleorman se învecina la est cu judeţul Vlaşca, graniţa fiind malul stâng al râului Teleorman, unde este amplasat satul Izvoru). Astfel, În judeţul Vlaşca Bauer notează: „*Izvoru de Sus şi Izvoru de Jos, două sate cu biserici şi case de piatră*” *(trad.)*; în judeţul Teleorman sunt consemnate „*Recea de Sus şi Izvoru de Sus, două sate cu biserici, pe Teleorman*” *(trad.)*. Avem certitudinea că în ambele cazuri este vorba de una şi aceeaşi aşezare, Izvoru, cu satele componente Izvoru de Sus şi Izvoru de Jos.

[11] Specht, *Militarische Carte der Kleinen oder oesterreichiischen und grossen Walackei, welche beide zusammen aus 394 Sectionenbestehet.*

[12] *Ibidem*, carourile 52. Specht nu consemnează două sate, Izvoru de Sus şi Izvoru de Jos ci doar unul, numit Izvoru, învecinat cu Recea, la nord şi cu Popeştii, la sud.

[13] Ministerul Cultelor şi Instrucţiunei Publice. „*Cestionariu sau Isvod de intrebările la cari se cere a se da respunsuri în privinţa vechilor aşedeminte ce se află în deosebitele commune ale României*”, fila 284. Răspuns trimis la data de 24 mai 1871 de învăţătorul Th. Arjescu, preot Izvoru de Sus, plasa Găleşeşti, jud. Argeş.

reşedinţa Radu Ştirbei la finele secolului al XVII-lea. În preajma anului 1700, când paharnicul Iordache Colfescu se căsătoreşte cu Zoiţa Ştirbei, sora lui Radu Ştirbei, moşia Izvoru, sau poate doar o parte a acesteia, trece în proprietatea familiei Colfescu. Faptul că moşia a continuat să fie locuită în decursul veacului al XVIII-lea ne este sugerat de documentele cartografice redactate în ultima parte a secolului, documente care atestă existenţa unor „case de piatră”. Din câte se pare, în această perioada domeniul a trecut printr-o împărţeală ce a condus la apariţia moşiilor Izvoru de Sus şi Izvoru de Jos[14]. La anul 1823 moşia Izvoru de Sus îi aparţinea deja lui Ioan Perticari[15], domeniul intrând în patrimoniul acestuia după căsătoria cu Zoiţa, fiica lui Tănase Colfescu[16]. În a doua parte a veacului al XIX-lea îi aflăm proprietari pe Costache şi Gheorghe Perticari[17], moşia trecând ulterior în posesia celor trei fii ai lui Gheorghe (sau Iorgu): Ioan, Dumitru şi Grigore Perticari [18]. În timpul lui Ioan Perticari, devenit general de artilerie, şi al soţiei sale Elena, născută Davila, domeniul şi conacul de la Izvoru de Sus au atins o mare strălucire, numărându-se printre locurile alese ale protipendadei româneşti.

Cu toate că în documentele redactate până la data întocmirii „chestionarului Odobescu”, nu găsim vreo descriere a domeniului de la Izvoru ori a curţii boiereşti din localitate şi nici indicii referitoare la amplasamentul acesteia, vestigiile medievale păstrate – beciurile înglobate în structura „castelului mic” şi biserica Sf. Nicolae situată în imediata vecinătate a acestora – demonstrează că vechiul ansamblu nobiliar se întindea pe amplasamentul ocupat de cele două „castele” ridicate de familia Perticari.

---

[14] Gheorghe Cronţ, *Acte judiciare din Ţara Româneasca 1775-1781*, Vol. IX: „Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris”, Institutul de Istorie „N. Iorga". Ed. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, p. 825. Semnalăm faptul că în 1780, moştenitorii paharnicului Iordache Colfescu răscumpără de la Panait lipscanul moşiile părinteşti, printre care se numărau şi Izvorul de Jos, precum şi Popeştii cu care se învecina Izvorul spre sud. În documente nu se menţionează nimic referitor la moşia Izvoru de Sus.

[15] Conform pisaniei din biserica Sfântul Nicolae, micul edificiu religios ar fi fost repictat în 1823 de Ioan Perticari, soţul Zoiţei Colfescu. Vezi Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (secolul al XIV-lea – 1848),* Bucureşti, 1994, p. 338, nota 437: *„1823: pisanie în nişa de deasupra uşii de intrare în biserică,…acoperită în parte cu tencuială, de la ultima reparaţie făcută lăcaşului; la biserica Sf. Nicolae din Izvoru de Sus.”* În pisanie apare: *„Ioan Perdicar(i) biv vel stolnic*”. Se subînţelege că Perticari nu şi-ar fi asumat sarcina de a reface fresca dacă nu ar fi fost proprietarul moşiei şi al conacului de la Izvoru de Sus. În 1831, Ioan Perticari, cu funcţia de stolnic, deţinea împreună cu Zinca Perticari părţi diferite din moşia Izvoru de Sus. Vezi Ioan C. Filitti, *Catagrafia oficială de toţi boierii Ţării Româneşti la 1829,* Bucureşti, 1929, p. 12: Ion Perdicari, stolnic, ispravnic de Vlaşca la 1829 şi 1831, deţine moşia Izvoru de Sus, locuieşte în Bucureşti, mahalaua Creţulescu, vopseaua de verde, nr. 458, căsătorit cu Zoiţa Colfescu; p. 35: stolniceasa Zinca Perticari deţine moşia Izvoru de Sus. În catagrafia din 1831 apare ca stăpânitor al moşiei „casa stolnicului Ioan Perdicaru”. Vezi şi I. Donat, I. Pătroiu şi D. Ciobotea, *Izvoare statistice privind istoria românilor, I, Catagrafia obştească a Ţării Româneşti din 1831,* Craiova, 2000, p. 161. În catagrafia din 1838 Ioan Perticari, având 30 de ani, este trecut – împreună cu doi fii – primul în lista locuitorilor din satul Izvoru de Sus. Vezi Arhivele Naţionale ale României. Fond Catagrafii, *Catagrafia judeţului Vlaşca. Plasa Izvoru. 1838,* fila 2.

[16] Paul Şt. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti.* Tipografia „Cooperativa”, Bucureşti, vol. II, 1916, p. 242: „...Casandra Bălăceanu, care în prima ei căsătorie a ţinut pe stolnicul Tănase Colfescu, mort la 1814, iar în a doua căsătorie... . Ea a avut copii şi cu primul ei bărbat.”

[17] Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de hărţi, Colecţia „Planuri de hotărnicie”, *Plan topografic al moşiei Isvoru de Sus din Districtul Argeş*, 1860.

[18] Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de hărţi, Colecţia „Planuri de hotărnicie”, *Planul moşiei Isvoru de Sus, proprietatea dl. Iorgu Perticari, în districtul Argeşului*, 1881.

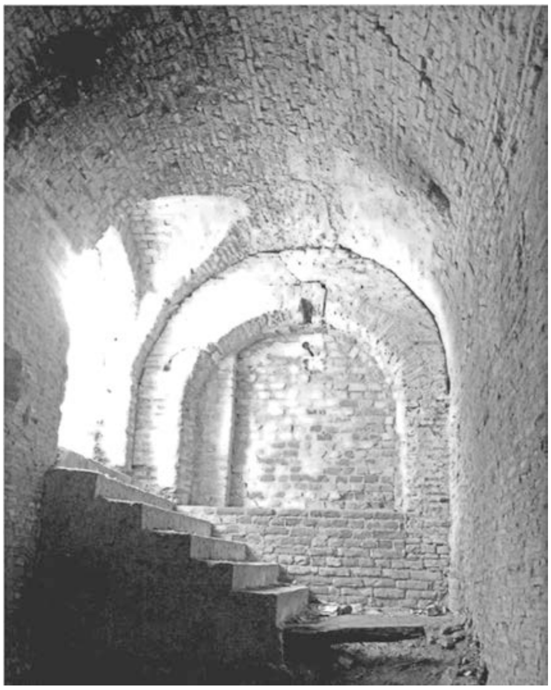

Fig. 2. Accesul în pivniţele vechii case boiereşti, înglobate în structura „castelului mic”.

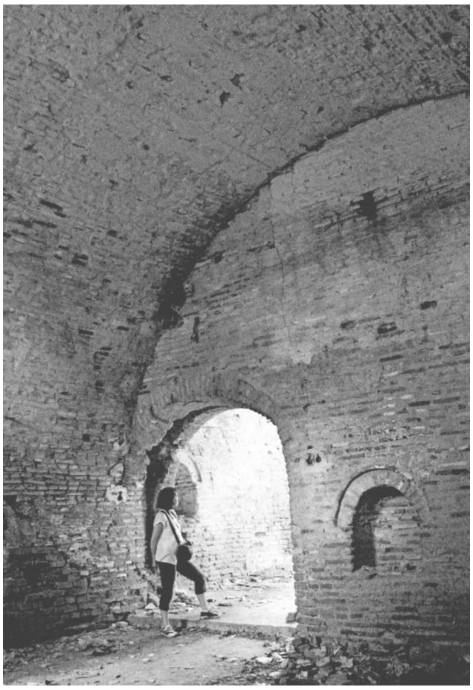

Fig. 3. Încăperea principală din beciurile vechii case boiereşti, înglobate în structura „castelului mic”.

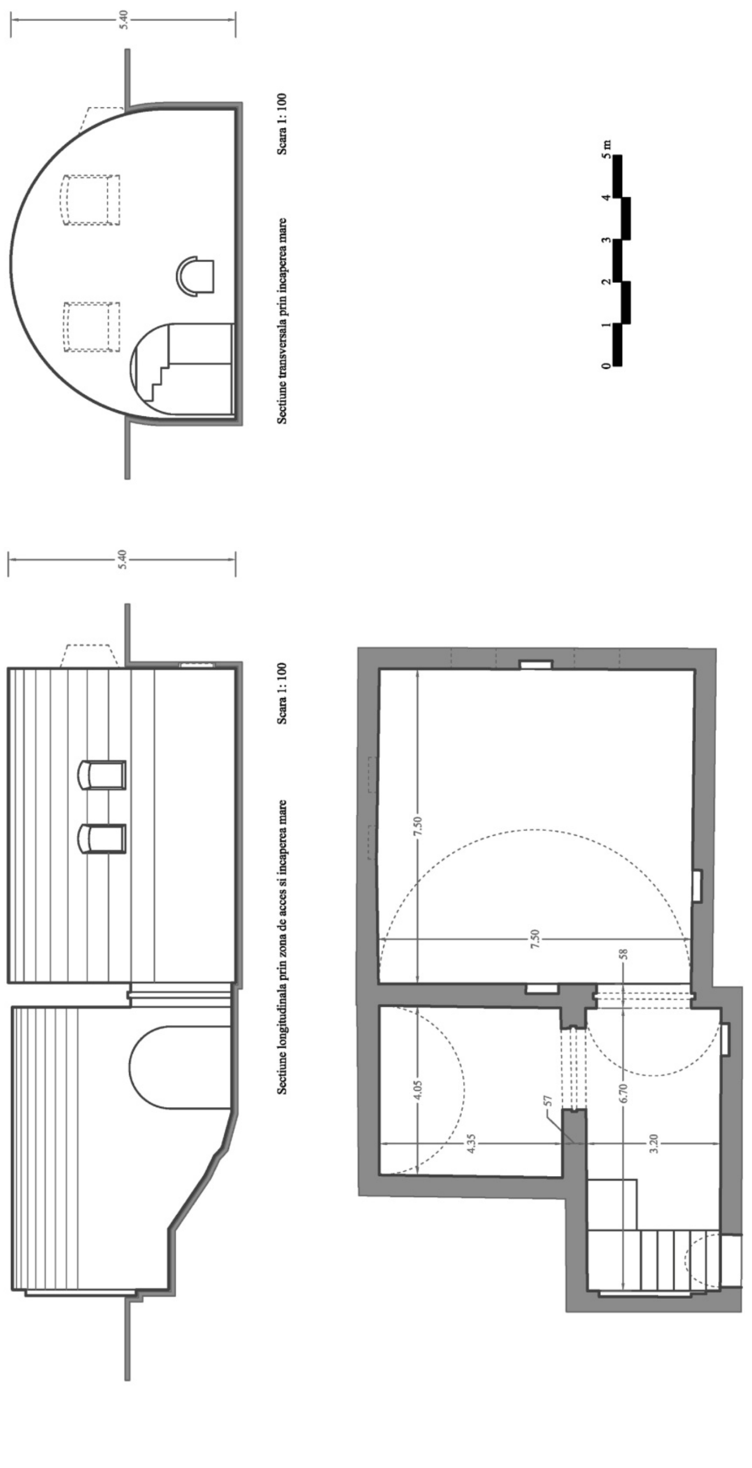

Fig. 4. Plan și secțiune prin pivnițele vechii case boierești.

Pivniţele peste care s-a clădit, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, „castelul mic” reprezintă un interesant fragment de arhitectură muntenească veche, ce merită întreaga noastră atenţie. Ele sunt compuse din trei compartimente, fiecare dintre acestea fiind acoperit cu boltă în leagăn. Zona de acces are formă alungită (7,00 m x 3,10 m), scara fiind poziţionată pe una dintre laturile scurte; nu este exclus ca, iniţial, intrarea să fi fost conformată altfel decât în prezent. Spaţiul de acces comunică direct cu celelalte două compartimente, între care nu există legătură directă.

Încăperea principală are planul de forma unui pătrat cu latura de 7,50 m; înălţimea sa atinge 5,40 m la cheia de boltă. În prezent, spaţiul în discuţie este luminat prin două goluri, situate la partea superioară a peretelui estic, care sunt, în mod evident, mai recente decât zidăria pivniţei. După toate probabilităţile, golurile iniţiale – identificate cu cele două nişe de pe latura de nord, deasupra punctului de naştere a bolţii – au fost scoase din uz în momentul reconstruirii clădirii de deasupra pivniţei, clădire care îmbracă parţial latura de nord a subsolului boltit. Al treilea compartiment este mai mic decât cel principal (măsurând 4,40 m 4,10 m); menţionăm că această încăpere a fost transformată prin construirea unui planşeu din beton armat, ce a împărţit spaţiul în două compartimente suprapuse. Analizând tipul pivniţelor, se observă ca ele pot fi înscrise în grupa monumentelor ridicate în Ţara Românească în al doilea şi al treilea sfert al secolului al XVII-lea, fiind comparabile – în ceea ce priveşte sistemul de boltire – cu beciurile caselor ridicate la Hagieşti, jud. Ialomiţa (cca 1640), Mărgineni, jud. Prahova (1646), Coţofeni, jud. Dolj (1653); din punct de vedere al dimensiunilor, al dispunerii încăperilor şi al poziţionării accesului, beciurile sunt asemănătoare cu cele ale caselor din Băjeşti, jud. Argeş (1666) şi din Piteşti (str. M. Kogălniceanu nr. 16 şi str. 1 Mai nr. 4, ambele datate după 1666[19]), cu menţiunea că, în aceste cazuri, încăperile cele mici sunt acoperite cu calotă sferică. Notăm că, spre deosebire de exemplele indicate anterior, pivniţele de la Izvoru de Sus au boltă simplă (fără arce dublouri) şi ating o înălţime mai mare (5.40 m la cheia de boltă, faţă de 3.50 m, maximum 4.80 m, ca în celelalte cazuri).

Primele date certe despre clădirile ridicate pe domeniul de la Izvoru de Sus ne sunt furnizate de consemnările preotului Th. Arjescu, cuprinse în „chestionarul Odobescu”. Aflăm, astfel, că în primăvara anului 1871 *„În curtea domnilor Perticari, proprietarii moşiei ce aparţine de această comună, există o pivniţă foarte veche despre apus, boltită, ruinată, în adâncime ca de patru stânjeni [...] clădită cu zidărie veche de cărămidă veche mică şi mare ca de piste două sute de ani.*

Iar deasupra acestei pivniţe după semnele care se văd şi astăzi au fost case mari făcute de răposatul Iordache Colfescu, strămoşul domnilor Perticari”[20]. Un alt chestionar, întocmit cinci decenii mai târziu, ne informează că, în 1921, pe locul vechilor case *„dărâmate de turci”*, deasupra pivniţelor rămase, a fost ridicată o casă de locuit[21]. Potrivit acestor date, reiese că edificarea „castelului mic” a avut loc între 1871 şi 1921.

---

[19] Cristian Moisescu, *Arhitectura epocii lui Matei Basarab*, Vol. I, Bucureşti, 2002, p. 56.

[20] Ministerul Cultelor şi Instrucţiunei Publice. „*Cestionariu sau Isvod de intrebările la cari se cere a se da respunsuri în privinţa vechilor aşedeminte ce se află în deosebitele commune ale României*”, fila 284.

[21] Arhiva I.N.P. – Fond C.M.I., dos. 2100/ 1921-1946, filele 2 şi 3. „Chestionar privitor la monumentele istorice”.

Fig. 5. „Castelul mare”. Iunie 2009. Vedere nord-est.

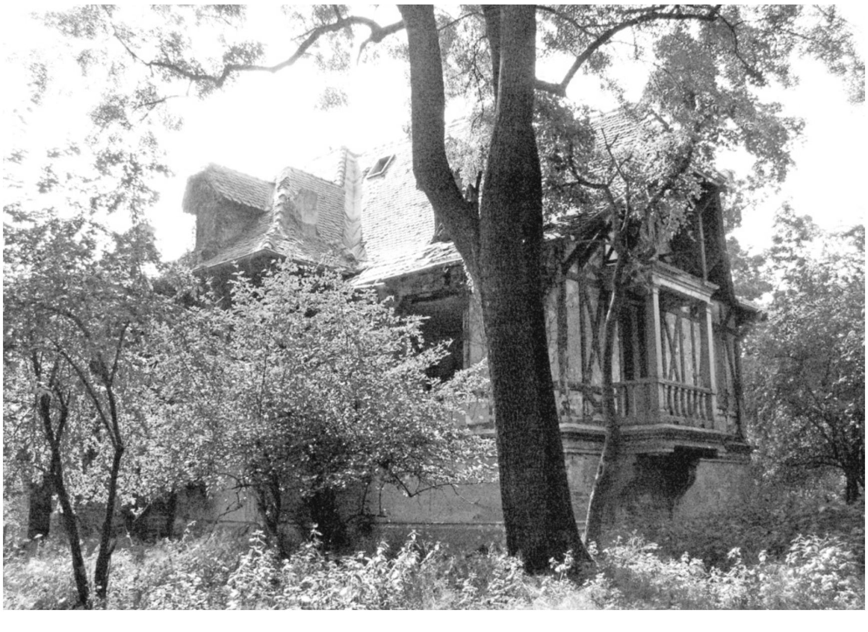

Fig. 6. „Castelul mic”. Iunie 2009. Vedere sud-est.

Construirea celor două conace poate fi plasată în timp, cu ceva mai multă exactitate, pe baza celor povestite de localnici. Sătenii născuţi în timpul primului război mondial, de exemplu, afirmau că cele două castele au fost clădite dinainte de a se naşte ei. Cei din generaţia mai vârstnică, în schimb, îşi aminteau că, la un moment dat, pe domeniu, existau „castelul mic" şi un conac de lemn – construit, probabil pe sistemul celui de la Goleşti[22] – conac care a fost distrus de un incendiu[23]. Din aceste informaţii, deducem că ridicarea conacului mic a avut loc în jurul anului 1900, foarte posibil anterior acestei date, în vreme ce conacul mare a fost executat cu puţin timp înaintea începerii Primului Război Mondial. Această ipoteză de datare este întărită de arhitectura clădirilor în discuţie, specifică ultimului deceniu al veacului al XIX-lea şi anilor care au precedat prima conflagraţie mondială.

Realizarea unui studiu morfologic complet al arhitecturii „castelelor" este împiedicată atât de lipsa datelor tehnice specifice, cât şi de starea de degradare, care nu permite efectuarea unei inspecţii vizuale amănunţite a obiectivelor. Momentan, analiza se limitează la observaţiile expuse în rândurile care urmează. După cum se poate vedea din imagini, ambele construcţii s-au aflat sub influenţa unui romantism de provenienţă germană, sugerat atât prin silueta clădirilor, îndeosebi prin şarpanta cu pantă abruptă, lucarne şi pinioane teşite, prevăzute cu goluri. Anvelopanta „castelului mic" – al cărui exterior nu pare să fi suferit modificări majore în decursul timpului – a primit un decor compus din piese din lemn, o trimitere explicită la structurile de tip *fachwerk* întrebuinţate cu precădere în arhitectura medievală din zonele nordice. Ornamentaţia inspirată de romantismul de factură germană a fost adoptat şi la conacul mare, dar într-o manieră mai reţinută. Aici, utilizarea lemnului aparent a fost restrânsă mai ales la registrul de sub cornişă, paramentul fiind tratat în spiritul unui eclectism francez cu tentă medievală. Aspectul romantic al „castelului mare" este accentuat de turnul din colţul de sud-est al edificiului. Până acum nu se ştie dacă cele două clădiri au avut autori diferiţi sau dacă au fost proiectate de acelaşi arhitect; asemănările de natură „stilistică", ne îndreptăţesc să acordăm atenţie ultimei variante.

În decursul timpului, „castelul mare" a suferit câteva modificări care i-au afectat înfăţişarea originară. Forma iniţială a edificiului ne este cunoscută, în parte, datorită unei fotografii conservate la Biblioteca Academiei Române, în fondul Perticari[24]. Imaginea nu este datată dar atât îmbrăcămintea copiilor din prim plan, cât şi cea a ţăranilor din fundal, ne indică faptul că ea fost realizată, cel târziu, în timpul Primului Război Mondial. În cazul în care fetiţa din dreapta – care pare sa aibă în jur de 7 ani – era Ioana, fiica Elenei Perticari-Davila şi a generalului Ion Perticari, născută în 1908, deducem că fotografia ar fi putut fi făcută în jurul anului 1915. După cum se constată, documentul din colecţia B.A.R. este preţios şi pentru datarea construcţiei. Notăm că în vechea listă a monumentelor din 2004 se afirma că ansamblul Perticari, mai precis conacul mare, fusese construit în 1927; potrivit imaginii amintite, însă, reiese că lucrările erau încheiate cu cel puţin un deceniu înaintea acestui an.

---

[22] Ţinând cont de faptul că familiile Golescu şi Perticari erau strâns înrudite – mama Elenei Perticari-Davila fiind Anica Racoviţă-Golescu – este posibil ca familia Perticari să fi luat modelul casei boiereşti de la Goleşti, pentru propriul lor conac.

[23] „Castelul mare" pare să fi fost ridicat în locul clădirii distruse de incendiu.

[24] Biblioteca Academiei Române, Colecţia Stampe, *Fond Perticari*. Vezi Figura 7.

Fig. 7. „Castelul mare”. Vedere nord-est. Înc. sec. XX.

Revenind la documentele care ne informează asupra evoluţiei monumentului trebuie menţionată şi o altă imagine, publicată în ziarul „Flacăra” în vara anului 1978[25]. Comparând fotografia de acum trei decenii, cu cea de la începutul secolului al XX-lea şi cu starea actuală, constatăm că, în decurs de aproximativ un veac, s-au produs următoarele transformări vizibile: reducerea înălţimii registrului superior – tratat pe modelul sistemului *fachwerk* – al turnului din colţul de sud-est al clădirii; modificarea acoperişului originar prin coborârea înălţimii, schimbarea pantei şi înlocuirea materialului învelitorii[26]; remodelarea colţului de nord-est, în care se conturează un al doilea turn (care închide casa scării principale) rezultat, după câte se vede, în urma modificării acoperişului; dispariţia balcoanelor din lemn de pe faţada estică; modificarea accesului principal prin închiderea terasei de la intrare; acoperirea paramentului originar cu un strat de tencuială din mortar de ciment; dispariţia totală sau parţială a decoraţiei şi a reliefurilor faţadei; modificarea majoră a siluetei iniţiale, cauzată de transformările menţionate mai sus.

[25] Cotidianul Flacăra, 31 august 1978, *Izvoru, oraşul fără acte*. Vezi Figura 8.
[26] Învelitoarea originară nu pare să fi fost executată din materiale ceramice; este posibil ca iniţial să fi fost aplicată o învelitoare din ardezie sau din şiţă.

Fig. 8. „Castelul mare”. Vedere est. Cca 1978.

Fig. 9. „Castelul mare”. Vedere est. Iunie 2009.

Din câte se ştie, clădirea a cunoscut intervenţii importante după cutremurele din 1940 şi 1977. Astfel, dintr-o scrisoare a Elenei Perticari, aflăm că seismul din noiembrie 1940 a afectat destul de sever structura turnului, care era cât pe ce să se prăbuşească, şi a cărui zidărie s-a consolidat prin introducerea unei centuri din beton armat[27]. Este posibil ca repararea turnului, soldată cu coborârea cornişei, să fi impus transformarea acoperişului. În orice caz, Elena Perticari nu pomeneşte nimic despre o eventuală transformare a învelitorii; de asemenea, proprietara nu menţionează nici existenţa celui de-al doilea turn. În consecinţă, s-ar putea ca aceste intervenţii să fi fost făcute după terminarea războiului, atunci când domeniul era deja în posesia statului[28].

În anul 1948, Elena Perticari a fost alungată de pe domeniul de la Izvoru de Sus iar conacele au fost naţionalizate. De la momentul rechiziţionării, până la finele anilor '70, aici au fiinţat diferite instituţii cu caracter social sau educativ. Bănuim că în această perioadă, din motive de securitate, s-a renunţat la balcoanele din lemn, de pe faţada de est. După seismul din martie 1977, care a condus doar la deteriorarea planşeelor – s-a considerat că edificiul nu mai prezintă siguranţă şi a fost abandonat. Sătenii povestesc că, după cutremur, unul dintre moştenitorii Elenei Perticari – cetăţean francez, ocupând o poziţie importantă în ţara de adopţie – a trimis o sumă considerabilă de bani pentru restaurarea conacelor[29]. Nu am găsit deocamdată dovezi care să certifice veridicitatea celor afirmate de localnici: primirea unui fond consistent şi, eventual, utilizarea acestuia la efectuarea unor reparaţii radicale.

Cu toate că prezentul studiu este dedicat „castelelor" din Izvoru de Sus, ne simţim datori să amintim şi celelalte două monumente de pe domeniu, ambele de o valoare incontestabilă: biserica Sfântul Nicolae[30], şi parcul conacului Perticari. Micul monument religios, situat în imediata vecinătate a „castelelor", a fost construit, cu certitudine, ca paraclis al curţii boiereşti. De fapt, majoritatea datelor privitoare la satul Izvoru de Sus culese până în prezent, se referă la acest edificiu şi mai puţin la „castele" sau la moşie. Multe dintre aceste informaţii se datorează Elenei Perticari Davila, cea care, între 1935 şi 1944, s-a ocupat îndeaproape de restaurarea monumentului. Conform unui raport redactat de Vasile Moisescu[31], rezultă că procedurile de clasare a bisericii din Izvoru de Sus, s-au desfăşurat între 1937 şi 1939[32].

---

[27] Arhiva I.N.P. – Fond C.M.I., dos. 2100/ 1921-1946, fila 114. Scrisoare adresată de Elena Perticari-Davila lui Nicolae Iorga: *„Avem aci lucrători angajaţi pricepuţi care au înţepenit şi reparat casa mare a Doamnei Ioana Souzo. S-au solidificat turnul care se credea că trebuie dărâmat, cu centură de beton armat astfel încât rămâne intact."* (n.a.: Ioana Şuţu este fiica Elenei Perticari Davila).

[28] Între 1947 şi 1977 în conacul mare au funcţionat diverse instituţii cu caracter social; după cutremurul din 1977 clădirea a fost părăsită.

[29] Din câte se pare, donatorul nu s-a limitat la trimiterea banilor ci a reuşit, la începutul anilor `80, să obţină aprobarea de a veni în vizită, să vadă starea domeniului care aparţinuse, cândva, familiei sale. Încercând să justifice, într-un fel, cheltuirea sumei primite (trimise), autorităţile locale ar fi făcut reparaţii de suprafaţă, tencuind exteriorul conacului mare cu mortar de ciment şi căptuşind pereţii, la interior, cu plasă sudată.

[30] Pentru mai multe informaţii despre biserica Sfântul Nicolae din Izvoru de Sus vezi Constantin Bogdan Stanciu, *Key aspects of dating „Saint Nicholas church" located in Upper Izvoru village, Argeş county*, în „Caietele ARA" 4, 2013, pp. 153-162.

[31] Vasile Moisescu, arhitect, a lucrat la Comisia Monumentelor Istorice în cadrul Ministerului Cultelor şi Artelor.

[32] Arhiva I.N.P. – Fond C.M.I., dos. 2100/ 1921-1946, fila 5. Într-o notă redactată în anul 1938, într-un raport despre biserica Sf. Nicolae din Izvoru de Sus, Vasile Moisescu afirma: *„Sunt de părere ca biserica din Izvoru de Sus, să fie clasată în categoria a III-a*".

Fig. 10. „Castelul mare” în 2013. Imagine preluată de pe site-ul
http://www.vinland.ro/calator-in-tara-mea/monumente-uitate2-conacul-perticari-izvoru-arges/

Fig. 11. „Castelul mic” în 2013. Imagine preluată de pe site-ul
http://www.vinland.ro/calator-in-tara-mea/ monumente-uitate2-conacul-perticari-izvoru-arges/

Din corespondenţa purtată de Elena Perticari, primarul comunei Izvoru şi preotul paroh M. Crânguş, pe de o parte, cu Ministerul Cultelor şi Artelor, pe de altă parte, deducem că, în vara anului 1939, biserica Sfântul Nicolae era deja clasată ca monument istoric[33]. În momentul de faţă, edificiul are statut de monument istoric de importanţă naţională[34].

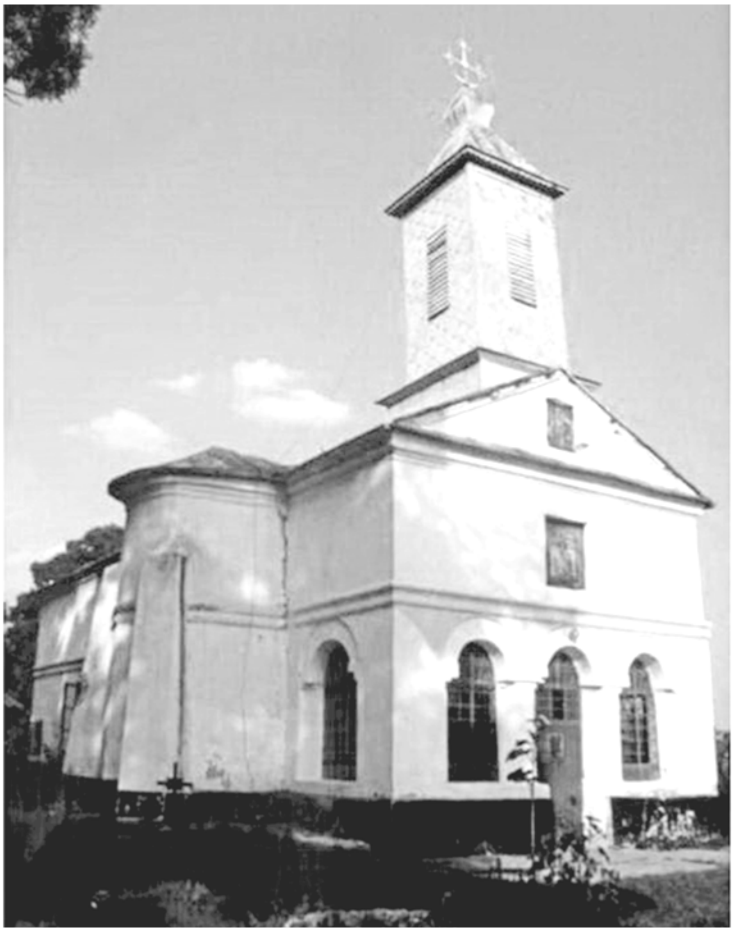

Fig. 12. Biserica „Sfântul Nicolae" din Izvoru de Sus. Vedere nord-vest. Iunie 2009.

Clădirea funcţionează ca biserică de parohie de mai bine de o sută de ani; presupunem, însă, că iniţial a jucat rolul de paraclis al curţii boiereşti de pe moşie. Monumentul se încadrează în categoria edificiilor religioase construite în Ţara

[33] *Ibidem*, fila 35. În adresa înregistrată la registratura generală a Ministerul Cultelor şi Artelor, sub nr. 028936/ 23 iun 1939, apare prima oară menţiunea că biserica este clasată monument istoric.
[34] Vezi Lista Monumentelor Istorice din 2010, judeţul Argeş, poziţia 591.

Românească, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi prima parte a celui următor. Unele dintre izvoarele pe care le deţinem, cum ar fi inscripţia de pe Sfânta Masă şi pisania, repictată în 1823[35], ne semnalează că ea ar data din prima jumătate a veacului al XVIII-lea; pe de altă parte, din unele scrisori ale Elenei Perticari către Nicolae Iorga, aflăm că ridicarea edificiului ar putea fi plasată cu două, trei decenii înaintea anului 1700[36].

Un alt obiectiv interesant situat în Izvoru de Sus este fostul parc al domeniului, amenajat în jurul celor două „castele" la începutul secolului al XX-lea de celebrul arhitect peisagist Redont[37]. Parcul, a fost introdus în lista monumentelor în anul 2004. Operaţiunile de clasare a obiectivului au avut loc în anii '90, fişa de inventariere fiind predată Direcţia Monumentelor Ansamblurilor şi Siturilor Istorice în vara anului 1994[38].

Suprafaţa destinată parcului Perticari-Davila măsura aproximativ 10 ha. Spre vest, în spatele „castelelor", la mică distanţă de acestea, terenul prezintă o pantă descendentă cu o diferenţă de nivel de cca 10 metri. Pe terasa de jos, proprietarii amenajaseră un iaz de cca 8000 mp. Sătenii vârstnici îşi aminteau că iazul, care mai există şi astăzi, a fost realizat prin captarea a două izvoare. La un moment dat, pe marginea apei a fost construit un ponton din lemn care, cu timpul s-a deteriorat şi, în cele din urmă, a fost distrus. Parcul de pe domeniul de la Izvoru de Sus, asemeni conacelor de aici, a fost lăsat în paragină, cu vegetaţie neîngrijită care ascunde traseul vechilor alei.

Domeniul de la Izvoru de Sus se ruinează pe zi ce trece, fără ca cineva să dorească să împiedice acest lucru. Acum parcul este parcă prea bătrân, iazul este tulbure şi nicio barcă nu mai soseşte la pontonul dispărut demult; aleile năpădite de vegetaţia crescută la întâmplare abia mai arată drumul către „castele", în fapt doar umbre ce suspină pentru a ne anunţa că în scurtă vreme nu va mai sta piatră pe piatră! Conacul de la Izvoru de Sus a mai fost martorul distrugerii. În trecut, însă, locul a fost patronat de Elena şi Ioan Perticari, oameni cu un suflet deosebit, care au ridicat moşia

[35] Constantin Bălan, *Op. cit.*, p. 338, notele 436, 437.

[36] Arhiva I.N.P. – Fond C.M.I., dos. 2100/ 1921-1946, fila 35. În adresa înregistrată la registratura generala a Min. Cultelor şi Artelor, sub nr. 028936 / 23 iunie 1939, adresă trimisă de Elena G-ral Perticari Davila lui Nicolae Iorga se afirma: *„…sfintei biserici din parohia Isvorul de Sus – Argeş, clasată monument istoric şi zidită în 1680…"*. Fila 36: în scrisoarea din 21 iulie 1939 adresată de Elena Perticari lui Nicolae Iorga, se spune: *„Tot eu aveam dreptate: biserica trebuie de fu clădită pe la 1660, de oare ce s-au găsit dovezi că a doua pictură a fost efectuată în 1702 – deci prima pe la 1680 – o fi pus şi câţiva ani ca să se redice edificiul cuvenit.*" Se face referire la inspecţiile efectuate de arhitectul Horia Teodoru şi de pictorul I. Mihai în perioada 1937-1939.

[37] La filiala judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale ale statului se conservă proiectul executat în 1903 de peisagistul Edouard Redont pentru amenajarea parcului de la Izvoru de Sus. Vezi Arhivele Naţionale – Direcţia Judeţeană Argeş, Fond familial Perticari-Davila, pachet V/28.

[38] Valeriu Alexiu, *Parcuri şi grădini naturale cu valoare istorică din Muscel*, în „Ecos magazin" nr. 17, 2005, p. 103, la adresa: http://www.ecos-magazine.com/uploads/1/2/2/0/122036/parcuri_si_gradini_naturale_cu_valoare_istorica_din_muscel_de_v._alexiu.pdf, accesat la data de 4 ianuarie 2015. Conform autorului, în data de 18 iulie 1994, DMASI a primit fişe de inventariere pentru un număr important de parcuri şi grădini din judeţul Argeş, precum Grădina publică a oraşului Câmpulung Muscel, Parcul Ştefănescu Câmpulung Muscel, Parcul Golescu Câmpulung Muscel, Parcul Kretzulescu Câmpulung Muscel, Parcul schitului Dragoslavele, Parcul conacului Perticari Davila – Izvoru.

din ruină, contribuind totodată (şi necondiţionat) la ridicare celor stabiliţi pe proprietatea lor. Ar mai putea renaşte ansamblul de la Izvoru de Sus, din nou, din propria-i cenuşă? Cine să contribuie, însă, la această nouă operaţiune de salvare? Legal, vorbind, atât deţinătorul său, cât şi statul român, au obligaţia să conserve şi să restaureze monumentele din Izvoru de Sus, a căror valoare, deopotrivă istorică şi artistică, nu trebuie pierdută, fiind un bun al nostru, al tuturor.

ANEXĂ

Extras din Lista Monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R., 1955

Nr. Crt.	Raionul	Localitatea		Denumirea monumentului
		Satul / Comuna	Strada nr. / Satul	
1943	Costeşti	Izvoru	Izvoru de sus	Biserica Sf. Nicolae

Extras din Lista Monumentelor Istorice întocmită de D.M.A.S.I. în 1992, Judeţul Argeş

Cod LMI 1992	Localitate	Adresă	Denumirea monumentului/descriere
03B316	Sat IZVORU	Izvoru de Sus	BISERICA SF. NICOLAE, 1701, PICTATĂ 1829
03B317	Comuna IZVORU	Izvoru de Sus	CONACUL PERTICARI-DAVILA, 1924-1927

Extras din Lista Monumentelor Istorice, 2004, Judeţul Argeş

Nr. crt.	Cod LMI 2004	Denumire	Adresă	Datare
585	AG-II-m-A-13708	Biserica „Sf. Nicolae”	sat IZVORU; comuna IZVORU	1701
586	AG-II-a-B-13709	Ansamblul conacului Perticari-Davila	sat IZVORU; comuna IZVORU	1927
587	AG-II-m-B-13709.01	Conac	sat IZVORU; comuna IZVORU	1927
588	AG-II-m-B-13709.02	Casă	sat IZVORU; comuna IZVORU	sec. XVII
589	AG-II-m-B-13709.03	Parc	sat IZVORU; comuna IZVORU	sec. XIX

Extras din Lista Monumentelor Istorice, 2010, Judeţul Argeş

Nr. crt.	Cod LMI 2004	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
587	AG-II-a-B-13709	Ansamblul conacului Perticari-Davila	sat IZVORU; comuna IZVORU	156, în fostul sat Izvoru de Sus	sec. XVII-XX
588	AG-II-m-B-13709.01	Conacul mare	sat IZVORU; comuna IZVORU	156, în fostul sat Izvoru de Sus	ante 1919
589	AG-II-m-B-13709.02	Conacul mic	sat IZVORU; comuna IZVORU	156, în fostul sat Izvoru de Sus	sec. XVII, ref. ante 1919
590	AG-II-m-B-13709.03	Parc	sat IZVORU; comuna IZVORU	156, în fostul sat Izvoru de Sus	sec. XIX
591	AG-II-m-A-13708	Biserica „Sf. Nicolae”	sat IZVORU; comuna IZVORU	157, în fostul sat Izvoru de Sus	1701

THE MANSIONS FROM IZVORU DE SUS, ARGEŞ COUNTY

Abstract

The two mansions of Izvoru de Sus village, known as the „big castle” and the „small castle”, are parts of the former manor that is likely to have been established in mid-17th century. The domain of Izvoru was initially owned by Ştirbei family, who founded „Saint Nicholas” Church, as the manor chapel that subsequently became the worship place of the whole village. Close to the church, the boyars built a house too, the cellars of which still can be seen today under the „small castle”. In the 19th century, the property passed into the possession of Perticari family who set up the „big castle” and restored the old house which became the „small castle”.

Nowadays, the „castles” of Izvoru de Sus have been falling in ruins with every passing day and nobody can or wants to deter this process. Some parts therefore, like the floors of the „big castle”, are widely destroyed. The spirit shading both mansions have been undergoing since 1947 is enhanced by the physical deterioration started many years ago. The present-day situation of these buildings is not only the consequence of the 1977 earthquake. On the contrary, de-allocation, lack of maintenance, and robbery are the crucial causes of the deplorable state of these heritage sites.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

ŞTEFAN BELLU, PROTAGONIST AL VIEŢII POLITICE ŞI ECONOMICE DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA ULTIMELOR DOMNII FANARIOTE

TEODOR DINA*

Ascendenţii acestui personaj istoric, care timp de şase decenii a stăpânit moşii în satele noastre (Piscani, Negreni, Dârmăneşti şi Valea Nandrii) de la care ne-au rămas şi două toponimice cu rezonanţă istorică; ,,*Podul Belului*” şi ,,*Linia Belului*”, îşi au originea în Macedonia secolului al XVIII-lea. Cel mai vechi strămoş a acestei familii pare a fi fost George Bellu, care a avut doi băieţi; Ion Bellu, decedat fără urmaşi, şi Dumitru Bellu.

Dumitru Bellu (căsătorit cu Despa) a avut, la rândul său, o fată şi trei băieţi; Gheorghe, Ştefan şi Costache. Primul care a venit oficial în Ţara Românească a fost Costache Bellu (1772-1838) care, în calitatea sa de bancher, l-a însoţit pe domnitorul Ioan George Caragea la venirea sa în Bucureşti în iarna anului 1812. Se spune că a stat puţin în Bucureşti, doar până la recuperarea sumelor investite în domnia lui Caragea vodă, după care a plecat la Viena, unde a şi murit fără urmaşi[1]. Pentru unele servicii aduse Imperiului Habzburgic, Costache Bellu a fost investit de către împăratul Francisc I (1817) cu titlul de baron.

Ştefan Bellu, al doilea fiu al lui Dumitru Bellu, s-a născut în oraşul Pella (Macedonia) la 9 martie 1767. A fost adus în Ţara Românească în jurul anului 1780, de către unchiul său Zicho (Zehno, Zihleanu) fostul egumen al mânăstirii Colţea[2].

S-a căsătorit la Craiova, la 9 noiembrie 1785, cu Elena, născută Bălăcescu, cu care a avut zece copii (eu am numai şapte !) din care au trăit numai şase; trei băieţi şi trei fete.

La începutul deceniului al doilea al secolului XIX, odată cu investirea lui Ioan George Caragea ca domnitor al Ţării Româneşti (1812-1818) Ştefan Bellu revine în

---

* Piscani, judeţul Argeş.

[1] Pentru a obţine tronul Ţării Româneşti, domnitorul Ioan George Caragea a plătit visteriei otomane fabuloasa sumă de 8.000 de pungi cu aur (4 milioane lei aur) conf. Constantin Gane – Trecute vieţi de doamne şi domniţe, Bucureşti, 1972, vol. II, p. 426

[2] Lecca Octav George – Familiile boiereşti române, Bucureşti, 1899, p. 351. Băieţii lui Ştefan Bellu au fost; Constantin (1787-1851), Dumitru (1790-1863) şi Alexandru (1796-1853) ultimul căsătorit cu Irina, fiica Zincăi Paleologu şi a banului Barbu Văcărescu.

Fetele lui Ştefan Bellu au fost: Maria, căsătorită cu comisul Gheorghe Drugănescu, Catinca, căsătorită cu Dinu Olărescu, Luxandra, Zoiţica şi Elena, ultima căsătorită cu Iordache Pădureanu.

București și intră în slujba noului domnitor (Caragea) care îl ridică, inițial, în treapta de clucer (în 1812) mai apoi în cea de mare vistier și mare logofăt al Dreptății.

Stabilit în capitala Țării Românești și fiind *,,în slujba domniei"*, beneficiar al unor importante funcții administrative, aducătoare de venituri, Ștefan Bellu, ca și alți boieri fanarioți ai timpului său, cumpără domenii funciare în mai multe județe ale țării.

Primul domeniu, în afara capitalei, pare a fi fost cel de la Urlați-Prahova, unde construiește conac și dependințe gospodărești rămase în ființă până în zilele noastre[3].

Un alt domeniu important, cumpărat de Ștefan Bellu, a fost cel de la Gostinu (azi Goștinari-Giurgiu) unde, asemenea, construiește conac și dependințe gospodărești, locație considerată *,,prima curte boierească din Muntenia a familiei Bellu"*[4].

Tot aici construiește (în 1818) un impozant monument de cult, creștin ortodox, deteriorat, din păcate, de trecerea timpului dar și de nepăsarea celor însărcinați cu păstrarea lui.

Ultimii ani ai domniei lui Caragea Vodă (1816-1818) au fost cei mai prolifici pentru boierul Ștefan Bellu, a fost anii în care a achiziționat cele mai multe moșii, inclusiv în satele noastre; Piscani (peste 80 % din proprietățile moșnenilor locali) Negreni, Tămășești și Valea Nandrii (comuna Dârmănești-Argeș).

Intermedierea acestor cumpărături a fost făcută de către diverși interpuși, cel mai de seamă fiind Mihai Popescu din Pitești, investit de către marele boier cu titlul de vistier al doilea[5].

Un altul, Ion Socolescu din Pitești, cunoscut documentar sub numele de *,,medelnicerul Ioniță*" a cumpărat încă din 1805 proprietăți în Tămășești (Dârmănești) pe care, la 11 iulie 1816 le-a *,,hărăzit"* toate vistierului Ștefan Bellu *,,pentru multele faceri de bine ce am cunoscut de la dumnealui până acum și pentru cele ce le voi cunoaște de acum înainte…"*[6].

La Piscani, în calitate de *,,cumpărător"* al unei părți înseninate din moșia satului (proprietatea moșnenilor locali) îl găsim pe Ștefan Bellu, pentru prima dată, la 16 martie 1816.

Un an mai târziu, la 6 februarie 1817, stareța Zosima de la schitul Valea Mare-Podgoria, beneficiară a unor proprietăți în Piscani ce constituiau averea bisericii din acest sat, devenită metoh al schitului, face schimb de moșii cu marele vistier Ștefan Bellu;

,,Adică îi dă dumnealui acea sforicică de moșie, dania bisericii de acolo (din Piscani, n.ns.) *ce-i metoh la numitul schit, pentru șapte pogoane de vie* (pe Valea

---

[3] Conacul Bellu de la Urlați-Prahova se află într-o pădurice, la marginea orașului, într-o poieniță mascată de arbori seculari. Singura rămasă peste timp este ,,*clădirea mică a fostului conac, o casă albă cu stâlpi de lemn negru*" în care funcționează ,,*Muzeul Memorial Alexandru Bellu*", conf. Gabriela Nicolau – Domeniu Bellu de la Urlați-Prahova, în Magazin istoric, nr. 11/2001, p. 53.

[4] Mihai Mușcoiu, protosinghel – Mânăstirea Comana, istorie, legendă, spiritualitate, Editura Episcopiei Giurgiu, 2012, p. 8-10, pentru Schitul ,,*Barbu Bellu*" de la Goștinari, metoh al acesteia.

[5] Vistierul Mihai Popescu a cumpărat și pentru el moșie în Piscani de la moșnenii locali. În 1835 a construit moară pe Râul Târgului și han-cârciumă la ,,*Drumul Poștei*" (actualul D.N. 73). Supusă legii agrare din 1864, o parte din moșia sa a fost împărțită foștilor clăcași piscăneni, restul proprietății fiind vândută de către urmași boierului muscelean Costache Crassan.

[6] Arhivele Naționale București (A,N.B.) manuscris nr. 683, fila 109. Boierul Ion Socolescu din Pitești, proprietar în Furnicoși-Muscel, a fost ctitorul bisericii și culei din acest sat, conf. Maria și Alexandru Mulțescu – Culele din Argeș și Muscel, în „Argesis", XIII, Muzeul Pitești, 2004, p. 291-295.

Izvoranilor, n.ns.) *cu pământul lor și cu ogrăzile de pruni și cu vasele trebuincioase, cum și un han la drumul cel mare al Bucureștilor, în dreptul satului Prundu, cu două odăi, cu băcănie, cu pivniță de zid și cuptor cu magazia lui, precum și o ogragă cu 500 de pruni roditori…”*[7].

Vistierul Ştefan Bellu, partenerul schimbului de moșii, se angaja să scoată moşia din custodia moşnenilor locali cu cheltuiala lui, să repare chiliile schitului, mijlocind pe lângă domnitorul Caragea obținerea unui „*hrisov gospod*” (decret, n.ns) pentru șapte scuteli ale schitului, ca; vinărit, pogonărit, goştinărit etc.

Asemenea, se angaja (atât pentru el, cât și pentru urmași) să întrețină biserica din Piscani (pe care o deposedase de moșie) și pe preoții slujitori ai acesteia, iar dacă *„din întâmplarea vremilor se va dărâma*” să fie obligat să o reconstruiască pe cheltuială proprie.

Pentru a liniști spiritele și a-și atrage simpatia locuitorilor din Negreni, Ștefan Bellu încheie (în 1818) lucrările de construcție la biserica „*Sf. Voievozi*” din acest sat, începute încă din 1798 de către Anghel Polcovnicul și Hagi Țenea[8].

Lucrări de reconstrucție, consolidare și împrejmuire a căminului încearcă Ștefan Bellu și la biserica „*Sf. Nicolae*” din Piscani, dar este întâmpinat cu ostilitate de către moşnenii locali, rude cu ctitorul acesteia, Constantin Potoceanu. Chiar din acest an, 1817, când are loc schimbul de moșii între schitul Valea Mare-Podgoria și Ștefan Bellu, rudele fostului boier ctitor deschid un lung proces de paternitate la averea bisericii, soluționat, din păcate, zece ani mai târziu în favoarea marelui vistier. Tot în 1817, în penultimul an al domniei lui Caragea vodă, vistierul Ștefan Bellu devine proprietar și în localitatea Stolnici (județul istoric Argeş) la Tătărăștii de Sus, unde se aflau curțile lui Hrizea Bălăceanu, descendent dintr-o ramură mai puțin importantă a Bălăcenilor. Se spune că după decesul acestuia, soția (a doua) Zoica, rămasă *„singură stăpânitoare”* a domeniului, a devenit victima farmecelor lui Ștefan Bellu, căruia i-a donat curțile de la Stolnici împreună cu întregul domeniu funciar de care dispunea. Deoarece vistierul era căsătorit cu Elena Bălăcescu, de care nu vroia să se despartă, „*Cucoana Zoițica*” de amărăciune, s-a călugărit luând numele monahal de Maica Zosima[9]. În anul 1818 a cumpărat în București casele vistierului Ion Moscu, foste ale poetului Enăchiță Văcărescu, cumpărate de acesta de la „*Domnița Văcărescu*”, prin 1810, cu suma de 101.000 lei[10].

Din păcate, noul proprietar, Ștefan Bellu, nu s-a bucurat prea mult de frumoasa locuință a Văcărescului de pe Podul Mogoşoaei (azi Calea Victoriei). În primăvara anului 1821, de teama revoluției, împreună cu cei mai mulți boieri mari ai capitalei a părăsit Bucureștiul, plecând la Brașov, lăsând om de încredere peste toate averile sale pe vistierului Mihai Popescu din Pitești.

Tudor Vladimirescu, în „*Cererile norodului românesc*” formulate în prima jumătate a lunii februarie 1821, făcea următoarea remarcă la persoana lui Ștefan Bellu:

„Dumnealui biv vel logofătul Ștefan Bellu, care fără a face vreun bine sau folos țării, ci numai pentru vânzare de țară ce a făcut și din om prost s-a înălțat la

---

[7] Ibidem, fila 92-94, apud. Teodior Dina – Condica de moşii Ştefan Bellu, Piteşti, 2013, p. 31-33.
[8] Teodor Dina – Biserica „*Sf. Voievozi*” din Negreni (comuna Dârmăneşti) Argeş, Piteşti, 2005.
[9] Constantin Obedeanu – Aga Constantin Bălăceanu şi politica Țării Româneşti, Bucureşti, 1904, p. 183.
[10] George Potra – Din Bucureştiul de ieri, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1990, p. 174.

această treaptă, precum și toată țara a prădat fără milostivire cu vicleniile sale. Ba încă și moșiile ticăloșilor pământeni cu silnicie le-a luat, ca să fie pildă și altora asemenea dumisale, să se dea judecății, să se cerceteze ce a avut până a nu intra în trebile visteriei și cele ce are acum, de unde le-a făcut, și ce va prisosi peste ceea ce a avut să se ia în folosul țării, luându-i-se și cinul boieriei (funcția, dregătoria, n.ns.) *ce-i fără de orânduială câștig*”[11].

Odată cu pătrunderea oștilor otomane în București (17 mai 1821) casa lui Ștefan Bellu a fost ocupată de însuși Chehaia bei (pașa de Silistra) comandantul șef al acestora.

În această casă cu etaj, construită cu mult simț artistic de fostul său proprietar, poetul Enăchiță Văcărescu, acum în stăpânirea efemeră a lui Chihaia bei, a fost ucis mișelește bimbașa Sava, comandantul garnizoanei București, cel care nu îngăduise nici lui Tudor Vladimirescu să intre cu oștile în capitală.

După înăbușirea revoluției și plecarea turcilor din București, boierii emigrați peste hotare au revenit la casele lor. Printre aceștia se afla și marele logofăt Ștefan Bellu.

La întoarcerea în țară, fostul mare divanit al domniilor lui Caragea vodă și Alexandru Șuțu, a constatat că o mare parte din bunurile lăsate au fost jefuite, mai ales în casa din București, unde fusese cartiruit Gingiis Efendi Chjihaia bei cu statul său major.

Mobilele, vasele și hainele ce nu putuseră să le încarce în chervane, în graba plecării la Brașov, erau acum dispărute, iar cele care, din întâmplare, le-au mai găsit erau uzate și deteriorate. Depozitul de vinuri din pivniță, la care boierul ținea atât de mult, dispăruse, ba chiar nu-i ajunsese lui Chihaia bei și ofițerilor săi pentru petrecerile făcute în marea sală de oaspeți.

Și cum nici o nenorocire nu vine niciodată singură, după toate aceste pagube materiale, inerente unor astfel de împrejurări, în familia logofătului Ștefan Bellu a urmat o serie de probleme care i-au grăbit sfârșitul.

În aprilie 1826 i-a decedat soția, Tot în acest an i-a decedat și fiica, Elencuța, și ginerele, Iordache Pădurean, *„nu înainte de a-i risipi averea în chefuri și jocuri de cărți și femei, iar pe nevastă-sa a umplut-o de boală lumească, din care cauză s-au și despărțit.*

Logofătul Bellu fiind foarte mâhnit de această nefericită întâmplare, fiindcă fata nu l-a ascultat și l-a luat peste voia lui pe Iordache, n-a vrut să-i mai dea altă zestre ca să se recăsătorescă și poate, și din cauza bolii s-a otrăvit, la 22 octombrie 1826, fiind înmormântată la biserica Colțea din București”[12].

Steaua fostului mare demnitar începuse să pălească încă din 1821, când împreună cu arnăuții lui Ipsilanty, uneltise împotriva turcilor. Mai apoi, necazurile întâmplate în familie ca și dizgrația domnitorului Grigore Ghica IV, împotriva căruia făcuse imprudența să se ridice, l-au îmbolnăvit de inimă și i-au grăbit sfârșitul. A decedat la 6 mai 1833 și a fost înmormântat la mânăstirea Radu Vodă din București[13].

---

[11] Dan Berindei – Către tot norodul românesc, în Magazin istoric, nr. 8/1977, p. 11-14.
[12] George Potra – Din Bucureștiul de altădată, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 287.
[13] Lecca Octav George – Familiile boierești române, București, 1899, p. 351.

Proprietățile din Bucureşti ale fostului mare vistier și logofăt al Dreptății, au rămas în stăpânirea fiului său Dumitru, iar cele rurale, din Prahova, Vlașca, Ilfov și Muscel (inclusiv cele de la Piscani) au rămas în stăpânirea celui de-al treilea fiu, Alexandru[14].

Alexandru Bellu (1796-1853) cel de-al treilea fiu al lui Ștefan Bellu, a fost căsătorit cu Irina, fiica marelui ban Barbu Văcărescu cu care a avut patru copii; Ștefan (n. 1824), Barbu (n. 1825), Constantin (n. 1826) și George, născut în 1828.

A ocupat și el funcții importante în aparatul de stat, fără însă a ajunge la nivelul tatălui său, condițiile fiind acum deosebite de cele în care a trăit acesta, în anturajul ultimilor domni fanarioți; Ioan George Caragea și Alexandru Șuțu. A acordat o atenție deosebită imobilelor de la Goştinari (Giurgiu) și de la Urlați (Prahova) precum și domeniilor funciare din județul Muscel.

La 3 aprilie 1841 se adresa *„Departamentului Dreptății”* cerându-i să *„orânduiască”* pe inginerul hotarnic Alexandru Paladi pentru a-I alege părțile de moșie ce le are în acest județ *„fiindcă voiesc* – citez din document – *a-mi alege prin hotărnicie și plan ingineresc grupurile de moșie ce am în Sud Muscel și anume: Negreni, Piscani, Tămășești, Valea Nandrii, Jupânești, Petrești și Pojorâta…”*

Alegerea hotarelor s-a făcut (după protestul „*vecinilor răzași*” ai moșiilor) în mod tendențios, de către inginerul hotarnic Alexandru Palady, fiind urmată de judecăți între părți care au durat aproape un deceniu. În 1852 încă mai era în cercetare pentru hotare cu mânăstirile Valea și Vieroș, precum și cu boierii Stâlpeni și moșnenii din Mioveni și Micești.

Barbu Bellu (2 martie 1825 - 25 iulie 1900) al doilea fiu al lui Alexandru Bellu, a fost nu numai un mare latifundiar, dar și un mare politician și om de cultură[15].

A deținut înalte demnități publice, ca de altfel, toți înaintașii săi, fiind membru al Curții de Apel, deputat, ministru al Cultelor și Justiției etc. A fost deputat în Parlament din partea județului Muscel în 1859, 1861 și 1864. În anul 1866 împăratul Francisc Iosif i-a reînnoit titlul de baron austriac, moștenit de la unchiul său Constantin Bellu.

În 1863 a încercat să izgonească de pe moșiile Negreni și Băjești 42 de familii de clăcași, pentru a *„elibera”* o parte însemnată a acestora, în vederea reformei agrare în derulare, dar reacția spontană a locuitorilor sprijiniți de autorități a făcut ca aceasta să eșueze[16].

Demn de remarcat este faptul că Barbu Bellu nu a făcut parte din „*monstruasa coaliție*” împotriva lui Alexandru Ioan Cuza, iar după abdicarea acestuia, la 11 februarie 1866, s-a retras din viața publică. După aplicarea legii agrare din 1864, „*treimea proprietății*” de care mai dispunea în cuprinsul fostului județ Muscel

[14] Primii doi fii ai lui Ștefan Bellu; Constantin (1787-1851) și Dumitru (1790-1863) au fost adoptați de către unchiul lor Constantin, fratele marelui vistier, de a căror educație s-a îngrijit îndeaproape….. Constantin a ajuns (ca și tatăl său) mare vistier și logofăt al Dreptății (ministru al Justiției), iar Dumitru a ajuns comis, agă și mare logofăt al Credinței, conf. Gabriela Nicolau – Domeniu Bellu de la Urlați-Prahova, loc. cit. p. 53.

Dumitru Bellu (decedat la 15 decembrie 1863) neavând copii, a lăsat casele din București și toate celelalte proprietăți de care dispunea, nepotului său de frate, Barbu Bellu.

[15] Barbu Bellu a avut o legătură legitimă cu Maria Pană Filipescu din București cu care a avut doi copii; Barbu B. Bellu (1868-1925) și Victoria Bellu (1863-1959) născută la Paris.

[16] Istoria României, Editura Academiei Române, 1964, vol. IV./ p. 375.

(desfiinţat în anul 1950) a intrat, în cea mai mare parte, în stăpânirea boierilor Costache Crassan şi Petrache Pârâianu.

Acelaşi lucru s-a petrecut şi cu celelalte domenii funciare din teritoriu, supuse legii agrare din 1864. Astfel, curtea şi conacul de la Goştinari au intrat în declin, iar biserica ctitorită de bunicul său Ştefan Bellu în 1818, a fost abandonată în anul 1857, odată cu construcţia actualului locaş de cult al satului[17].

În Bucureşti, averea familiei Bellu era imensă. Cuprindea terenuri şi imobile care se întindeau pe o mare suprafaţă de teren intravilan, inclusiv pe Calea Victoriei, unde este astăzi sediul Academiei Române. Proprietar al unei părţi însemnate al acestor terenuri şi imobile, Barbu Bellu a devenit după 1866, când s-a retras din viaţa publică, un personaj monden, fiind nu numai donatorul terenului (25 ha.) pe care s-a înfiinţat, în 1855, celebrul cimitir „*Şerban Vodă*” cunoscut de bucureşteni şi cu denumirea de „*Cimitirul Bellu*”, dar şi primul proprietar de automobile din Bucureşti. În anul 1899 a achiziţionat un *Peuget* de 4 CP, fapt ce l-a situate într-un personaj aparte faţă de protipendada bucureşteană a timpului, baronul conducând personal automobilul timp de 7 ani pe străzile capitalei.

Din păcate, numele familiei Bellu nu mai este astăzi amintit în capitală decât de cimitirul numit de bucureşteni „*Cimitirul Bellu*”, construit pe terenul oferit de Barbu Bellu pe la mijlocul secolului al XIX-lea.

ŞTEFAN BELLU, A PROTAGONIST OF THE POLITICAL & ECONOMICAL LIFE FROM ŢARA ROMÂNEASCĂ DURING THE LAST TWO PHANARIOTES RULS

The ancestors of this historical character, who for six decades owned estates in our villages (Piscani, Negreni, Dârmăneşti, and Valea Nandrii) had the origins in the 18-th century Macedonia. Dumitru Bellu (married to Despa) had, in its turn, a daughter & three sons; Gheorghe, Ştefan şi Costache.

The first who officially arrived in Ţara Românească was Costache Bellu (1772-1838) who, being a banker, joined the ruler Ioan George Caragea when he traveled to Bucharest in the winter of 1812. Ştefan Bellu, the second son of Dumitru Bellu, was born in Pella (Macedonia) on 9 March 1767. he was brought to Ţara Românească about 1780, by his uncle Zicho (Zehno, Zihleanu) the former superior of Colţea Monastery.

Unfortunately, the family name Bellu is no longer remembered in today Bucharest but in the cemetery today called by the inhabitants of Bucharest ”*Bellu Cemetery*”, built on the land offered by Barbu Bellu about the middle of the 19-th century.

---

[17] Biserica din Goştinari-Giurgiu, ctitorită de Ştefan Bellu în 1818, a fost o construcţie impresionantă. Cele trei turle, care odinioară făceau mândria acestui locaş ortodox, sunt astăzi acoperite doar de negura vremii şi de nepăsarea oamenilor. Odată cu înfiinţarea Episcopiei Giurgiului s-au făcut demersurile necesare pentru restaurarea edificiului, pe locul său fiind înfiinţat un modest schit „*Barbu Bellu”* pendinte de mânăstirea Comana.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

VIZITA GENERALULUI PAVEL DIMITRIEVICI KISELEV ÎN FOSTUL JUDEŢ MUŞCEL[1]

TEODOR MAVRODIN*

În urma războiului ruso-turc început în anul 1828 şi încheiat în anul următor prin pacea de la Adrianopol, Principatele române au fost ocupate de Rusia, care devine „puterea protectoare". Astfel, ţările române vor fi guvernate de generalul rus Pahlen, iar din 12 noiembrie 1829 şi până în aprilie 1834 guvernator va fi generalul Pavel Dimitrievici Kiselev.

După doi ani şi ceva acesta şi-a manifestat dorinţa de a vizita principalele mănăstiri din Oltenia şi Muntenia. Ca urmare Vornicia din Lăuntru a dat dispoziţii ocârmuitorilor de judeţe să ia măsuri pentru repararea drumurilor şi podeţelor, iar pe traseu să fie primit cu fast.

La 15 aprilie 1832, Ocârmuirea Judeţului Muşcel este anunţată de către Vornicie cu privire la vizita generalului şi-i cere să ia măsuri pentru repararea drumurilor şi podeţelor pe traseul ce se va stabili. Deoarece suita trecea prin sudul judeţului Muşcel, în drum spre Craiova, Vornicia îi cere ocârmuitorului, Pană Băbeanu clucer, să vină la Piteşti în întâmpinare, împreună cu un număr de câmpulungeni. De asemenea, Logofeţia Pricinilor Bisericeşti, în luna mai 1832, face cunoscut ocârmuitorului că „Excelenţa Sa d. deplinu împuternicitu prezedent al Divanurilor Moldavii şi Valahii d. ghenăral adiotant şi cavaler Kisilefu […] este să plece de aicea din Bucureşti şi să călătoreşte în părţile locului întru plimbare, între care însemnate stănţii este a veni şi la mănăstirea Câmpulung dintr-acel judeţ". Deoarece mănăstirea nu avea „iconom, călugăr sau mirean" care să se ocupe de primirea generalului „este poftită ocârmuirea ca din partea mănăstirii să primească această însărcinare" şi să se ocupe de curăţenia şi ordinea din curte şi biserică, să pregătească odăi curate şi mobilate în eventualitatea că va rămâne în vreo noapte acolo. Sub titlu informativ Logofeţia transmite şi numărul staţiilor (locurile de oprire): prin Piteşti la Craiova, a doua staţie la Glogova, a treia Tismana, a şaptea Polovragi, a opta Hurezu, a douăsprezecea Cozia, Sălătruc a cinsprezecea, mănăstirea Curtea de Argeş a şaisprezecea, satul Slănic din judeţul Muşcel a şaptesprezecea, mănăstirea Câmpulung a optsprezecea, satul Văleni – Dâmboviţa din judeţul Muşcel a nouăsprezecea, Târgovişte a douăzecea.

---

[1] Arhivele Naţionale - Serviciul Judeţean Argeş (ANSJA), fond Prefectura (Ocârmuirea) Judeţului Muşcel, dosar 137/1831, f. 4-142.

* Piteşti.

La 12 mai 1832 Vornicia îi face cunoscut ocârmuitorului „locurile de oprire şi înoptare" din judeţul Muşcel şi ce pregătiri trebuie făcute: furajul pentru fiecare staţie, caii de schimb, mălaiul pentru hrana cărăuşilor şi altor posluşnici. Se făcea precizarea că generalul trebuia să aibă pregătiţi 15 cai „de călărie" la Slănic pentru deplasarea la Câmpulung, care să fie „buni şi obişnuiţi la călărie, cu şeile şi cele trebuincioase", obligaţie ce cădea în sarcina boierilor. Ocârmuitorul a hotărât ca orzul sau porumbul pentru cai şi mălaiul pentru „hrana cărăuşilor şi altor posluşitori" să cadă în sarcina plasei Râurilor, care să dea „zahareaua" cu plată şi care trebuia dusă la Câmpulung. Vornicia îi trimite ocârmuitorului şi programul („marşutu") stabilit pentru perioada cât generalul se va afla în judeţul Muşcel.

„Stănţiile	La câte ale lunii este a fi la fieşcare Luna iunie	Numirea locurilor şi stănţiilor	Ce număr de cai va fi la fieşce stanţie	Câtă sumă ocă orz trebuie a să afla la fieşce loc	Câtă sumă ocă asemenea mălaiu	Nr. cailor de călăriie ce trebuie pregătiţi, unde anume, dintr-ai proprietarilor
1	16	Satul Slănicu, prânz	-	-	100	15
2	16	Câmpulung, mas noapte*	244	732	100	-
3	17	Satul Văleni, prânz	-	-	100	- "

Programul transmis cuprinde şi alte precizări („băgare de seamă") de care ocârmuitorul trebuia să ţină seamă: „Ecs<celenţa> Sa va fi cu toată suita. 1-iu. Cu aceşti cai 15 de călăriie va merge Ecs. Sa atât de acolea din Slănic până în Câmpulung şi de acolea înlături pă la osebite alte locuri vrednice de vedere, cât şi din Câmpulung până la Văleni <Dâmboviţa>, până unde va fi împreună şi dumneavoastră ocârmuitor al judeţului. 2-lea. Să gătească precum să însemnează de fieşcare loc suma ocalelor de orz şi mălai, peste tot şapte sute treizeci şi două ocă orz şi trei sute ocă mălai. 3-lea. Caii boierilor proprietari, cei de călăriie, să fie cât să va putea mai buni". De asemenea se face menţiunea că de gătirea celor 244 de cai „este cu totul însărcinat sărdar Adanasache Senocrat".

Pentru punerea în aplicare a programului ocârmuitorul trimite imediat ordin subocârmuitorilor de plaiuri şi plase.

La 29 mai 1832 Socolescu, „comandirul de ploton de cavalerie naţională", trimite ocârmuitorului judeţului adresa nr. 91 din satul Văleni prin care-i făcea cunoscut că pentru întâmpinarea lui Kiselev la Câmpulung el va trimite un „ploton de cavalerie", cerându-i să asigure: „1.Cfartiruirea pentru 39 soldaţi; 2. O încăpere sau doo cu apropiere una de alta pentru 39 cai; 3. Fânul trebuincios acestor cai pă o noapte, iar pentru şapte ce sânt să rămâie aci, pă mai multă vreme; 4. 150 ocă porumb".

Vornicia face cunoscut ocârmuitorului că pe 2 iunie 1832 începe „preumblarea" lui Kiselev în ţară, iar pe 14 iunie să se găsească „la graniţa cu judeţul Argeş cu acei opt dorobanţi gătiţi" şi „să-l petreacă până la hotarul, judeţului Dâmboviţa". La rândul său ocârmuitorul porunceşte subocârmuitorilor din judeţ să fie

* Mas noaptea = a rămâne peste noapte în Câmpulung.

pregătiţi „ca să se afle cu ai lor aleşi dorobanţi […], cum şi cu neguţători orăşeni […] şi la 13 iunie, împreună cu boieri proprietari” şi cu el să-l întâmpine pe Kiselev la Curtea de Argeş. În acelaşi timp îi porunceşte secretarului ocârmuirii să trimită „la Slănic mobilele trebuincioase şi mese ca să se facă gătirea pentru prânz după glăsuirea poruncilor dă mai nainte. Iar mai în urmă şi la Văleni asemenea mobile, unde să se îndatoreze subocârmuitorii ca să fie”. A mai cerut să fie „casele spoite şi bine îngrijite, cum şi drumurile la amândouă punturile să fie drese şi îndreptate”, adică la Slănic şi la Văleni.

Întrucât ocârmuitorul era răspunzător de „preumblarea” lui Kiselev şi mulţumirea acestuia, acesta a cerut subocârmuitorilor plaiurilor Nucşoara şi Dâmboviţa, din care făceau parte satele Slănic şi Văleni – Dâmboviţa, să fie atenţi la „casile ce vor fi pentru ecscelenţa sa” şi „să pui a le spoi şi a le griji bine, fiindcă este a se trimite de aici < din Câmpulung > mobile pentru mobilarisirea lor”. Pentru procurarea „mobilelor” Magistratul oraşului Câmpulung, la 10 iunie 1832, a apelat la mai mulţi negustori din oraş: „Fiindcă la stanţia Slănicu, unde este a poposi ecscelenţia sa, urmează trebuinţa de mobile coprinse în scaone şi mese, c<instita> Ocârmuire a judeţului Muşcel a cerut Magistratului să ia 20 scaune de la care se va găsi […]. Şi după trecerea domnului plinipotente prezident vi se va da înapoi fără a vi se va prăpădi vreunul”. În final au fost trimise la Slănic doar 14 scaune[2].

La 31 mai 1832, ocârmuitorul I. Cătuneanu ordonă subocârmuitorilor plaiurilor Nucşoara şi Dâmboviţa ca pentru primirea lui Kiselev să pună locuitorii satelor „aflate pe apele din acele plaiuri să sece din gârle şi să se facă toate mijloacele a prinde trei sute păstrăvi mari, buni, pe care să-i puie într-un oc<hi> ca să stea vii până va sosi domnul plinipotente prezident la stanţia Văleni”. Ocârmuitorul face precizarea ca pescuitul să se facă gratis, sărbătoarea, ca să nu fie stânjenită lucrarea câmpului. Mai zice ca să fie pregătit „un viţel ca de un an şi zece miei şi vreo patruzeci pui de găină”, pe care le va plăti el.

Subocârmuitorul plaiului Nucşoara, Dimitrie Urieanu, la 4 iunie 1832, răspunde ocârmuitorului judeţului că va executa ordinul primit cu privire la primirea generalului Kiselev: „adecă la gătirea conăcirii de la sat Slănic, să să chibzuiască a să prinde 500 păstrăvi mari, buni, a-i ţine într-una vii, şi un viţel de un an şi zece miei şi 40 pui de găină, care în urmă să vor plăti, următor voi fi precum îmi va sta putinţa cu mijloacele ce mi să porunceşte”.

La 6 iunie 1832, Vornicia îi transmite ocârmuitorului judeţului alte instrucţiuni cu privire la primirea lui Kiselev: „în oraş şi pe la locurile unde va poposi […] să se facă umbrare mari, învălindu-să cu frunză verde şi pe la toţi stâlpii umbrarălor să să puie flori şi iarbă verde. Osebit de aceasta la intrarea ecscelenţii sale la locul de poposit să se afle adunate fete de ale locuitorilor, însă să fie curate, spălate şi fieşcare să aibă prin mâini spice de grâu şi sare, întâmpinând pă înalt ecscelenţia sa la intrarea în conac şi strigând să trăiască. Asemenea şi din lăcuitori să fie iarăşi adunaţi în haine spălate şi curate, dând în ştire tuturor că oricine va avea a să jălui este slobod a da jălbi pentru vericine, măcar şi pentru înşine noi[*]. Să aveţi şi lăutari la locurile unde va poposi”.

---

[2] ANSJ Argeş, fond Primăria (Magistratul) oraşului Câmpulung, dosar 5/1832, f. 8.

[*] Adică marele vornic Gheorghe Filipescu.

Ca urmare ocârmuitorul judeţului i-a cerut subocârmuitorului plaiului Nucşoara să meargă în satul Corbi şi să „adune 60 de fete şi alţi lăcuitori” din care va alege el 30 de fete „curate şi tinere”, cărora le va da povăţuirile cuvenite”, în vederea întâmpinării lui Kiselev în satul Slănic.

Deoarece înaltul oaspete rămânea în noaptea de 16 către 17 iunie 1832 în Câmpulung, ocârmuitorul Cătuneanu a luat măsuri speciale. La 6 iunie a dat ordin Poliţiei şi Magistratului (Primăriei) ca la venirea lui Kiselev „să să facă luminaţie prin tot oraşu şi în tot târgu”, iar orăşenii să fie pregătiţi „a înfrumuseţa oraşu cu luminaţie spre semn de bucurie şi veselă priimire a ecselenţii sale”.

Mai departe instrucţiunile precizau: „Să se aşeze şi 100 candele cu ape văpsite în grădina du<mi>sale sărdarului Pavlache, în carea să fie şi slove mari pe hârtie coprinzătoare aşa: «Dătătorul fericirilor şi mântuitorul Prinţipatului Valahii, Kisilev». Căutaţi dar a să urma cu cea mai bună frumuseţe această luminaţie, că într-alt chip veţi cădea în grea răspundere”.

Ordinul este completat cu următoarele precizări: „Precum şi toţi hălăduitorii oraşului să fie bine premeniţi şi împodobiţi cu cele mai bune haine ce vor avea”, iar uliţele să fie curate, la fel şi curţile din oraş.

Vornicia îl atenţiona pe ocârmuitorul judeţului ca „preumblarea” lui Kiselev să se desfăşoare potrivit instrucţiunilor, altfel va fi răspunzător. La rândul său ocârmuitorul îi avertiza pe subcârmuitorii de plaiuri.

Vizita în ţară s-a desfăşurat potrivit programului stabilit. La 31 mai 1832 Vornicia face cunoscut Ocârmuirii judeţului Muşcel că pe 2 iunie Kiselev pleacă spre „părţile Craiovei, joi, la 2 ale viitoarei luni iunie”. La 15 iunie Ocârmuirea judeţului Dâmboviţa cere lămuriri ocârmuirii judeţului Muşcel cu privire la locul unde se afla Kiselev. I s-a răspuns în aceeaşi zi că „astăzi, miercuri, să află la Curtea de Argeş şi mâine seară, joi, să adastă aici în oraş Câmpulung”.

Prin urmare începând cu 16 iunie Kiselev cu suita lui s-a aflat oaspete al judeţului Muşcel. După ce a prânzit în satul Slănic s-a îndreptat către Câmpulung, unde a sosit destul de repede, drumul nefiind cel de astăzi, ocolitor, ci unul drept prin Berevoeşti – Godeni – Mărcuş – Câmpulung, cca 13 Km.

În oraş a vizitat mănăstirea Negru - Vodă, menţionată la 1351-1352, ruinele „cloaşterului” cu hramul Sf. Elisabeta, zidită în a doua parte a secolului al XIV-lea, biserica baraţilor sau Bărăţia, mănăstire franciscană cu hramul Sf. Iacob cel Mare, ridicată în ultimul sfert al secolului al XIII-lea, şi Biserica Domnească, zidită de Doamna Chiajna, soţia lui Mircea – Vodă Ciobanul, în anii 1565-1566[3].

Apoi a vizitat băile din satul Bughea, mănăstirea de maici din Nămăeşti şi peştera Dâmbovicioara.

Potrivit programului stabilit generalul trebuia să rămână în Câmpulung doar în noaptea de 16 spre 17 iunie, urmând ca pe 17 iunie să ia prânzul în satul Vălenii din Muşcel, iar seara să sosească la Târgovişte. Ce l-o fi determinat să mai rămână în Câmpulung nu ştim. Poate o primire caldă pe care i-au făcut-o oficialităţile şi orăşenii? Poate şi frumuseţile din apropiere? Poate scrisoarea pe care i-a trimis-o ocârmuitorul judeţului Dâmboviţa, la 19 iunie 1832, din partea generalilor Liverşani şi Nojă, prin

[3] Paul Cernovodeanu şi Alvina Lazea, *Monumente istorice din Oltenia şi Muntenia vizitate de generalul Kiselev la 1832*, apărut în SCIA, secţia artă plastică, tom 20, nr.1 şi 2/1973.

care aceştia, probabil, îi raportau că situaţia se afla sub control şi era linişte? Ocârmuitorul trimisese scrisoarea din satul Gemenile, judeţul Dâmboviţa, unde se afla în aşteptarea lui Kiselev.

Tocmai pe 23 iunie 1832 Ocârmuirea judeţului Muşcel face cunoscut Ocârmuirii judeţului Dâmboviţa că generalul „mâine la 5 ceasuri din zi turceşti să află la stanţia Văleni dintr-acest judeţ şi seară este a veni acolo în oraşu Târgovişte”.

Pe 15 iulie 1832 Vornicia face cunoscut Ocârmuirii judeţului Muşcel că generalul urma să treacă prin Câmpulung şi să-i pregătească o casă „bună, curată şi mobilarisită cum trebuie”. Pentru siguranţă fusese trimis Iancu Samurcaş. La 22 iulie ocârmuitorul Cătuneanu porunceşte „comandirului de ploton” (căpitan din a 5-a roată) să ia măsuri ca negustorii şi orăşenii să asigure curăţenie înaintea curţilor şi prăvăliilor. În aceeaşi zi i-a comunicat subocârmuitorului plaiului Dâmboviţa că vine Kiselev prin plai şi să aibă pregătit unt proaspăt, ouă, pui de găină şi „toate câte ţi s-au poruncit”, precum şi 300 oca porumb pentru cai[4].

Prin urmare, după o lună de zile, Kiselev se duce din nou în Câmpulung. Documentele cercetate nu menţionează scopul vizitei şi nici perioada. Este posibil ca această vizită, precum şi prelungirea şederii în Câmpulung în perioada 17-25 iunie 1832 să fie legate de băile de la Bughea.

THE VISIT OF THE GENERAL PAVEL DIMITRIVICI KISELEV IN THE FORMER MUŞCEL COUNTY

Abstract

The Romanian Principalities – occupied by Russia after the Russian-Turkish War as a decision of the Pact from Adrianopol in 1829 – were governed in the beginning by the Russian General Pahleu, and from 12 November 1829 to April 1838 by the General Pavel Dimitrivici Kiselev. During the time he was a governor the General Kiselev, in 1832, payed a visit in the former Muşcel County. The documents from the Argeş County Department of the National Archives offered to the author of this article intristing information about this visit.

[4] ANSJ Argeş, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Muşcel, dosar 137/1831, f. 136, 152, 175, 177.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

LĂCAȘURI DE CULT ALE COMUNEI MOȘOAIA ȘI CTITORII LOR

ANCUŢA ELENA PUNGOI[*]

Ca și zonă geografică distinctă, comuna Moșoaia se aflǎ situată în județul Argeș, în vecinătatea vestică a oraşului Piteşti.

Cu o întindere de 4.432 ha, comuna Moşoaia, formată din şapte sate: Moşoaia, Smeura, Hinţeşti, Dealul Viilor, Ciocănăi, Bătrâni şi Lăzăreşti[1], a reprezentat în trecut, ca și acum, o zonă principală a drumurilor comerciale, care duceau și duc spre Pitești. Aici găsim o importantă dezvoltare culturală ilustrată și prin edificiile de cult ortodox de secol XIX, care certifică şi mai mult existența în zonă a unei comunități puternice, creatoare.

Biserica, în calitate reprezentant al cultului religios în ansamblul său semnifică o mărturie socială, de-a lungul timpului evocând o parte a istoriei culturale românești, prin arhitectură, pictură. Dacă în Occident cu ajutorul tablourilor portretelor de epocă putem contura viața unei societăți, respectiv a clasei înstărite, la noi, principala sursă de acest gen o găsim în tablourile votive ale bisericilor de cult ortodox. În aceste fresce, identificăm liniile generice ale portului din trecut, informații despre comanditari și viața acestora, locul și rolul lor în societatea românească, certificând moravurile și splendoarea epocilor în care au trăit.

Făcând această paranteză, despre însemnătatea edificiilor de cult, tind să subliniez importanța valorii cultural-istorice a celor opt biserici de zid de secol XIX, situate pe teritoriul comunei Moșoaia.

În următoarele rânduri, voi începe prin prezentarea a șase lăcașuri de rit ortodox ale localității, care nu mai păstrează tabloul votiv al donatorilor săi, pentru a mă opri la descrierea frescelor celor două biserici deținătoare de portrete ctitoricești: biserica cu hramul, „Adormirea Maici Domnului", din satul Hințești și biserica cu hramul „Sfântul Nicolae", din satul Ciocănăi.

Un alt monument al comunei Moșoaia, fără tablou votiv la ora actuală este reprezentat de biserica „Adormirea Maicii Domnului"- Smeura 1883-1885[2], care, conform datelor existente în Arhiva Episcopiei Argeșului și Muscelului la 1972 mai păstra, încă imaginea edificatorilor săi: Marin St. Burnei alături de soția sa Tudora,

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] http://www.cjarges.ro/mosoaia/obj.asp?id=4229, 28.02.2013.

[2] *Eparhia Râmnicului şi Argeşului, monografie,* coordonator Dumitru Sandu, vol. I, 1976, Râmnicu Vâlcea, p. 484.

preot Stan Duhovnicul și soția sa Ștefana, D. N. Grigorecu și D. V. Busuioc[3]. Tot din această sursă, aflăm despre intervențiile suferite de sfântul lăcaș, și anume: în 1956-1957, restaurarea picturii și în 1972, electrificarea acestuia[4].

Fresca votivă ctitoricească, a fost pierdută, probabil în recenta intervenție din 1995-1996, când întreaga biserică de cult este repictată în tehnica „fresco”, de către pictorul Ilie Căpușe din Valea Danului-Argeș, precum se află scris în inscripția actuală a monumentului (fig. 1)[5].

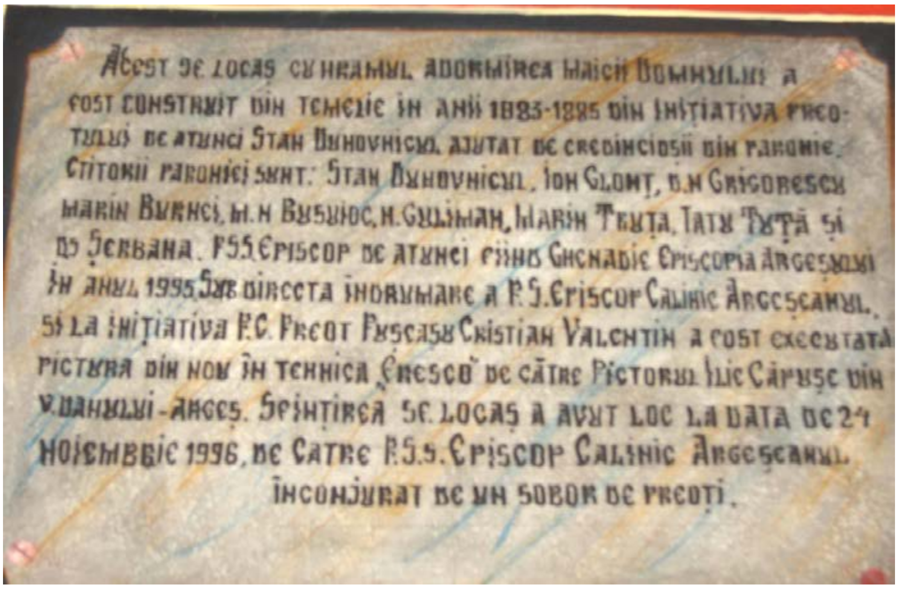

Fig. 1. Pisania bisericii parohiei Smeura, comuna Moșoaia.

O biserică la fel de frumoasă este biserica parohiei Lăzărești, cu hramul „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie”, edificată „în zilele domnitorului Ioan Cuza”[6], de către Ioan Rădulescu, zis Șleau[7] (neam de clerici)[8]. Și parohia Lăzărești a suferit restaurări succesive în secolul XX, conform datelor provenite din arhivă: 1910

---

[3] Ar (A.E.A.M), Protoieria Pitești, dosar Parohia Smeura, 1972, f. 2.

[4] *Ibidem*, f. 3.

[5]Textul inscripției (vezi fig. 2): † *Acest sfânt lăcaș cu hramul Adormirea Maicii Domnului a fost construit din temelie între anii 1883-1885, în inițiativa preotului de atunci Stan Duhovnicul, Ion Clonț, D. N. Grigorescu, Marin Burnei, D. N. Busuioc, N. Culiman, Marin Truță, Tăutu Truță și Ds. Șerbana. P.S.S. Episcop de atunci fiind Ghenadie Episcopia Argeșului. În anul 1995 sub directa îndrumare a P. S. Episcop Calinic Argeșeanul și la inițiativa P.C. preot Pușcașu Cristian Valentin a fost executată pictura din nou în tehnica „fresco” de către pictorul Ilie Căpușe din V. Danului-Argeș. Sfințirea acestui sf. lăcaș a avut loc la data de 24 noiembrie 1996, de către P.S.S. Calinic Argeșeanul înconjurat de un sobor de preoți.*

[6] A.E.A.M, fond Protoieria Pitești, Parohia Lăzărești, 1972, f. 2.

[7] *Eparhia Rîmnicului și Argeșului...*, vol. I, p. 446.

[8] A.E.A.M, fond Protoieria Pitești, dosar Parohia Lăzărești, 1972, f. 2

restaurată, reparații generale, printre care și repictarea edificiului (1969-1970) de către Nicu Ioana din Vâlcele[9]. Deci, nu putem ști cu certitudine, neavând date suficiente, dacă lăcașul a găzduit anterior portretul ctitoricesc.

Tot cu o datare de sfârşit de veac XIX, anume în 1883-1887[10], este biserica, încă filială la 1972, a parohiei Hințești, denumită astăzi parohia Basăngești, cu hramurile „Adormirea Maicii Domnului” și „Sfântul Nicolae”[11]. Probabil fresca votivă a celui care a ridicat-o, Constantin Matei, a existat zugrăvită de pictorii Nicolae și Ionescu[12] până în 1963, când a fost dată jos tencuiala și repictată din nou, de către Ioan Diaconu din Râmnicu Vâlcea, în 1960 efectuându-se și învelirea cu tablă a bisericii.

Un alt monument vechi al comunei este lăcașul de cult al parohiei Piscul Moșului, cu hramul Sfânta Parascheva, datat 1806[13], precum menționează și pisania din piatră, pe care o regăsim tradusă la Constantin Bălan[14]. După datele consemnate în arhiva episcopiei și în monografia Eparhiei Argeșului și Râmnicului, putem afirma posibilitatea, datorită datării, a existenței la un moment dat a unui tablou votiv, care includea cel puțin figurile celor mai importanți contribuabili ai săi, menționați în textul înființării. Deci, acesta s-a pierdut pe parcursul deselor „restaurări” ale edificiului din care amintim: anul 1896, când a fost reparat și pictat monumentul[15], 1915, 1940 realizarea unor noi intervenții de consolidare și restaurare[16], 1946 spălarea picturii[17] și, nu în ultimul rând, reparațiile din 1970-1971[18].

Biserica filială, astăzi parohie Piscul Moșului ridicată la sfârșitul secolului XIX-lea, respectiv în 1885[19] cu hramul Sfânta Treime, mai păstrează doar enumerarea edificatorilor săi în arhivele episcopiei: Paraschiv A. Stoica cu soția sa Joița, Florea Diacon cu Ilie Buzatu, Sare Mocanu, Pr. Ilie Mihăileanu cu soția sa Stanca[20]... în zilele noastre, la fel ca multe alte biserici de cult ortodox din Argeș, Sfânta Treime din comuna Moșoaia nu păstrează reprezentarea iconică a donatorilor săi, posibil pierdută în urma reparațiilor din: 1915, 1942, 1960, 1971[21].

---

[9] *Ibidem.*
[10] *Eparhia Rîmnicului și Argeșului...*, vol. I, p. 441.
[11] A.E.A.M, fond Protoieria Pitești, dosar Parohia Hințești 2, 1972, f. 2.
[12] *Ibidem.*
[13] *Eparhia Rîmnicului și Argeșului...*, vol. I, p. 463.
[14] *† Această mânăstire făcută în <h>ramulŭ | sfinti Preapod(o)mni(i) Paraschivi(i), lu |niamŭ Bărb<osu>, neamulŭ F<urchezi>, neamu Cŭrdes | zărescŭ, po<pa!> Stan ere(u) <F>rărchezŭ, Oprea, Cîr(s)tea, ere(u) | Duminic(ă), Gheorghe, doi<aconu?> Niacşu, Anto(n), Rau, Vişan D|ăne(s)cul, Dumitraşc(u), Nedea, Simio(n)u, <Du>minecă dea<conul>, <Ba>rbu, Gheor(gh)i cu Stanŭ, antonie i(e)rei, Stanŭ, Stanŭ, Ghe(o)r|ghe Turcu, Stoica și Necula er(o)mo(nah) Bune(s)cu, Anca,| Niacşu... Micŭ, Ionŭ, Nedeleu, Stanŭ ere(u), | <Nea> goe(?), Oprea, Ni<colae>, constand(i)nŭ, Martinŭ ere(i), Mirea, Gheorghe,|<Nea>cşu, D(i)nŭ(?), Vişanu, ere(i) Ște(f)a(n), Vişanŭ, Mihal<cea>, Dumin(i)că, Ion; | 1806. St(a)nciu, Constandin, [B] adea(?), Ștefanŭ, Dobrinŭ ...|... ama, er... Ionu, Badea, ere(i)Radu, Nede(a?), D(o)bra(?)*, (Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Argeș (XIV-1848)*, București, 1994 , nr. 484, p. 356.)
[15] A.E.A.M., fond Protoieria Pitești, dosar Parohia Piscu Moșului - Cuvioasa Parascheva, 1972, f. 2.
[16] *Eparhia Rîmnicului și Argeșului...*, vol. I, p. 463.
[17] A.E.A.M., Protoieria Pitești, dosar Parohia Piscul Moșului - Cuvioasa Parascheva, 1972, f. 2.
[18] *Eparhia Rîmnicului și Argeșului...*, vol. I, p. 463.
[19] *Ibidem*
[20] A.E.A.M, fond Protoieria Pitești, dosar Parohia Piscul Moșului, 1972, f. 2.
[21] *Ibidem.*

Primul edificiu în care întâlnim fresca votivă a ctitorilor laici este biserica cu hramul Adormirea Maici Domnului din satul Hințești-parohia Hințești. Aceasta a fost clădită conform inscripției pictate între anii „1876 august 3 -1879 iulie 28”[22], deci cu o datare la sfârșitul secolului XIX.

Pictura originală a lăcașului de cult a fost executată în ulei[23], precum este scris cu mândrie în pisania edificiului, de către Gheorghe Stoenescu, ”elev al repurtatului pictor român Gh. Tătărăscu”. Ca intervenții de prezervare a bisericii, amintim consolidările din anii: 1916, 1945, 1962[24] și nu în ultimul rând, restaurarea picturii din ani `70 de către pictorul Drejoi Florin Ion din comuna Potcoava-Olt.

Aici întâlnim frescele votive ale comanditarilor, situate pe peretele vestic al pronaosului în partea dreaptă: Stan Marin Șerbana, alături de soția sa, Constandina, și fiul lor Stan, Tudorache Marin și Maria soția sa (fig. 2); în stânga, lângă episcopul Ghenadie al II-lea, sunt Ion Ungurianu cu soția sa, Rada, situată în plan secund (este vizibil doar capul său) și Gheorghe Șerbana alături de soția sa, Marina (fig. 3).

Costumele edificatorilor, deși în ansamblu vizualizează imaginea portului popular nu reprezintă similitudini locale argeșene ci pe cele din regiunea Oltului[25], respectiv al zonei Romanați, cu câteva influențe, din care deducem intervenția, mai bine spus „aportul” pictorului Drejoi Florin Ion...

Stan Marin Șerban și Tudorache Marin, situați în partea dinspre sud, sunt înfățișați asemănător portului din județele Romanați și Mehedinți: „gulerul cămășii este dublu, înalt de două deșete, se încheie cu doi nasturi mici, albi și are un rânduleț cusut cu arnici negru, roșu sau alte culori”, „mânicile sunt largi„[26]este lungă până la genunchi „pe poale la unii sunt cusături, iar la alții dantelă și șabace”, nădragii din aba albă.[27] Peste cămașă observăm pieptare scurte până la brâu, probabil din lână sau îmblănite, frumos ornamentate, care se prind pe umărul stâng de obicei, ori lateral[28]. La mijloc sunt betele și o eșarfă lată tricoloră[29], la Stan Marin Șerbana, și un brâu roșu de lână, la Tudorache.

---

[22] Textul inscripției: *† Această sfântă și dumezeiască biserică, cu hramul „Adormirea maicii Domnului”, s-a zidit din temelie între anii 1876 august 3 – 1879 iulie 28, în timpul arhipăstoriei EP. S. Ghenadie al doilea, episcop al Argeșului. Tot în acest timp s-a pictat de către Gh. Stoenescu din Pitești- elev al repurtatului pictor român Gh. Tătărăscu. Inițiativa și stăruința a fost depusă de dreptcredincioșii: Stan Marin Șerbana cu soția sa Constandina, Tudorache Marin cu soția sa Maria, Ion Ungureanu cu soția sa Rada, Gheorghe Șerbana cu soția sa Marina și cu sprijinul tuturor credincioșilor binevoitori. În anul 1916, s-au făcut legăturile pentru consolidare, cu tiranți metalici. Între anii 1972- 1973, în timpul arhipăstoriei I.P.S. Iosif Gafton, Episcop al Râmnicului și Argeșului, din inițiativa și stăruința Pc. Pr. Paroh Neguț Vlădescu, sprijinit de membri consiliului parohial, s-a restaurat pictura de către pictorul Drejoi FL. Ion din com. Potcoava-Olt. Sfințirea s-a oficiat astăzi 1 sept. 1974 de către Pc. Părinte C Rada, I. Teodorescu și Pc. Părinte Protopop Dejan C-tin. Pictor I. Drejoi Potcoava*

[23] A.E.A.M, fond Protoieria Pitești, dosar Parohia Hințești, 1972, f. 2. Aceste date se mai regăsesc și în *Eparhia Rîmnicului și Argeșului...*, vol. I, p. 440.

[24] A.E.A.M, fond Protoieria Pitești, dosar Parohia Hințești, 1972, f. 2.

[25] În acest demers de identificare a elementelor etnografice am solicitat părerea specialiștilor de la Muzeul Național al Golești: muzeograf Valentina Popa și specialist restaurare textile Malvine Mocenco.

[26] G.T. Niculescu-Varone, *Costumele Naționale din România întregită*, vol. I, București, 1937, p. 138.

[27] G.T. Niculescu-Varone, *op. cit.*, p. 144.

[28] *Ibidem.*

[29] În județul Argeș în zona de câmpie se obișnuia în portul veșmintelor colorate mai deschis cu nuanțe mai vii decât cele muscelele (zona deluroasă, montană) panglicile, sau bete tricolore prinse la mijloc (G.T. Niculescu-Varone, *Costumele Naționale...*, vol. I, p. 149)

Fig. 2. Biserica Hințești, comuna Moșoaia, de la stânga: Maria (soția lui Tudorache Marin Stan), Tudorache Marin Stan, Stan (fiul lui Stan Marin Șerbana), Constandina (soţia lui Stan Marin Șerbana), Stan Marin Șerbana.

Fig. 3. Biserica Hințești, comuna Moșoaia: episcopul Ghenadie al II-lea, Ion Ungurianu, Rada, Gheorghe Șerbana, Marina.

Pe deasupra au cojoace, unul lung până la genunchi (zăbun), celălalt până la șold, ambele frumos ornamentate în diferite culori, ca și în portul popular din Mehedinți[30]. Primul ctitor menționat, în plus față de Tudorache Marin, mai poartă o haină, de culoare neagră cu bumbi[31]. Capetele sunt descoperite, cu părul puțin lung, retezat la ceafă, pieptănat cu cărare pe mijloc. Fețele expresive, pictate într-un mod realist, care sugerează vârsta acestora conturate de un element sugestiv reprezentat prin mustățile „mature”, de lungime medie.

Femeile Constandina și Maria sunt înfățișate în ii cu mânicile largi, poale cu *boscele* –fota - și *prestealcă* - denumirea șorțului în Romanați, decorat cu diferite modele [32], la mijloc fiind prinse cu bete. Pe deasupra, poartă cojocel fără mâneci, bogat înflorat lung până mai jos de brâu[33]. Pe cap poartă marame, de sub care se zăresc *cârpele*, basmele roșii, specifice, de asemenea, regiunii etnografice oltene[34]. Ca obiecte de podoabă, deslușim la Constandina, care pare a fi mai tânără decât Maria, cercei lungi roșii.

Toate personajele înfățișate în tabloul votiv descris anterior au în picioare încălțări din piele neagră.

Este posibil ca pictorul Drejoi Florin Ion din comuna Potcoava-Olt să fi păstrat fizionomia inițială a figurilor ctitoricești, păstrând astfel distincția etății și unele elemente gestuale, cum sunt: deținerea planului edificiului de către principali protagoniști, păstrarea reprezentări năframei în mâinile personajelor feminine vechiul semn de noblețe aristocratic european al secolelor trecute, mâinile sprijinite de brâuri (bete late), acele piese vestimentare ce cuprind mijlocul.

În partea stângă, în cealaltă secțiune delimitată de ușa de intrare în pronaos, ctitorii laici sunt înfățișați aproape la fel cu cei din partea dreaptă, cu câteva diferențieri de veșmânt și fizionomie. Gheorghe Șerbana cu soția sa, Marina, sunt părinții lui Stan Marin Șerbana, care este reprezentat alături de soție și copil în partea dreaptă.

Costumul popular al lui Gheorghe și Ion sunt asemenea tot de influență oltenească: cămașă lungă peste genunchi, pieptare scurte până la mijloc, pantaloni albi de dimie și elementul diferențiator chimire late de culoare brună pe care își odihnesc mâinile. Fețele ușor ridate, părul ușor grizonat, deși au aceeași pieptănătură și mustață, gestica mâinilor - Gheorghe ținând ambele mâini pe chimir, Ion având o mână pe brâu, cealaltă atârnând leneș în jos. Faptul că ornamentele costumului celor doi sunt mai simple subliniază mai mult etatea acestora comparativ cu: Stan Marin și Tudorache, care țin în mâini file cu planurile ctitoriei, demonstrând prin ele pe lângă aportul bănesc, edificator și un simbol al bărbaților în puterea vârstei.

---

[30] *Zăbunul* reprezintă o haină lungă mai jos de genunchi, făcută din dimie albă și rar de altă nuanță (gri, negru), cu guler înalt de trei patru degete, mânecile întoarse și lucrate cu găitane (*Ibidem*, p. 138).

[31] *Ibidem*, p. 144.

[32] *Boscele* (fote) cum sunt cunoscute în zona Romanați se întâlnesc și sub denumirea de *vâlnic*. Ele se fac din lână roșie cu dungi de-a latul, țesute cu modele mici, acesta se mai poartă și cu o *prestealcă* (șorț) în față, care are diferite modele (G.T. Niculescu-Varone, *Costumele Naționale...*, vol. I, p. 139). Vezi și *fâstâce* - fote din Mehedinți (Nicolescu Varone, *op. cit.*, pp. 134-136; și în Elena Secoșan, Paul Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, București, 1984, p. 111.)

[33] Asemenea specific zonei Romanați (G.T. Nicolescu Varone, *op. cit.*, p. 143).

[34] Vezi, G.T. Niculescu-Varone, *Costumele Naționale...*, vol. I, pp. 140, 143.

Soțiile lor, Marina și Rada, sunt zugrăvite la fel de simplist, tot în costume asemănătoare cu a celorlalte două soții, din partea dreaptă descrise anterior, celei din urmă Radei fiindu-i vizibil decât capul înfășurat într-o maramă. Marina poartă: ie, pe deasupra, un cojocel alb, cu decor viu colorat - în registrul decorativ domină frunzele, elemente specifice mehedințene[35], *bosce* roșie cu *prestalcă* tot roșie, poale, pe cap maramă și probabil un peșchir alb din pânză de bumbac[36]. Câmpul brodat al acestora comparativ cu al Constandinei și Mariei este mai mic, întărește astfel, trăsăturile unei vârste înaintate.

Referitor la restaurarea edificiului, pictorul ar fi putut confunda portul vestimentar argeșean compus din: cămașă sau ie, maramă, cu fota dreptunghiulară și catrință de un colorit roșu cireșiu, puțin asemănătoare din punct de vedere cromatic, datorită culorilor vii (roșul, în special)[37].

A doua biserică a comunei Moșoaia, care deține imaginea comanditarilor săi, este parohia Ciocănăi, cu hramurile „Sfântul Nicolae" și „Adormirea Maicii Domnului". Lăcașul a fost înălțat între 1837 și 1840[38], așa cum reiese din dosarul parohiei de către Ioan Nedelea, Dumitru și Maria, alături de zugravii Stan Postelnic ot Vața și Constantin Zugrav.

Conform textului pisaniei, transcris de Constantin Bălan[39], fresca votivă a ctitorilor se află pe peretele vestic al pronaosului. Vom face mai întâi referire la prezentarea și descrierea imaginilor votive din partea dreaptă, care îi aduc în prim plan pe *Nedelea Ioan diiaconu din moșu Dorobanți*, *Popa Mihai Băr|bosu* și soțiile acestora *Dumitra prioteasa* și *Maria diaconeasa| soțiia d(iaconului) Ioan*[40] (fig. 4).

Nedelea Ioan și *Mihai Bărbosu* sunt înfățișați în anteriuri, prinse la brâu cu taclituri[41] frumos decorate, pe deasupra deținând *feregele*[42] cu mâneci largi, care permit

[35] G. T. Niculescu Varone, *Costumele Naționale din România întregită*, vol. II, București, 1940, p. 50.

[36] *Ibidem.*

[37] Probabil a confundat costumul cu fotă mică și catrință în față, datorită coloritului roșu cireșiu al câmpului fotei mici și al șorțului din față (catrință), (Elena Secoșan, Paul Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, pl. 86, p. 112); de asemenea o imagine elocventă a portului argeșean întâlnim și în albumul *România. Din tezaurul portului popular tradițional*, 1977, pl. 54, p. 52.

[38] *Eparhia Rîmnicului și Argeșului...*, vol. I, p. 404

[39] *† [Cu] vreria Tatălui I ajutorul Fiului și cu săvârșiria| Sfântului....s-au ridicat aciastă sfîntă și dumenzeiasc(ă)| biserică din temelie și s-au împodobit cu toate hodo(a)|răle, după cum să vede, în ci(n)stea și laudaSfântului| Erarh Nicolae și sfinti Adormiri Maicii Domnului, | prăznuesc hramuri, în zilile prialuminatului nos|tru domn și stăpân a to(a)t(ă) Țara Rumâniască, | Alecsandru Dimitriu Ghica voivod, cu blagosloveniia | priaosfi(n)ții sale iubitorului de Dumnezeu, episcopul Arge|șului, d(omnul), domnul Elarion, prin osteniala și chivernisirea| a robilor lui Dumnezeu, arătați ctitori, Ioan Nedelia d(iacon), Mariia diego sin Antonie, din moșu Dorobanț(u), Despa,|Mihai preot,Dumitra priotiasa, sin Constandin preot, Florea diacon, |Floaria d(iconița) cu fii săi, din moșu Bărbosu, sin Stan Gogliaz, |Radu preot, Dumitra prioteasa, sin Gilgore preot Bercia cu fii săi, | Ioan postelnicel, Mariia soțiea sa, din moșu Furcchezi, Ioan preot, Ana priotias(a) sin Voicu| Constandin preot, Badia prioteasa, | sin d(iacon) Mihai|din mșu Băbos(u) cu fii săi, Rada|soțiia| lui Marin d(iacon).| Și 18, adica optsprezece prăjini de loc, înfu(n)dat în Gura Portișoari(i),dat sfinți(i) bisrici, de unde venitul locului să fie pentru cheltuiala| biserici(i) dat de Ioan Nedelia d(iacon),* (Contantin Bălan, *op. cit.*, nr. 126, p. 159)

[40] Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. 128, p. 163.

[41] Șaluri colorate cu dungi de obicei din mătase, de proveniență orientală, vezi în Alexandru Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*, vol. II, București, 1971, p. 365 și explicația la *antreu*, p. 351.

[42] Haină lungă orientală amplă, cu mânecile largi, care se purta deschisă în față, pe deasupra altor veșminte de către boieri și jupânese. Era lucrată din țesătură fină și ușoară și se purta mai ales vara, (Alexandru Alexianu, *op. cit.*, vol. II, p. 357).

vederea mânecilor strâmte, cu cauc pe cap. Preotul Mihai, din punct de vedere cromatic, este zugrăvit în nuanțe mai închise conform cinului, care se conturează mai bine în această perioadă; pe când *Diaconul* deține un anteriu dungat și asemenea poartă o „pălărie" a demnității sale, care pare în reprezentarea de față asemănător unui işlic.

Lângă ei, în partea dinspre sud sunt reprezentate soțiile lor, purtând rochii lungi prinse cu brâuri late, posibil chiar cu tacliturі, pe deasupra cu *feregea*, şi cu năframe lungi albe pe cap, lăsate pe umeri în spate.

Fig. 4. Biserica Ciocănăi, comuna Moşoaia, de la dreapta (conform Constantin Bălan):„Nedelea Ioan diiaconu din moşu Dorobanți, popa Mihai Băr|bosu, Dumitra prioteasa, Maria diaconeasa | soțiia d(iaconului) Ioan".

Dumitra este înfățișată într-o rochie dungată, pe deasupra acesteia, în afară de caftan, se văd marginile unui cojocel scurt. Maria poartă o rochie cu „naturele"[43], atât de răspândită, în veacul anterior edificări lăcaşului (secolul XVIII), în rândul marii boierimi muntene. Haina de pe deasupra este îmblănită pe margini, ceea ce denotă o bogăție mai mare a veşmântului purtat. În picioare, femeile par a deține iminei[44] negri, cu talpă joasă, încălțările soțiilor lor fiind inobservabile de sub anteriurile lungi, în fresca votivă, aşa cum se înfățişează astăzi.

[43] Decorarea năframelor cu mătase sau fir, a năframelor, rochiilor cu flori cunoscute atunci sub denumirea de „naturale"(Alexandru Alexianu, *Mode şi Veşminte din trecut*, vol. II, p. 67).
[44] Desemnează pantofi răscroiți, (Adina Nanu, *Artă, stil, costum*, Bucureşti, 1976, p. 159)

În partea stângă, se află pictaţi *popa din moşu Bărbosu, popa Radu | Bercioi, Dumitra prieoteasa* şi *Floaria di(a)coneasa|soţia d(iaconului) Flori(i)*[45] (fig. 5). Aceştia, ca şi ceilalţi ctitori zugrăviţi, în partea dreaptă sunt conturaţi în linii asemănătoare: bărbaţii cu *feregele* pe dedesubt anteriuri prinse cu brâuri din mătase colorată, işlicuri; iar, portul feminin este aproape identic, doar cu câteva diferenţieri de colorit.

Fig. 5. Biserica Ciocănăi, comuna Moşoaia, de la stânga (conform Constantin Bălan): „popa din moşu Bărbosu, popa Radu | Bercioi, Dumitra prieoteasa şi Floaria di(a)coneasa|soţia d(iaconului) Flori(i)".

Pictorul a zugrăvit în mod simetric personajele cu figuri blânde, aproape la fel ca reprezentare, ceea ce ne face să ne întrebăm dacă nu cumva este finalitatea unor „restaurări" recente, în urma cărora s-au mai pierdut din portretele votive, existente iniţial la 1840[46].

Deşi este posibil ca elementele de detaliu ale frescei votive să se fi pierdut în refacerile recente, costumaţia donatorilor parohiei Ciocănăi aminteşte totuşi de liniile generale ale veacului al XVIII-lea, secolul fanariot: anteriuri, giubele, rochii cu „naturele", fiind specifice aici, păturii înstărite a populaţiei mediul rural argeşean din secolul al XIX-lea.

---

[45] Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. 128, p. 163.

[46] Figurile lui *Neacşu ....| care au zidit biserica| aceasta*, *Despa, Rada d(iaconeasa)* pe peretele nordic şi pe peretele estic al pronaosului *Ioan postelni[cel] din| moşul Fur[chezi], Mariia Postelniceasa* astăzi lipsesc cu desăvârşire (Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. 128, p. 163).

Despre costumaţia existentă a Parohiei Hinţeşti, nu putem afirma, decât că subliniază încă o dată portul „popular” argeşean, cu sensurile sale de propagare a curentelor de modă trecute, indicând percepţia acestora în spaţiul rural.

Contextual, prin aceste fresce ctitoriceşti ale parohiei Ciocănăi şi Hinţeşti, în mod generic veridice, ale locuitorilor comunei Moşoaia, reflectă transmiterea tendinţelor vestimentare boiereşti muntene din secolele trecute, în portul „micilor boiernaşi” ai mediului sătesc.

PLACES OF WORSHIP FROM MOŞOAIA PARISH & THEIR FOUNDERS

Abstract

The present paper tries to bring into the actuality the Orthodox edificies from Moşoaia parish & the area of its proximity, underlining their historical importance for the social & cultural image of the 19-th century Argeş County.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

LIVRĂRILE DE ARMAMENT ALE ANTANTEI

IONEL CLAUDIU DUMITRESCU*

Primul Război Mondial a însemnat o luptă a marilor puteri pentru hegemonie mondială. Cum resursele industriale şi militare ale unui singur stat nu erau suficiente pentru obţinerea victoriei, diplomaţii au reuşit să formeze două mari blocuri militare între care s-a desfăşurat o cursă a înarmărilor fără precedent în istorie prin puterea de distrugere a armelor şi prin capacitatea de proiectare a forţei la distanţă. Industria, ştiinţa şi tehnica au fost puse total în slujba zeului Ares, câmpurile de luptă devenind extrem de însângerate. Asperităţile dintre conducătorii Antantei au adus bogată alianţă în pragul înfrângerii şi apoi a fost condamnată tot la un război de uzură. Lipsa de colaborare a permis germanilor să reziste şi chiar să provoace o epuizare gravă armatelor aliate. Se impunea găsirea unei noi forţe militare care să absoarbă energiile Puterilor Centrale şi România era candidatul perfect.

Istoriografia română a acuzat Antanta că, profitând de faptul că se produsese declaraţia de război şi rolul de paratrăsnet rezervat trupelor micului stat din Carpaţi era perfect jucat, n-a mai trimis tehnica militară promisă cu generozitate pe hârtia tratatului de alianţă din august 1916. Cercetătorii contemporani se grăbesc să adopte teze generale şi să le repete la infinit fără să analizeze datele oferite de documente edite şi nici nu vor să efectueze calcule matematice simple. Sunt oferite fragmente de documente pentru a concorda cu ideile clasice. Trebuie să se obţină glorie şi titluri academice cu viteza luminii. Dacă există totuşi cineva care îndrăzneşte să-i contrazică, se lansează imediat ideea teoriei controversate sau că este adeptul teoriei conspiraţiei. Se găsesc şi alte variante de desfiinţare, inclusiv pe criterii politice. Teoriile oficiale sunt apoi suficient de mult repetate pentru a ajunge adevăruri de necontestat.

Istoria a fost scrisă multă vreme într-un stil de poveste şi abia din secolul al XIX-lea s-a trecut cu adevărat la o redactare ştiinţifică, dar încă era acuzată de lipsa exactităţii pentru a fi o ştiinţă. Cum istoria cuprinde toată experienţa omenirii din cele mai vechi timpuri, trecerea la folosirea principiilor elaborate de savanţi din alte domenii nu înseamnă decât un studiu interdisciplinar, fundamental astăzi pentru descoperirea adevărului. Legile matematice sunt cel mai util instrument pentru scrierea istoriei.

Antanta s-a obligat prin documentele semnate în august 1916 să livreze tehnică militară echivalentă cu o masă zilnică de cel puţin 300 de tone. Efortul depus îndeosebi de Franţa a fost uriaş, ruta de transport fiind lungă şi dificilă prin apele îngheţate din nordul Rusiei şi apoi pe căile ferate ale marelui aliat estic aflat într-o

* Colegiul Naţional „Alexandru Odobescu“, Piteşti.

anarhie ce se accentua în fiecare zi. Dacă ne referim strict la perioada desfăşurării ostilităţilor, colaborarea României cu Antanta s-a limitat la 469 de zile. Aliaţii ar fi trebuit să trimită o cantitate de armament şi alte materiale de război cu o masă de 140.700 tone. Totuşi, numai Franţa a reuşit să expedieze 119.341 tone[1]. Contribuţia Franţei se ridică astfel la 84,48%, adică a fost cu adevărat o soră mai mare pentru România.

Puştile reprezentau esenţa dotării infanteriei române în condiţiile pierderilor suferite în timpul campaniei din 1916. Tirul soldaţilor rămânea fundamental în respingerea detaşamentelor mici sau în luptele din regiuni accidentate şi împădurite unde mitralierele erau mai greu de deplasat. Nici lupta la baionetă nu era total depăşită în condiţiile confruntărilor dure din tranşee. Au fost livrate arme *Lebel* de calibrul 8 mm, identice cu cele din dotarea trupelor franceze. Au sosit la Iaşi 262.302 exemplare până la data de 28 noiembrie 1917[2]. Se observă diferenţa de calibru faţă de armele de origine austriacă din dotarea iniţială a armatei române, rănile provocate de gloanţele franceze fiind mult mai grave. Soldatul inamic atins era scos din luptă pe o perioadă mai îndelungată. Magazia permitea încărcarea a opt cartuşe spre deosebire de cele cinci ale armelor germane sau austriece.

Armamentul automat prezenta avantajul preciziei tirului asupra formaţiunilor flancate sau prinse în foc încrucişat. Cadenţa mare permitea decimarea rapidă a trupelor prinse şi în reţelele de sârmă ghimpată. Apărarea un avantaj net în faţa asaltatorilor complet expuşi. Tirul de baraj al artileriei se dovedea neputincios în misiunea de neutralizare a cuiburilor de foc, timpul îndelungat al ciocanelor de foc permiţând apărătorilor să aducă forţe proaspete. Conducerea Franţei a sesizat importanţa strategică a armatei române şi a expediat în Moldova 4.495 de puşti-mitralieră C.S.R.G[3]., ceea ce echivalează cu 39,87 tone[4]. Totuşi, nu masa armelor este fundamentală pentru a determina gestul aliatului occidental, ci procentul din producţia modelului. Au fost fabricate 244.368 de exemplare, ceea ce înseamnă că părţii române i-au revenit 1,83%. Se poate spune că a fost un procent mic, dar trebuie să reţinem că livrările au încetat în noiembrie 1917 în urma evenimentelor din Rusia. Procentul ar creşte semnificativ dacă s-ar afla cantitatea produsă până la începutul lunii noiembrie 1917. Totuşi, expedierea unei arme din 54 înseamnă un gest de mare încredere în soldatul român şi-n rolul de a măcina cât mai multe divizii inamice. Armamentul automat expediat a fost mai mult decât necesar, diviziile româneşti de infanterie fiind mai bine echipate decât cele bulgare, otomane, austro-ungare şi chiar germane (*România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, Editura Militară, Bucureşti, 1987, 105/107).

Livrarea armelor de foc a fost dublată şi de expedierea muniţiei necesare. Frontul modern a demonstrat că gloanţele şi obuzele consumă cel mai mult metal. Cartuşele *Lebel* au sosit în 82.220.869 de exemplare[5]. Cum fiecare unitate de foc

---

[1] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 38.
[2] *Ibidem*, p. 56.
[3] Ioan Scafeş, Silviu E. Angheliu, *Puşca-mitralieră C.S.R.G. Md. 1915*, în *Buletinul Muzeul Militar Naţional*, serie nouă, nr. 4/2006, p. 168.
[4] Calculul a fost efectuat pe baza modelului cel mai uşor şi mai simplu de 8,87 kg, varianta grea fiind de 9,7 kg (*Ibidem*, p. 175).
[5] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 56.

cântărea 27,5 grame[6] înseamnă că au fost contabilizate la Iaşi 2.261,07 tone. Se observă uşor diferenţa de masă în raport cu gurile de foc.

Lupta specifică Primului Război Mondial a fost cea de tranşee, apărătorii fiind mai greu de neutralizat prin tirul razant al gloanţelor. Proiectanţii de arme au găsit o soluţie ieftină pentru tirul oblic: grenada de mână. Ideală în încleştările în care tranşeele se aflau la distanţe sub 50 m, era extrem de periculoasă pentru soldaţii aflaţi în asalt. Franţa a expediat României 1.170.000 de exemplare[7], adică 666,9 tone[8]. Dacă iniţial trupa română n-a dispus de suficiente arme şi soldaţi specializaţi, în 1917 toţi militarii erau capabili să lanseze dispozitivele explozive.

Totuşi, regina câmpului de bătălie a rămas micuţa mitralieră. Fiind bine adăpostită şi de dimensiuni reduse, era greu de observat şi neutralizat. Deschiderea focului din flanc asupra unor formaţii dense aflate în câmp deschis se solda cu adevărate hecatombe. Reţelele de sârmă ghimpată favorizau oprirea valurilor de asalt. Cavaleria a fost transformată aproape într-o armă inutilă, militarii aşteptând deschiderea unei breşe . Mulţi au pierit în inutile şarje lansate de ofiţeri ce n-au vrut să înţeleagă faptul că maşinile nu mai acceptă eroismul specific luptelor cu arme albe. Bărbăţia trebuia compensată de arta camuflării. Franţa a expediat 706 exemplare din mitraliera *Hotchkiss*, model 1914[9], armă produsă până-n 1920. Nu se poate discuta sau scrie despre trimiterea de tehnică perimată. Masa armei automate era de 52 kg cu afet. Dacă ne raportăm la datele producţiei, aflăm un procent de 1,08%[10]. Arma automată a fost apreciată de militarii francezi şi a rămas în dotare inclusiv în Al Doilea Război Mondial. Aflată în multe fortificaţii ale temutei Linii Maginot, militarii germani au preferat executarea unei manevre de învăluire prin Ardeni decât să ajungă din nou sub focul încrucişat al armelor automate.

Artileria n-a fost neglijată de către reprezentanţii Misiunii militare franceze şi cererile au fost satisfăcute în limitele impuse de reţeaua feroviară rusă. Principalul tun expediat a fost cel de calibrul 75 mm, gura de foc cea mai cunoscută a armatei franceze. Au sosit 102 piese[11]. Masa gurilor de foc nu se compară însă cu cea a proiectilelor deplasate spre Iaşi. Au fost recepţionate 1.231.887 exemplare[12]. Un

---

[6] Ioan Scafeş, Silviu E. Angheliu, *Puşca-mitralieră C.S.R.G. Md. 1915*, în *Buletinul Muzeul Militar Naţional,* serie nouă, nr. 4/2006, p. 176. Unele surse statistice indică o producţie de cartuşe doar în fabricile marilor puteri de 34,2 miliarde de unităţi (Valter Roman, *Probleme militare contemporane*, Editura de Stat, Bucureşti, 1949, p. 98). Livrările de cartuşe model *Lebel* s-au ridicat la 0,51% din totalul producţiei de muniţii. Unde este lipsa de ajutor în condiţiile în care nu se cunoaşte momentan cantităţile livrate frontului de către fabricile germane şi austro-ungare?

[7] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 58.

[8] Grenada F1 avea 570 g (http://en.wikipedia.org/wiki/F1_grenade_(France). O altă cantitate a fost livrată de Rusia din expedierile franceze. Totalul se ridică la 2.314.382 unităţi, adică o masă de 1.319,19 tone.

[9] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 56.

[10] http://fr.wikipedia.org/wiki/Hotchkiss_Mle_1914. După unele date, producţia armei până în noiembrie 1917 a fost de 26.150 de exemplare (www.mitrailleuse.fr/France/Production). Înseamnă că aliatul francez a trimis spre România 2,68% din armamentul asamblat până la 1 decembrie.

[11] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 56.

[12] *Ibidem*, p. 58. N-au fost introduse în calcule armele toxice. Datele statistice nu concordă. Surse franceze indică trimiterea a 50.000 de proiectile, dar cele româneşti amintesc de 64.040 de calibrul 75 mm sosite la Iaşi (Charles Moureau, *La Chimie et la Guerre Science et avenir*, Editeurs Masson et Co, Paris, 1920, 84). Procentul din totalul producţiei ar fi de 0,49% sau de 0,59% dacă eliminăm livrările industriei în perioada aprilie-noiembrie 1918.

proiectil avea 6,195 kg[13], deci aliatul occidental a reuşit să expedieze 7.632,53 tone de obuze. Aici a fost cheia victoriei româneşti din 1917. Focul artileriei a fost bine întreţinut şi infanteria germană n-a putut să profite de avantajele oferite de bombardamentele masive lansate la Mărăşeşti şi Oituz. Mai mult. Artileria românească a putut să execute în regiunea Nămoloasa un tir extrem de intens, dar cedarea frontului rusesc şi valoarea combativă tot mai redusă a unităţilor marelui aliat au dus la anularea acţiunilor de infanterie.

Mijloacele defensive au jucat un rol secundar la începutul conflictului, dar lecţiile epocii romane şi medievale au revenit destul de greu. Se impunea protejarea craniului împotriva schijelor de grenadă sau obuz, micile bucăţi metalice având suficientă energie pentru a presa asupra creierului şi a transforma soldatul rănit într-o legumă. Armata română a plecat la atac doar cu celebrele capele ţuguiate, foarte vizibile după cum mărturiseau prizonierii austrieci. Franţa a fost obligată să suplinească slabele posibilităţi ale industriei româneşti şi a trimis 313.296 căşti Adrian[14]. Au fost folosite de trupele române din a doua linie şi-n a doua conflagraţie mondială. Cum masa unui coif era de 0,765 kg[15], încărcătura totală avea o masă de 239,67 tone.

Nici livrările din Rusia n-au fost de neglijat ca masă. Cum România avea un deficit de arme lungi de foc, aliatul cel mai apropiat a expediat 122.983 puşti *Weterly* demodate[16], dar încă utile în respingerea atacatorilor prin luptă la baionetă. Trupele române au reuşit să respingă multe atacuri bulgare la sud de capitală în luptele de pe Argeş-Neajlov din noiembrie-decembrie 1916. Arma era de origine italiană şi fusese trimisă pentru suplinirea lipsei cronice de armament din oştirea rusă, trupa indisciplinată fiind puţin atentă cu întreţinerea echipamentului. Nici mitralierele n-au fost uitate. Au fost expediate unităţi din modelul *Maxim*, celebre prin fiabilitatea deosebită încă din 1904 din timpul conflictului cu Japonia şi au rămas aşa şi-n Al Doilea Război Mondial. Au sosit la unităţi 320 de exemplare[17], adică 71,26% din totalul celor existente în unităţile româneşti la 15 august 1916. N-a fost uitată nici muniţia necesară funcţionării armamentului de calibrul 7,62 mm. Erau prezente în statisticile româneşti 4.400.400 lovituri de puşcă şi 8.961.747 de mitralieră[18]. Cum un cartuş avea 26 grame, înseamnă că au sosit 347,41 tone de muniţie uşoară. Un adevărat cercetător din domeniul istoriei trebuie să facă întotdeauna comparaţii între evenimente, date statistici, forţe militare etc. România a primit 320 de arme automate ruseşti, dar câte au fost livrate de industrie până la evenimentele din octombrie 1917? Au fost furnizate 31.728 de exemplare, deci partea rusă a asigurat un procent de 1,008% din total (www.ru.wikipedia.org/wiki/Pulemiat_Maksim_obraeţa_1910_goda).

[13] Cornel Scafeş (coord.), *Armata Română*, Editura R. A. I., Bucureşti, 1996, p. 303. Datele se referă doar la partea expediată spre inamic, cartuşul nefiind introdus în calcule.
[14] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 58.
[15] http://en.wikipedia.org/wiki/Adrian_helmet. Căştile erau de calitate şi au fost întrebuinţate şi-n următoarea conflagraţie mondială pentru unele unităţi din linia a doua.
[16] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 56. Cum arma avea o masă 4,25 kg (http://it.wikipedia.org/wiki/Vetterli_Vitali_Mod._1870/87), aliatul rus a trimis 522,6 tone de puşti. Tabelele statistice româneşti menţionează existenţa muniţiei pentru armele *Mosin-Nagant*, dar nu sunt date despre numărul exemplarelor cedate de Rusia.
[17] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 56. O mitralieră grea avea 64,3 kg (http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_M1910_Maxim), deci erau 20,57 tone.
[18] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 56.

Trebuia să fie acoperit şi uriaşul front întins de la Marea Baltică şi până la Marea Neagră. Mai exista şi frontul din Caucaz. Se adăuga cererea din partea unităţilor de instrucţie.

Marea Britanie a fost ceva mai rezervată în privinţa ajutorului militar fiindcă avea alt sistem de calibre şi armata română nu era pregătită să le folosească rapid şi eficient. Se ştie că o diversitate prea mare a tipurilor de arme duce la o catastrofă în domeniul aprovizionării cu muniţii. Amintim totuşi cele 32 de tunuri de calibrul 127 mm expediate împreună cu 54.767 obuze[19]. Să nu uităm că marina SUA a fost ataşată profund de acest calibru, baza dotării distrugătoarelor în Al Doilea Război Mondial. Şi artileria antiaeriană grea era formată din piese cu acelaşi diametru interior al ţevii. Documentele româneşti amintesc şi de sosirea a 200 mitraliere *Vickers* şi a 180 de puşti-mitralieră *Hotchkiss*, muniţia fiind trimisă din Rusia. Erau 22.107.804 lovituri. Mitralierele *Lewis* au fost arme excelente în luptele aeriene datorită masei reduse.

Cum războiul are legi specifice şi consumă numai ce e mai bun, aliaţii au avut grijă să livreze şi muniţia potrivită pentru armamentul din dotarea iniţială a oştirii române. Astfel, au sosit 46.149.960 cartuşe de 6,5 mm[20]. Procentual, reprezenta mai mult de 10% din ceea ce exista la 15 august 1916.

Lovirea adversarului ascuns în tranşee era o sarcină dificilă şi pentru artilerie. Dacă liniile frontului erau foarte apropiate, apăreau probleme în evitarea bombardării propriilor trupe. Tirul precis nu era posibil din cauza uzurii ţevilor. Aliaţii au trimis României o armă nouă ca realizare şi concepţie. Mortierul de tranşee nu avea performanţe ieşite din comun, dar avea tir curb şi era ieftin. Se fabrica şi se întreţinea uşor. Au sosit 130 de exemplare (9,75 tone)[21] împreună cu 71.466 bombe[22]. Cum cea mai uşoară cântărea 18 kg, au ajuns în Iaşi minimum 1.286,3 tone de muniţii. Minele erau temute de orice militar prin marea încărcătură explozivă şi prin razanţa schijelor. Tirul curb permitea lovirea ţintelor adăpostite în tranşee. Proiectilele de aruncător au fost folosite şi pentru lansarea din avion în lipsa bombelor, dar utilizarea a fost limitată de dimensiunile armelor pentru carlinga din epocă.

Au fost trimise şi arme de captură, practica fiind obişnuită în toate oştirile lumii. N-au fost uitate nici muniţiile aferente gurilor de foc. Armata austro-ungară a suferit mari pierderi în tehnică militară şi existau compatibilităţi cu înzestrarea aliatului român. Aliatul rus a expediat spre trupele române 27.826 de puşti *Mannlicher* cu 6.546.925 de cartuşe[23]. Doar cartuşele cântăreau 189,86 tone. Se adăugau mitraliere *Schwarzlose* şi muniţii[24]. Erau 11.698.600 de cartuşe pentru mitralierele austriece. Au mai sosit şi 20 de tunuri germane de calibrul 77 mm cu proiectilele necesare.

Elanul ofensiv german n-a fost oprit doar cu mitralierele şi artileria uşoară. Trebuia ceva greu, ceva care să impresioneze. Franţa a rupt din dotarea proprie guri de foc de calibrele 105, 120, 150 şi 155 mm şi armata condusă de feldmareşalul August

---

[19] *Ibidem*, p. 56 şi 58. Un proiectil cântărea 18,1 kg (http://en.wikipedia.org/wiki/BL_5-inch_howitzer), deci au sosit 991,28 tone de muniţie. Ne referim aici numai la partea expediată spre adversar şi la cel mai uşor model din producţie. Documentul nu precizează exact masa elementelor explozive propulsate.

[20] *Ibidem*, p. 56.

[21] *Ibidem*, p. 56.

[22] *Ibidem*, p. 58.

[23] *Ibidem*, p. 56.

[24] *Ibidem*, p. 56.

von Mackensen n-a mai putut sparge frontul din sudul Moldovei, aşa cum făcuse împotriva trupelor sârbe şi ruse. Cele mai eficiente erau tunurile de calibrul 120 mm din care au fost primite 97 de unităţi cu 226.611 proiectile[25]. Armele sistem de Bange au fost considerate perimate la începutul conflictului (conducerea de la Paris le trecuse pe o listă neagră în aşteptarea casării), dar şi-au făcut datoria chiar şi după 1940. Armata finlandeză le-a folosit cu succes împotriva trupelor sovietice. Aveau o mobilitate superioară în raport cu alte guri de foc de producţie franceză. Cele 72 de piese cu ţeava lungă au reprezentat 2,88% din producţia totală a modelului. Masa proiectilelor furnizate părţii române se ridică la 4.260,2 tone. N-au fost uitate nici piesele foarte grele din dotarea bateriilor româneşti şi au fost primite 4.850 de obuze de calibrul 210 mm[26].

Cum industria metalurgică a României avea, se afirmă ciudat de repetat, o producţie insuficientă pentru acoperirea cererii frontului, au fost trimise din Vest şi din Rusia importante cantităţi de săbii şi scuturi, acestea din urmă necesare asaltării cuiburilor de mitralieră sau pentru executarea tirului asupra poziţiilor inamice în condiţii de siguranţă. Au fost primite 2.758 scuturi[27].

Strategii germani s-au plictisit de lungul asediu la care erau supuşi şi au decis să folosească arma chimică împotriva unui inamic nepregătit. Armata română n-a fost supusă unor masive atacuri în 1916 datorită curenţilor de aer din regiunile de conflict, dar au fost luate măsuri de prevedere prin importul măştilor contra gazelor din Franţa şi Rusia. Efectele substanţelor toxice de luptă au fost reduse în timpul marilor confruntări din vara anului 1917. Măştile franceze au fost în număr de 689.980 şi cele ruseşti au fost 368.652 exemplare[28]. Livrările erau mai mult decât suficiente pentru acoperirea necesarului trupelor din primele linii, adică peste 400.000 de militari.

Colaborarea pe front impunea acordarea de armament din dotarea trupelor ruse fără să se mai poată contabiliza la Iaşi. Astfel, au fost livrate 10.000 de cartuşe pentru mitralierele aviaţiei de pe frontul dobrogean, cantitate totuşi insuficientă pentru luptele înverşunate din regiune şi de slabă calitate fiindcă era produsă la arsenalele din Rusia. Cu altă ocazie, în 1917, au fost trimise zece vagoane de bombe pentru aviaţie[29].

Tehnica aeronautică a început să conteze în desfăşurarea ostilităţilor pe toate fronturile. Dacă iniţial a fost privită drept o curiozitate bună pentru pasionaţii de zbor, avionul a devenit fundamental pentru cercetare, recunoaşteri pentru corectarea tirului de artilerie şi bombardament. Tehnica aeronautică presupune folosirea celor mai bune

---

[25] *Ibidem*, p. 58.
[26] *Ibidem*, p. 58.
[27] *Ibidem*, p. 58.
[28] *Ibidem*, p. 58. Sursele occidentale oferă date privind o producţie de 29.300.000 de bucăţi, ceea ce înseamnă că partea română a primit la Iaşi un procent de 2,35% (http://en.wikipedia,org/wiki/M2_gas_Mask). Din păcate, măştile au fost distribuite trupei cu mare întârziere, abia în ianuarie 1917. Norocul soldaţilor români a constat în faptul că trupele germane n-au folosit arma chimică în timpul campaniei din 1916, condiţiile meteo nefiind din cele mai favorabile. După unele informaţii, nici trupele Puterilor Centrale n-au avut echipamentul necesar războiului chimic.
[29] Valeriu Avram, *Aeronautica română în Războiul de Întregire Naţională (1916-1919)*, Editura Militară, Bucureşti, 2012, p. 340. Menţiuni despre folosirea bombelor ruseşti de către bombardierele din dotarea aviaţiei române se regăsesc pe tot timpul campaniei din 1917. Astfel, pe 7 iunie au fost lansate în satul Hârja 8 bombe de 8 kg şi a izbucnit un mare incendiu (*Ibidem*, p. 198). Cele mai periculoase arme lansate din aparatele armatei române au fost bombele ruseşti cu o masă de 32 kg (*Ibidem*, p. 334).

materiale şi forţă de muncă de calitate pentru ca aparatele să reziste condiţiilor vitrege oferite de atmosferă. Antanta a trimis cu generozitate avioane, multe fiind capturate la Odessa după defecţiunea rusească. Au sosit până la 1 ianuarie 1917 152 de exemplare din diferite modele[30]. Echipamentele din domeniul aeronautic existente în 1917 nu se puteau însă caracteriza prin masă, ci prin utilitate, aspect puţin luat în calcul de către istorici. De exemplu, un aparat model *Farman F. 40* atingea 748 kg, dar vânătorul *Nieuport XI* pentru a fi mobil avea doar 344 kg. Folosite cu îndemânare de către piloţii români şi francezi, au reuşit să ridice un zid în faţa aviaţiei Puterilor Centrale, superioară numeric şi chiar tehnic la anumite modele. Doar în perioada 15 aprilie – 1 mai 1917 au mai intrat în dotarea aviaţiei 38 de avioane, 1000 bombe Michelin, 893 bombe Gros, 1000 rachete La Prieur, 783.000 cartuşe de mitralieră, 4337 proiectile de 37 mm, 73 mitraliere de bord, 7 puşti-mitralieră Colt şi un tun de bord (Valeriu Avram, *Aeronautica română în Războiul de Întregire Naţională (1916-1919)*, Editura Militară, Bucureşti, 2012, p. 179).

Aviaţia a făcut primii paşi la începutul secolului al XX-lea, dar în 1916 putea să afecteze orice unitate militară aflată în marş sau în teren deschis. Ajutorul aliat a fost de nepreţuit şi demonstrează un profund respect pentru armata română. Numai la Odessa au fost capturate de către soldaţii revoltaţi şi îndoctrinaţi de o ideologie utopică pe care n-o înţelegeau 100 de avioane ale României. Unele aparate au ajuns ulterior în mâinile militarilor germani. Diversiunea organizată de serviciile secrete ale Reich-ului a dat rezultate uimitoare prin descompunerea celui mai mare imperiu.

Dacă se analizează numai aceste câteva date, constatăm că teoria lipsei de respect a aliaţilor din Antanta faţă de România nu se dovedeşte adevărată şi trebuie să dispară din tratatele serioase de istorie naţională. Haosul din Rusia (diversiunea germană cu mişcarea bolşevică a dat rezultate perfecte în 1917) a dus la livrări întârziate, dar nici ceilalţi aliaţi nu s-au caracterizat printr-o perfectă organizare a maşinii de război. Lipsa unei viziuni asupra desfăşurării ostilităţilor se vede din alegerea unui comandant unic în persoana mareşalului Ferdinand Foch abia în anul 1918. Alegerea în orice alt an ar fi însemnat căderea Germaniei mult mai repede şi omenirea ar fi scăpat cu mai puţine pierderi umane şi materiale. Prăbuşirea Rusiei din interior a împiedicat conducerea Antantei să expedieze uriaşele cantităţi de muniţie şi materiale militare necesare pe frontul estic[31]. Eforturile asupra sistemului de transport nu împiedicau sosirea unor importante eşaloane, Astfel, zilele de 4, 5 şi 6 mai au fost marcate de recepţionarea a 176 de vagoane cu echipament occidental[32]. Multă tehnică a fost furată de către revoluţionari sau abandonată prin gări. Generalul Henri M. Berthelot a văzut undeva lângă Belgorod opt tunuri de 155 mm abandonate împreună cu lăzile de muniţie. Erau armele ce ar fi asigurat o superioritate a focului de artilerie în faţa germanilor în sectoare sensibile ale frontului din sudul Moldovei[33]. Aliaţii aveau

[30] *Ibidem*, p. 90.

[31] Au fost recuperate 83.145 t după încheierea ostilităţilor (*România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 38).

[32] Henri Berthelot, *Memorii şi corespondenţă 1916-1919*, Editura Militară, Bucureşti, 2012, p. 180.

[33] *Ibidem*, p. 341. O singură baterie grea (patru piese) era suficientă pentru a întoarce soarta armelor în câmp tactic. Căpitanul Corneliu Dragalina a spulberat în septembrie 1916 un întreg regiment german de artilerie pe frontul din Dobrogea cu obuzierele de 150 mm primite din Franţa. Germanii au pierdut 36 de guri de foc într-o singură zi (Virgil Alexandru Dragalina, *Viaţa tatălui meu, Generalul Ioan Dragalina*, Editura Militară,

propriile probleme impuse de consumul ridicat din timpul luptelor sau de distrugerile provocate de raidurile aeriene germane. Un singur avion a reuşit să provoace distrugerea unei gări din nordul Franţei unde se aflau 8.000 tone de muniţii înainte de intrarea armatei române în conflictul mondial (G. A. Dabija, *Războiul germano-polon*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1940, p. 9/10).

Din păcate, autorităţile civile şi cele militare din România au fost depăşite de cerinţele unui conflict mondial. Armele occidentale erau distribuite trupelor cu mare întârziere[34] sau au fost pierdute prin depozite uriaşe cantităţi de muniţie (peste 600 de vagoane doar în Bucureşti după eşecul în bătălia de pe Argeş-Neajlov) şi alte materiale cu destinaţie militară[35]. Au fost capturate de către germani şi fabrici de armament cu o producţie importantă pentru acoperirea necesarului de cartuşe pentru infanterie. Sunt cunoscute cazurile fabricilor *Katz* din Bucureşti şi a *Societăţii Metalurgice Române* din Ploieşti[36].

Antanta şi-a îndeplinit condiţiile privind livrările de tehnică militară şi acestea au asigurat succesele trupelor române în bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz din 1917. Uriaşa pregătire de artilerie de la Nămoloasa n-ar fi fost posibilă fără livrările generoase ale aliaţilor. Chiar se poate discuta de o adevărată risipă în raport cu consumul de proiectile din timpul campaniei din 1916. Din păcate, operaţiunile ofensive ale infanteriei au fost anulate din cauza slabei valori combative a trupelor ruse. Franţa a trimis şi
proiectile grele de calibrul 210 mm pentru a neutraliza lucrările defensive germane şi pentru un foc de contrabaterie eficient. Au sosit 4.850 de obuze[37], fiecare cu o masă de 110,5 kg[38]. Evenimentele din interiorul marelui vecin nordic au împiedicat folosirea pe câmpurile de luptă a cantităţii de 53,59 tone de proiectile de mare calibru. Totuşi, artileria română a putut să întreţină un foc viu asupra forţelor inamice în lupta de la Mărăşeşti. Feldmareşalul August von Mackensen a comis o greşeală de neiertat pentru un specialist în spargeri de fronturi: a trimis trupele la atac expuse focului din flanc. Tunurile româneşti au măcinat astfel Diviziile 76, 89, 115 şi 216 infanterie germană[39]. Momentul decisiv al marii încleştări de la Mărăşeşti a fost marcat de intervenţia în sprijinul Diviziei 13 infanterie a nu mai puţin de 15 baterii care au spulberat regimentele de rezervă ale inamicului şi apărătorii au reuşit să contraatace cu succes[40]. Atacurile germane pe frontul româno-rus au încetat atunci când comandamentul a constatat că propria infanterie suferă pierderi grele în orice punct de atac din cauza focului armelor grele. Era inutil să spargi frontul moldav din moment ce armatele ruse cedau pe toată linia. Trebuia doar să se aştepte rezultatele diversiunii bolşevice.

Bucureşti, 2009, p. 403/404). Se ştie că la război orice pierdere echivalează cu două, adică un tun distrus pe un front însemna aducerea altuia pentru a păstra forţa unităţilor, deci potenţialul ofensiv scade prin risipirea forţelor.

[34] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine Amintiri din vremea celor de ieri,* volumul al III-lea, partea a V-a, Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 27.

[35] *Ibidem,* 65.

[36] *Ibidem,* p. 65.

[37] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Bucureşti, 1934, p. 58.

[38] Cornel I Scafeş, *Obuzierul Md. Iaşi (Krupp), Md. 1888/1918, cal. 210 mm*, în *BMMN*, Serie nouă, nr. 6, Bucureşti, 2008, p. 308.

[39] *Istoria artileriei române*, Editura Militară, Bucureşti, 1977, p. 178.

[40] *Ibidem,* p. 180/181.

Teoriile vechi nu mai au acoperire şi trebuie să fie înlocuite în viitoarele tomuri de istorie militară sau în lucrările de popularizare a istoriei[41]. Echipamentul occidental a sosit cu unele întârzieri, dar a existat şi un mare haos organizatoric în primele luni de conflict, fenomen explicabil prin trecerea de la teorie la practică. Armata română a fost transformată radical de către aliaţii francezi şi uneori militarii germani aveau impresia că au în faţă trupe sosite din Vest. Viitoarele studii în arhive vor completa prezenta analiză. Istoria Primului Război Mondial n-a fost scrisă nici la împlinirea unui secol de la declanşarea acestui măcel european fără rost. Multe adevăruri sunt acoperite de colbul uitării sau sunt ascunse prin teze fără acoperire ale istoriografiei tradiţionale.

Nr. Crt.	**Denumirea tipului de armă**	**Cantitate primită în România**	**Procent din tip de armă asemănător existent la 15 august 1916**
1.	Puşti Lebel	262.302	60,44%
2.	Tunuri calibrul 75 mm	102	16,03%
3.	Mitraliere Hothkiss	706	157,23%
4.	Puşti-mitralieră	4.495	Nu există termen de comparaţie
5.	Tunuri de calibrul 120 mm	97	319,58%
6.	Muniţie chimică	64.040	Nu exista.
7.	Muniţie de calibrul 150 mm	50.082	255,09%

[41] *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, Editura Militară, Bucureşti, 1987, p. 77; Victor Atanasiu, Anastasiu Iordache, Mircea Iosa, Ion Oprea, Paul Oprescu, *România în Primul Război Mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 1979, p. 273; Istoria artileriei române, Editura Militară, Bucureşti, 1977, p. 162. Se consideră că s-a realizat doar o îmbunătăţire „substanţială" şi sunt pomenite doar unele livrări din Franţa şi Anglia. Sunt amintite doar anumite tipuri de arme şi se trece foarte uşor peste cantităţile de muniţie. Nici cantităţile nu sunt cele corecte. Astfel, apar doar 2.736 puşti-mitralieră în loc de 4.495. Dezinformarea este evidentă. Studiile mai vechi recunoşteau meritele aliaţilor din Antanta (Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru Întregirea României 1916-1919*, vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 16/17).

THE WEAPON DELIVERY OF THE ENTANTE
Abstract

The present article contradicts the official theory according to which the Entante offered too little military equipment and weapons (machine-gun, heavy guns, planes, gas mask) to the Romanian ally. The statistic data that have been published, still incomplete, and the figures regarding the weight of the ammunition and of the guns, gives proofs the fact that the Entante respected its commitments and it was just Russia that blocked a perfect collaboration. History should be written using the mathematic principles too.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

MĂSURI DE PREVENIRE A MANIFESTAŢIILOR COMUNISTE CU OCAZIA SĂRBĂTORIRII ZILEI DE 1 MAI 1929, LA PITEŞTI

DRAGOŞ CHISTOL[*]

În plan politic, primii ani ai perioadei interbelice au fost dominaţi de ideea restabilirii şi menţinerii siguranţei naţionale, aceasta fiind în centrul atenţiei autorităţilor centrale şi locale.

O problemă şi ameninţare la siguranţa naţională, în anii imediat următori Primului Război Mondial, au reprezentat-o bolşevismul şi propagandiştii, din interior şi exterior, ai acestui curent totalitar. Propaganda bolşevică a căpătat amploare pe măsură ce prizonierii de război români se întorceau din lagărele de internare germane, austriece, maghiare, bulgare şi ruse. Aceştia se întorceau acasă având asupra lor broşuri, manifeste şi ziare tipărite în limba română, prin care se propagau revoluţia şi anarhia. Odată ajunşi la vetrele lor, prizonierii, în timp ce povesteau suferinţele îndurate în lagăre, împărţeau tipăriturile aduse, care erau, apoi, interpretate în rău, dând naştere la curente ostile administraţiei şi organizării sociale. Cei întorşi din lagărele din Germania erau sfătuiţi să creeze organizaţii sindicale cu caracter socialist-revoluţionar care, prin propagandă, să-i atragă de partea lor şi pe ţărani, inoculându-le idei referitoare la desfiinţarea marilor proprietăţi şi împărţirea pământului în loturi individuale. Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale cerea ca aceia care vor fi dovediţi că fac propagandă sau instigaţii contra siguranţei statului să fie arestaţi, cercetaţi şi înaintaţi parchetului, pentru a fi judecaţi. Ecourile propagandei bolşevice s-au făcut prezente şi la Piteşti, timid, e adevărat, prin intermediul unor manifeste scrise de mână sau prin intermediul broşurii *Un an de la revoluţia rusă*.

Ideile propagate de curentul socialist s-au aflat şi ele în atenţia autorităţilor, cetăţenii suspectaţi că aveau astfel de simpatii aflându-se în vizorul Siguranţei Statului. Erau vizaţi cei care, de pildă, erau abonaţi la ziarul „Socialistul” sau cei care răspândeau broşura *Scrisori către ţărani*.

Totuşi, această politică a tins să se relaxeze oarecum, în anii următori, cel puţin faţă de mişcarea socialistă, de vreme ce, la 25 aprilie 1929, în adresa cu nr. 26.181, emisă de Direcţiunea Poliţiei şi Siguranţei Generale, se cerea prefecturilor din judeţe, inclusiv celei din Argeş, care îl avea în fruntea ei pe Armand Călinescu (prefect în perioada 11 noiembrie 1928 – 29 iulie 1929), să permită sindicatelor muncitoreşti de

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

nuanţă social-democrată şi social-naţională să distribuie, cu ocazia sărbătoririi zilei de 1 Mai, următoarele[1]:
- o insignă de metal de culoare arămie, de formă triunghiulară, având gravate două mâini împreunate, deasupra a două ciocane încrucişate, precum şi inscripţia «1 Maiu 1929»;
- tablouri de mărimea între 30/35 şi 45/58 cm, care să reprezinte pe: Karl Marx, Friederich Engels, C. Dobrogeanu-Gherea, un Car Alegoric şi Ştefan Gheorghiu;
- ziarul «Socialistul»;
- cărţi poştale ilustrate, care să reprezinte pe Friederich Engels, Bebel, Karl Liebnecht, Rosa Luxemburg, C. Dobrogeanu-Gherea, Mateotti, M. Vesler, I. C. Frimu, Eugen Pottier, autorul Internaţionalei, Comuna din Paris, Apoteoza Războiului şi Uitatul, de Veresiaghin, Socialistul Liberator, Pacea Lor şi Pacea Noastră, Carul Alegoric.
- Broşurile:

- *Capitalul*, rezumat de Karl Marx
- *Salariu, preţ, profit* de Karl Marx
- *Originile socialismului ştiinţific*, de Friederich Engels
- *Originile familiei, proprietăţei private şi statului*, de Friederich Engels
- *Teoria lui Karl Marx, asupra valoarei şi plus valoarei*, de dr. Tatiana Grigorovici
- *Lupta de clasă*, de dr. Tatiana Grigorovici
- *Reforma socială sau revoluţie socială* de Karl Kautschi
- *Evreii şi bolşevismul*, de Karl Kautschi
- *Marxism şi darvinism*, de Pannoekek
- *Socialismul marxist şi evoluţia socială*, de Şeban Voinea
- *Religia, familia şi proprietatea*, de R. Ionescu Rion
- *Socialismul*, de V. Legardele
- *Socialismul şi intelectualii*, de P. Lafargue
- *Cum se va înfăptui socialismul*, de Leslinieres
- *Din istoria socialismului*, de Rapaport
- *Socialismul şi societatea*, de Ramsay MacDonald
- *Supra Munca şi Plus Valoarea*, de Renner
- *Problemele Vremei*, de L. Gheler
- *Scumpetea*, de Pop
- *Concepţia materialistă a istoriei*, de Gherea
- *Absolutismul parlamentar şi democraţia sfaturilor*, de Al. Tauber
- *Lupta de clasă*, de Ilie Moscovici
- *Progresul cooperativelor şi economia politică liberală*, de Gh. Gide
- *Cooperativa de consum*, de Gertrude David
- *Îndrumări pentru conducerea sindicatelor muncitoreşti*, de Stroea
- *Problemele sindicalismului modern*, de I. Mirescu

În adresa către prefectura judeţului Argeş, înregistrată la registratura acesteia cu nr. 7.704/26 aprilie 1929, mai era precizat faptul că întrunirile organizaţiilor muncitoreşti afiliate la Uniunea Sindicatelor Unitare şi întrunirile organizaţiilor

[1] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Argeş, Fond Prefectura Judeţului Argeş, dosar nr. 19/1929, f. 14-16.

comuniste nu sunt autorizate. De asemenea, nu erau autorizate nici serbările câmpeneşti organizate de aceştia, sau răspândirea de insigne, cărţi poştale, ziare, broşuri sau manifeste.

Direcţiunea Poliţiei şi Siguranţei Generale mai avertiza şi cu privire la posibilitatea faptului ca întrunirile paşnice ale socialiştilor să fie tulburate sau deturnate de agitatorii comunişti, „care vor provoca scandal, după care vor încerca o demonstraţie pe străzi”[2]. De asemenea, „comuniştii şi unitarii vor încerca să se adune spre a serba ziua de 1 Maiu, în sălile diferitelor asociaţiuni sau cercuri culturale, cu cari sunt în legătură, şi cari nu sunt bănuite de autorităţi”[3]. Ei vor încerca să răspândească manifeste, gazetele „Înainte”, „Viaţa muncitoare” şi „Munca Zilnică”, dar şi o broşură care să explice însemnătatea zilei de 1 Mai.

Informarea către prefectură era semnată de D. R. Ioaniţescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, şi se încheia cu recomandarea să fie luate „măsuri energice şi cu tact, pentru a împiedica orice încercare a comuniştilor şi unitarilor pentru a nu se deda la excese pe ziua de 1 Maiu, şi severe măsuri preventive pentru asigurarea şi menţinerea ordinei”[4].

MEASURES OF PREVENTION AGAINST THE COMMUNISTE MANIFESTATIONS DURING THE 1-ST OF MAY FESTIVITY IN 1929 AT PITEŞTI

Abstract

The article refers to the measures of prevention that the Prefecture of the Argeş County, led by Armand Călinescu, should have taken against the communist manifestations, for the festivities for the 1-st of May 1929. the measures were elaborated by the Board of the Police & General Security; their implementation was assigned to each County Prefecture.

[2] *Ibidem*, f. 16.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

ASPECTE DIN CÂMPULUNG ÎNTRE ANII 1938-1940

SANDA SAFTA*

Odată cu instaurarea dictaturii regale au fost dizolvate toate puterile politice, pentru că la 15 decembrie 1938, Regele Carol al II-lea să hotărască înfiinţarea şi funcţionarea unei singure formaţiuni politice: Frontul Renaşterii Naţionale, care după unii istorici „a funcţionat mai mult în scripte” decât în realitate[1].

Guvernele care s-au perindat la conducerea României au fost formate mai mult din elemente provenite de la alte partide ademenite de Carol al II-lea dar şi politicieni mai tineri, fără experienţă politică care „s-au remarcat prin emiterea de decrete-legi care de cele mai multe ori au dezorganizat administraţia prin instabilitatea şi de cele mai multe ori prin ruperea lor de realităţile societăţii româneşti”[2].

Guvernele au fost conduse de Octavian Goga (28 decembrie 1937-9 februarie 1938); patriarhul Miron Cristea (10 februarie 1938-29 martie 1938; 30 martie 1938-31 ianuarie 1939; 1 februarie 1939-6 martie 1939); Armand Călinescu (07.03. 1939-21 septembrie 1939); generalul Gh. Argeşeanu (21-27. 09. 1939), C. Argetoianu (28.09. 1939-23.11.1939), Gh. Tătărescu (24. 11. 1939 - 10 mai 1940; 11 mai 1939-3 iulie 1940), Ion Gigurtu (4 iulie - 4 septembrie 1940)[3].

Aceşti politicieni au format aşa zisa „camarilă regală” care purtau uniformă, organizau manifestaţii de decor, au adoptat un imn etc.

Cum este firesc şi Câmpulungul a trăit aceste momente, în general personalităţile politice, intelectualitatea, comercianţii chiar şi salariaţii în administraţie s-au înscris în noul partid creat, Frontul Renaşterii Naţionale. Aceştia încercau astfel să nu se rupă de viaţa politică, să participe la realizarea deciziilor nu numai pe plan local şi în general să devină activi din punct de vedere politic, economic, social şi cultural.

Primar al oraşului Câmpulung a devenit prin numire Col. Grigore Grecescu-eroul local din toamna anului 1916, în luptele de la Mateiaş. Lui i se adresau membrii Corpului Didactic de la Gimnaziul Industrial de băieţi la data de 8 martie 1938 care“ socotind să răspundă cu entuziasm Comandamentului Superior al Ţării cereau înscrierea în Frontul Renaşterii Naţionale. Ei socoteau această mişcare ca una de

---

* Muzeul Municipal Câmpulung.

[1] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală* (1938-1940), Editura Politică, Bucureşti 1970, p. 303.

[2] C. I. Kiriţescu, *România în al doilea război mondial*, vol. II, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996, p. 65.

[3] Ioan Scurtu şi colaboratorii, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1995, p. 708-717.

redeșteptare națională[4] și considerau că numai așa înțelegeau " să fie printre cei dintâi să se supună poruncii vremii de azi"[5].

La 30 decembrie 1938 fac cerere pentru înscriere în Frontul Renașterii Naționale și avocatul și fostul deputat Aurel Vlădescu precum și preotul senator Victor Nicolescu[6].

Mai mult, încep să se înscrie în masă de la unele întreprinderi din oraș. Astfel personalul de la depozitul CFR Câmpulung format din 5 salariați cere înscrierea în Frontul Renașterii Naționale la 30 decembrie 1938[7].

Cerere fac și un grup numeros de preoți, profesori, medici, avocați, ingineri „înțelegători ai grelelor momente prin care trecea țara și dorind a răspunde chemării pe care Frontul Renașterii Naționale o face pentru apărarea granițelor Patriei noastre întregite cu atâtea jertfe și pentru ridicarea neamului românesc la îndreptățirea lui istorică"[8]. Printre semnatari: N. V. Constantinescu - avocat, fost primar, Nae G. Mihăescu - președintele Asociației profesorilor Școlari din Câmpulung; Gh. Băcanu - profesor; Petre Onofrei - profesor; Iulian Crenianu - inginer de mine, directorul Societății minere Cărbunele; Gh. I. Băjan - profesor; Anton Negulici - avocat; Gh. Mitu - Directorul Școlii Normale Carol I, Nicolae Rizeanu - avocat, fost primar al orașului Câmpulung; P. Klein - profesor; Emanuel Dimitriu - avocat; Gabriel Dimitriu - farmacist; P. Rizeanu - fost primar, avocat etc.[9].

O zi mai târziu cer înscrierea în Frontul Renașterii Naționale toți salariații gării CFR din Câmpulung în număr de 28, în frunte cu șeful gării Niculescu Ioan.

La 4 ianuarie 1939 se înscriu și membrii Cercului Comercial și Industrial din Câmpulung Muscel[10] printr-o cerere adresată prefectului județului Muscel colonelul Velcescu, fiind semnată de Președintele Cercului, I. Stănescu[11].

În paralel administrația locală face înscrieri pe listele electorale ale alegătorilor cu drept de vot pentru Consiliul Comunal[12]. Sunt înscriși toți cetățenii români cu domiciliul în Câmpulung, care au peste 30 de ani, practicau agricultura sau o meserie (comerț sau industrie) sau sunt intelectuali, nu intră în niciunul din cazurile de incapacitate prevăzute de legea electorală și au contribuit timp de cel puțin un an la sarcinile comunei. Femeile căsătorite sunt scutite de această obligație dacă soții lor au plătit impozitele comunale în acest timp.

În conformitate cu dispozițiile Înaltului Decret Regal nr. 4321 din 15 decembrie 1938, publicat în Monitorul Oficial 293 din 16 decembrie 1938 se comunică câmpulungenilor, dar și locuitorilor din Mărcuș și Vișoi că pot să se înscrie și individual în Frontul Renașterii Naționale[13].

---

[4] S.J.A.N. Argeș, fond Primăria Câmpulung, dosar nr. 39/1938, p. 13.
[5] *Ibidem,* f. 14.
[6] *Ibidem,* f. 15.
[7] *Ibidem,* f. 16.
[8] *Ibidem,* f. 18-19.
[9] *Ibidem,* f. 19.
[10] *Ibidem,* f. 21.
[11] *Ibidem,* f. 23.
[12] *Ibidem,* f. 25.
[13] *Ibidem,* f. 26.

Pentru interzicerea oricărei forme de activitate politică din partea partidelor politice deja scoase în afara lui, Prefectura Județului Muscel dă ordin prin dispoziția Ministerului de Interne al cărui titular era Armand Călinescu să fie interzis portul mărțișoarelor scoase cu ocazia zilei de 1 martie 1939 și care sunt confecționate pentru propaganda politică. La fel sunt interzise și cele rămase din anii precedenți[14].

Tot Ministrul de Interne Armand Călinescu intervine în 11 noiembrie 1938 pentru organizarea serviciilor comunale sub formă de Întreprinderi comunale pentru comunele urbane cu o populație de peste 14.000 de locuitori[15].

La 22 decembrie 1938, primarul orașului Câmpulung Col. Grigore Grecescu este informat că orașul a rămas Stațiune climaterică de interes local. El intervine la Rezidentul regal al Ținutului Bucegi pentru anularea acestei hotărâri, pentru că orașul Câmpulung trăiește numai din veniturile rezultate de la turiștii care vin vara la Băile Kretulescu și pentru aerul curat iar dacă i s-ar lua avantajele ce decurg din clasarea ca stațiune climaterică pe tot timpul anului, doritorii de a veni la Câmpulung vara pentru aer, băi, iar iarna pentru sporturi, vizitatorii s-ar reduce la minimum posibil, iar comercianții, producătorii de alimente ca și proprietarii de case, nemaiavând venituri bănești de la vizitatori, ar fi dispuși falimentului și nu ar mai avea posibilitatea să se întrețină și mai cu seamă să și plătească dările către Stat, Județ și Comună iar singura salvare este revenirea la stațiunea climaterică pentru tot anul cum a fost conform Înaltului Decret Regal nr 411 publicat în Monitorul Oficial din 20 februarie 1925 și Înaltul Decret Regal nr 456 publicat în Monitorul Oficial nr. 164 din 27 iulie 1927.

Prin circulara din 13 ianuarie 1939, adresată Primăriei din Câmpulung, Ministerul de Interne prin Armand Călinescu interzice ridicarea oricărei construcții în apropierea unei clădiri clasată monument istoric conform cu articolul 3, alineat 7 din Legea de conservare și restaurare a monumentelor istorice, ce a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 82 din 29 iulie 1919, fără aprobarea Comisiei Monumentelor Istorice[16].

Se constată o creștere a numărului de procese și implicit a serviciilor judecătorești fapt care determină conducerea Tribunalului Județean să intervină pentru proiectarea și construcția unei noi aripi a Tribunalului[17].

Se concesionează pe trei ani prin contractul nr. 18905 din 31.01.1939 instalarea unei pompe de distribuire a produselor petroliere de către o Societate Anonimă din București, în str. Negru Vodă nr. 13, pe raza șoselei de Stat nr. 81 Pitești-Câmpulung în dreptul km 49-965[18].

Locuitorii din cartierul Malu se plâng Primăriei că strada „de mare importanță pentru comerțul orașului, pentru că permit accesul în piața locală a populației din comunele Malu, Berevoiești, Ungureni, Slănic, Stănești precum și partea de sud a Bughei de Jos se găsește într-o stare foarte rea, aproape de nefolosit mai ales în timpurile ploioase. Ei menționează că este afectat și turismul in această cauză”[19].

---

[14] S.J.A.N Argeş, Primăria oraşului Câmpulung, dosar nr. 41/1938, p. 42.
[15] *Ibidem*, f. 270.
[16] S.J.A.N. Argeş, Fond Primăria Câmpulung, dosar nr. 6/ 1939, p. 10.
[17] *Ibidem*, f. 11.
[18] *Ibidem*, f. 33.
[19] *Ibidem*, f. 130.

Sunt semnalate mai multe „cotropiri de terenuri” în cartierele Vișoi și Bogătești[20], în Valea Zidarilor[21] și Pictor Grigorescu[22].

Planul de sistematizare al orașului Câmpulung, prevăzut a se realiza în cinci ani cuprindea propuneri pentru pavarea cu piatră și lărgirea la 20 metri a străzii Cuza Vodă, precum și formarea unei peluze de-a lungul ei, aceasta fiind într-o zonă cu trafic intens[23].

Prin adresa din 1 mai 1939 Primăria este anunțată că prin decizia Ținutului Bucegi nr. 10996 s-a înființat la 1 aprilie 1939 o nouă plasă cu denumirea de plasa Râuri care începe să funcționeze din 26 mai 1939 având reședința în Câmpulung, în localul Prefecturii având ca pretor fostul subprefect Ion Lupașcu[24]. Plasa cuprindea un număr de 19 comune (Băjești, Bălilești, Bârzești, Conțești, Cotești, Davidești, Drăghici, Godeni, Hârtiești, Jugur, Mihăești, Poenari, Rădești, Racovița, Stâlpeni, Schitu Golești, Țițești, Vulturești și Valea Popii). Județul Muscel avea astfel patru plase (Radu Negru, Râul Doamnei, Podgorea și Râuri)[25].

Și locuitorii din cartierul Valea Româneștilor solicită aprobarea pentru realizarea unor îmbunătățiri în cartier, printre care : prelungirea conductei de apă pe o lungime de 120 metri și repararea podului care a fost aprobată în mandatul primarului Pârcălabu (înainte de anul 1938)[26]. La fel cei din cartierul Chilii solicită regularizarea drumului, obligându-se să transporte, să sape și să acopere tuburile plătite de primărie[27] și locuitorii din Valea Zidarului[28] solicită repararea drumului[29].

În anul 1939 Primăria orașului Câmpulung întocmește un *Plan de lucru pe 5 ani (1939-1944)* în care erau menționate cele mai importante lucrări pe care trebuia să le execute în perioada menționată. Planul avea 88 de puncte[30] iar dintre lucrările planificate se remarcau:

- construirea unui local nou pentru Gimnaziul Industrial de băieți;
- găsirea unor surse alternative de apă potabilă;
- construirea unui spital „de animale”;
- pavarea cu piatră cubică a mai multor străzi de la marginea orașului ;
- organizarea unui ștrand în partea de vest a Râului Târgului, în parcul Kretulescu;
- realizarea unor studii pentru prelungirea conductei de apă potabilă de la izvorul Toplița dar și exproprierea unor terenuri din jurul acestui izvor;
- electrificarea părții de sud a orașului cu curent alternativ, de la Bărăție și până la bariera C.F.R, împreună cu toate străzile laterale;
- exproprierea unor terenuri (5000 mp) din parcul Băilor Krețulescu;
- asfaltarea trotuarelor pe majoritatea străzilor;
- construirea unu abator comunal;

[20] *Ibidem,* f. 46.
[21] *Ibidem,* f. 53.
[22] *Ibidem,* f. 80.
[23] *Ibidem,* f. 119.
[24] *Ibidem,* f. 149.
[25] *Ibidem,* f. 150.
[26] *Ibidem,* f. 152.
[27] *Ibidem,* f. 176.
[28] *Ibidem,* f. 176.
[29] *Ibidem,* f. 184.
[30] S.J.A.N. Argeș, Fond Primăria Câmpulung, Dosar 63/1939.

- exproprierea cartierului din Ţigănie.

Este interesant de menţionat că acest plan prevedea şi sumele necesare realizării celor propuse, precum şi posibilităţile de realizare.

Se menţionează în memoriul justificativ că în urma vizitei Rezidentului Regal Alexianu, la 16 februarie 1939, s-a constatat că în oraşul Câmpulung, care are un plan de sistematizare, trebuie să se înfăptuiască în primul rând lucrările edilitare şi de înfrumuseţare ale oraşului în raport cu situaţia sa topografică şi de staţiune climaterică de interes general[31].

Primarul oraşului Câmpulung Muscel, col (R) Grigore Grecescu, intervine la guvernatorul ţinutului Bucegi, la 4 august 1939, pentru alocarea sumei de 600.000 lei pentru cumpărarea unui teren la marginea oraşului în vederea amenajării unui nou cimitir „realizându-se una din cele mai importante necesităţi ale oraşului”[32].

În timp unele dintre aceste prevederi au fost realizate, altele aşteaptă şi astăzi să fie realizate.

ASPECTS FROM CÂMPULUNG BETWEEN 1938 & 1940

Abstract

This study presents some new aspects of the administration of Câmpulung town during the royal dictatorship of Carol the II between 1938-1939.

[31] *Ibidem*, f. 8.

[32] S.J.A.N Argeş, Primăria Câmpulung, Serviciul Administrativ, dosar nr. 75/ 1939, p. 193.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

COMITETUL JUDEŢEAN DE PATRONAJ AL OPERELOR SOCIALE MUŞCEL 1941-1945

IONELA NIŢU[*]
DAN OVIDIU PINTILIE[**]

Prin Decretul-Lege de organizare al Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale cu nr. 996 din 10 aprilie 1941, publicat în „Monitorul Oficial" nr. 86 din 10 aprilie 1941, s-a prevăzut ca în fiecare judeţ, sub îndrumarea prefectului, să se organizeze un Comitet judeţean al Consiliului de Patronaj, care va propune Preşedinţiei Consiliului de Patronaj Bucureşti, compunerea comitetelor judeţene şi organizarea acestora[1]. Obiectivul principal al Consiliului de Patronaj era ca prin legătura între serviciile publice şi activitatea instituţiilor de iniţiativă particulară să se ajungă la realizarea unor obiective cerute de imperativul vremurilor de atunci şi anume: asistenţa familiilor celor căzuţi în război; crearea unor noi posibilităţi de viaţă ţăranilor şi muncitorilor; asistenţa sistematică a celor lipsiţi de sănătate şi de putere de a-şi agonisi singuri cele necesare pentru hrana zilnică[2].

Ca urmare, în data de 13 iunie 1941 în prezenţa colonelului D. Voinescu, prefectul judeţului, a lui H.N. Bălănescu, subprefectul judeţului şi a Virginiei Radu, Şefa Serviciului administrativ al prefecturii are loc şedinţa de constituire a Comitetului judeţean Muşcel al Operelor Sociale conform ordinului MAI nr. 9053 J din 07.06.1941 şi a decretului lege din 10.04.1941, art. 16-22, care reglementau organizarea comitetului judeţean, a comitetului de direcţie şi a biroului administrativ.

Au participat la şedinţa de constituire 14 persoane, printre care menţionăm pe: colonelul Perieţeanu – comandantul Garnizoanei, avocatul Anton Negulici, primarul oraşului, dr. D. Georgescu, medicul primar al judeţului, Gheorghe Bănăţeanu, protoiereul judeţului, Grecu, prim-preşedinte al Tribunalului, precum şi alte persoane cu competenţă şi activitate recunoscută în domeniul operelor sociale[3]. Cei prezenţi au desemnat 6 persoane cu activitate deosebită pentru care prefectura urma să intervină la Preşedinţia Consiliului de Miniştri pentru a fi numiţi prin decret de către conducătorul statului. Aceste persoane desemnate au fost: Maria Stănescu – preşedinta Societăţii „Principele Mircea", Corina Ionescu Berechet – membră a Societăţii „Milostenia

---

[*] Serviciul Judeţean Vâlcea al Arhivelor Naţionale, Vâlcea.
[**] Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale, Piteşti.
[1] Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale, (în continuare S.J.A.N. Argeş), fond *Comitetul de Patronaj al Operelor Sociale Muşcel,* dosar 3/1941, f. 3.
[2] *Ibidem,* dosar 17/1941, f. 11.
[3] *Ibidem,* dosar 1/1941, f. 1-5.

Creştină”, Dr. Gh. Tănăseanu – preşedintele Societăţii de Cruce Roşie – Filiala Muşcel, preotul N. Mănescu – fost prefect, Iancu Anastase – industriaş şi N. Popescu Schiauc – inspector şcolar judeţean. Până la constituirea Biroului administrativ conform art. 22 din lege lucrările comitetului erau executate de către M. Firică, şeful Serviciului financiar al prefecturii. Se hotăra de asemenea, ca prefectura să ceară primăriei oraşului, Serviciului sanitar judeţean şi tuturor preturilor să înainteze un tabel cu toate societăţile şi aşezămintele particulare care se ocupau în mod permanent sau ocazional cu opere de binefacere, precum şi instituţiile private care aveau activităţi de interes social.

În data de 14 august 1941 se comunica Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale Bucureşti constituirea Comitetului judeţean Muşcel în şedinţa din data de 13 iunie precum şi convocarea primei şedinţe pentru ziua de 19 august 1941. Prefectul judeţului în calitatea sa de preşedinte al Comitetului judeţean de Patronaj „pentru o mai strânsă colaborare a tuturor oamenilor de bine şi a celor care se interesează se soarta acestei naţiuni s-a adresat în scris cu adresele nr. 11.313, 11.314 din 14.08.1941 lui Constantin I.C. Brătianu şi Ion Mihalache şi 11.734 din 24.08.1941 doamnei Litza colonel Baranga, mama mareşalului Ion Antonescu, cu propunerile de a primi preşedinţia de onoare a Comitetului judeţean de Patronaj Muşcel.

Ion Mihalache, în 18 august, de la Dobreşti a mulţumit călduros pentru propunerea făcută şi care îl onora dar a refuzat politicos solicitând „de a trece această onoare unei persoane în contact mai des cu domnia voastră, cum cred eu că este util”, subliniind însă tot sprijinul moral pe care îl putea acorda în acel timp şi colaborarea „la această frumoasă operă”[4].

Constantin I.C. Brătianu a mulţumit pentru onoarea făcută şi cu toate că a afirmat că „nu ştiu ce activitate va desfăşura această instituţie, totuşi, având încrederea că o veţi îndruma într-un scop folositor intereselor generale ale ţării, accept preşedinţia ce-mi oferiţi şi vă rog să primiţi asigurarea simţămintelor mele deosebite”[5]. De asemenea, Litza colonel Baranga, din Piteşti, b-dul Ferdinand nr. 16, scria prefectului că propunerea făcută „m-a mişcat foarte mult şi vă rog să primiţi şi să transmiteţi întregului comitet mulţumirile mele pentru deosebita atenţie ce mi s-a dat, comunicându-vă că ori de câte ori va fi nevoie de vreun concurs al meu de asistenţă sau muncă, voi fi întotdeauna la prima chemare alături cu comitetul pentru a-mi da obolul de muncă ca femeie şi română”[6].

În cadrul şedinţei Comitetului judeţean din 19.08.1941, se constituie Comitetul de direcţie în conformitate cu art. 20 din decretul-lege în care în afară de prefect col. D. Voinescu, în calitatea sa de preşedinte, au fost desemnaţi ca membri: dr. G. Georgescu, medicul primar al judeţului, Anton Negulici primarul oraşului Câmpulung şi col. Stelian Perieţeanu comandantul garnizoanei[7]. În judeţ s-au constituit 78 comitete comunale din cele 81 de comune ale judeţului şi Comitetul orăşenesc Câmpulung[8].

---

[4] *Ibidem*, f. 9-10.
[5] *Ibidem*, f. 11.
[6] *Ibidem*, f. 12-13.
[7] *Ibidem*, f. 104.
[8] *Ibidem*, dosar 2/1941, f. 1-200.

Conform organigramei, Comitetul judeţean avea în subordine un Subcomitet financiar care se ocupa cu colectarea fondurilor pentru „Darul ostaşului", „Ajutorul de Iarnă", subvenţii de la instituţii şi autorităţi precum şi întocmirea proiectul de buget. Subcomitetul de îndrumare tehnică se ocupa de îndrumarea şi coordonarea comitetelor locale, urbane şi rurale, supravegherea activităţilor operelor sociale, recrutarea personalului, asistenţa luptătorilor şi familiilor lor, asistenţa invalizilor, asistenţa văduvelor şi orfanilor, cantine şcolare, cămine şi fundaţii[9].

Colonelul D. Voinescu a rămas în funcţia de prefect şi preşedinte al Comitetului până în 1942 când a fost înlocuit de generalul Th. Nicolau până la data de 12.10.1944, colonelul magistrat I.M. Constantinescu până la data de 8 martie 1945, profesorul Ilie Patraulea de la 8 martie, iar apoi Ion Napotescu [10].

Comitetul judeţean controla şi supraveghea întreaga activitatea a instituţiilor fin judeţ de asistenţă şi ocrotire socială care erau următoarele:

1. Societatea de Cruce Roşie, filiala Societăţii Naţionale de Cruce Roşie din Bucureşti, cu filiale la Topoloveni, Ştefăneşti, Rucăr, Leordeni, Jugur şi Priboieni, organizate după statutul societăţii Crucea Roşie. Activitatea acestei societăţi se rezuma mai ales la colectarea de fonduri şi materiale pentru întreţinerea spitalelor de război şi ajutorarea răniţilor în caz de incendii, inundaţii etc. Era o societate cu personalitate juridică.

2. Filiala Societăţii „Principele Mircea" înfiinţat în 3 septembrie 1940, avea ca activitate acordarea asistenţei medicale tuturor mamelor şi copiilor din cauza lipsei de medici cât şi asistenţă materială ca ajutor din lipsă de fonduri sau fonduri foarte mici. Funcţiona pe lângă dispensarul de puericultură al Ministerului Sănătăţii având mai multe subfiliale în judeţ la Domneşti, unde se lucra cel mai mult, Leordeni, Văleni, Dâmboviţa şi Rucăr[11].

3. Secţia de Milostenie Creştină a Căminului Cultural „Dinicu Golescu" din Câmpulung, înfiinţată din 10 ianuarie 1931, activa din 1939 sub preşedinţia primarului Aton Negulici din Câmpulung şi se ocupa în principal cu strângerea de fonduri şi materiale pentru întreţinerea cantinelor şcolare şi ajutoarea persoanelor lipsite de mijloace materiale din oraş. Avea personalitate juridică fiind o filială a Fundaţiei Culturale Regale „Regele Mihai I" şi funcţiona prin Comitetul central şi Comitetele parohiale ce funcţionau pe lângă cele 12 biserici din oraş[12]. În plasa Râul Doamnei funcţionau 23 de cămine culturale săteşti şi Aşezământul „Doamna Basarab" din Domneşti afiliate căminelor regale aparţinând de Fundaţia Culturală Regală.

După părerea doctorului Georgescu, medicul primar al judeţului, aceste trei organizaţii de asistenţă socială, erau suficiente pentru asigurarea tuturor ramurilor de asistenţă din oraş şi din judeţ dacă ar fi fost mai bine organizate dorindu-se cooptarea unor „personalităţi de vază din punct de vedere moral şi material şi care să activeze intens", iar fiecare din cele trei asociaţii „să-şi înfiinţeze organizaţii în tot judeţul astfel ca să poată beneficia cât mai mulţi de asistenţa socială".

---

[9] *Ibidem,* dosar 3/1941, f. 65.
[10] *Ibidem,* dosar 117/1945, f. 25-26.
[11] *Ibidem,* dosar 17/1941, f. 12.
[12] *Ibidem,* f. 10v.

4. Colonia de ocrotire a copiilor orfani din Valea Popii, refugiată din Oradea şi afiliată Centrului de ocrotire de la Arad. Această colonie înfiinţată în noiembrie 1923, era pusă sub supravegherea şi conducerea doamnei Alexandra Avramescu din Valea Popii, numită în 1924. Copiii părăsiţi sau care nu puteau fi crescuţi de mamele lor erau îndrumaţi spre diferite meserii. Era susţinută de Ministerul Sănătăţii prin Centrul de Ocrotire Craiova care a început să funcţioneze efectiv în luna august 1940. Centrul era condus de un medic primar ajutat de un medic secundar cu personal de administraţie şi serviciu în număr de 20. Deşi judeţul Muşcel nu cădea în raza de activitate a centrului, acestea fiind Dolj, Romanaţi, Mehedinţi, Gorj şi Olt, totuşi ministerul având în vedere bunăvoinţa populaţiei arătată în urma propagandei făcute de Alexandra Avramescu a admis să fie înfiinţată o colonie la Valea Popii care la un moment dat a ajuns să aibă 400 de copii. O parte din aceşti copii au fost înfiaţi de către alţi părinţi, alţii au plecat la meserii după vârsta de 16 ani, iar alţii s-au căsătorit primind ca donaţie pământ şi casă. Colonia mai avea doar 124 de copii[13].

5. Preventoriul de la Leordeni înfiinţat în 1941, era sprijinit financiar din bugetul comunei şi din alte venituri. Nu avea personalitate juridică, dar scopul pe care îl urmărea era adunarea copiilor între 2 şi 7 ani în zilele în care părinţii acestora erau la muncă, pentru hrănirea şi adăpostirea lor. Se punea problema de asemenea a cerşetorilor de la sate şi în special de la oraş pentru crearea unui azil[14]. Numărul copiilor îngrijiţi a fost de 15 zilnic şi în total 645, iar cheltuiala se ridica la suma de 8.000 lei deoarece pe lângă hrană erau consultaţi de serviciul medical şi li se făcea şi educaţie adecvată vârstei lor. Din luna iulie 1941 a fost înfiinţată cantină obştească unde erau aduşi copiii de la 3-5 ani care primeau toată asistenţa[15].

Conform instrucţiunilor înaintate de Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale s-a hotărât întocmirea de urgenţă a unor tabele şi fişe de familie pentru fiecare dintre urmaşi celor căzuţi în război, a celor care trăiesc în concubinaj, a situaţiei copiilor nelegitimi, nerecunoscuţi, întocmirea unor dări de seamă cu activitatea desfăşurată pe linie socială pe anii 1938-1941, ajutorarea familiilor celor decedaţi şi răniţi în război, distribuirea de ajutoare materiale familiilor nevoiaşe şi a celor mobilizaţi, constituirea în fiecare comună rurală a unor comitete rurale, organizarea de cantine săteşti, inclusiv în satele îndepărtate unde să ia masa la cantină toţi copiii, înfiinţarea unor ajutoare din fondul „Darul Ostaşului" pentru toţi răniţii ce ieşeau din spitale.

Ca urmare a celor stabilite în prima şedinţă s-a emis ordinul 11.538 din 20.08.1941, prin care s-au dat instrucţiuni primarilor din judeţ pentru constituirea comitetelor locale comunale, stimularea iniţiativelor locale pentru strângerea fondurilor şi materialelor necesare „operelor obşteşti patronate de comitetul judeţean". Au fost constituite 13 cantine obşteşti în Câmpulung şi 131 în judeţ şi s-au colectat alimente şi zarzavaturi pentru iarnă şi fonduri băneşti de la instituţiile bancare de la instituţiile bancare şi persoanele fizice constituindu-se un fond de 110.916 lei. Din cheta ordonată pentru „Darul Ostaşului" la care s-au adăugat ajutoare înaintate pentru Comitetul judeţean s-a strâns până la data de 27.07.1941 suma de 575.014 lei. Din această sumă s-a repartizat un fond de 250.000 lei pentru ajutorarea unor din familiile celor mobilizaţi

[13] *Ibidem*, dosar 17/1941, f. 61.
[14] *Ibidem*, dosar 1/1941, f. 14-18.
[15] *Ibidem*, dosar 17/1941, f. 62-63.

care se găseau în mare suferinţă, fie că nu primeau ajutoare de concentrare fie din alte motive.

Pentru a se cunoaşte cât mai bine care erau familiile care trebuiau ajutate cu ordinul 11.358 din 20 august s-a solicitat tabel cu propunerile din fiecare comună pentru a putea fi trimise sumele acordate ca ajutoare. Conform ordinului telegrafic nr. 5.352 al Consiliului de Patronaj s-au plătit spitalelor de război, zonă interioară suma de 27.500 lei pentru a se putea acorda câte 500 lei drept ajutor fiecărui ostaş rănit până la gradul de sergent, la plecarea în concediu sau celor care treceau la partea sedentară.

Din iniţiativă particulară s-au primit sume pentru ostaşi cu destinaţie specială de la următoarele personalităţi din judeţ: Ion Mihalache, din Dobreşti, a trimis suma de 31.520 lei ce reprezenta drepturile sale pentru gradul de maior, concentrat la Marele Cartier General, pentru a fi acordat ca ajutoare ostaşilor morţi sau răniţi din comunele Dobreşti şi Topoloveni, judeţul Muşcel sumele au fost depuse la BNR; Dumitru Alimănişteanu, filantrop şi proprietar din comuna Bilceşti a donat suma de 20.000 lei filialei Crucea Roşie pentru îmbunătăţirea hranei răniţilor din spitale; preotul N. Mănescu din Apa Sărată – Câmpulung, fost prefect al judeţului a înaintat suma de 5660 din partea locuitorilor din Apa Sărată pentru ajutorarea unui erou din Regimentul 30 Doboranţi; Marele filantrop Gică Ştefănescu din Câmpulung a acordat spitalului „Dr. Creţulescu" o subvenţie zilnică de 20 lei pentru îmbunătăţirea hranei fiecărui rănit aflat în spital. Îmbunătăţirea hranei consta în servirea unui dulce (cozonac, gogoşi, plăcintă etc.) de două ori pe săptămână conform prescripţiilor medicale; Nicu Muşat, industriaş din comuna Valea Mare Pravăţ a acordat suma de 10.000 lei pentru îmbunătăţirea hranei răniţilor din spitalele din Câmpulung. Au mai contribuit cu diferite sume de bani marii proprietari I.G. Anastase şi Nae Muşetescu din Câmpulung, V. Scheaucu din Lereşti, iar în 22 iunie 1942 a fost cooptat ca membru de onoare şi inginerul N. Cernescu, proprietarul „Întreprinderile N. Cernescu" (cariere de var, piatră, exploatare lemn[16]).

Pentru cantina deschisă la 27 iulie 1941 la Şcoala de copii mici din comuna Ştefăneşti unde erau înscrişi 30 de copii cu vârstă între 2 şi 14 ani şi unde luau zilnic masa între 28 şi 34 de copii s-a donat suma de 17.190 lei, pe listă de subscripţie aprobată de primărie, în urma serbării date de studenţii conduşi de Octavian Enigărescu şi sub preşedinţia mamei mareşalului. Din aceşti bani s-au cheltuit o parte pentru alimente, o parte pentru îmbrăcămintea a 27 de copii complet dezbrăcaţi şi completarea cu materiale necesare cantinei[17]. Tot pentru copii şcolii, Litza Colonel Baranga a donat suma de 4.000 lei şi a patronat serbarea din 16.08.1941; Eliza şi Adina Brătianu au donat suma de 3.000 lei şi o masă servită o zi pe săptămână, zarzavat de două ori pe săptămână şi medicamente pentru copiii anemici, completând vesela necesară acestora; Constanţa Enigărescu a donat suma de 1000 lei şi a servit o masă pe săptămână; Ionescu a donat suma de 1500 lei şi alimente la fel doamnele Tomescu, Vava Culie, Rătescu, general Pristăvescu şi altele care au făcut donaţii şi au servit masa o dată pe săptămână. Tuturor acestora le-au fost aduse vii mulţumiri din partea prefectului pentru zelul cu care au ajutat moral şi material cantina precum şi celelalte cantine

[16] *Ibidem*, dosar 18/1942, f. 54.
[17] *Ibidem*, dosar 1/1941, f. 51

obşteşti care funcţionau indiferent de închiderea cursurilor şcolare şi unde puteau servi masa toţi bătrânii şi infirmii care nu îşi puteau asigura singuri existenţa.

Tot pentru răniţii din spitale a fost donată suma de 10.585 lei de către Căminul cultural „I.C. Petrescu" din comuna Ştefăneşti, iar preşedintele Comitetului de asistenţă a refugiaţilor civili polonezi a acordat suma de 5.000 lei pentru ajutorul familiei ostaşilor căzuţi în luptă[18].

Garnizoana Câmpulung comunica cu adresa nr. 3458 că a depus suma de 154.649 lei strânsă de la Regimentul 30 Dorobanţi, Spitalul Militar, Secţia pompieri, Cercul de Recrutare Muşcel, Liceul Militar, Atelierul de confecţii şi Legiunea de Jandarmi[19].

Pentru amenajarea diferitelor localuri de licee şi şcoli în spitale de război s-a colectat în mod gratuit material lemnos de la proprietarii de păduri pentru construcţii de barăci, bucătării, băi şi diverse dependinţe. Transportul materialelor de la exploatări s-a făcut în mod gratuit de prefectură cu camioanele proprii cheltuindu-se suma de 166.822 lei din totalul de 208.692 lei cât s-a colectat din judeţ.

Judeţul a avut de asemenea de suferit în primele zile ale lunii iulie 1941, însemnate pagube de pe urma inundaţiilor care au produs decese, case distruse, recolte şi terenuri de cultură măcinate de apă. Din cauza inundaţiilor din 10-11 iulie au murit 7 persoane, s-au înecat 35 de vite mici şi 4 mari, au fost distruse 64 de case, 29 de bordeie şi 176 de terenuri inundate[20]. În urma demersurilor făcute, MAI a acordat judeţului un fond de ajutor de 998.994 lei iar comitetul judeţean a colectat din judeţ 177.644 lei[21].

Suma deţinută de Comitet din diverse încasări şi donaţii se ridica în septembrie 1941 la 1.757.513 lei din care 1.156.900 lei s-a acordat sinistraţilor.

În luna octombrie, Comitetul judeţean Muşcel de Patronaj în colaborare cu asociaţiile de asistenţă socială şi comitetele comunale din judeţ au dus la îndeplinire mai multe activităţi şi anume:

1. Prin ordinul 12.648 din 1941 s-a hotărât ca fiecare comună să lucreze şi să depună până la 15 noiembrie ale anului la sediul comitetului ciorapi, flanele şi mănuşi pentru „Darul ostaşului". În vederea acestui scop, pe lângă daniile ce se făceau de către cetăţeni s-a intervenit la Ministerul Economiei Naţionale pentru deblocarea a 1.500 kg de lână de la Federala Negru Vodă din Câmpulung de unde să se aprovizioneze comunele care nu aveau lână. În octombrie 1941 din ordinul MAI nr. 104775, pentru nevoile armatei se autoriza deblocarea de lână necesară pentru confecţionarea articolelor solicitate ce se lucrau în mod gratuit. Cantităţile de lână nespălată şi spălată se ridicau de primăria Câmpulung şi celelalte comune contra cost în proporţie de 0,600 kg pentru un flanel, 0,200 kg pentru o pereche de ciorapi şi 0,100 kg pentru o pereche de mănuşi. Pentru confecţionarea a 100 de mănuşi se elibera fiecărei comune câte 25 kg lână nespălată sau 12 kg lână spălată[22]. Toate comunele cu până la 2.000 de suflete trebuiau să dea 100 perechi de ciorapi şi 10 flanele, iar comunele cu o populaţie mai

[18] *Ibidem*, f. 42.
[19] *Ibidem*, f. 57.
[20] *Ibidem*, dosar 1/1944, f. 76.
[21] *Ibidem*, dosar 1/1941, f. 38-40.
[22] *Ibidem*, dosar 5/1941, f. 103-105.

mare o cantitate dublă. Toate colectele stabilite pentru data de 1 şi 15 noiembrie urmau s fie strânse numai de către Comitetele comunale de Patronaj şi nu de către şcoli, biserici sau jandarmi, aşa cum în unele locuri s-a înţeles greşit, indiferent cine le-ar fi făcut.

În 4 decembrie 1941. cele patru plase ale judeţului, Primăria Câmpulung, Inspectoratul Şcolar Judeţean şi diferite persoane fizice au donat 2327 perechi de ciorapi, 269 flanele, 458 mănuşi, 5 cojoace, 24 căciuli, 58 de mânecuţe şi un fular[23]. În zilele de 1 şi 15 decembrie au fost predate Garnizoanei Câmpulung toate colectele din oraş şi comune adunate de Comitetele de Patronaj şi anume: 275 de flanele, 2415 perechi de ciorapi, 84 perechi mânecuţe, 9 cojoace, 24 căciuli, 2 fulare şi 1 capişon. S-au mai predat 842 de pătrate de lână pentru cuverturile ostaşilor răniţi conform apelului reginei mamă şi a ordinului Corpului I teritorial nr. 64259 din 7 noiembrie 1941[24].

În 14 ianuarie 1942 s-a predat pentru „Darul ostaşului” 7 flanele, 163 perechi de ciorapi, 75 perechi mănuşi, 36 perechi mânecuţe, un fular, un capişon şi 278 piei de iepure, iar în 27 februarie 1942 182 flanele lucrate din lâna cumpărată de la Uniunea Sindicatelor Agricole, 786 perechi ciorapi de lână, 148 perechi mănuşi, 14 perechi de mânecuţe, 5 căciuli de blană şi 14 blăni de iepure. Lâna ridicată de la Federala Negru Vodă se spăla şi fila la Fabrica „Purnichescu” din comuna Cetăţeni.

Prin adresa Primăriei Câmpulung nr. 4903 din 30.09.1941 se menţiona constituirea la 29.09.1941 a Comitetului orăşenesc de patronaj care susţinerea activitatea cantinelor obşteşti şi activitatea începută prin secţia de milostenie creştină. Preşedinţi de onoare au fost aleşi: general dr. C. Firu, colonel Gr. Grecescu, Ion G. Marinescu, preşedinte Anton Negulici, primarul oraşului, secretar Sofia Muller, contabil A. Dancovici şi 19 membri[25]. Comunele trebuiau să întocmească „tabele cu familiile împovărate” pentru a fi ajutate cu bani din fondul „Darul ostaşului”. În cursul anului 1941 s-au colectat prin chetă şi steguleţe „Odessa” (au fost vândute 1100 steguleţe cu inscripţia „Odessa” care au fost vândute cu suma de 15.609 lei[26]), suma de 670.929 lei din care s-au plătit 329.000 lei pentru ajutorarea răniţilor[27].

2. Conform ordinul 5763 al Consiliului de patronaj Bucureşti, în 5 octombrie 1941 delegata Comitetului central pentru judeţul Muşcel, Elena Orghidan a stabilit cu reprezentanţii locali principalele activităţi ce trebuiau desfăşurate şi în special ajutorarea familiilor mobilizaţilor nevoiaşi; asistenţa invalizilor, văduvelor şi orfanilor şi crearea de cantine pentru şcolarii săraci;

3. În data de 13 octombrie 1941 preşedinta de onoare a Comitetului judeţean de Patronaj, Litza colonel Baranga s-a deplasat în oraşul Câmpulung la invitaţia autorităţilor unde a vizitat toate spitalele de răniţi din localitate. În data de 16 octombrie Caravana de propagandă a Marelui Stat Major, formată din Corul şi orchestra armatei constituită dintr-o 100 de persoane, au organizat şezători pentru răniţii din spitale, iar formaţia şi orchestra au dat un concert simfonic şi coral care „a adus însufleţite arii de muzică românească”, având „un program de înaltă muzică patriotică din repertoriul

[23] *Ibidem*, f. 101, 103, 203.
[24] *Ibidem*, f. 151.
[25] *Ibidem*, dosar 2/1941, f. 197-198.
[26] *Ibidem*, dosar 41/1942, f. 35, 38, 108, 130.
[27] *Ibidem*, dosar 18/1942, f. 14.

celor mai mari compozitori români şi străini”. S-a strâns un venit net de 80.000 lei. În data de 19 octombrie delegaţii Comitetului de Patronaj s-au deplasat în Topoloveni, Stâlpeni şi Câmpulung unde au distribuit suma de 1.176.638 lei, sinistraţilor de pe urma inundaţiilor din luna iulie 1941. Prefectul D. Voinescu era impresionat de grija pentru „cei loviţi de soartă”, iar sumele acordate nu erau „o despăgubire ci un ajutor şi numai prin muncă continuă şi corectă să-şi refacă gospodăria pierdută”. Primindu-se cereale din judeţul Vlaşca acestea au fost distribuite în primul rând sinistraţilor de pe urma inundaţiilor, în raport cu pagubele avute de cetăţeni.

Deoarece fondurile locale erau pe terminate s-a solicitat Comitetului central Bucureşti acordarea unei subvenţii în valoare de 200.000 lei pentru plata ajutorului ce urma să se acorde ostaşilor răniţi care părăseau spitalele după vindecare. În 3 noiembrie 1941 cu adresa 15643 s-a repartizat suma de 500.000 lei Comitetului de Patronaj Muşcel pentru solicitarea făcută[28].

Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale, Secţia activitatea spitalelor a considerat că este bine să se recurgă din nou la activitatea caritabilă de ajutorare a spitalelor, care urma să se desfăşoare prin mijlocirea fundaţiilor de protecţie spitalicească organizate după norme bine stabilite. Membri acestor fundaţii urmau să fie ajutaţi în lucrările lor de comitete de voluntari sociali menite să satisfacă nevoile serviciilor sociale ale spitalelor, chemate la rândul lor să urmărească starea de sănătate a populaţiei şi familiilor. Pentru activitatea depusă în spitalele Z.I. aflate în Câmpulung se solicita din partea medicilor şefi ai spitalelor propuneri pentru a fi decorate toate doamnele care au lucrat în aceste spitale. Acestea, în calitatea lor de eleve, profesoare, studente la medicină, gospodine s-au ocupat de activitatea spitalelor de la înfiinţare, îndeplinind activităţi de voluntariat pentru îngrijirea bolnavilor, pansarea acestora, supravegherea răniţilor, activitatea în cadrul farmaciilor, spălarea lenjeriei[29] etc. În Câmpulung erau spitalele Z.I. 181, 292 secţia I şi II şi 391 şi din cele 28 de voluntare au fost propuse pentru decorare un număr de 14, din care 12 profesoare şi o studentă în medicină şi o supraveghetoare[30]. Conform legii, toate colectele de orice natură care urmăreau asistenţa socială şi în care se încadrau şi spitalele zonă interioară se făceau numai prin Comitetul de patronaj. Primăria comunei Retevoieşti a primit prin satul Găneşti 60 de păsări, 25 kg de nuci şi 65 kg mere pentru a fi donate Spitalului militar Târgu Mureş, iniţiatorii colectei fiind preotul Constantin Bănuţă şi învăţătorul Gheorghe Costescu[31].

Pentru activitatea spitalelor Z.I. în luna august 1941 s-au alocat sume de bani în valoare totală de 51.800 lei pentru diferite amenajări şi instalaţii sanitare care s-au efectuat la localurile Liceul Industrial de Fete, Liceul de Fete, Gimnaziul Industrial de Băieţi şi Şcoala primară de Fete nr. 1, toate din Câmpulung, unde au fost instalate spitalele[32].

La apelul mareşalului Ion Antonescu şi a Consiliului de Patronaj Bucureşti prin Oficiul „Ajutorul de Iarnă” se organizează în zilele de 6 şi 7 decembrie 1941

[28] *Ibidem*, dosar 1/1941, f. 94, 95, 102.
[29] *Ibidem*, f. 187.
[30] *Ibidem*, f. 193.
[31] *Ibidem*, dosar 1/1941, f. 88, 90.
[32] *Ibidem*, dosar 4/1941, f. 1.

prima colectă publică pentru adunarea darurilor în natură. Populaţia era călduros rugată să dăruiască pentru toate categoriile de asistaţi, produse constând în grâu, făină, porumb, cartofi, fasole, ceapă, pâine, mălai, brânză, ulei, lemne, haine, cărbuni, albituri, încălţăminte etc. În ziua de 19 decembrie toţi locuitorii judeţului trebuiau să mănânce un singur fel de mâncare, diferenţa până la costul obişnuit al unor mese trebuind să fie date unor echipe de colectare care soseau în 20 decembrie şi eliberau chitanţe pentru economiile realizate prin „Ziua de post”[33].

Tot pentru „Ajutorul de Iarnă” s-au pus în vânzare în decembrie 1941, 1500 de exemplare in Albumul „Micul Album al Războiul Sfânt” la preţul de 20 de lei exemplarul, la primării, şcoli, biserici, cămine culturale, parohii. Din această sumă de 20 de lei, 15 lei de fiecare album se păstra la dispoziţia Comitetului judeţean iar 5 lei se depunea în contul Consiliului. Au fost vândute 1215 albume în valoare de 21.600 lei în judeţ şi 284 de albume în valoare de 5680 lei în oraşul Câmpulung. În tot judeţul au fost 2761 de cazuri de ajutorare, din care 301 văduve şi orfani, 95 invalizi, 779 familii demobilizaţi, 1489 de nevoiaşi şi 97 de cantine. În oraş, au fost 526 cazuri, din care s-au ajutat 19 văduve şi orfani, 5 invalizi, 122 familii demobilizaţi, 374 nevoiaşi şi 6 cantine[34].

În ianuarie 1942 a fost întocmit un tabel nominal cu toţi comercianţii şi industriaşii din oraşul Câmpulung şi judeţ în număr de 48 care au subscris la „Darul ostaşului” sume cuprinse între 500 şi 11.000 lei. Printre aceştia figurau inginerul Prager cu 8.000 lei, Iancu Anastase cu 7.000 lei, N. Muşetescu cu 3.200 lei, I.G. Purnichescu cu 1000 lei, Gheorghe I. Moraru cu 1500 lei, dar şi societăţii ca: Concordia cu 4000 lei, Federala Negru Vodă 11000 lei, Cooperativa Râul Târgului cu 5000 lei, Boteni cu 1000 lei, Combustibilul cu 1000 lei şi băncile Şoimul, Ţăranilor, Comercială, cu sume de 1000 lei[35].

În iunie 1941, se cerea la Patriarhie ca „preoţii să facă slujbă la biserici zilnic, mai cu seamă vecernia zilnic, să viziteze pe bolnavi, bătrâni, pe cei care nu veneau la biserică decât foarte rar sau niciodată şi familiile concentraţilor pentru menţinerea în rândul locuitorilor a unei stări sufleteşti pozitive” [36]. De altfel, în 21 august 1941, Mihai Antonescu adresându-se Comitetului central de Patronaj al Operelor Sociale cerea ajutorul bisericii „pentru crearea unei stări de spirit noi”, iar prin predicile de duminică şi sărbători lumea să înţeleagă „cinstirea care se cuvine celor care luptă în război”. Patriarhul şi Ministerul Cultelor trebuiau să pună bazele unei acţiuni naţionale şi să dea tot sprijinul moral populaţiei.

Sfântul Sinod în şedinţa sa permanentă din 12 octombrie 1943 a hotărât ca toate eparhiile din ţară să colaboreze cu Consiliul de Patronaj după modelul Arhiepiscopiei Bucureştilor. În acest scop s-a înfiinţat pe lângă fiecare mitropolie şi episcopie câte un Oficiu Regional cu misiunea de a coordona lucrările din cuprinsul eparhiei. Consiliul de Patronaj a hotărât ca fiecare comitet judeţean şi comunal să coopteze un reprezentant al clerului care va avea „conducerea spirituală a acţiunii de

[33] *Ibidem*, dosar 138/1941, f. 60.
[34] *Ibidem*, dosar 18/1942, f. 14.
[35] *Ibidem*, dosar 1/1941, f. 201-202.
[36] *Ibidem*, fond *Primăria Leordeni*, dosar 5/1941, f. 2,14,21.

asistenţă socială”[37]. Se dorea existenţa în cadrul comitetelor a unor preoţi activi astfel că Pretura Plasei Câmpulung raporta că existau 21 de comune, iar Plasa Domneşti 16, unde preşedinţi ai Comitetelor de Patronaj erau preoţii care colaborau cu notarii şi casierii comitetelor[38].

Pentru a pune capăt tuturor greutăţilor pe care le întâmpinau soţiile celor ce trăiau în concubinaj şi copiii nelegitimi nerecunoscuţi ai acestora în 8 decembrie 1941 s-a hotărât ca cei în cauză „să îndeplinească de urgenţă formele pentru legitimarea căsătoriei şi recunoaşterea copiilor”[39].

Conform ordinului 5237 din 25 iunie 1942 al Consiliului de Patronaj, generalul Th. Nicolau, preşedinte al Comitetului de Patronaj judeţean raporta la 16 iunie 1942, situaţia cantinelor şcolare şi obşteşti din judeţul Muşcel. Din cercetările şi datele culese despre fiecare cantină în parte, se putea constata că foarte puţine au fost cantinele şcolare care au putut da copiilor hrană, cel puţin o dată pe zi, abundentă şi substanţială, de care copiii aveau atâta nevoie în epoca de creştere, cu toată bunăvoinţa locuitorilor şi sârguinţa conducătorilor şcolilor. Cauzele au fost următoarele: lipsa alimentelor în mare parte, în tot judeţul; inundaţiile din vara anului 1941 când recoltele locuitorilor cât şi cele ale grădinilor şcolare, au fost distruse în mare parte, cu terenuri cu tot; greutatea în aprovizionarea locuitorilor şi cantinelor şcolare cu pâine sau mălai, ulei şi zahăr; lipsa mobilierului şi a strictului necesar de veselă de bucătărie şi a alimentelor pentru iarnă. De aceea, tocmai acolo unde aceste articole lipseau şi unde locuitorii erau atât de săraci încât nu puteau împrumuta cantinele cu nimic, tocmai acolo era nevoie mai mare de întemeiere a unor cantine pentru hrana micilor şcolari. Erau cătune spânzurate pe coaste de deal sau văi de munte, de unde copiii coborau şi veneau prin nămeţii de zăpadă, kilometri întregi, pentru a primi lumina de la şcoală şi poate în aşteptarea unei bucăţi de pâine şi o mâncare caldă şi substanţială[40].

Cantinele trebuiau ajutate în raport cu starea materială a locuitorilor şi cu greutăţile întâmpina în aprovizionarea cu alimente. Se înfiinţaseră 218 cantine şcolare şi săteşti unde luau masa 4.800 de copii sărmani. În anul 1941, din cauza restricţiilor la consumul de pâine în comunele rurale, foarte puţine cantine şcolare au putut da pâine elevilor ce luau masa la aceste cantine. Deoarece în luna septembrie 1942 începea noul an şcolar, Comitetul de Patronaj socotea necesară cantitatea de 189.996 kg făină de grâu socotindu-se 912 kg pe zi înmulţit cu 208 zile de şcoală. Ca urmare, se solicita aprobare pentru 21 de vagoane de grâu pentru cantine în afară de cartofi, varză, fasole, ceapă, usturoi, sare, ulei, porumb, morcovi, bulion, prune uscate, marmeladă etc. În comuna Domneşti pe lângă Şcoala de fete s-a aprobat construirea primei cantine model în valoare de 840.000 lei pentru care Comitetul strânsese 400.000 lei prin donaţii şi serbări în afară de scândură, var, piatră şi pietriş. La solicitare Comitetului judeţean, Consiliul de Patronaj cu adresa 7094 din 13 octombrie 1942 aproba suma de 500.000 lei care mai era necesară pentru construcţia cantinei model.

Generalul Th. Nicolau, în calitatea sa prefect şi preşedinte al Comitetului de Patronaj s-a adresat în 16 octombrie 1942 primarului general al Bucureştiului, făcând

[37] *Ibidem*, fond *Comitetul de Patronaj al Operelor Sociale Muşcel*, dosar 85/1942-1944, f. 91-92.
[38] *Ibidem*, 85/1942-1944, f. 101.
[39] *Ibidem*, dosar 1/1941, f. 130.
[40] *Ibidem*, dosar 28/1942, f. 8, 16.

apel la „nobleţa sentimentelor sale”, cu solicitarea ca prin Camera de Agricultură Muşcel, să fie cumpărate câteva sute de vagoane cu mere pentru instituţiile şi restaurantele din capitală, ţinând cont de recolta foarte bogată de mere realizată în acel an „curate, frumoase, bine coapte şi neatacate de antononus”, preţurile convenabile, dar şi de faptul că judeţul Muşcel preda capitalei cea mai mare cantitate de lemne pentru încălzit[41]. Acelaşi lucru era făcut şi pentru prunele uscate care se obţineau în judeţ. Consiliul de Patronaj Bucureşti a fost de acord cu vânzarea merelor şi prunelor uscate cu condiţia comunicării preţurilor pe kg. al fructelor oferite, ambalate şi încărcate în vagoane. În noiembrie 1942, conform statisticii oficiale funcţionau 147 de cantine săteşti[42].

Conform activităţii sociale şi sanitare desfăşurate de Comitetul de Patronaj, acesta a avut în 1941-1942 un buget aprobat de 4.330.000 lei, din care a cheltuit 3.206.450 lei. A obţinut gratuit pentru săraci 5 vagoane de cereale de la Maria Antonescu, 5 vagoane de la mareşalul Antonescu şi un vagon de la Comitetul de Patronaj Ialomiţa. Vagoanele cu porumb distribuite în cadrul „Ajutorului de Iarnă” de Maria Antonescu în calitatea sa de preşedintă a Consiliului de Patronaj au fost repartizate câte unul în staţiile Călineşti, Stâlpeni şi Clucereasa şi două în Câmpulung. Din cantitatea de 9.000 kg porumb date oraşului Câmpulung în ianuarie 1942 s-au distribuit de către Comitetul de Patronaj 4.895 kg familiilor mobilizaţilor, 870 kg foştilor mobilizaţi, 3.235 kg celor săraci şi câte 50 kg la 18 familii[43].

Au fost colectate pentru armată un număr de 4.555 bucăţi flanele, ciorapi şi mănuşi. Pentru „Ajutorul de Iarnă” s-au făcut colecte la 6 decembrie 1941 costând în alimente de 1.062.521 lei şi în numerar de 482.598 lei, în 22 februarie 1941 în valoare de 944.835 lei, iar în 3 mai 1942 de 587.486 lei. Din bugetul deficitar la judeţului s-au cheltuit 350.000 lei pentru construcţii şi reparaţii sanitare şi 57.000 lei pentru asistenţă publică.

Bugetul comitetului pe exerciţiul 1942-1943 s-a ridicat la suma de 3.206.450 lei din care s-au cheltuit 2.800.000 numai pentru construcţii şi acţiuni sanitare[44]. Numai până la 31 martie 1942 s-au cheltuit 1.000.000 lei pentru ajutorarea răniţilor din spitale, susţinerea cantinelor, copiii premianţi din şcoli, sinistraţi, văduve, invalizi, orfani, ajutoare suplimentare pentru familiile sărace[45].

Anul 1941 a fost considerat de către Consiliul de Patronaj Bucureşti şi inclusiv Comitetul de Patronaj judeţean ca un an experimental în care s-a căutat să se ia contact cu cele mai importante probleme căutând să se rezolve cele mai urgente. Judeţul Muşcel fiind judeţ de munte, era mic ca suprafaţă şi cu teren neproductiv. Industria şi comerţul nu erau prea dezvoltate şi de aceea nu se puteau stânge nici fonduri mari de la donatori şi locuitori, mai ales că de asigurarea fondurile depindea şi opera de ajutorare a familiilor sărace, invalizilor, orfanilor şi văduvelor. Pe fondurile locale, tot din cauza sărăciei nu se putea conta prea mult acestea fiind deficitare. Se simţea nevoia constituirii unor depozite sau magazii mai mari cu cereale, în special porumb şi făină,

[41] *Ibidem*, dosar 28/1942, f. 32,34,40.
[42] *Ibidem*, f. 62.
[43] *Ibidem*, dosar 13/1941-1942, f. 13-14.
[44] *Ibidem*, dosar 17/1941, f. 1.
[45] *Ibidem*, dosar 18/1942, f. 15.

problema „preocupând şi îngrijorând populaţia”. Judeţul a fost de asemenea aglomerat de refugiaţii, din anul 1940, care au venit, e adevărat, în mai mică măsură din Ardealul de Nord, Cadrilater şi Basarabia, majoritatea fiind funcţionari ce au fost repartizaţi de minister în posturi echivalente. Majoritatea erau proveniţi din cei împroprietăriţi în Cadrilater şi care erau de fel din judeţ sau aveau ca şi cei din Basarabia şi Ardeal rude apropiate. Toţi prin Ministerul de Interne au fost asistaţi prin cantine, ajutoare locale şi indemnizaţii speciale. Nu erau înfiinţate cantine studenţeşti nefiind cazul şi nici în gări, deoarece judeţule era deservit de o linie secundară, fără aglomeraţie de călători.

Programul pentru anul 1942 prevedea pentru Comitetul judeţean următoarele: supravegherea şi îndrumarea personalului didactic pentru a-şi desfăşura activitatea în cadrul cantinelor obşteşti şi şcolare, îndrumarea orfanilor spre a urma cursurile unor şcoli practice şi susţinerea activităţii lor; reeducarea funcţională a invalizilor pentru a putea munci în anumite activităţi; înfiinţarea de ateliere de lucru, ţesătorii şi alte îndeletniciri pentru văduve, în cadrul cooperaţiei, cu înlesniri în aprovizionarea cu materiale şi acordarea de credite ieftine; ajutorarea familiilor concentraţilor.

Din ordinul mareşalului Ion Antonescu, în 16 mai 1942, s-a repartizat Prefecturii judeţului Muşcel – Oficiul Judeţean al Cerealelor, prin Institutul Naţional al Cooperaţiei, 10 vagoane cu porumb din care patru pentru staţia Câmpulung, trei Clucereasa şi trei pentru staţia Călineşti. Porumbul urma să fie distribuit gratuit comunelor limitrofe şi oraşului Câmpulung unde erau 500 de familii de mobilizaţi şi săraci, tuturor sătenilor lipsiţi de mijloace, familiilor acelora care luptau pe front, invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război pe bază de tabele. Cantitatea de porumb distribuită se scădea din cota de aprovizionare a judeţului pe lunile aprilie şi mai. Cu această ocazie se organizau solemnităţi în prezenţa comisiilor locale şi a autorităţilor judeţene „într-un mare spirit de dreptate”[46]. Cu toate că au fost întocmite şi înaintate tabelele cu cei îndreptăţiţi, prefectul judeţului Th. Nicolau solicita telegrafic în 23 iunie 1942 Secretariatului Aprovizionării lămuriri pentru faptul că vagoanele nu sosiseră încă şi dacă se mai putea conta pe ele fiind necesare „înainte de începutul cositului”[47].

Comitetul judeţean de Patronaj în şedinţa din 13 iunie 1942 a hotărât înfiinţarea unui Birou de plasare pentru tinerii şi tinerele fete din judeţ. Cu această ocazie Maria Stănescu în calitate de preşedintă a Biroului de plasare a tinerelor fete a prezentat actul încheiat cu Elena Duţescu căreia îi încredinţează pentru creştere, educare şi utilizare în serviciile gospodăriei sale, pe minora Sfădu Valentina din comuna Căuşanii Mari, judeţul Tighina aflată în refugiu, din Basarabia începând cu octombrie 1941[48].

Consiliul de patronaj a solicitat tuturor judeţelor îndeplinirea ordinului Ministerului Economiei Naţionale ca şcolile şi elevii din întreaga ţară să colecteze fier vechi, deşeuri, materiale neferoase, hârtie şi plante medicinale pe care să le pună la dispoziţia comitetelor de patronaj. Plantele medicinale se adunau prin grija inspectoratele şcolare de învăţământ, se puneau la uscat şi păstrare, 20% din aceste plante oprindu-se pentru farmaciile şi cantinele şcolare. Se culegea pelin, coada

[46] *Ibidem*, dosar 45/1942, f. 93-94.
[47] *Ibidem*, f. 111-113.
[48] *Ibidem*, dosar 30/1942, f. 1-11.

şoricelului, soc, izmă, muşeţel, sunătoare, cozi de cireşe, flori de tei[49], etc. Anual conform ordinelor se organizau campanii pentru culegerea plantelor medicinale.

În februarie 1942, pentru „Ajutorul de Iarnă”, Consiliul de patronaj a înaintat două loturi a câte 1000 de mărţişoare a 50 lei bucata pentru a fi valorificate, desfacerea făcându-se prin şcoli şi comercianţi. Mărţişoarele veneau prin Monetăria Statului, 40 lei de fiecare mărţişor păstrându-se de Comitetul judeţean, iar 10 lei de fiecare mărţişor depunându-se prin CEC la Consiliul de Patronaj Bucureşti. Din cauza ambalajelor slabe, cutiile fiind stricate pe margini, au lipsit 15 mărţişoare din primul lot şi 17 mărţişoare din al doilea lot. S-au distribuit în judeţ 1050 de bucăţi, iar în oraş 174. Au rămas nedistribuite 744 a căror au fost înapoiate în luna aprilie. S-a vărsat la CEC suma de 12.240 lei pentru Consiliul de Patronaj Bucureşti[50].

În şedinţele Comitetului judeţean din 6 şi 18 octombrie 1942 a participat ca delegat al Consiliului de Patronaj Bucureşti şi Elena Orghidan care era legătura între cele două instituţii. Cu această ocazie, prefectul judeţului a arătat că în urma inspecţiilor făcute în judeţ a constatat că starea fizică a copiilor ce frecventau cursurile şcolilor primare „lăsa foarte mult de dorit” fiind necesară o hrană substanţială şi bogată în vitamine care putea acordată copiilor prin livrarea de marmeladă, care întrunea „toate condiţiile unei bune hrăniri”[51]. Comitetele locale trebuiau să acopere contravaloarea cantităţilor de marmeladă ce li se distribuiau pentru cantinele şcolare şi care era fabricată din zahăr pentru care s-a intervenit la Bucureşti obţinându-se în septembrie, 5.900 kg în valoare de 331.363 lei.

Marmelada pentru copii era fabricată la Cooperativa „Unirea” pentru industrializarea fructelor din Godeni, cu un procent de 40% zahăr care însă pentru a avea o consistenţă mai mare trebuia să fie fiartă mai mult[52].

Din grâul repartizat judeţului pentru fabricarea pâinii abia se putea face faţă nevoilor oraşului Câmpulung, bineînţeles în combinaţie cu orz, cartofi etc., astfel că pentru populaţia rurală şi în special pentru copiii care luau masa la cantinele şcolare nu se putea repartiza nicio cantitate de făină. Se solicita intervenţia la Consiliul de Patronaj prin intermediul Elenei Orghidan pentru repartizarea a cinci vagoane de făină necesară copiilor din judeţ. Datorită blocării vânzării pieilor şi a altor materiale ce serveau la confecţionarea încălţămintei, părinţii copiilor nu au mai putut-o procura. Ca urmare, se solicita distribuirea a 1000 perechi de opinci pentru copiii săraci ai şcolilor primare din judeţ.

Din constatările făcute pe teren, membrilor Comitetului de Patronaj judeţean le-a fost prezentată de către prefect „reaua alimentare a păturii rurale” care deşi avea la îndemână alimentele necesare unei bune hrăniri, din cauză că femeile nu cunoşteau „meşteşugul preparării în bune condiţii a hranei zilnice” se iroseau fără folos mari cantităţi de alimente. De aceea, membri comitetului considerau că pentru prevenirea acestui neajuns, pe timpul iernii, „când lucrul câmpului înceta”, să se facă, în fiecare comună, cursuri pentru pregătirea gospodinelor în scopul gătirii hranei zilnice în mod „economicos şi esenţial”, la care femeile să fie obligate să participe. În schimbul unei

[49] *Ibidem*, dosar 32/1942, f. 11, 47.
[50] *Ibidem*, dosar 41/1942, f. 2, 13, 24, 28.
[51] *Ibidem*, dosar 18/1942, f. 252-253.
[52] *Ibidem*, dosar 28/1942, f. 72.

renumeraţii potrivite cursurile cu femeile participante trebuiau susţinute de absolventele şcolilor de gospodărie de pe raza judeţului.

Potrivit ordinelor primite se întocmeau la începutul fiecărui an tabele nominale cu toţi invalizii, orfanii şi văduvele de război în vederea aprovizionării, pe timpul iernii, cu lemne de foc. În afară de distribuirea acestora, comitetul primea foarte multe cereri pentru ajutorarea acelora care trebuiau să-şi refacă locuinţele afectate sau dărâmate din cauza alunecărilor de teren provocate de ploi şi topirea zăpezilor. Existau 62 de persoane din comunele Văleni, Poienari, Berevoieşti, Cetăţeni, Bughea, Lăicăi, Godeni care au suferit astfel de pierderi şi cărora comitetul le-a înaintat o subvenţie de 700.000 lei[53].

După statisticile întocmite, pagubele erau foarte mari iar o bună parte din păgubiţi erau şi persoane IOVR. Existau şi sinistraţi din cauza incendiilor produse, opt în comuna Beleţi Negreşti, două în Priboieni şi unul în Stoeneşti, în urma cărora proprietarii şi-au pierdut toată agoniseala, pierzându-şi vitele sau hrana pentru ele, fiind obligaţi să locuiască la vecini binevoitori. Pentru aceştia s-au făcut colecte de cereale şi alimente, de haine pentru copii şi adulţi şi s-au înaintat liste de subscripţie în toate comunele judeţului.

În Câmpulung conform unei statistici întocmite în 12 noiembrie 1942, mai erau 170 de refugiaţi polonezi stabiliţi aici din luna octombrie 1939. Pentru întreţinerea lor se acorda 100 lei din care aceştia erau obligaţi să plătească chiria, hrana şi îmbrăcămintea. Dintre aceştia erau o bună parte bolnavi de boli cronice care se datorau în bună parte „insuficienţei hranei şi toate câte mai trebuie pentru un trai modest". Comitetul de Patronaj avea în atribuţiile sale ajutorarea celor nevoiaşi şi în care se încadrau, în perfecte condiţii, şi asistenţa acestor refugiaţi care „nu au altă vină decât faptul că datorită războiului au fost nevoiţi să-şi părăsească avutul lor şi pe care Ţara noastră îi adăposteşte cu toate nevoile ei proprii datorită aceluiaşi flagel"[54].

Conform legii publicate în „Monitorul oficial", nr. 148 din 29 iunie 1942, s-a stabilit posibilitatea ca refugiaţii polonezi, pentru a-şi asigura cele necesare traiului zilnic, să se angajeze în diferite activităţi dar numai cei valizi şi apţi de muncă. Printre refugiaţii din oraş erau mulţi bolnavi de tuberculoză care au solicitat, printr-un memoriu colectiv, să fie internaţi într-un sanatoriu pentru a primi îngrijirile necesare până la vindecare sau până la decesul lor. Memoriul a fost înaintat Consiliului de Patronaj Bucureşti dar până atunci se solicita pentru cei bolnavi o subvenţie cu ajutorul căreia să poată dobândi „un surplus de alimente" pe de o parte, iar pe de altă parte să poată întâmpina „greutăţile iernii şi ale traiului" care „în regiunea noastră sunt atât de pronunţate". Ospitalitatea ce li s-a acordat în calitatea lor de refugiaţi se va putea completa astfel „ca cei care vor mai scăpa cu viaţă vor putea duce în patria lor atunci când va fi cazul, mulţumirea că au trăit într-o ţară unde le-au fost înţelese, pe cât a fost posibil, toate nevoile lor de refugiaţi"[55].

La apelul făcut de Ministerul Apărării Naţionale în 28 noiembrie 1942 pentru strângerea de fonduri pentru procurarea îmbrăcămintei necesare ostaşilor de pe front, în sala de festivităţi a prefecturii, s-a organizat o serată urmată de dans la care au fost

---

[53] *Ibidem*, dosar 18/1942, f. 335-336.
[54] *Ibidem*, f. 276.
[55] *Ibidem*.

invitaţi autorităţi civile şi militare, industriaşi, comercianţi, magistraţi, medici, farmacişti sau cei ce aveau rude pe font, din Câmpulung şi localităţi din judeţ. Pentru serată a fost solicitată de la garnizoana oraşului orchestra de jazz şi au fost invitaţi 20 de ofiţeri, programul începând la orele 21. Au fost tipărite „bilete de onoare" şi s-a lăsat participanţilor „la imboldul inimii lor să dea fiecare cât crede" pentru Comitetul judeţean de Patronaj. Intrarea a costat 100 lei de persoană iar pentru elevii şcolii militare din localitate 50 lei[56].

În 20 decembrie 1942, în localul cinematografului Jinga din Câmpulung, s-a organizat un concurs de datini la care au fost invitate să participe alături de şcolile din oraş şi Şcoala militară de ofiţeri de rezervă. Scopul concursului a fost întărirea şi păstrarea datinilor strămoşeşti şi creştineşti. Cu această ocazie s-au adunat bani pentru procurarea de mânecuţe, genunchere şi capişoane necesare soldaţilor pe front. Un comitet de profesori a apreciat concursul şi a împărţit premii elevilor. Elevele de la Liceul de fete, tot în decembrie 1942, au cântat colinde şi au recitat versuri la spitalul Kreţulescu şi anexa sa, Casele Iorgulescu, pentru răniţii aflaţi în spital, iar orchestra de jazz a regimentului a susţinut diferite partituri[57].

Potrivit ordinului nr. 490.854 din 8 decembrie 1942, Ministerul de Finanţe aproba scutirea de impozite pe spectacole pentru toate conferinţele care se organizau în Câmpulung până la 31 martie 1943, însă numai pentru conferinţele propriu-zise care nu erau urmate de nici un „accesoriu distractiv sau artistic". Dacă conferinţele erau urate de spectacole artistice se plătea impozit[58].

Cu ocazia organizării colectei „Ziua orfanilor de război" din 14 septembrie 1943 s-au înaintat Comitetului judeţean timbre în valoare de 3.000.000 lei şi material documentar de propagandă pentru a fi expediate comitetelor locale şi împărţite populaţiei. Valoarea timbrelor trimise reprezenta însă o sumă peste posibilităţile de plasare în judeţ, experienţa plasării arătând că nu se puteau vinde timbre în valoare mai mare de 1.000.000 lei, mai ales că se desfăşura în acelaşi timp şi colecta „Darul plugarului" şi un nou apel „la obolul public ar fi adus nemulţumiri în opinia publică a satelor"[59].

Comitetul judeţean a făcut propunerea ca distribuirea timbrelor să se facă împărţind comunele pe trei categorii, în raport cu viaţa social economică şi starea materială a cetăţenilor distribuindu-se la prima categorie de comune timbre în valoare de 20.000 lei, a doua câte 10.000 lei, a treia câte 5.000 lei, iar oraşului Câmpulung, capitala judeţului de 200.000 lei. Luând act de circulara şi apelul cu nr. 1577 din 26.08.1943, Comitetul făcea apel la toate serviciile judeţene pentru a da dispoziţii organelor din subordine de a se integra în acţiunea comitetelor locale în vederea reuşitei colectei.

Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale cu ordinul nr. 13.661 din noiembrie 1943 hotărăşte înfiinţarea în judeţ a unei şcoli de familie cu caracter permanent. Cu ordinul nr. 18.464/9372 din 20.01.1944 s-au înaintat instrucţiunile şi îndrumări pentru

[56] *Ibidem*, f. 254, 261, 287, 309.
[57] *Ibidem*, f. 313, 354-355, 359.
[58] *Ibidem*, f. 359.
[59] *Ibidem*, dosar 55/1943, f. 15-17.

înfiinţarea Şcolii de familie, insistându-se pentru înfiinţarea a cel puţin o şcoală pe judeţ, cu internat.

Conform ordinelor primite s-a încercat că se înfiinţeze Şcoala de familie permanentă, fără a se putea ajunge la nici un rezultat, motivul fiind că cetăţenii nu acceptau să se trimită fetele în altă comună pentru a face aceste cursuri. Comitetul a hotărât înfiinţarea a cinci şcoli în comunele Boteni, Dragoslavele, Rucăr, Ştefăneşti şi Rădeşti şi a unei şcoli în oraşul Câmpulung, cheltuielile de amenajare a şcolilor, plata personalului didactic, precum şi cheltuielile cu materialele pentru demonstraţiile practice urmau să fie suportate de Comitetul judeţean de Patronaj. S-a aprobat în principiu să se acorde câte 5.000 lei diurnă pentru muncă excepţională, fiecărei maestre de gospodărie, conducătoarea Şcolii de familie „ca un stimulent pentru deplina activitate ce trebuiau să depună". Şcoala de la Dragoslavele era condusă de Maria Turcu, cea de Rucăr de Elena Olteanu, cea de la Rădeşti de Maria Dragomir şi cea de la Ştefăneşti de Elena Andrei[60].

Pentru ajutorarea funcţionării cantinelor şcolare, în 20 noiembrie 1943 se va accepta oferta Consiliului de Patronaj pentru cumpărarea veselei necesare şi anume: 600 de castroane şi 600 de linguri. Acolo unde se solicitau alimente ţinând cont că unele comune erau sărace, cazul comunei Beleţi, unde luau masa între 30-40 copii zilnic, Comitetul venea în ajutor oferind gratuit diverse cantităţi de: mălai, macaroane, ulei, zahăr, marmeladă etc. De asemenea, au fost ajutate cu lemnăria necesară de la Ocolul Silvic CAPS şcolile de la Mărăcineni şi Pietroşani pentru terminarea construirii localurilor de cantină şi înzestrarea acestora cu ceea ce era necesar.

Comitetul judeţean s-a implicat în procurarea de opinci copiilor şcoli „spre a nu mai suferi ca în anii precedenţi" când s-au făcut demersuri pentru a se obţine de la Consiliul de Patronaj un număr de opinci în mod gratuit dar li s-a comunicat în mod categoric că nu se puteau livra opinci decât contra-cost. Ca urmare, pentru copiii orfani, cei cu tatăl mobilizat şi cei sărmani care luau masa la cantine inclusiv la cea organizată de Garnizoana Câmpulung, Consiliul de Patronaj Bucureşti a repartizat în 1943, 2000 de perechi de opinci în valoare de 761.940 lei. Se dădeau câte 10 perechi la fiecare şcoală, iar pentru restul şcolarilor care nu se încadrau în categoriile amintite, opincile se vindeau pentru suma de 390 lei[61].

În 23 octombrie 1943, Biroul administrativ al Comitetului a hotărât ca pe timpul iernii să fie organizat un cămin IOVR care să funcţioneze într-o cameră de la subsolul Prefecturii Muşcel unde era amenajată o cameră cu patru paturi suprapuse cu tot confortul necesar. S-a avut în vedere faptul că imobilul unde a funcţionat căminul IOVR din strada Carol nu avea instalate sobe şi nu putea fi încălzit pe timpul iernii[62].

Conform circularei nr. 7740 din 13.09.1943, judeţul Muşcel trebuia să organizeze colonii pentru 500-600 de copii din judeţ, a căror întreţinere să cadă în sarcina Comitetului judeţean de Patronaj. Ministerul de Interne a aprobat ca localul şcolilor primare din regiunile climaterice să fie puse la dispoziţia Consiliului de

[60] *Ibidem*, f. 44v.
[61] *Ibidem*, dosar 55/1943, f. 28-33.
[62] *Ibidem*, f. 31.

Patronaj pe timpul verii, pentru organizarea de colonii în folosul copiilor din mediul urban şi rural[63].

Prin decizia Consiliului judeţean de Patronaj nr. 10 din 26.06.1943 se prevedea ca invalizii de război care veneau în Câmpulung în interese personale, să primească gratuit masa pe timp de trei zile. Masa pentru invalizi era servită la restaurantul „Ursea" pe baza bonurilor eliberate de Biroul administrativ din cadrul Comitetului judeţean. În perioada 12 noiembrie 1943 – 19 ianuarie 1944 s-au servit 109 mese cu meniu fix, date invalizilor în mod gratuit în valoare de 7.630 lei[64].

În anul financiar 1943, Comitetul judeţean a avut încasări de 5.221.746 lei şi a făcut plăţi în valoare de 4.220.639 lei rămânând în casă 1.001.107 lei[65]. Situaţia mai puţin bună în ceea ce priveşte realizările comitetului s-a datorat ca şi în anul precedent lipsei de înţelegere a cetăţenilor cu stare materială, care nu au binevoit a contribui cu donaţii sau subvenţii. S-au încercat toate mijloacele de convingere dar au rămas „rezultate anemice, având caracterul unor simptome de saturaţie". Cu toată intensificarea propagandei în rândul populaţiei judeţului, nu s-au putut realiza sume mai mari faţă de anul 1942. Pentru anul 1944 se prevăzuse în bugetul Comitetului sume de bani destul de modeste pentru activitatea şi sectoarele de activitate ale comitetului. Se prevăzuse suma de 200.000 lei pentru subvenţionarea comitetelor locale de patronaj; 100.000 lei pentru filiala „Principele Mircea"; 200.000 pentru înfiinţarea în Câmpulung a unui cămin de bătrâni; 1.000.000 lei pentru aprovizionarea cantinelor din comunele care aveau refugiaţi, precum şi pentru furajele necesare vitelor acestora; 20.000 lei subvenţie pentru Eforiile spitaliceşti; 400.000 lei pentru asistenţa şi ocrotirea socială; 100.000 lei pentru coloniile de vară; 400.000 lei pentru ajutorarea răniţilor, invalizilor şi luptătorilor; 100.000 lei pentru spitalele zonă interioară (ZI); 300.000 lei pentru înzestrări cu mobilier, obiecte de primă necesitate, reparaţii, încălzit, iluminat, construcţii de sobe.

Sumele aprobate pentru anul 1944-1945 pentru Comitetele locale de patronaj, comitetul orăşenesc Câmpulung şi comitetul judeţean se ridicau la suma totală de 21.647.090 lei în condiţiile în care de la 1 martie 1944 comitetele locale de patronaj aveau buget propriu[66].

Comitetul de Patronaj Muşcel în 25 ianuarie 1944 raporta Consiliului că sediul comitetului era în cadrul Prefecturii Muşcel. Preşedinţi de onoare erau: Liţa Colonel Baranga din comuna Valea Mare Podgoria şi Constantin I.C. Brătianu din Bucureşti. Membri de drept erau: generalul Th. Nicolau, colonel N. Tănăsescu, dr. Dumitru Georgescu şi I. Marinescu. Membri numiţi: Maria Stănescu, Gheorghe Tănăseanu, N. Bratu, N. Udrişteanu, Vela Anastase şi preot Dimulescu. Comitetul de direcţie era compus din generalul Th. Nicolau, dr. D. Georgescu, I. Marinescu, dr. Gh. Tănăseanu şi Aurelia Gheţu, secretară. Vicepreşedinte era dr. D. Georgescu, iar membri cooptaţi provizoriu erau în număr de 75. în judeţul Muşcel erau 76 de comitete rurale şi un comitet urban în Câmpulung[67].

[63] *Ibidem*, dosar 86/1944, f. 296.
[64] *Ibidem*, dosar 93/1944, f. 10.
[65] *Ibidem*, f. 22.
[66] *Ibidem*, f. 77.
[67] *Ibidem*, 85/1942-1944, f. 47-48.

În februarie 1944, Comitetul de Patronaj al oraşului Câmpulung semnala Comitetului judeţean că sarcinile deveneau din ce în ce mai mari şi nu mai puteau fi îndeplinite cu bugetul extrem de sărac pe care îl aveau la dispoziţie. Dintre sarcinile pe care trebuiau să le îndeplinească amintim: ajutoare la sărbătorile de Paşti şi Crăciun pentru circa 200 de familii de concentraţi; ajutorarea văduvelor de război din 1916; ajutorarea a 27 de invalizi, 53 de văduve şi 70 de orfani de război; ajutoare pentru familiile nevoiaşe şi persoane izolate în număr de 200 cărora li se dăduseră lemne de foc pe 10 luni în valoare de 104.895 lei; ajutoare constând în haine şi rufe pentru şcolarii nevoiaşi din cele 14 şcoli primare şi grădiniţe de copii din oraş pentru care s-au cheltuit cu ocazia sărbătorilor de Crăciun din 1943, 273.408 lei rămânând fără ajutor mai mult de 2/3 din elevii şi elevele propuşi a fi ajutaţi. La inspecţiile făcute se constatase că majoritatea elevilor au o singură cămaşă iar din cei ajutaţi cu haine nu aveau nicio cămaşă; întreţinerea a circa 500 de elevi în cele 14 cantine aflate în sarcina comitetului local care a cheltuit 532.469 lei; nevoia înfiinţării unei instituţii publice pentru copiii şi infirmi[68].

Veniturile, destul de restrânse, ale comitetului local proveneau din colecte şi cotizaţii ce însumau circa 1.400.000 lei anual. Cotizaţiile se luau de către cantinele şcolare, fiecare cotizând în sectorul în care funcţionau. Deoarece Comitetul de Patronaj judeţean luase măsuri de a se colecta de la orăşeni, pentru comitet, cotizaţiile pentru cantinele şcolare scăzuseră simţitor, periclitând nu numai buna funcţionare a cantinelor, dar însăşi existenţa lor. Vechii cotizatori, pe drept sau nu, se eschivau de la plată sub pretext că s-au înscris la Prefectură şi plătesc acolo. Ca urmare a acestor lucruri, Comitetul local Câmpulung solicita să nu se mai facă în oraş nicio cotizaţie pentru Comitetul judeţean de Patronaj deoarece în toată ţara judeţul nu lua nimic din oraşul de reşedinţă, ba mai mult, oraşele de reşedinţă erau ajutate de către judeţ.

Refugiaţii din diferitele părţi ale ţării, din Bucovina şi Basarabia, sosiţi în Câmpulung nu puteau fi cazaţi în oraş fiind trimişi în comunele învecinate. Majoritatea soseau cu trenul de după-amiază sau cel de seară şi nu mai aveau posibilitatea de a se adăposti pe timpul nopţii din lipsa spaţiilor de cazare. În luna februarie 1944, în plină iarnă, refugiaţii neavând posibilităţi să-şi achiziţioneze camere la hoteluri, se solicita rechiziţionarea unor camere care să fie amenajate prin grija Comitetului judeţean de Patronaj în dormitoare provizorii pentru refugiaţi[69].

Conform telegramei nr. 12.380 din 27 martie 1944 a Consiliului de Patronaj Bucureşti trebuiau luate imediat măsuri pentru înfiinţarea de cantine în fiecare comună pe unde treceau convoaiele de refugiaţi cu mijloace hipo şi auto unde să se servească ciorbă, ceai şi pâine. Pentru cheltuielile ce urmau a fi făcute se primeau avansuri prin comisariatul refugiaţilor. Se solicita de asemenea înfiinţarea sau dezvoltarea cantinelor pe nodurile de comunicaţie CFR, cantinele comunale urmând să funcţioneze în cadrul cantinelor şcolare cu vesela şi materialul existent, urmând să se facă apel la toţi oamenii cu stare pentru a da „materiale în natură” pentru cantine.

Ca urmare a telegramei în 28 martie 1944, conform ordinului MAI 5766 se înfiinţează în Gara Goleşti o cantină pentru refugiaţi unde se distribuia ceai şi pâine.

---

[68] *Ibidem,* dosar 86/1944, f. 260.
[69] *Ibidem,* f. 261.

Zahărul se distribuia din magazia Comitetului judeţean de patronaj iar pâinea se plătea de Comitetul local comunal[70].

În luna martie 1944, prefectul judeţului generalul Th. Nicolau a inspectat toate comunele pentru a lua cele mai bune măsuri pentru „cartiruirea evacuaţilor", ocazie cu care a inspectat căile de comunicaţii, pătulele comunale, modul de aprovizionare a celor refugiaţi şi casele unde au fost cazaţi. De asemenea, au fost verificate suprafeţele însămânţate explicându-le oamenilor avantajele praşilei a treia şi a semănăturii în două arături.

Comitetele locale comunale primeau bani pentru a acorda ajutoare refugiaţilor pe baza anchetelor sociale şi a fişelor de ajutor, mai ales în perioada de iarnă când era absolut necesar ajutorul pentru asigurarea acestora cu hrană şi îmbrăcăminte. Încă din luna mai 1944, Prefectura Muşcel primise un fond de 3.000.000 lei de la Comisariatul General al Refugiaţilor, iar în luna iulie încă 1.000.000 pentru asistenţa refugiaţilor. În luna noiembrie însă nu mai existau decât 1.000.000 lei din care 600.000 lei au fost utilizaţi pentru încălţăminte, stofă şi pânză, iar 400.000 lei s-au cheltuit cu asigurarea îmbrăcămintei, înscrierii la şcoală şi găzduirea elevilor refugiaţi fără părinţi în număr de 10 care, fiind elevi la şcolile secundare, aveau nevoie pentru întreţinere şi plata taxelor[71]. Conform ordinelor, în principalele gări CFR urmau să fie organizate cantine care să deservească armata şi populaţia în trecere. În gara Câmpulung nu s-a organizat o astfel de canină în luna noiembrie 1944, dar comitetul a rezervat o anumită sumă de bani pentru a putea ajuta cu subvenţie organizarea unei astfel de cantine.

MAI cu ordinul 2113 din 3 februarie 1944 solicita permanent întocmirea de tabele cu privire la ajutoarele distribuite populaţiei IOVR care să cuprindă tot ceea ce se distribuia în materie de vite, păsări, maşini agricole, îmbrăcăminte, pânzeturi, încălţăminte, obiecte casnice, alimente, cereale, ajutoare în bani şi diverse alte bunuri pentru a vedea clar cantităţile şi modul lor de distribuire[72].

Din cauza războiului şi a trecerii trupelor sovietice, multe comitete locale au pierdut din vesela cantinelor şcolare, astfel că în luna noiembrie mai existau 331 de castronaşe, 540 de linguri, 100 de oale emailate şi 94 de cratiţe emailate. Ca urmare, Comitetul judeţean de Patronaj a solicitat o evidenţă a tuturor cantinelor şcolare care aveau nevoie de veselă pentru a putea fi cumpărată.

Conform ordinului MAI 10.282 din 2 mai 1944, trebuiau înfiinţate în fiacre comună din judeţ cămine de zi pentru copii dar deoarece părinţii nu doreau să-şi dea copiii la aceste cămine, în anul 1944 nu au funcţionat aceste cămine[73].

La solicitarea Consiliului de Patronaj cu adresa nr. 988 din 24 iunie 1944, Comitetul judeţean arăta că deţine un cămin IOVR în oraşul Câmpulung, Comitetul orăşenesc Câmpulung deţinea o cantină obştească pentru populaţia refugiată, erau înfiinţate trei colonii de vară pentru copiii evacuaţi din Bucureşti, iar comitetele locale Lereşti, Gorganu şi Topoloveni organizaseră cantine obşteşti pentru populaţia refugiată şi stabilită în acele comune[74]. Erau prezentate greutăţile în activitatea comitetului

[70] *Ibidem*, f. 360.
[71] *Ibidem*, dosar 107/1944, f. 52.
[72] *Ibidem*, dosar 86/1944, f. 263.
[73] *Ibidem*, dosar 116 bis/1944, f. 3v.
[74] *Ibidem*, dosar 85/1942-1944, f. 221.

judeţean şi cele comunele cauzate de lipsa funcţionarilor de birou care se făcea resimţită ca urmare a sistemului complicat de evidenţă a activităţilor contabile impus cu exerciţiul financiar 1942-1943. Era absolut necesară angajarea unei secretare sociale care să se ocupe de evidenţa fişelor celor ajutoraţi, a ajutoarelor acordate şi a anchetelor sociale. Din luna ianuarie au fost efectuate exerciţii în vederea ajutorării unor eventuali sinistraţi proveniţi din cauza bombardamentelor aeriene astfel că s-a început o colaborare cu Subzona de Apărare Muşcel.

În tot anul 1944 s-au acordat subvenţii coloniilor de copii Rucăr, Dragoslavele şi Lereşti unde erau evacuaţii copii din Bucureşti, construirii băii de la Lereşti necesară copiilor evacuaţi, comitetelor locale comunale, spitalelor zonă interioară nr. 199, 315, 391, 611, sanatoriului din Rădeşti, cantinelor din Câmpulung, societăţilor de Cruce Roşie şi „Principele Mircea”, cantinei intelectualilor care a funcţionat în Câmpulung în lunile iulie august în localul Şcolii de băieţi nr. 2 (s-au cheltuit 507070 lei), Asociaţiei „Amicele Tinerelor Fete”, Filiala Mihăeşti, aprovizionarea răniţilor cu alimente, ţigări, cărţi poştale, dulciuri, distribuirea de zahăr pentru muncitorii şi minerii societăţii Concordia, Casei Polone etc. Soldul Comitetului judeţean în noiembrie 1944 era de 2.989.383 lei[75].

Legea nr. 226 din 13 aprilie 1944 apărută în baza raportului întocmit de Ministerul Justiţiei, modifică art. 50 şi 51 din Codul penal în sensul că de asistenţa liberaţilor din penitenciare şi ajutorarea acestora pentru reîncadrarea socială, precum şi ajutoarea materială a familiilor acestora şi a minorilor trecea în subordinea Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale. Toate Societăţile de patronaj oficiale se desfiinţau iar bunurile lor, inclusiv datoriile acestora, treceau asupra aceluiaşi Consiliu de Patronaj[76].

Conform ordinului Ministerului de Război nr. 1392 din 3 septembrie 1944, Consiliile şi Comitetele de Patronaj judeţene, comunele şi rurale se desfiinţau urmând ca toate materialele de care dispuneau să fie inventariate până la 12 septembrie 1944, iar apoi predate cu procese-verbale Garnizoanelor militare din oraşele de reşedinţă unde erau puse sub pază[77]. Ca urmare, Corpul I teritorial cu ordinul nr. 77146 din 5 septembrie 1944 a dispus blocarea oricăror activităţi materiale şi financiare ale Comitetului judeţean Muşcel şi începerea inventarierii bunurilor deţinute[78].

Decretul Lege 459 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 213 din 15 septembrie 1944, stabileşte că de la acea dată, Consiliul de Patronaj nu-şi întrerupea activitatea, urmând să funcţioneze pe lângă Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, iar Comitetele de Patronaj vor funcţiona ca membri de drept. Cu ordinul nr. 23.082 din 18 septembrie 1944, Consiliul de Patronaj solicită să nu se mai execute ordinul 1392 al Ministerului de Război iar gestiunile nu se vor mai preda garnizoanelor. Toate comitetele continuându-şi activitatea sub forma Ligii Operelor Sociale. Conform ordinului 23.092 din 18 septembrie, Consiliul de Patronaj va preciza care vor fi noile organe de conducere ale Comitetelor de patronaj şi cine va face parte din acestea[79].

---

[75] *Ibidem*, dosar 107/1944, f. 54-57.
[76] *Ibidem*, dosar 85/1942-1944, f. 305.
[77] *Ibidem*, f. 377.
[78] *Ibidem*, f. 395.
[79] *Ibidem*, f. 404.

Ca urmare, conform cu art. 19 din Decretul Lege 459 la data de 2 octombrie 1944 se va constitui noul Comitet de Patronaj Muşcel format din prefect general Theodor Nicolau ca preşedinte, colonel Georgescu V. Ioan comandantul Garnizoanei, dr. D. Georgescu medicul primar al judeţului, I.G. Marinescu primarul oraşului şi Maria Damian şefa Biroului administrativ ca secretară a comitetului. Conform ordinului circular nr. 23.140 din 22 septembrie 1944 al Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale se dispunea a se completa comitetul şi cu membri numiţi. Ca urmare, au fost numiţi ca reprezentanţi ai instituţiilor de educaţie profesorul Romulus Onofrei directorul Liceului de băieţi şi N. Bratu inspector şcolar judeţean, ca reprezentanţi ai societăţilor de binefacere dr. Gh. Tănăseanu, preşedintele Societăţii de Cruce Roşie şi Maria Stănescu preşedinta Societăţii Principele Mircea şi ca reprezentanţi ai clerului, preot Gh. Murărescu, protoiereul judeţului şi preot I. Nicolaescu. Marii donatori sau donatoare neexistând nu au putut fi numiţi urmând ca aceştia să fie numiţi ulterior dar numai dacă ar fi făcut mari donaţii[80].

Din cauza desfăşurării luptelor şi cazării trupelor sovietice, în luna septembrie 1944, populaţia comunei Ştefăneşti a fost evacuată în comunele: Racoviţa şi Conţeşti unde comitetele locale au organizat cantine obşteşti pentru copiii evacuaţi, s-au ocupat de cazarea populaţiei. Comitetul judeţean a acordat câte 50.000 lei fiecărei comune ca subvenţie pentru procurarea de hrană şi a distribuit gratuit câte 25 kg zahăr şi paste făinoase[81]. Tot ca ajutoare, Comitetul a distribuit câte 100 kg zahăr şi 100 kg paste făinoase Asociaţiei Tinerelor Fete – Filiala Mihăeşti care solicitase ajutoare materiale şi băneşti pentru întreţinerea celor aproximativ 80 de fete în căminul asociaţiei.

Cu ordinul 1455 din 11 octombrie 1944, va fi readusă la Bucureşti arhiva Consiliului de Patronaj care în conformitate cu circulara 1.004 din 7 august fusese evacuată în comuna Plugova, judeţul Severin. Astfel orice probleme referitoare la activitatea comitetului judeţean puteau fi solicitate pentru a dovedi modul în care a activat Comitetul judeţean.

Pe exerciţiul 1944-1945, Comitetul judeţean a încasat suma de 18.504.755 lei şi a făcut plăţi de 18.018.470 lei.

În ianuarie 1945, conducerea Comitetului judeţean al Operelor Sociale Muşcel a fost felicitată pentru grija pe care a avut-o faţă de refugiaţii şi răniţii din spitale, precum şi pentru serbările organizate pentru ajutorarea răniţilor, precum şi a Moldovei şi Ardealului[82]. În 27 ianuarie 1945 în funcţia de vicepreşedinte al Comitetului a fost numit dr. D. Georgescu. Tot în ianuarie 1945, Asociaţia Învăţătorilor din judeţul Muşcel solicita Comitetului de Patronaj ajutoare pentru buna funcţionare a cantinei şi a dormitorului pentru fiii învăţătorilor în număr de 30 şi pentru 5 elevi refugiaţi, deschis în 13 noiembrie 1944. Comitetul se obligase să acorde câte patru steri de lemn lunar de fiecare elev, 100 de kg cartofi de fiecare elev pe an, 15 kg fasole de fiecare pe an, 1 kg untură sau ulei pe lună şi 4000 de lei pentru elevii care luau o masă „destul de bună” (primeau carne de patru ori pe săptămână). Asociaţia, a cărui preşedinte era Moise G. Marinescu solicita acordarea lemnelor pe toate lunile, decembrie – martie, adică 20 metri steri, pentru a face faţă nevoilor de încălzit. Se mai solicita 15 tacâmuri, veselă şi

[80] *Ibidem*, dosar 107/1944, f. 42-43.
[81] *Ibidem*, dosar 116 bis/1944-1945, f. 18.
[82] *Ibidem*, dosar 107/1944, f. 22.

pânză pentru a face trei feţe de mesă, lungi de patru metri. Cei cinci elevi refugiaţi nu aveau nici cămăşi, nici feţe de pernă sau cearceafuri de paturi şi nici nu se plătise nici un ban pentru întreţinerea lor[83]. În 15 ianuarie 1945 li s-a acordat un vagon de lemne pentru asociaţie dar nu şi vesela pe care o mai primiseră odată. În luna aprilie se arăta că elevii refugiaţi nu mai puteau fi întreţinuţi cu suma de 12.000 lei lunar solicitându-se suma de 16.000 lei lunar. În conformitate cu ordinul nr. 23.277/1944 al Ligii Operelor Sociale, elevii care nu mai aveau loc la internate trebuiau plasaţi pe la gazde acordându-li-se tot sprijinul financiar. Astfel, trei elevi au fost plasaţi numai pentru dormit, pentru care se plătea 5.000 lei lunar, fără lemne, iar un elev era plasat în gazdă, pentru care se plătea 8.000 lei lunar.

În 30 martie 1945, conform ordinului Ministerului Sănătăţii şi Asistenţei Sociale, Liga Operelor Sociale, Comitetul judeţean Muşcel cu adresa 685 din 3 aprilie 1945 comunica că nu deţine nici un bun imobil cu titlul de proprietate dobândit prin cumpărare sau donaţie. Preşedinte era prefectul Ion Napotescu numit în aprilie 1945[84]. Totodată se raporta că în conformitate cu prevederile Decretului Lege 620 publicat în „monitorul Oficial” nr. 282 din 5 decembrie 1944, nu au existat „distrugeri sau pierderi produse prin fapte de război” la comitetele locale de patronaj şi nu se găseau materiale provenite din URSS care trebuiau restituite.

Comitetul judeţean în conformitate cu raportul lucrătorilor de la IAR Câmpulung care înfiinţaseră un leagăn de copii şi solicita acordarea de ajutoare şi subvenţii au delegat în aprilie 1945 pe dr. Georgescu să facă cercetări şi totodată propuneri cu tot ceea ce era necesar şi să li se dea „ce va crede dânsul”. Marea problemă rămânea aprovizionarea cu zahăr şi care fusese distribuit aproape în întregime, 3600 kg din 4000 kg primite de la Bucureşti, astfel că s-a hotărât să se distribuie începând cu 14 aprilie câte o jumătate de kg pentru fiecare refugiat care se înapoia la locul de origine şi numai pe bază de fişe individuale şi foi de drum. Cantinele însă şi şcolile de copii aveau prioritate în distribuirea zahărului[85].

În iunie 1945 se consemna faptul că din cauza războiului Comitetul local Priboieni a pierdut în ziua de 7 noiembrie 1944 fiind luate de trupele sovietice în trecere spre Timişoara suma de 16.907 lei, 10 litri de vin, o cratiţă de 10 litri, 20 de castroane şi 20 de linguri[86].

În tot anul 1945, Comitetul judeţean al Operelor Sociale a continuat să distribuie alimente pentru cantinele şcolare, să acorde subvenţii pentru comitetele locale, să aprovizioneze cu alimente şi îmbrăcăminte răniţii din spitale şi ostaşii de pe front cărora li s-au împărţit: ouă, ţigări, cozonaci, zahăr, vin, cărţi, brânză, miei etc. Pentru dispensarele de sugari din judeţ care acordau asistenţă unui număr mare de sugari şi copii ai refugiaţilor din Basarabia şi Moldova s-a aprobat distribuirea de zahăr, iar în folosul populaţiei nevoiaşe din Ardeal şi Moldova a fost înaintată Comitetului central din Bucureşti suma de 1.510.290 lei proveniţi din subvenţii. S-a

[83] *Ibidem*, dosar 122/1945, f. 12-13, 24.
[84] *Ibidem*, dosar 117/1945, f. 38.
[85] *Ibidem*, dosar 116 bis/1944-1945, f. 40.
[86] *Ibidem*, dosar 130/1945, f. 48.

aprobat efectuarea unei colecte în oraş şi judeţ începând cu 25 octombrie 1945 pentru construirea unui azil de bătrâni în Câmpulung[87].

Comitetul local Câmpulung a înaintat la Bucureşti fişa doamnei Livia Maiorescu Dymsza, fiica lui Titu Maiorescu care se stabilise în Câmpulung în anul 1942, împreună cu fiicele sale Ioana şi Livia şi cele două nepoate Ianina şi Tereza, pentru ajutorare din partea organizaţiei centrale. Comitetul local Câmpulung îi acordase suma de 30.000 lei şi diferite alimente dar se cerea din partea Bucureştiului o subvenţie specială pentru ajutorarea acestei familii şi recomandarea de a fi ajutată şi de Asociaţia Apărării Patriotice[88].

Acestea au fost unele din aspectele activităţii desfăşurate de Comitetul Judeţean Muşcel de Patronaj în perioada 1941-1945 a căror realizări au fost destul de fructuoase şi care s-ar fi ridicat la un nivel mai mare dacă s-ar fi putut obţine sume mai mari din donaţii şi subvenţii.

THE COUNTY COMMITEE OF PATRONAGE MUŞCEL 1941-1945

Abstract

This study presents the activity of the County Committee of Muscel Patronage, concerning the social works, performed between 1941-1945 and which by the hard work of the prefect, president of this committee together with other members, succeeded in providing social assistance and material and financial support to IOVR members and to the families of the war mobilized persons. It was intended especially to improve the children's life quality by establishing school canteens and purchasing clothes and footwear for them, with the support of the funds collected by donations, subventions, appeals, subscription lists etc.

[87] *Ibidem*, f. 72-75.
[88] *Ibidem*, f. 75.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

ASPECTE ALE POLITICII ROMÂNIEI ÎN SUD-ESTUL EUROPEI SUB GUVERNAREA ARMAND CĂLINESCU

GEORGE UNGUREANU[*]
CORNEL POPESCU[**]

În analiza politicii externe a României sub guvernarea Armand Călinescu (7 martie - 21 septembrie 1939) deosebim două etape. Prima etapă, consecutivă „crizei cehoslovace” începe la jumătatea lunii martie 1939 și durează până în momentul perfectării nefastului pact Ribbentrop-Molotov. În aceste luni, dominante sunt, la nivelul bătrânului continent, eforturile tandemului franco-britanic de a bara expansiunea Germaniei hitleriste, conciliatorismul în raport cu Berlinul fiind definitiv abandonat; tratativele tripartite britanico-franco-sovietice nu au exclus însă posibilitatea unor contacte germano-sovietice, finalizate prin acordurile economice și politice între cele două Mari Puteri totalitare de la 21, respectiv 23/24 august 1939. Cea de-a doua etapă, finalizată brusc cu actul asasinării prim-ministrului român, la 21 septembrie 1939, este una consecutivă pactului Ribbentrop-Molotov și declanșării celei de-a doua conflagrații mondiale.

Pe parcursul ambelor etape menționate, obiectivul fundamental al politicii externe românești în sud-estul Europei a fost menținerea unității Înțelegerii Balcanice, în cadrul căreia îndeosebi Iugoslavia manifesta tendințe centrifuge, și chiar consolidarea acestei structuri de securitate regională, prin atragerea Bulgariei, posibil cu satisfacerea unor revendicări teritoriale (Dobrogea de Sud etc.). Evoluțiile politico-diplomatice din Balcani nu pot fi urmărite însă decât prin prisma acțiunilor și intereselor Marilor Puteri în această regiune agitată, mai degrabă un seismograf decât un butoi cu pulbere al bătrânului continent.

În perioada martie-august 1939, guvernul român a dus o politică generală de neutralitate față de Marile Puteri, neutralitate ușor favorabilă Franței și Marii Britanii, de la care țara noastră a primit cunoscutele garanții din 13 aprilie 1939; nu sunt de neglijat nici tendințele României de a găsi un *modus vivendi* cu Germania, de care era legată prin tratatul economic semnat la 23 martie 1939.

Garanțiile oferite de către Franța și Marea Britanie României, la 13 aprilie 1939 evidențiază, prin caracterul lor, dorința ambelor părți (tandemul franco-britanic și România) de a merge cu jumătăți de măsură. Astfel, pe de o parte, caracterul unilateral al garanțiilor satisfăcea exigențele guvernului român, care nu dorea să provoace

[*] Universitatea din Pitești.
[**] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

Germania[1] iar, pe de altă parte, garantând doar independenţa României, nu şi integritatea ei teritorială, Franţa şi Marea Britanie îşi păstrau o importantă marjă de manevră în raport cu Budapesta şi Sofia şi, mai ales, cu Moscova. Înţelegerile cu Germania au fost văzute de către guvernanţii de la Bucureşti drept mijloace de completare a sistemului tradiţional de alianţe (şi nu de demantelare a acestuia), în vederea salvgardării integrităţii teritoriale a ţării. Elocvente în acest sens sunt reacţiile diplomaţilor străini acreditaţi în capitala Italiei la vestea semnării tratatului economic româno-german din 23 martie 1939, aşa cum au fost ele consemnate de către ministrul român la Roma, A.D. Zamfirescu: „ambasadorul german – atitudine amicală şi discretă, ambasadorul englez – ne-am înfeudat 100% Germaniei, ambasadorul francez - perfectă înţelegere, ministrul Iugoslaviei – neaşteptată satisfacţie şi convingerea că nu se putea mai bine, ministrul Ungariei – consternare, ministrul bulgar – consternare şi necaz”[2].

În timp ce România se baza pe sprijinul franco-britanic şi căuta să cointereseze, prin concesii economice, Germania, în vederea garantării integrităţii sale teritoriale, Bulgaria avea un punct de vedere diametral opus în privinţa *statu-quo-ului* teritorial. La 19 aprilie 1939 a fost emisă directiva nr. 19 a ministerului bulgar de externe, act în şase puncte în care se arăta, intre altele că: „1. Bulgaria nu poate intra în Înţelegerea Balcanică deoarece aceasta garantează graniţele actuale, pe care Bulgaria nu le poate accepta. 2. Intrarea Bulgariei într-un nou acord balcanic ar fi posibilă doar după unele modificări teritoriale, care i-ar reda Dobrogea de Sud, Tracia (de Vest, n.n.), în graniţele din 1913 şi eventual şi regiunile Ţaribrod şi Bosilevgrad.

3. În cazul în intrării Bulgariei în Înţelegerea Balcanică, ea nu-şi va lua nici un angajament privind graniţele exterioare ale organizaţiei”[3].

A doua zi, premierul Georgi Kjoseivanov, titular al portofoliului externelor, declara în faţa comisiei de politică externă a *Săbranje*-i (Parlamentul bulgar) că obiectivul major al guvernului său era restabilirea frontierelor din 1913, anterioare semnării tratatului de pace de la Bucureşti, problema aderării la Înţelegerea Balcanică putând fi discutată doar ulterior[4]. Aceste scopuri ale guvernanţilor de la Sofia erau binecunoscute la Bucureşti. Astfel, la 28 aprilie 1939, ministrul român la Ankara, Vasile Stoica, raporta că şeful guvernului bulgar declarase în faţa mai multor miniştri acreditaţi la Sofia că revendicările bulgare includeau Dobrogea de Sud, Tracia apuseană şi, în general, frontierele din 1913. Kjoseivanov adăugase că aceste obiective naţional-teritoriale erau urmărite exclusiv prin metode paşnice[5], întreaga politică externă a Bulgariei interbelice putând fi caracterizată, cu ghilimelele şi amendamentele

[1] Grègoire Gafenco, *Preliminaires de la Guerre á l'est*, Fribourg (Suisse), 1944, p. 274.

[2] Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu, *Relaţii politico-diplomatice şi militare româno-italiene*, Piteşti-Craiova, 1999, Editura Intact, p. 226.

[3] *Izvori za istorijata na Dobrudža* (în continuare *I.I.D.)* T. 1 (1919-1941), săstaviteli: Petăr Todorov, Kosjo Penčikov, Marin Cucov, Stela Izvorska, Antonina Kuzmanova, Sofija, Izdatelstvo na Bălgarskata Akademija na Naukite. 1993, vtora čast (1932-1941), doc. 49, pp. 358-359.

[4] Constantin Iordan, *Problema Cadrilaterului. Mărturiile lui Bogdan Filov*, în Idem. *Minorităţile etnice în sud-estul european după Primul Război Mondial: dimensiunile unei probleme europene*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2002, pp. 135-136.

[5] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond *Stoica Vasile*, dosar I/71, f. 74.

de rigoare, drept „revizionism paşnic”[6]. De altfel, Georgi Kjoseivanov făcuse o declaraţie categorică chiar în faţa ministrului român la Sofia, Gheorghe Aurelian, la 3 mai 1939: „Bulgaria nu poate intra în Înţelegerea Balcanică, pentru că nu poate renunţa la pretenţiile sale, fie chiar iluzorii, de restabilire a graniţelor din 1913. Ea nu înţelege însă şi nici nu ar putea să ia atitudini agresive, deşi este singurul stat învins cu frontierele rămase neschimbate după München”[7].

Imperativul apărării *statu-quo*-ului teritorial nu era însă o dogmă absolută a politicii externe româneşti, unii factori de decizie de la Bucureşti considerând posibile, în anumite condiţii, unele concesii teritoriale făcute Bulgariei, în vederea garantării mai eficiente a integrităţii teritoriului rămas. De pildă, la 24 aprilie 1939, prim-ministrul român, Armand Călinescu insera următorul plan de soluţionare a disputei teritoriale româno-bulgare în Dobrogea de Sud:

„Fără a schimba o iotă linia actuală de mentalitate faţă de eventualitatea plecării Iugoslaviei şi perspectiva unei presiuni bulgare, trebuie să studiem – nu putem lupta pe toate fronturile - şi o nouă ipoteză. Ea ar fi următoarea:

1. Pe lângă garanţiile Franţei şi Angliei, să obţinem o siguranţă cu U.R.S.S. şi Bulgaria.
2. Dacă U.R.S.S. ne recunoaşte definitiv Basarabia şi ne ajută contra Ungariei.
3. Dacă cu Bulgaria am putea face un pact de amiciţie perpetuă.
4. Atunci putem, cu ajutorul Parlamentului, ceda o parte din Cadrilater, care nu a fost luată ca acoperire etnică, ci ca o garanţie a frontierei faţă de experienţa trecută. Această cesiune s-ar putea face concomitent cu un schimb de populaţie pentru rest. Ar pleca restul bulgarilor din Dobrogea şi ar veni români din Vidin. Cu aceasta, am naţionaliza şi garanta definitiv Dobrogea. Tot acest sistem, în cadrul asistenţei anglo-franceze, ar fi foarte preţios”[8].

Planul premierului român venea în contextul unei presiuni britanice asupra României, în sensul unor cesiuni teritoriale către Bulgaria, ca un sacrificiu necesar pentru atragerea acestui stat în Antanta Balcanică. Într-o întrevedere cu Armand Călinescu, desfăşurată chiar la 24 aprilie 1939, regele Carol al II-lea este de acord cu politica externă generală propusă de acesta, consemnează părerea potrivit căreia unele retrocedări de teritorii pe graniţa dobrogeană ar fi inevitabile pentru a face un bloc balcanic puternic, dar menţionează şi propria neîncredere în bulgari[9]. Aflat în capitala Marii Britanii, şeful diplomaţiei româneşti, Grigore Gafencu, confruntat cu o serie de cereri cvasi-ultimative ale interlocutorilor londonezi, pune la îndoială oportunitatea politică a unor cesiuni faţă de Bulgaria înfeudată economic Germaniei[10]. În acelaşi timp, după îndelungi întrevederi cu ambasadorii britanic şi nord-american, ministrul

[6] Despre conţinutul, valenţele şi limitele noţiunii de „revizionism paşnic”, a se vedea Constantin Iordan, *România şi relaţiile internaţionale în sud-estul european 1919-1924. Probleme ale păcii, securităţii şi cooperării*, Bucureşti, Editura All, 2001, pp. 145-148.
[7] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/71, f. 91.
[8] Armand Călinescu, *Însemnări politice (1916-1939)*, ediţie Al. Gh. Savu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990, p. 418.
[9] Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, ediţie îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, vol. I (1904-1939), Bucureşti, Editura Silex, 1995, p. 338.
[10] Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică în anul 1939*, ediţie îngrijită de Cornel Scafeş, traducere de Rodica Scafeş, Bucureşti, Editura Militară, 1992, p. 114.

român la Ankara, Vasile Stoica, ajungea la concluzia că teza bulgară potrivit căreia „problema dobrogeană” ar fi fost singurul obstacol major în calea aderării Bulgariei la Înțelegerea Balcanică era larg răspândită în mediile diplomației anglo-americane[11]. Încrezători în puterea persuasivă a propriei propagande, bulgarii au inițiat și o serie de sondaje pe lângă britanici. Astfel, la 26 aprilie 1939, ministrul bulgar la București, Sava Kirov, a avut o întrevedere cu ambasadorul britanic Reginald Hoare, pe care l-a întrebat dacă fusese însărcinat de către guvernul său să facă un demers la guvernul român, în direcția cedării Dobrogei de Sud către Bulgaria. Răspunsul însă a fost unul negativ[12]. O nouă rundă de presiuni britanice asupra României se consumă în iunie 1939. În acest context, la 9 iunie 1939, Grigore Gafencu face cunoscut lui Reginald Hoare că guvernul român era dispus să ia în calcul cedarea Cadrilaterului numai cu condiția ruperii Bulgariei de Puterile Axei[13].

Pentru a convinge cercurile britanice de inoportunitatea unor concesii făcute de Bulgaria, ministrul român de externe provoacă așa-numitul incident Hristov, după numele diplomatului bulgar Todor Hristov. Întrebat direct de Gafencu dacă Bulgaria s-ar mulțumi cu Dobrogea de Sud, diplomatul bulgar pune în discuție Tracia apuseană și Macedonia Vardar[14]. La 14 iunie 1939, Gafencu îi trimitea lui Armand Călinescu o telegramă cu următorul conținut: „Și englezii, și turcii s-au convins că cererile Bulgariei sunt de așa natură încât nu se poate negocia nimic între România și Bulgarie separat[15].Succesul repurtat de către Grigore Gafencu în urma incidentului Hristov a fost însă efemer; la 26 iunie 1939, Vasile Stoica raporta de la Ankara: „Aflu că misiunea engleză stăruie să se facă toate sacrificiile pentru a se obține colaborarea armatei bulgare și în special ca Turcia să insiste pe lângă noi pentru cedarea Dobrogei de Sud”[16].

Creșterea simpatiei pentru cauza bulgară din partea opiniei publice britanice era remarcată și de către ministrul român la Londra, Virgil Viorel Tilea, într-un raport din 25 iulie 1939, consacrat vizitei politicianului bulgar Stojčo Mošanov la Londra, terminată fără niciun succes pentru Bulgaria, atât guvernul, cât și opoziția britanice refuzând să-și dea acordul pentru pretențiile sale revizioniste[17]. Refuzul britanic de a achiesa la punctul de vedere bulgăresc revizionist avea la bază mai mult simpatiile pentru Grecia decât eventualele simpatii față de România.

În comparație cu britanicii, reprezentanții Franței se arătau mult mai circumspecți față de revendicările bulgărești. În cursul vizitei lui Grigore Gafencu la Paris (27-29 aprilie 1939), omologul său francez, Georges Bonnet, și-a permis doar sondaj *stricto sensu* în chestiunea sud-dobrogeană[18]. La începutul lunii mai, România a fost vizitată de către o delegație militară franceză compusă din generalii Weygand și

---

[11] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, doc. I/71, f. 63.
[12] *Ibidem*, f. 72.
[13] Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și a independenței naționale (martie 1938-mai 1940)*, București, Editura Academiei, 1971, p. 206.
[14] Grigore Gafencu, *Ultimele zile…*, pp. 196-197; V. Moisuc, *op. cit.*, p. 200.
[15] V. Moisuc, *op. cit.*, p. 200.
[16] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/72, vol. I, f. 35.
[17] Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României (în continuare se va cita A.M.A.E.), fond *România (1920-1944)*, vol. 7, f. 99-101.
[18] Antonina Kuzmanova, *Balkanskata politika na Rumînija 1933-1939*, Sofija, Bălgarska Akademija na Naukite, 1984, p. 1821.

Gamelin. Cu această ocazie, generalul Wygand, potrivit însemnărilor lui Armand Călinescu, ar fi remarcat faptul că Înțelegerea Balcanică juca doar împotriva Bulgariei, nu și a celorlalte state revizioniste, în timp ce Gamelin a opinat că turcii îi puteau opri pe bulgari. Despre Iugoslavia, ambii generali francezi au exprimat rezerve[19].

Delegația militară franceză prezentă în Turcia în prima jumătate a lunii august s-a arătat interesați de atragerea Bulgariei într-o combinație activă anti-germană, inclusiv cu condiția satisfacerii unor revendicări teritoriale. Ofițerii francezi considerau însă că aceste modificări teritoriale trebuiau să fie consecutive câștigării războiului contra Germaniei și aliaților săi, când statele concesive puteau primi compensații în alte părți (de pildă România, la nord și la vest)[20].

În cadrul opiniei publice franceze existau însă și câțiva partizani mai hotărâți ai cauzei bulgare precum profesorul Lapradelle, senatorul Justin Godard și ziaristul Pierre Herre, a căror influență nu era mare[21].

Germania se menținea pe linia încurajării limitate a revizionismului bulgar, nedorind să-și piardă influența la Sofia, dar nici să creeze complicații în Balcani. La 5 iunie 1939, în instrucțiunile transmise de la Wilhelmstrasse către ministrul german în capitala bulgară, Reimelin, se arăta că tema aspirațiilor bulgare trebuia tratată cu atenție, ținând seama la interesele Germaniei în Iugoslavia și România. Germanii făceau distincție însă între cele două state vecine Bulgariei; în relațiile cu România, Bulgaria nu trebuia să renunțe la revizuire sau să se mulțumească cu mici gratificații[22]. Pe fondul unei mini-campanii pro-bulgare în presa nazistă[23], Wilhelm Fabricius, ministrul german la București, îi dă de înțeles omologului său bulgar, Sava Kirov, că Germania are nevoie de liniște în Balcani și nu poate să comită gesturi de ostilitate față de o Românie cooperantă economic[24]. Italia seconda Germania în planurile ei revizioniste și privea cu simpatie aspirațiile teritoriale bulgare[25]. La începutul lunii iunie 1939, presa italiană se făcea ecoul revendicărilor teritoriale bulgărești aproape concomitent cu încheierea unei convenții culturale italo-bulgare, la 5 iunie 1939[26].

Deosebit de importantă era și atitudinea U.R.S.S. față de disputa teritorială româno-bulgară, atitudine destul de ambiguă, ca de altfel întreaga politică externă a U.R.S.S. din lunile care au precedat începerea celei de-a doua conflagrații mondiale. Într-o discuție cu ministrul român la Moscova, Nicolae Dianu, V.P. Potëmkin, adjunct al ministrului sovietic de externe, remarca primirea caldă făcută de bulgari la începutul lunii și sentimentele filoruse ale populației de rând, însă insista să nu se facă nicio concesie teritorială Bulgariei, atâta timp cât guvernanții de la Sofia nu se rupeau de Axă[27]. La începutul lunii august, Moscova a fost vizitată de către o delegație

---

[19] A. Călinescsu, *op. cit.*, pp. 418-419.
[20] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/725, f. 80-81.
[21] A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 238; Arhivele Militare Române – Pitești (în continuare se va cita A.M.R.-P.), fond *Ministerul de Război – Cabinetul Ministrului*, dosar nr. crt. 221, f. 3.
[22] Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (1938-1940)*, București, Editura Politică, 1980, p. 120.
[23] Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania (1936-1940)*, traducere de Cristina Aboboaie, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 111.
[24] Nikolaj Genčev, *Vănšnata politika na Bălgarija (1938-1941)*, Sofija, Vektor, 1998, p. 102.
[25] A se vedea, de exemplu, conținutul lucrării colective *Bulgaria*, apărută la Roma în anul 1939.
[26] A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 35.
[27] *Ibidem*, f. 176-177; vezi și Gr. Gafencu, *Ultimele zile…*, p. 187-189.

parlamentară bulgară prezidată de G. Markov, vice-președinte al *Săbranje*-i, incluzându-l și pe Petăr Kjoseivanov, fratele prim-ministrului. În decursul discuției lor cu oaspeții bulgari, Molotov i-a asigurat de sprijinul U.R.S.S., atât în Dobrogea, cât și în zona Traciei egeene, fără a insista asupra apropierii de Franța și Marea Britanie[28].

Fără a fi o Mare Putere, în adevăratul sens al cuvântului, Polonia a jucat un rol de potențial mediator între România şi Bulgaria. La 17 mai 1939, premierul bulgar declara ministrului plenipotențiar al Poloniei la Sofia, Tarnowski, că i-ar face plăcere dacă guvernul polonez ar media între Bulgaria și România. În schimbul Dobrogei de Sud, Bulgaria oferea un pact de neagresiune și prietenie veșnică. Ulterior, Josef Beck a încercat în două rânduri să influențeze Bucureştiul, dar fără rezultat[29].La 26 mai, diplomatul polonez Arciszewski a comunicat, cu titlu informativ, ambasadorului Franasovici că Bulgaria ceruse, din nou, mediația Poloniei în vederea unei înțelegeri româno-bulgare pe bază de concesii teritoriale; pentru a impresiona Polonia, a fost folosită și amenințarea la aderarea la Axă, în caz de refuz[30]. O încercare de dobândire a mediației poloneze s-a consemnat şi în a doua jumătate a lunii iunie 1939, când Grigor Vasiliev, președintele asociației bulgaro-române, cu acordul premierului Kioseivanov, a plecat în misiune la Varșovia, unde a cerut deschis intervenția directă a Poloniei pentru începerea de tratative româno-bulgare asupra cedării Cadrilaterului[31].

Rezultatele acestor demersuri bulgare pe lângă guvernul de la Varșovia au fost modeste, Polonia însăși fiind în centrul atenției mondiale, din cauza pretențiilor germane asupra Danzig-ului și coridorului.

După ce am trecut în revistă atitudinea unor terțe state ne-balcanice (Marile Puteri+Polonia) față de revendicările teritoriale bulgărești în Dobrogea de Sud, vom intra în analiza raporturilor româno-bulgare în context sud-est european.

Ideea unor eventuale tratative cu Ungaria și Bulgaria asupra unui schimb de populație era luată în calcul de către șeful guvernului român în ziua de 15 martie 1939, în cadrul unei audiențe la rege[32], iar două zile mai târziu suveranul român declara, în privința Bulgariei: „Nu cedez teritoriu fără Parlament!”[33], sintagmă care nu excludea aprioric ideea unor concesii teritoriale.

Era un moment de încordare a relațiilor României cu Ungaria și Bulgaria, pe fundalul ultimelor faze ale crizei cehoslovace. În acest context, se desfășoară vizita lui Georgi Kjoseivanov la Ankara, între 17 şi 19 martie 1939. La întrebările cascadă puse de premierul român, Sükrü Saraçoglu, prim-ministrul turc, răspunde aproape stereotip că în caz de participare bulgară la un atac german contra României, Bulgaria va fi atacată de Turcia, chiar în eventualitatea considerată puțin probabilă, că Iugoslavia și Grecia s-ar eschiva[34]. Probabil și ca efect al acestor convorbiri, Kjoseivanov îi declara lui Vasile Stoica faptul că „salvarea noastră este în crearea unei uniuni între România,

---

[28] *I.I.D.*, T2, vtora čast *(1932-1941),* doc. 48, pp. 368-369.

[29] A. Kuzmanova, *Ot Njoi No Krajova Văprosăt za Južna Dobrudža v meždunerodnite otnošenija*, Sofija, Dăržavno izdatelstvo nauka i izkustvo, 1989, p. 206.

[30] A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 244; buletin informativ din 27 mai 1939.

[31] Alberto Basciani, *Un conflitto balcanico La contesa fra Bulgaria e România in Dobrugia de Sud (1918-1940)*, Cosensa, Ed. Periferia, 2001, p. 204.

[32] A. Călinescu, *op. cit.*, p. 410.

[33] *Ibidem.*

[34] I. Calafeteanu, *op. cit.*, p. 103; A. Basciani, *op. cit.*, p. 206.

Iugoslavia, Grecia, Turcia şi Bulgaria, care să lase deocamdată pentru vremuri mai bune rezolvarea problemelor inter-balcanice”[35]. Fapt este că în următoarele săptămâni, în relaţiile româno-bulgare a intervenit o perioadă de destindere, după cum remarcau, la 16 aprilie, experţii de la Secţia a 3-a Operaţii a Marelui Stat Major[36].

În noul context, Georgi Kjoseivanov răspundea ziarului turcesc „Çumhurriet” (Republica), la întrebarea dacă Bulgaria a renunţat la pretenţiile teritoriale faţă de România că nu avea la ce renunţa fiindcă, în mod oficial nu formulase nicio pretenţie teritorială faţă de România[37].Chiar şi ne-formulate oficial, pretenţiile teritoriale bulgăreşti faţă de România se loveau de opoziţia regelui Carol al II-lea care, la 15 aprilie 1939 îl mustra pe Grigore Gafencu pentru ceea ce considera el a fi o atitudine foarte concesivă în raport cu vecinii de la sud[38].

Evenimentele dramatice din martie 1939 readuseseră în actualitate problema atitudinii Iugoslaviei faţă de statele aliate din Înţelegerea Balcanică. Importanţa Iugoslaviei faţă de Înţelegerea Balcanică este descrisă de către ministrul român Grigore Gafencu în următorii termeni: Dacă „Iugoslavia ar fi cedat, România ar fi rămas complet izolată de Grecia şi Turcia, iar sistemul balcanic s-ar fi prăbuşit. Dacă, dimpotrivă, Iugoslavia rezista, putean spera ca Bulgaria să ni se alăture. La Belgrad, lupta secretă între reprezentanţii Axei şi reprezentanţii ţărilor balcanice era acerbă”[39]. Conform însemnărilor lui Armand Călinescu din 9 aprilie 1939, regele Carol al II-lea îl credea foarte fricos pe prinţul regent Paul al Iugoslaviei, în timp ce Thierry aprecia că nu se putea face nimic cu Iugoslavia, unde, în opinia lui, Milan Stojadinović intenţiona să de o lovitură de stat spre a se face dictator şi a relua politica de apropiere de Germania, pe care o promova ca prim-ministru între 1938 şi februarie 1939[40]. Grigore Gafencu opina că omologul său iugoslav, Činkar Marković era stăpânit de aceleaşi temeri ca şi prinţul regent Paul, considerând atotputernic cel de-al Treilea Reich şi nemaicrezând în posibilitatea salvgardării păcii şi în formulele de securitate colectivă[41]. Acelaşi Grigore Gafencu îi făcea un portret mai complex prinţului regent: „Prinţul avea necaz în special pe regele bulgarilor, la adresa căruia lansa săgeţile cele mai ascuţite, căci încerca să fie mai abil decât el. Antanta Balcanică, în schimb, Antanta îi plăcea: ea reprezenta în ochii lui singura politică decentă […]. Prinţul înţelegea să rămână fidel aliaţilor săi, dar trebuia să calmeze suspiciunile Axei […]. Dintre oamenii de stat pe care îi întâlnisem, el a fost singurul care a înţeles importanţa schimbării intervenite la Moscova, când dl. Molotov îl înlocuise pe dl. Litvinov”[42].

La 7 mai 1939, conform însemnărilor lui Armand Călinescu, are loc un dialog în trei (Carol al II-lea, A. Călinescu, Grigore Gafencu), în care este abordată şi problema iugoslavă:

- Gafencu: La Belgrad însă, impresia forte. E la presiune.
- Regele: Panică.

---

[35] Eliza Campus, *Înţelegerea Balcanică*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1972, p. 286.
[36] A.M.R., fond *M.St.M. – Secţia a 3-a Operaţii*, dosar nr. crt. 1618, f. 30.
[37] *Raporturile româno-bulgare*, în *Dobrogea Nouă*, XX, nr. 144/18 aprilie 1939, p. 1.
[38] Carol al II-lea, *op. cit.*, pp. 332-333.
[39] Gr. Gafencu, *Ultimele zile…*, p. 182.
[40] A. Călinescu, *op. cit.*, p. 414.
[41] Gr. Gafencu, *Ultimele zile…*, pp. 184-185.
[42] *Ibidem*, p. 183.

- Gafencu: Nu au oameni. Marković câştigat nemţilor. Nu vreau să meargă…la Londra. Sunt pe punctul să încheie cu Ungaria fără noi. M-am opus hotărât. Am spus şi reginei Marioara şi prinţului Paul. Aceştia, în panică, deşi cu simpatie spre englezi şi noi. Detestă pe regele Boris[43].

După momentele tensionate de la jumătatea lunii martie şi săptămânile de destindere care au urmat, relaţiile româno-bulgare au fost tulburate de campania de presă revizionistă din Bulgaria; la 27 aprilie 1939, regele Carol al II-lea accepta propunerea lui Armand Călinescu de a transmite la Sofia un avertisment pe tema respectivei campanii de presă[44]. La 3 mai 1939, Kjoseivanov răspundea notei româneşti în următorii termeni:

1. Nu guvernul bulgar a inspirat articolele revizioniste apărute în presă.
2. Bulgaria duce o politică de bună înţelegere şi colaborare, în spiritul Acordului de la Salonic. Bulgaria nu poate intra în Înţelegerea Balcanică, pentru că nu poate renunţa la pretenţiile ei, fie chiar iluzorii, de restabilire a graniţelor din 1913. Ea nu înţelege încă şi nici nu ar putea să ia iniţiative agresive.
3. Articole favorabile Bulgariei au apărut şi în presa turcă şi iugoslavă[45].

În paralel cu aceste schimburi de note, Sükrü Saraçoglu propunea următorul plan de atragere a Bulgariei în Antanta Balcanică:

1. Să se ofere Bulgariei participarea cu drepturi legale la Înţelegerea Balcanică, statele membre luându-şi însă obligaţia de a-şi apăra în comun frontierele faţă de orice agresiune din afară.
2. Să se amâne pentru mai târziu şi pentru o soluţie treptată litigiile existente.
3. Litigiile între Bulgaria şi oricare dintre vecinii săi, dacă nu pot fi rezolvate bilateral, să fie soluţionate prin arbitrajul celorlalte trei state (n.n. – în cazul României, Turcia, Grecia şi Iugoslavia), idee cu care ţara noastră nu era de acord[46].

Comentând eforturile lui Grigore Gafencu de atragere a Bulgariei în Înţelegerea Balcanică, Henri Prost, un influent personaj al vremii, îşi exprimă următoarele consideraţii: „Ar fi reuşit, poate, dacă un grav incident nu i-ar fi zădărnicit eforturile. La 10 mai 1939, 25 de ţărani bulgari (20 - n.n.) de la Beliţa – un sătuc din Cadrilater – au fost executaţi sumar de poliţia română în condiţii rămase neclare. În Bulgaria, lumea era mai pornită ca niciodată împotriva României"[47].

Este adevărat că incidentele de la Beliţa au dus la tensionarea relaţiilor româno-bulgare, dar cauzele ne-aderării Bulgariei la Antanta Balcanică sunt mult mai adânci, ţinând de orientarea mai generală a politicii externe a statului vecin cu România la sud. Tensiunile bilaterale au fost amplificate de zvonistică. Astfel, la 18 mai 1939, prin Sofia circula zvonul că încă 8 etnici bulgari din Cadrilater ar fi fost executaţi[48] în timp ce în cercurile macedoromâne din Bucureşti au circulat până la finele lunii iulie informaţii false despre uciderea a peste 20 de etnici români din Bulgaria, ca represalii

[43] A. Călinescu, *op. cit.*, pp. 419-420.
[44] *Ibidem*, p. 418.
[45] A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 19-20.
[46] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/71, f. 68.
[47] Henri Prost, *Destinul României (1918-1954)*, ediţie Valer Moga, Bucureşti, Editura Compania, 2006, p. 197-198.
[48] A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 176.

la incidentele de la Belița[49]. Reacțiile bulgare la evenimentele de la Belița (8-10 mai 1939) au fost în general moderate și s-au rezumat la proteste pașnice și manifestări comemorative, inclusiv religioase. Prin reprezentanții lor la asemenea întruniri, guvernanții au dat de înțeles că „momentul eliberării Dobrogei nu a sosit încă”, cum se exprima un anume Stajko la Rusciuk[50]. La finele lunii mai, Nikola Mušanov, cunoscut om politic bulgar democrat, vorbind despre întâmplările de la Belița formulează fățiș revendicarea Dobrogei de Sud ca o pretenție minimală, a cărei satisfacere ar permite Bulgariei să rămână neutră[51].

Pentru a nu da prilejul unor evenimente violente, autoritățile bulgare au întărit paza la frontieră[52], iar rezultatul a fost absența cvasi-totală a comitagiilor în vara anului 1939.

În lunile mai-iunie 1939, diplomația românească a fost preocupată de slăbirea coeziunii interne în cadrul Înțelegerii Balcanice, din cauza orientărilor divergente ale Turciei (semnatară a unor acorduri cu Franța și Marea Britanie) și Iugoslaviei (adeptă a unei neutralități favorabile, în unele privințe, Germaniei).

Pentru România, după cum consemna regele Carol al II-lea, Antanta Balcanică era de cea mai mare importanță, căci apăra spatele țării din partea Bulgariei[53]. La 17 iunie 1939, suveranul român aprecia performanța diplomatică a lui Gafencu de a-i fi convins pe turci să nu implice Antanta Balcanică în acordurile lor cu Marea Britanie, spre a nu provoca astfel Germania[54]. Din partea bulgară, atitudinea față de România rămâne una ambiguă. Pe de o parte, existau semnale ale unor ponderări de ton, după reacția la evenimentele de la Belița. potrivit unor informații deținute de către Vasile Stoica, ministrul bulgar la Ankara s-ar fi plâns lui Saraçoglu, la 22 mai, că relațiile Bulgariei cu vecinii săi, cu excepția Iugoslaviei, se înrăutățesc; premierul turc reproșează însă interlocutorului său atitudinea din martie-aprilie și propune aderarea imediată la Înțelegerea Balcanică, propunere de la care bulgarul se eschivează[55].

Pe de altă parte, unele ziare bulgărești continua să facă aprecieri ironice la adresa României și a conducătorilor săi. De pildă, ziarul „Mir” din 10 iunie 1939 comentează afirmația prim-ministrului Armand Călinescu, potrivit căreia România își apăra teritoriile care-i aparțin, întrebându-se retoric ce se va întâmpla cu acele teritorii aflate în stăpânirea României, dar care nu i-ar aparține de drept[56].

La 18 iunie 1939, Grigore Gafencu a avut o întrevedere cu *archigos*-ul grec Ioannis Metaxas, la capătul căreia generalul elen va face o declarație profetică: „Ne vom bate, chiar dacă va trebui, din nou, să acoperim țara de ruine”[57].

În privința Bulgariei, răspunzând unei sugestii de-a lui Činkar Marković, Gafencu se declara dispus să ofere schimb de populație, adoptarea Statutului Minorităților (4 august 1938) la nevoile bulgarilor din Dobrogea, și regim preferențial

[49] A.N.I.C., fond *Direcția Generală a Poliției*, dosar 12/1938, f. 5.
[50] A.M.R.-P., fond *Divizia a 9-a Infanterie*, dosar nr. crt. 1406, f. 736, notă informativă din 21 mai 1939.
[51] A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 272.
[52] *Ibidem*, f. 248.
[53] Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 357; însemnare din 24 mai 1939.
[54] *Ibidem*, p. 363.
[55] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/71, f. 152, raport informativ din 27 mai 1939.
[56] A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 7, f. 122.
[57] Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei…*, p. 201.

pentru cereale, iar Metaxas era de acord cu unele înlesniri prin Pactul Salonic[58].

Pe acest fundal, la 4 iulie 1939 are loc la București o întrevedere între Sava Kirov și Grigore Gafencu. În timpul discuțiilor, Kirov reiterează argumentele despre politica de neutralitate și pace a guvernului său, pretinzând mai multă înțelegere pentru Bulgaria. Gafencu arată că problema intrării Bulgariei în Înțelegerea Balcanică nu se mai pune, fiindcă revendicările bulgare nu pot fi luate în discuție, dar menționează că ușile organizației rămân deschise, pentru o Bulgarie „sinceră și hotărâtă”[59].Câteva zile mai târziu, la 10 iulie 1939, are loc vizita lui Georgi Kjoseivanov la Belgrad. Comunicatul comun dat publicității cu acest prilej menționa că „politica de independență și de neutralitate corespunde cel mai bine intereselor ambelor țări cât și intereselor generale pentru pace în Balcani”[60].

Interesul factorilor de decizie români, pentru evoluțiile din sud-estul Europei va cunoaște o creștere sensibilă în zilele de 25-26 iulie 1939.

La 25 iulie 1939, Raul Vasile Bossy consemna în jurnalul său: „Bietul Filotti (Eugen Filotti, ministrul român la Sofia – n.n.) este foarte impresionat de purtarea bulgarilor, care nici nu-i mai întind mâna și cântă imnul dobrogean cum îl văd. Oricâte concesii am face Bulgariei, ea nu va intra în Înțelegerea Balcanică. Este inutil, deci, să se discute cu ei”[61]. La 26 iulie 1939, regele Carol al II-lea nota în jurnalul său: „În orice caz, prima chestiune care va trebui să fie rezolvată pe frontul româno-turc este cea bulgărească[…]. Avem convingerea că atât Ungaria, cât și Bulgaria, cu toate protestările ei și cu toate aparențele, uneori înșelătoare, sunt trecute hotărât de partea Axei”[62].

În același timp, Grigore Gafencu îi transmitea lui Armand Călinescu vestea că Andrić, ministrul Iugoslaviei la Berlin, ar fi declarat că dacă Germania ar pretinde să treacă peste teritoriul lor, se vor opune[63].

Tot la 26 iulie 1939, A. Călinescu și Gr. Gafencu merg împreună la rege, care se pregătea de o călătorie în Turcia. Grigore Gafencu îl sfătuiește pe suveran să nu se întâlnească Inönü, președintele Turciei, spre a nu provoca Germania. Armand Călinescu, dimpotrivă, identifică vreo câteva avantaje ale unei astfel de întâlniri:

- Întărirea legăturii României prin Turcia: sprijin eficace.
- Se vor întări relațiile franco-engleze.
- Se va putea încerca prin turci o ameliorare a relațiilor cu Sovietele. Ar fi de dorit un pact de neagresiune, cu condiția să ni se recunoască efectiv Basarabia.

Suveranul se declară de acord cu primul-ministru, dar este neliniștit de posibila debarcare de trupe sovietice în Bulgaria, dorind ca între sovietici și români să se intercaleze trupe turcești, spre a evita un contact direct[64].

Începutul lunii august a anului 1933 a consemnat și o serie de tensiuni în relațiile turco-bulgare. Într-un raport din 30 august 1939, Eugen Filotti descrie succint

[58] Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, București, Editura Academiei R.S.R., pp. 308-309.
[59] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/72, vol. I, f. 51.
[60] Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică…*, p. 311.
[61] Apud Alesandru Duțu, Maria Ignat, *1940 – Drama României Mari. Rapt și umilință*, București, Editura Universal Dalsi, 2000, p. 54.
[62] Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 378.
[63] A. Călinescu, *op. cit.*, p. 421.
[64] *Ibidem*, p. 420.

întrevederea din ziua respectivă cu Georgi Kjoseivanov, care se plângea de prezența a 200.000 de soldați turci în proximitatea frontierei comune, vehiculând mai multe scenarii, caracterizate de către diplomatul român ca zvonuri neserioase:

1. Puterile Occidentale vor să atace Germania în Balcani, iar invadarea Bulgariei de către Turcia este o primă etapă a acestui plan.
2. Acțiune preventivă a Antantei de ocupare a Bulgariei.
3. Ultimatum turc pentru intrarea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică[65].

Într-adevăr, alte rapoarte confirmau că de-a lungul frontierei turco-bulgare se lucra febril la consolidarea unor linii de fortificații[66]. Iar din alte surse se știa că în Bulgaria începuseră să fie dărâmate geamiile turcești[67].

Dacă relațiile turco-bulgare treceau prin momente de tensiune, în schimb, cooperarea ungaro-bulgară mergea excelent. La Varna erau cantonați mai mulți elevi aviatori unguri[68], iar la Kassa (Košice) se afla un grup de aviatori bulgari[69].

La 11 august 1939 s-a consumat și întâlnirea între șefii de stat român și turc, Carol al II-lea și Izzet Inönü. Potrivit amintirilor lui Grigore Gafencu, președintele turc credea că agresiunea nu putea veni decât din partea Puterilor Axei, împotriva căreia putea fi organizată rezistența generală, cu sprijinul U.R.S.S.[70]. În privința Bulgariei, cei doi șefi de stat au căzut de acord că prioritatea trebuia să fie scoaterea acesteia din luptă, satisfacerea unor pretenții teritoriale fiind, cel puțin în contextul respectiv, contra-productivă[71].

La 13 august 1939, o delegație militară românească, formată din generalii D. Popescu și colonelul P. Leonida, se întorcea cu rezultate pozitive de la Ankara. Turcii erau dispuși să aducă 200 de batalioane în Tracia, având ca obiectiv scoaterea Bulgariei din luptă. Pe această bază, Armand Călinescu și regele Carol al II-lea se gândeau și la o apropiere româno-sovietică, prin intermediul Turciei; se spera la un pact de neagresiune cu recunoașterea explicită a graniței pe Nistru, aderarea la un pact al Mării Negre, chiar și în aceste condiții, fiind exclusă[72].

Raporturile directe româno-bulgare rămâneau destul de ambigue la jumătatea lunii august. Atacurile comitagiilor erau inexistente, iar la 9 august 1939, soția și fiica lui Georgi Kjoseivanov au trecut prin Bazargic, în drum spre Constanța, unde au fost primite de prefectul Vasile Gorsky și au rămas două zile[73]. Câteva zile mai târziu, la 15 august 1939, în discursul ținut de ziua marinei, regele României făcea aluzii străvezii la Bulgaria: „Ceea ce este românesc nu se va da. Dacă cineva este iubitor de pace, trebuie să știe că granițele odată brăzdate nu se pot schimba fără o primejdie de război mondial”[74].

Într-adevăr, izbucnirea războiului mondial se apropia cu pași repezi. De altfel,

---

[65] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/72, vol. 1, f. 66-68.
[66] *Ibidem*, f. 102.
[67] A.M.R.-P., fond *Divizia a 9-a Infanterie*, dosar nr. crt. 1406, f. 912-913, 949.
[68] *Ibidem*, f. 912, raport informativ din 9 august 1939.
[69] V. Moisuc, *Diplomația României…*, p. 241.
[70] Gr. Gafencu, *Ultimele zile…*, p. 198.
[71] Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 398.
[72] A. Călinescu, *op. cit.*, p. 424.
[73] *Dobrogea Nouă*, XX, nr. 189 (11 august), 1939, p. 1.
[74] A.M.A.E., fond *România (1920-1941)*, vol. 7, f. 126.

ipoteza unui atac bulgar asupra României cu lovitura principală fie în Dobrogea, fie în Câmpia Munteniei (varianta considerată mai periculoasă) era analizată de către experţii militari români doar în contextul unui război general, în care Bulgaria să fie susţinută de Axă[75].

Cetăţenii bulgari supuşi unui aspru regim poliţienesc şi unor severe privaţiuni economice necesare susţinerii unui buget militar supradimensionat, se arătau foarte reticenţi la ideea implicării în război şi nu rezonau la propaganda iredentei[76]. Analizând gradul de coeziune internă a statelor sud-est europene în a doua jumătate a anului 1939, balcanologul român Constantin Iordan a ajuns la următoarele concluzii: „Bulgaria – un consens bine pus în scenă de către autorităţi, care vedeau în evenimentele care se precipitau în Europa oportunitatea de a profita din starea de expectativă pentru exigenţele teritoriale bine cunoscute. Grecia – în curs de consolidare, Turcia – post-kemalistă – fără fisuri, Iugoslavia – o consolidare doar aparentă prin acordurile Cvetković – Maček, România – relativă unitate”[77].

Situaţia Bulgariei, în ajunul semnării Pactului Ribbentrop-Molotov, era descrisă astfel de către un diplomat german de la Ankara: „Ei se luptă să câştige teritorii cu sprijinul Germaniei, pe care noi nu le putem da, ca să ne asigurăm neutralitatea României şi a Iugoslaviei, iar cu ajutorul (sic!) agresorilor, oferind neutralitate, nu pot obţine nimic, pentru că Anglia vrea intrarea în acţiune a celor două state vecine Bulgaria”[78]. Micro-analiza diplomatului german ignora total factorul sovietic, care avea să spulbere numeroase calcule şi iluzii, după 23 august 1939. pactul Ribbentrop-Molotov a schimbat substanţial raportul de forţe în Europa, inclusiv în Balcani.

La 22 august 1939, Armand Călinescu nota în jurnalul său: „Lovitura de teatru a acordului germano-sovietic. Socotesc situaţia foarte gravă. S-au înţeles oare la o împărţire a Poloniei şi României”[79]. Pentru România, încheierea acordurilor germano-sovietice şi declanşarea războiului au constituit un şoc de proporţii. Izbucnirea conflictului armat anglo-franco-german lăsa ţara expusă, mai mult ca oricând până atunci, ameninţării U.R.S.S. „Cărţile” petrolului şi grânelor româneşti îşi pierdeau mult din importanţă în condiţiile implicării sovietice. În aceste circumstanţe, diplomaţia românească a căutat să menţină ţara în afara conflictului, să consolideze alianţa balcanică, dar şi să se apropie de Italia.

În Bulgaria, încheierea înţelegerilor germano-sovietice a fost primită cu satisfacţie, deoarece unea două „victime” ale sistemului Versailles şi, în plus, cele mai populare state în rândurile opiniei publice bulgare[80]. Actul de la 23 august 1939 a dat semnalul unei „încălziri” fără precedent a relaţiilor bulgaro-sovietice[81].Dacă România

---

[75] A.M.R.-P., fond *M.St.M.- Secţia a 2-a Informaţii*, dosar nr. crt. 825, passim.
[76] Idem, fond *Divizia a 9-a Infanterie*, dosar nr. crt. 1406, f. 770-780.
[77] Constantin Iordan, *Les relations interbalkaniques (juillet – novembre 1939). Une persspective historique*, in Revue des Etudes Sud-Est Éuropeénes, XXIX, nr, 1-2, 2001, p. 81
[78] A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/72, f. 72.
[79] A. Călinescu, *op. cit.*, p. 425.
[80] Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor-secolul XX (1887-1982)*, traducere de Eugen Mihai Avădanei, Iaşi, Institutul European, 2000, p. 212-213.
[81] Vezi Maria Costea, *Relaţiile politico-diplomatice româno-bulgare (1938-1940)*, Cluj Napoca, Editura Napoca Star, 2010, pp. 193-196.

miza pe Italia în fața amenințării sovietice, aliata ei tradițională, Iugoslavia, avea o viziune diametral opusă; la Belgrad, restabilirea relațiilor cu Moscova era socotită o modalitate eficientă de a contrabalansa presiunea italiană[82]. O situație similară avea Grecia, care însă întreținea relații diplomatice normale cu U.R.S.S., din anul 1924. Încheierea pactului Ribbentrop-Molotov a produs o serie de asperități în relațiile turco-sovietice, din cauza orientării Turciei spre Franța și Marea Britanie, cu care avea să încheie un tratat la 19 octombrie 1939.

La 28 august 1939 s-a întrunit la București un Consiliu de Coroană care a adoptat printre obiectivele de politică externă îmbunătățirea relațiilor cu Ungaria și Bulgaria și întărirea alianței regionale balcanice[83]. Patru zile mai târziu, Germania nazistă ataca Polonia. La 4 septembrie 1939, guvernul român dădea publicității un comunicat referitor la „observarea regulilor neutralității”: România încerca astfel să-și mențină bunele relații cu Franța și Marea Britanie, fără să taie punțile cu Germania și fără să provoace U.R.S.S.[84].

Dacă România căuta, prin politica de neutralitate declarată, să câștige timp, politica de neutralitatea Bulgariei, declarată oficial la 14 septembrie 1939, urmărea cu totul alte obiective, de ordin revizionist[85].

La 5 septembrie 1939, ministrul român de externe, Grigore Gafencu, propusese precizarea unei atitudini comune a Înțelegerii Balcanice față de război, adică o declarație comună de neutralitate. Saraçoglu a acceptat această sugestie, dar Iugoslavia își declarase deja neutralitatea în mod individual, pe 4 septembrie, în timp ce Grecia, prin premierul Metaxas, a răspuns că nu-și putea declara „în niciun fel” neutralitatea, datorită obligațiilor față de Marea Britanie și Franța[86]. În aceste condiții, proiectul lui Grigore Gafencu a eșuat.

Între 12 și 17 septembrie 1939, conducerea statului român și-a nuanțat atitudinea față de revendicările teritoriale bulgărești. Astfel, la 12 septembrie, în cadrul unei discuții tripartite (Carol al II-lea, Gafencu, Călinescu) se cade de acord că „orice gest de admitere a revizionismului este un dezastru”, sugestiile iugoslave fiind respinse[87], iar la 17 septembrie prim-ministrul propune, și regele aprobă, ideea întăririi blocului balcanic, cu concesii față de Bulgaria[88]. Ce se întâmplase între timp? La 15 septembrie avusese loc o întrevedere Iorga – Călinescu, în cursul căreia marele istoric își exprimase ideea că renunțare la Cadrilater ar fi fost un gest oportun față de Bulgaria[89], iar mult mai important, în zorii zilei de 17 septembrie 1939, trupele sovietice intraseră în Polonia, pericolul sovietic trecând acum în prim plan.

La 19 septembrie 1939, la Jebel, în apropierea graniței româno-iugoslave, miniștrii de externe ai celor două țări, Grigore Gafencu și Činkar-Markovič au elaborat

[82] Steven K. Pavlowitch, *Yugoslavia*, London, Ernest Benn, 1971, p. 100.
[83] *Istoria politicii externe românești în date*, coord. I. Calafeteanu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 318.
[84] *Istoria României în date*, ediția a III-a revăzută și adăugită, coord. Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 442; vezi și Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 176-178; cf. cu Rebecca Haynes, *op. cit.*, pp. 113-114.
[85] M. Costea, *op. cit.*, pp. 210-213.
[86] *Ibidem*, pp. 220-221.
[87] A. Călinescu, *op. cit.*, p. 431.
[88] *Ibidem*, p. 432.
[89] *Ibidem*, p. 431.

planul blocului balcanic. În esență, proiectul prevedea intrarea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică, cu prețul unor cesiuni teritoriale către această țară. Planul a fost susținut de către Marea Britanie, Franța și Turcia (Saraçoglu). Premierul bulgar, Georgi Kjoseivanov l-a respins, considerând insuficiente concesiile făcute (Dobrogea de Sud, din partea României, regiunile Țaribrod și Bosilevgrad, din partea Iugoslaviei). Din motive diametral opuse celor invocate de Kjoseivanov, planul a fost respins vehement şi de către generalul Metaxas, care nu admitea nicio revizuire teritorială. În atari circumstanțe, proiectul blocului balcanic nu s-a putut concretiza[90].

Istoricul român Maria Costea apreciază că prin planul de la Jebel, Grigore Gafencu și-a realizat două obiective:

1. A dovedit Iugoslaviei că România dorea o înțelegere justă și durabilă în Balcani.
2. A obținut un angajament de solidarizare româno-iugoslavă în vederea rezolvării revendicărilor bulgare prin „jertfe comune", nu doar româneşti[91].

Comparând succint cele două etape ale guvernării Armand Călinescu, din punct de vedere al politicii României în sud-estul Europei, observăm, pe de o parte, că preocuparea pentru menținerea și întărirea sistemului de securitate regional (Antanta Balcanică) a rămas o constantă, dar, pe de altă parte, odată cu semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov și izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale, a crescut gradul de disponibilitate al României pentru concesii teritoriale față de Bulgaria, în scopul de a atrage această țară în Înțelegerea Balcanică.

ASPECTS OF ROMANIA'S POLICY IN SOUTHEASTERN EUROPE UNDER THE ARMAND CĂLINESCU GOVERNMENT

Abstract

The Armand Călinescu government coincided with a very tumultuous period on the European stage, culminating with the outbreak of the Second World War. These developments also affected the Balkan Peninsula, "the powder keg", or, more accurately, the seismograph of the old continent. In this paper we intend to present some aspects of the Romanian policy in Southeastern Europe in the period March-September 1939. Our analysis has concentrated, mostly, on the Romanian-Bulgarian relations, taking into account the strategic position of the Bulgarian state in Central Balkans and the Romanian-Bulgarian territorial dispute over Southern Dobrudja.

[90] I. Calafeteanu, *op. cit.*, p. 190.
[91] M. Costea, *op. cit.*, p. 225.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

BĂILE DIN BRĂDET ŞI BUGHEA DE SUS, JUDEŢUL ARGEŞ

TEODOR MAVRODIN*

Băile Brădet, aflate pe teritoriul com. Nucşoara, ca şi cele de la Bughea de Sus, de lângă Câmpulung, au fost căutate, în sec. al XX-lea, ca şi astăzi, de cei care sufereau de reumatism.

Oraşul Câmpulung, beneficiind de o aşezare pitorească şi o climă plăcută, a fost declarat în 1925 staţiune balneoclimaterică, fiind căutat de un număr însemnat de bucureşteni care-şi petreceau o parte a vacanţei aici.

Ca argument menţionăm că Banca Naţională a României a achiziţionat mai multe clădiri în diferite staţiuni din ţară (Govora, Olăneşti, Predeal, Slănic - Moldova, Băile Herculane, Sinaia, dar şi Câmpulung Muşcel), pentru salariaţii săi[1].

La băile de la Bughea de Sus se tratau oameni din zonă, printre care şi prefectul de Muşcel, dar şi membrii unor ambasade din Bucureşti.

În 1936 iunie 13, ONT face cunoscut primăriei Brădet că „localitatea Dvs. figurează în tabloul staţiunilor balneare”, cerându-i să se pună în aplicare imediat prevederile Legii pentru organizarea turismului şi să înceapă activitatea Oficiul local de cură şi turism „care trebuie constituit”.

La 22 septembrie 1936, Oficiul local de cură şi turism Brădet raportează la ONT, forul central, că în anul 1934 au fost 394 „vizitatori” din ţară (28 până la 5 ani, 55 între 5-10 ani, 39 între 10-15 ani şi 272 peste 15 ani), dintre care 170 au făcut „cură la băi şi 224 cură de aer”. Aceştia erau din oraşele Bucureşti, Câmpulung, Chişinău, Cetatea Albă, Constanţa, Craiova, Curtea de Argeş, Piteşti, Tn. Măgurele, Slatina, Cehoslovacia, Grecia (Atena), dar şi din diferite localităţi ale judeţelor Argeş, Dâmboviţa, Ilfov, Muşcel, Vâlcea.

În anul 1935 au fost la Brădet 330 de persoane, dintre care 133 pentru băi şi 194 pentru cură de aer, iar în 1936 au fost 514, dintre care 225 pentru băi şi 289 pentru cură de aer. În general erau din oraşele amintite, plus Giurgiu, Balcic, Bazargic, Ploieşti, Sibiu, Medgidia, Cluj, Cernavodă şi judeţe Hunedoara, Vlaşca, Tighina.

În fişa staţiunii Brădet, întocmită în anul 1938, printre altele, se precizează: „Sunt mai multe izvoare cloro-sodice, calcaroase, cu însemnat procent de hidrogen sulfurat, sulf total şi iod”.

---

* Piteşti.

[1] ANSJ Argeş, fond Agenţia Câmpulung a B.N.R., dosar 8/1936, 14, 47, 70; 22/1936, f. 3, 52, 1054.

Despre însuşirile apelor şi mijloacele de cură se menţionează: „Băi – calde indicate în tratamentul reumatism articular, reumatism muscular, artrite infecţioase, nevralgii şi nevrite sciatice etc. Intern – se indică pentru diureză în boli de rinichi ca: litiază renală, albuminurie fiziologică, azotemie incipientă, în gută, artritism; stimulează funcţiile hepatice şi unele boli de ficat”.

Se menţionează şi contraindicaţiile: tuberculoză, cancer, hipertensiune accentuată[2].

Trebuie precizat că ambele băi, Brădet şi Bughea dispuneau de ape minerale bune pentru tratarea unor afecţiuni, dar dotarea lor era precară. De aceea conducerea judeţului Muşcel a luat hotărârea să reabiliteze aceste băi, lucrările începând încă din 1949. În anul următor lucrările s-au reluat pe baza raportului din 15 mai 1950, întocmit de conductorul arhitect Eduard Matul, şeful Secţiei gospodărie şi industrie locală a Comitetului Provizoriu al judeţului Muşcel. În memoriul justificativ Eduard Matul precizează: ,,Prezentul proiect cuprinde terminarea a 2 băi sulfuroase, lucrarea fiind cuprinsă în planul de investiţii al judeţului, alocându-se 2.400.000 lei. Lucrările urmau să se desfăşoare în perioada 1 mai – 1 august 1950. Se mai precizează că băile Bughea se află la 6 Km de gara Câmpulung, iar băile Brădet ,,sunt situate în comuna Nucşoara[3], care are o distanţă de 20 km de gara Clucereasa, unde circulă autobuzele RATA”.

În ceea ce priveşte modul de executare a lucrărilor se face precizarea că ,,Băile Bughea de Sus şi cu instalaţiile sanitare aferente” se execută de Întreprinderea de Construcţii a judeţului Muşcel, iar cele de la Băile Brădet se execută pe cale de regie, fiind prea departe de Câmpulung, lucrarea „nefiind rentabilă”.

Memoriul justificativ ne informează şi asupra refacerii băilor ,,Lucrarea din comuna Bughea de Sus este necesară a se executa aproape din nou, deoarece vechea instalaţie se află într-o clădire de paiantă care este gata de prăbuşire şi afară de aceasta un număr foarte mare de muncitori, suferind de reumatism, sunt îndreptaţi la aceste băi”

Iar băile din Brădet ,,au nevoie de o amenajare serioasă, deoarece sunt într-o stare neigienică. Totodată aceste băi sunt şi camerele respective unde locuiesc muncitorii în timpul băilor şi de aceia trebuiesc amenajate cu paturi, cu saltele, cu pături şi perne”. Aceste băi se află la o depărtare de cca 5 km de comuna Nucşoara.

Cât priveşte instalaţiile sanitare conductorul arhitect face următoarele precizări: ,, Cadele pentru băi se execută din lemn de brad, cari sunt mai rezistente apei sulfuroase, pe când cadele emailate sunt atacate de apele minerale”.

Despre băile din Bughea se mai face precizarea: ,,Soluţia adoptată pentru construirea băilor […] în formă de L a fost aleasă ţinând seama de poziţia şi pantaţia care se află pe acest teren şi de estetica băilor“.

Materialele folosite la băile din Bughea au fost: piatră brută de râu la fundaţii şi elevaţie, cărămidă presată şi de mână la ziduri, asfalt pentru izolaţia orizontală, ţiglă tip Marsilia pentru acoperiş, scânduri de brad geluite şi fălţuite pentru streaşină, grinzi de brad ecarisate pentru planşee, şipci şi trestie pentru tavane, buiandrugi din lemn de brad, tablă galvanizată pentru dolii, duşumele nut şi feder de 4 cm pe pământ, pardoseli

[2] ANSJ Argeş, fond Oficiul local de cură şi turism Brădet, dosar 1/1936, f. 9; 60-62; 4/938, f. 10.

[3] Băile Brădet aparţineau de comuna Brădet, judeţul Argeş, vecină la răsărit cu comuna Nucşoara, judeţul Muşcel.

de beton simplu de 10 cm, sau de mozaic turnat cu bordură, treptele din beton simplu mozaicate, lemn de brad pentru ferestre şi uşi, lapte de var pentru spoieli interioare şi exterioare, vopsea de ulei pentru tâmplărie, geamuri semiduble". Pentru refacerea încăperii de la cazanul de aburi s-au folosit cam aceleaşi materiale: piatră brută de râu, cărămidă, ţiglă, lemn de brad, tablă galvanizată.

În ceea ce priveşte lucrările la instalaţiile sanitare şi materialele folosite documentele menţionează că s-au făcut „ cade noi din lemn de 1,50 m lungime şi 0, 70 m înălţime", în număr de 20, tot din lemn 2 rezervoare pentru apă rece şi caldă; s-au folosit 80 ml ţeavă de oţel galvanizată, 20 robinete de golire de ¾ ţoli, 50 ml de tub de fontă pentru scurgere de 52 mm, 50 bucăţi spor pentru manşonare, cu diametrul de 52 mm, 22 bucăţi sifon de pardoseală din fontă emailată de 52 mm, 60 ml tub de beton.

În afară de acestea, au continuat lucrările la cele 3 bazine care deţineau apă sulfuroasă. Lucrările de la băile Brădet, din comuna Nucşoara, au fost de mai mică amploare, iar materialele folosite au fost cam aceleaşi, şi anume: „Terminarea feţei văzute la zidăria de piatră brută", s-au pus grinzi de brad ecarisate la planşee, s-a făcut priza între grinzi, s-au aşezat duşumelele de 4 cm pe pământ, s-au pus ferestre simple din lemn de brad, geamuri semiduble la tâmplărie, s-a făcut învelitoare de sită, s-au executat tencuielile la tavane pe şipci, s-au spoit tavanele, precum şi pereţii interiori şi exteriori cu lapte de var.
Pentru funcţionarea băilor Brădet s-au confecţionat 20 de „cade noi din lemn de brad de 1,50 m lungime şi 0,70 înălţime", s-a făcut o roată hidraulică din lemn, cu diametrul de 4 m „care acţionează asupra apelor".

Cât priveşte dotarea băilor cu echipament, acesta se referă la : 10 paturi de lemn, simple, 30 de saltele din iută şi umplute cu paie, 30 de pături de lână „necesare pentru camerele de locuit", 60 de feţe de perne şi dosuri de perne, 30 de cearşafuri.

Aşa cum am arătat mai sus toată investiţia a fost planificată a se face cu 2.400.000 de lei, cheltuindu-se 2.355.000 de lei, astfel: 1.580.000 de lei pentru construcţii şi 295.000 de lei pentru instalaţii sanitare la Bughea de Sus şi 480.000 de lei pentru Brădet.

Prin caietul de sarcini s-a precizat ca materialele ce se vor întrebuinţa să fie de cea mai bună calitate, conform devizului, iar „materialele dirijate" urmau să fie luate de la Secţia de gospodărie şi industrie locală a judeţului Muşcel. Termenul de execuţie era de 6 luni de la semnarea contractului, lucrarea fiind executată de Întreprinderea de Construcţii „Drum Nou" din Câmpulung.

În septembrie 1950 a fost promulgată legea pentru organizarea administraţiei teritorială a ţării. La 23 decembrie 1950 s-a încheiat proces – verbal de recepţie definitivă la Bughea de Sus de către reprezentanţii Sfatului Popular al Raionului Muşcel, Sfatului Popular al Oraşului Câmpulung, din partea beneficiarului, şi de către ing. Stancu Valeriu şi De Nicolo Tita din partea executantului. Se precizează că „s-a executat un local de băi cu 20 de cabine", lucrările „se prezintă în bune condiţiuni şi ca urmare se declară recepţionată definitiv"[4].

Recepţia băilor Brădet trebuie să se fi făcut cam în acelaşi timp, însă documentul încheiat nu l-am găsit în arhive. / Se văd la raionul

[4] ANSJ Argeş, Sfatul Popular al Raionului Muşcel, dosar 58/1950 nefoliat

La 13 iulie 1956 Secţia Sanitară a Regiunii Piteşti aprobă încadrarea propusă de raion pentru băile Bughea şi detaşarea altora la băile „Olga Bancic” din Câmpulung. Astfel, la Bughea s-au numit: 1 administrator, 1 medic director cu jumătate de normă, 1 contabil cu jumătate de normă; ca personal sezonier s-au încadrat 3 băieşiţe, 1 spălătoreasă şi 1 referent.

La băile „Olga Bancic” s-au încadrat: un contabil cu jumătate de normă şi 1 îngrijitor; ca personal sezonier 2 băieşiţe şi 1 fochist.

Băile din Bughea de Sus au început să fie cunoscute ca fero-iodo- sulfuroase[5].

Astăzi băile din Brădet beneficiază de clădiri moderne şi personal calificat, având rolul de unitate sanitară de recuperare.

Credem că nici băile Brădet, nici băile Bughea nu se bucură de atenţia cuvenită din partea administraţiei locale şi centrale pentru a se investi sume semnificative în vederea punerii în valoare a apelor minerale respective.

THE SPA RESORT FROM BRADET & BUGHEA DE SUS, ARGES COUNTY

Abstract

The spa resorts from Brădet & Bughea de Sus were places where people suffering of rheumatism healed their suffering. The documents preserved in the Archives from Piteşti provide enough information regarding the value of these resorts that, unfortunately, today are no more in fashion.

[5] Idem, dosar 234/1956, f.1, 21, 22.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

BISERICA FLĂMÂNDA DIN CÂMPULUNG, MONUMENT DE CULT CREŞTIN ORTODOX CUNOSCUT ŞI SUB DENUMIREA DE „*BISERICA MIRESEI*”

ROXANA DOROBANŢU-DINA*

Biserica Flămânda este așezată în partea de est a municipiului Câmpulung, pe platoul Dealului Flămânda de la care și-a împrumutat și denumirea. Vechimea ei se pierde în negura timpului, așa cum se identifică toate monumentele noastre de cult creştin ortodox, dar faima ei se datorează nu vechimii multiseculare, ci unui eveniment nefericit, întâmplat în urmă cu cca. opt decenii când o mireasă tânără, Margareta Ștefănescu, unica fiică a unei familii bogate din Câmpulung a fost accidentată mortal chiar în ziua nunții sale.

Înainte de a face „*recenzia*” acestei nenorocite întâmplări, să revenim la istoria locului, apelând la documentele păstrate, din cuprinsul cărora aflăm că prima biserică construită pe Dealul Flămânda, la altitudinea de 380 m. s-a făcut în anul 1765, cu cheltuiala lui Dumitru Roseti, ispravnic de Muscel în timpul domniilor lui Ștefan Racoviță și Scarlat Ghica.

Vechea pisanie a bisericii construită în anul 1765 avea următorul cuprins: „*În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin. Începutu-s-a această zidire, din temelie, a acestei sfinte și dumnezeești biserici, unde se prăznuiește hramul Sfintei Înălțări a Domnului nostru Iisus Hristos și al Sf. Mare Mucenic Izvorântor de Mir, Dimitrie, prin osârdia și cheltuiala D-lui Dimitrie Hagi Marcu, biv vel paharnic, ispravnic fiind* (prefect, n. ns.) *al aceastui județ, în zilele măriei sale Ștefan Racoviță, la leatul 1764, împodobindu-se cu toate zidurile împrejur, după cum se vede, și s-a săvârșit în zilele luminatului domn Scarlat Ghica voievood, numindu-l „Schitul Mărculești” și l-au închinat metoh Sf. Mânăstiri Câmpulung, în egumenia Sf. Sale Chir Dositei arhimandrit, care a fost și îndemnător și ajutor la facerea acestui schit, împreună cu Apostol Izbășescu, biv vel clucer za arie, de aici din Câmpulung, care a fost și epistat* (ispravnic, n. ns.) *al acestui schit la leatul 1764*”[1].

* Şcoala generală Ţiţeşti, judeţul Argeş.

[1] Apostol clucer Izbășescu din Câmpulung, a avut moșie în lunca Miovenilo9r. Împreună cu soţia sa Safta clucereasa, au avut patru copii; Stanca, Pavlache, Grigore și Ioniță. Grigore Apostolescu a avut moşie în Dârmănești, fiul său Emanboil Apostolescu fiind ctitorul bisericii actuale (1859-1863) din acest sat.

Clucereasa Safta, de la care provine numele satului „*Clucereasa*” a stăpânit moşia de la Mioveni-Racovița pe care a lăsat-o în stăpânirea fiului său Grigore Apostolescu, conf. Gheorghe Săvulescu, colonel farmacist, Comuna Colibași, județul Argeș, pagini de istorie, Pitești, 1973, pag. 65.

În actul de constituire a bisericii, devenită „*Schitul Mărculeşti*", ctitorul său, Dumitru Roseti, ne dezvăluie şi împrejurările în care a construit locaşul sfânt în oraşul de reşedinţă a judeţului Muscel. Spune că la venirea sa ca ispravnic era obiceiul ca de Înălţarea Domnului să iasă egumenul mânăstirii Câmpulung, însoţit de călugări şi de preoţii de mir, pe vârful Dealului Flămânda, închipuind prin această ceremonie, evenimentul de pe Muntele Eleonului, de unde s-a înălţat la ceruri Mântuitorul. La slujba utreniei luau parte orăşenii câmpulungeni, cu mic cu mare, în jurul unei cruci de piatră, ridicată din vechime de înaintaşi întru slava şi cinstirea Înălţării Domnului nostru Iisus Hristos.

După slujbă urma o masă pentru săracii oraşului, ca şi pentru cei din împrejurimi, iar alături, într-un cadru mult mai festiv, se ospătau oficialităţile, boierii şi negustorii.

Mişcat de frumuseţea acestui obicei nedeic, ispravnicul Dumitru Roseti s-a hotărât să construiască, cu mijloace proprii, o biserică chiar pe platoul acestui deal, Flămânda, locul pentru viitorul locaş de cult fiind donat de către Anastasia Gogu, o jupâneasă bogată.

Dispunând de fonduri şi mână de lucru, puse la dispoziţie de către autorităţi, construcţia bisericii a fost realizată într-un singur an, astfel că în anul următor, 1765, locaşul a fost sfinţit chiar în ziua hramului său Înălţarea Domnului.

După sfinţirea şi darea în funcţiune a bisericii, ctitorul a hotărât ca din daniile primite din partea autorităţilor şi a persoanelor înstărite din oraş, să se facă anual pentru familiile sărace următoarele binefaceri:

să se înzestreze în fiecare an câte trei fete sărace (două la Înălţare şi una la Sf. Dimitrie) dându-se fiecăreia dintre ele câte un rând de haine, o vacă cu lapte şi să se cheltuiască cu căsătoria fiecăreia câte 50 lei,

să se îmbrace câte cinci săraci pe an (trei la Înălţare şi doi la Sf. Dumitru) cheltuindu-se cu îmbrăcămintea lor câte 10 lei de fiecare,

să se plătească un învăţător pentru copiii săraci care vor frecventa şcoala, cu 20 lei pe an,

să se cheltuiască cu mâncarea şi băutura săracilor, la cele două hramuri ale bisericii câte 20 lei pe an. Pentru a se asigura că cele hotărâte de el vor fi duse la îndeplinire pe toată perioada de funcţionare, ctitorul, neavând copii, a pus schitul sub epitropia cumnatului său, vornicul Constantin Filipescu şi a urmaşilor săi.

Nu ştim dacă şi în ce măsură a fost respectat testamentul lăsat de ctitor pentru ajutorarea familiilor sărace din oraş, cert este că în timpul ocupaţiei austriece (1788-1790) schitul de pe Dealul Flămânda a fost avariat, câţiva ani mai târziu fiind refăcut complet de către ctitorii săi.

Din păcate, mişcările seismice din anii 1802 şi 1838, alunecările de teren şi lipsa de responsabilitate a celor însărcinaţi cu păstrarea în bune condiţii a ctitoriei lui Dumitru Roseti, a condus la deteriorarea completă a Schitului Mărculeşti.

A doua construcţie a bisericii de pe Dealul Flămânda s-a început în anul 1873 chiar pe locul celei vechi, însă lucrarea nu a fost dusă la bun sfârşit din cauza alunecărilor de teren, fapt ce a făcut ca acestea să fie întrerupte timp de 13 ani, fiind reluate abia în anul 1886.

Din textul pisaniei păstrat în arhiva bisericii aflăm următoarele: *„Această sfântă şi dumnezeiască biserică cu patronajul Înălţării Domnului şi al Marelui*

Mucenic Dimitrie s-a restaurant din nou în locul celei vechi, care era fondată în anul 1765 de D-lui Roseti spătar, dotând-o cu multe bunuri pe care le mai posedă și în prezent, din al cărui venit s-a restaurant.

În anul 1873 s-a pus piatra de fundație de domnul Ion Iancu, primar al orașului Câmpulung și terminând-o de zidit și crăpând, s-a interupt lucrarea timp de 13 ani, devenind o ruină.

La anul 1886 Istrate Rizescu, primarul orașului, prin intermediul bunului său simț și cu votul unanim al d-lor consiliei comunali, începând iarăși lucrarea și terminând-o la 1890, sub arhipăstorirea mitropolitului primat Iosif Gheorghian, s-a sfințit la 19 august 1890, de Inochentie Ploieșteanu, vicarul Sf. Mitropolii, preotul locului fiind Constantin Stănciulescu, iar pictor un anume Belizarie (Paraschivescu, n. ns.)”[2].

Cel de-al doilea imobil al bisericii Flămânda, construit între anii 1886-1890, avea forma de cruce, un altar mic cu o singură fereastră, tâmplă de lemn, ca și planșeul concav al Pantocrato- rului de deasupra naosului, întregul corp al clădiri fiind acoperit cu tablă. Deasupra pronaosului avea o sală pentru cor și turla de lemn care servea și de clopotniță.

Pictura realizată în ulei de pictorul Belizarie era (după cinci decenii) cojită pe alocuri, iar zidurile exterioare ale clădirii, ca și temelia din zid de cărămidă, bine arsă, aveau crăpături adânci, amenințând cu prăbușirea. În urma cutremurului din 10 noiembrie 1940, imobilul bisericii fiind serios avariat, a fost închis, iar în anul 1942 a fost demolat.

Biserica actuală de pe Dealul Flămânda (a treia în ordinea prezentată de documente) este cea mai nouă din zona Câmpulungului legendar, având o semnificație cu totul deosebită față de celelalte monumente de cult existente. Ea este unica biserică construită special pentru a omagia memoria unei tinere orășence din Câmpulung decedată în ziua cununiei sale. A fost zidită din temelie, din piatră de Albești, între anii 1938-1940 cu cheltuiala *,,mult încercatului filantrop*” Gheorghe Ștefănescu din Câmpulung, în memoria unicei sale fiice, Margareta, decedată fulgerător în apropierea orașului Găești (unde are și o troiță ridicată) fiind victima unui accident rutier, când se întorcea de la București, unde avusese loc ceremonia religioasă.

Nefericitul accident s-a întâmplat în ziua de 24 septembrie 1936, o zi senină în care nimic nu părea că va umbri fericirea Margaretei Ștefănescu, fiica unică a unor orăşeni bogați din urbea de reşedință a Muşcelului. La vârsta de 26 de ani tânăra câmpulungeancă s-a căsătorit în București cu alesul inimii sale, fiul reputatului arhitect Ion Mincu Automobilul cu care de deplasa de la București la Câmpulung a intrat în coliziune, în apropierea orașului Găești, cu un autocamion încărcat cu lemne. Mireasa a fost singura persoană care și-a pierdut viața în acest tragic accident, mirele împreună cu toți ceilalți care o însoțeau au scăpat teferi[3].

---

[2] Teodor Bălan – Noi documente câmpulungene, Editura Tipografiei Mitropolit Silvestru, 1929, pag. 86.

[3] Gurile rele au vorbit la vremea când s-a întâmplat nenorocirea, despre un blestem abătut asupra familie fostului primar al orașului, Gheorghe Ștefănescu, care ar fi făcut avere dijmuind rațiile prizonierilor în timpul Primului Război Mondial. Documentar cunoaștem că bunicul său era astfel catalogat la 1829: *,,Nicolae Ştefănescu, născut la Iaşi, 31 ani, treti logofăt, fiul pitarului Vasile Ştefănescu, şade în Câmpulung, are 4 pogoane de vie la Topoloveni și niște livezi cu fân și pomi la Godeni”* conf: I. C. Filitti, Catagrafie de toți boierii Țării Românești la 1829, în Revista Arhivelor, 1927-1929, vol. II, nr. 4-5.

Trupul neînsuflețit al miresei a fost înmormântat inițial în Cimitirul Bellu din București.

La puțin timp, nefericitul tatăl, și-a visat fiica implorându-l cu cuvintele: *,,Nu mă lăsa singură în București, Fă-mi o casă pe deal și adu-mă înapoi la Câmpulung !"* În memoria fiicei sale, Gheorghe Ştefănescu a ridicat ,,*Biserica Miresei*" pe Dealul Flămânda.

Rămășițele pământești ale tinerei mirese, accidentată mortal în ziua nunții sale, au fost deshumate din Cimitirul Bellu și așezate în *,,noua casă"* de pe Dealul Flămânda, așa cum îi ceruse în vis tatălui său. Alături de Margareta au fost înmormântați ulterior și părinții acesteia, Elena-Luiza și Gheorghe Ştefănescu.

Privită din depărtare, biserica de pe Dealul Flămânda pare o siluetă albă, cioplită în piatră de Albești și care, prin poziția ei, domină întreaga urbe de sub muscele. Turla și zidurile sunt lucrate numai din piatră, fiind zidite cu multă măiestrie de către meşteri italieni.

Are o singură turlă pe pronaos și un pridvor deschis în formă de cruce, naosul și pronaosul fiind laminate de ferestre înalte și luminoase. Altarul este spațios și luminos. Catapeteasma și strănile sunt lucrate numai în piatră de Albeşti, sculptată cu multă artă de către meșteri pricepuți în acest domeniu.

În anul 1948, după un deceniu de la punerea pietrei fundamentale, în ziua de 15 august, când se prăznuia cu tot fastul cuvenit Adormirea Maicii Domnului, patriarhul Justinian Marina a sfințit ctitoria de pe Dealul Flămânda, în prezența unui numeros public. De față se afla singur (soția decedase între timp) îmbătrânit și sărac, din cauza schimbărilor politice petrecute în țară, însuși ctitorul Gheorghe Ştefănescu, ale cărui oseminte odihnesc astăzi în acest sanctuar, alături de soție și fiică, sub cea de-a treia lespede de piatră din pronaos.

Din cuprinsul pisaniei dăltuită în piatră, deasupra ușii de la intrare aflăm următoarele: *,,Această sfântă biserică cu hramul Adormirea Maicii Domnului ridicatu-s-a din temelie între anii 1938-1940, prin osârdia și cheltuiala bunului creștin Gheorghe Ştefănescu din Câmpulung în memoria fiicei sale, Margareta, răpită de moarte năprasnică în ziua nunții ei și înmormântată în haina înfrumusețată de mireasă în interiorul bisericii. Vrednice de amintit sunt donațiile enoriașilor în frunte cu fostul preot Gheorghe Bănățeanu, succedat de noul preot paroh Marin Dona, precum și ale clerului muscelean și alți creștini binevoitori. Sfințitu-s-a acest măreț locaș în ziua de 10 octombrie 1948 de către Î.P.S. Patriarh Justinian. Dumnezeu să răsplătească*

A se avea în vedere ,,*Casa Ştefănescu*" în care este amenajat Muzeul de artă populară și etnografie din Câmpulung care, sigur a aparținut acestei familii care nu trebuie confundată cu cealaltă familie cu același nume, respectiv cea a celebrului fotograf Nicolae Teodor Ştefănescu. Despre acest personaj știm că era fiul lui Teodor Ştefănescu (1842-1909) ilustru profesor de contabilitate din Bucureşti și vice guvernator al Băncii Naționale a României.

În jurul anului 1900 Teodor Ştefănescu a cumpărat o vilă în Câmpulung, pe strada Matei Basarab, nu departe de Cercul Militar. Din căsătoria sa cu Sevastița, verișoara pictorului Nicolae Grigorescu, Teodor Ştefănescu a avut 9 copii, unul dintre aceștia fiind Nicolae Th. Ştefănescu.

Deși bucureștean prin origine, Nicolae Th. Ştefănescu s-a stabilit, în anul 1944, în Câmpulung și a locuit în vila cumpărată de tatăl său, aproape de ,,*Parcul Ştefănescu*" donat de tatăl său primăriei orașului.

A decedat în anul 1953, conf. Adrian Săvoiu – Câmpulung Muscel, scrinul cu amintiri, Editura ARS DOCENDI. ediția a doua, 2008, pag. 175-176.

jertfele tuturor precum și ostenelele celor ce vin să se roage aici cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, Amin !”

Frumusețea interioară și exterioară a monumentului de cult de pe Dealul Flămânda s-a făcut cu multă artă și dăruire de către cei ce s-au străduit să lase posterității o bijuterie arhitectonică chiar în acele vremuri tulburi din perioada și după cel de-al Doilea Război Mondial.

Arhitectul bisericii de pe Dealul Flămânda a fost Gheorghe Cantacuzino care, moldovean fiind, a dat locașului o atentă asemănare cu bisericile moldovenești.

Pictura bisericii a fost realizată de Gheorghe Popescu din București, care, împreună cu echipa sa a executat pictura în frescă, în stilul neobizantin, între anii 1945-1946.

Prin arhitectura sa biserica Flămânda este socotită un măreț monument arhitectural, iar prin așezarea de pe Dealul Flămânda formează un punct de atracție pentru turiștii dornici de cunoaștere a istoriei și a frumuseților acestor locuri ca și pentru credincioși.

FLĂMÂNDA CHURCH AKA *”THE CHURCH OF THE BRIDE”* FROM CÂMPULUNG, A CHRISTIAN ORTHODOX MONUMENT

Abstract

Flămânda Church, set in the east of Câmpulung, on the plateau of Flămânda Hill that also gives its name, is very old, like all our Christian orthodox monuments. Its fame is not due to its age but to an unfortunate event that happened eight decades ago when a young bride, Margareta Ştefănescu, the only daughter of a rich family from Câmpulung was deadly injured in the very day of her wedding.

The church is considered an architectural monument; its position on Flămânda Hill represents a sight for those who want to know the history & the beauty of these places, as well as for the believers.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

AUTORUL CÂNTĂRII ROMÂNIEI

GEORGE GEORGESCU[*]

I. Contrastul relatărilor lui Alecsandri asupra autorului Cântării României. Prima relatare autentică în cauză e cea din 2 octombrie 1863 către Odobescu: „îţi voi descoperi o mare taină literară: Cântarea României publicată în jurnalul meu, a fost compusă în limba franceză de A. Russo şi tradusă în româneşte de N. Bălcescu. Am la mine manuscriptul său original"[1]. Această taină însă o dezice punerea la tabla de materii în 1855 a lui A. Russo pentru Cântarea României; deci taina se ştia de atunci public şi necesita detalii.

A doua mărturie principală pe care o face în 1876, spre a răspunde lui Gr. Tocilescu, explică: „acea lucrare s-a făcut în urma unei înţelegeri între Bălcescu şi cu Russo, cu scop de a exalta spiritul şi de a dezvolta simţul de românism al tinerilor studenţi din Paris. Traducerea s-a publicat la 1851 în „România Viitoare" şi după ce a produs efectul aşteptat a fost din româneşte tradusă în limba franceză, pentru a deştepta simpatiile francezilor în favoarea românilor"[2].

Aici ne vine să zâmbim, gândindu-ne, nu că la 1851, ci la 1850 a apărut „România Viitoare", dar nu înţelegem de ce a mai fost retradusă în franceză din româneşte; nu era deja în franceză la 1850 după care a tradus Bălcescu? Şi cum a tradus-o? că nu e identică cu cea de la 1855? Înseamnă că a falsificat-o Bălcescu… Dar dacă s-a făcut o traducere în franceză, după textul din 1850, înseamnă că nu exista (şi nu există) alt text francez.

În sfârşit, la 1887, către Ion Ghica (care scriind public lui Alecsandri despre Bălcescu, arăta că la 1847, în casa generalului Mavru, Bălcescu a citit în româneşte din poem) îi scrie: „Poemul e într-adevăr de A. Russo şi nu de Bălcescu. L-am văzut compunându-l în limba franceză pe atunci, când întors din Elveţia, unde îşi făcuse studiile, el nu ştia încă să scrie româneşte. Cât priveşte povestea cu schimnicul, la care ar fi găsit manuscrisele, ea a fost inventată de mine în înţelegere cu N. Bălcescu"[3].

Prin această mărturie, Alecsandri ne spune singur că cele ce susţine sunt „erori". Cum să scrie despre români, neştiind româneşte? Deoarece în poem sunt multe expresii tipic româneşti. Cum a cules el poeziile populare? Dar funcţia? Când mai are loc „înţelegerea"? dar povestea cu „schimnicul"?; deoarece Russo revine în ţară pe la

[*] Şuici, jud. Argeş.
[1] Revista română II, 1863, p. 305.
[2] V. Alecsandri, *Nicu Bălcescu - în Proză*, 1967, p. 437.
[3] Biblioteca Academiei, mns. 803.

1836 şi abia la 1845, la Mînjina tot Alecsandri spune că era de faţă prima dată cu Russo şi Bălcescu[4], dar nu spune nimic despre „înţelegere", nici când vorbeşte de Russo, nici de Bălcescu, ci mult mai în urmă. Dacă vom zice că Bălcescu a prelucrat-o, cum a admis sau n-a admis Russo aceasta la 1850, cum îşi ia revanşa la 1855, dacă a fost o „înţelegere" şi cum mai stau în picioare cele spuse de Alecsandri? – înainte de „înţelegere", cum zice la 1887 şi după „înţelegere" (în urma unei înţelegeri) cum zisese la 1876?

Dacă ar fi existat vreo „înţelegere", ea nu trebuia niciodată dezvăluită… sau dacă da, atunci în timpul vieţii celor doi cu adeziunea fiecăruia, ceea ce nu s-a întâmplat; de unde rezultă că înţelegerea a fost inventată în urma faptului consumat prin publicarea în 1855 a textului din 1850, într-o nouă ediţie cu adăugiri, prin înţelegere numai cu Russo, ori publicându-se acelaşi text în altă versiune nu mai poate fi vorba de „înţelegere", ci de încercare de înşelăciune, deoarece, alterarea textului infirmă înţelegerea.

Tocmai fragmentul invocat din 1901 până azi în favoarea paternităţii lui A. Russo asupra Cântării României, din scrisoarea lui V. Alecsandri către N. Bălcescu, cu data de 25 octombrie 1851, exclude înţelegerea; „De nu cumva voi descoperi-o îţi voi fabrica eu una care te-a minuna şi tu îi trece-o de baladă populară… cu chipul întrebuinţat pentru compunerea călugărului… A. pentru y c y"[5] (A. Rusu a scris cu litere cirilice faţă de restul cu litere latine). Acest citat revelator, nu poate avea decât un singur înţeles, (fără adaosul „A. Rusu", în cirilică, pus la 1901 de cei interesaţi în locul rămas liber de la sfârşitul aliniatului); - aşa cum tu ai pus compunerea ta pe seama călugărului anonim, tot aşa voi pune şi poezia mea pe seama poporului anonim. Din context nu rezultă necesitatea dezvăluirii autorului substituit călugărului care ţine loc de subiect şi de autor, fiind dat ca pretext sau mijloc de ficţiune spre publicare. Ce rost ar fi avut să-i spună Alecsandri lui Bălcescu numele autorului, nu-l ştia? Şi ce călugăr, omis de catagrafii, cunoştea mai bine ca Bălcescu, istoria ţării? – deoarece poemul implică pe cel mai bun istoric şi patriot – (care era Bălcescu, recunoscut chiar din Precuvântare, prin explicarea istorică a Cântării, cu expresii semnificative din versete, ca aceea din vers. 39).

Cântarea a fost atribuită unui călugăr datorită stilului ei biblic şi profetic. Aşa dar, relatările lui Alecsandri asupra autorului Cântării României, ca şi cele asupra altora şi a lui însuşi, se dezic singure, prin contrastul lor, - fiind numai personale, tardive şi fără adeziuni contemporane şi deci, nefiind confirmate, sunt doar … inventate.

II. Determinarea textului original al Cântării României. Având două ediţii ale acestui poem, prima publicată de N. Bălcescu, în 1850, la Paris şi a doua de către A. Russo în Moldova, la 1855, se cere precizarea: care este autorul şi originalul? Întrucât textul de bază din 1850 apare alterat în 1855 (ca multe altele, între care chiar Răzvan Vodă tot de Bălcescu, în aceiaşi revistă), şi V. Alecsandri când s-a început disputa, a susţinut pe cel din urmă cu dovezi care singure se dezic şi deci nu pot fi luate drept bune în rezolvarea problemei.

Cum vom putea aşadar stabili adevărul? Numai cercetând şi prezentând în comparaţie cele două ediţii, care ne dau indiciu sigur prin aceea că se deosebesc.

---

[4] N. Bălcescu, în „Revista română", iulie 1862.
[5] „Noua revistă română", 1901, p. 304.

Astfel din versetul întâi al ambelor ediţii vedem că avem de a face cu acelaşi text, alterat. Acest verset axat pe cel din note este reprodus însă şi în versetele 48 din 1850 şi 52 din 1855, de unde înţelegem cum s-a produs interpolarea adaosului „norod nemîngîet, înduratu-s-a de durerea plămîilor tale”, care nu mai apare fiind de prisos; iar schimbarea „ţară română”, din vers. 52 din 1855, în loc de „ţara mea”, din vers. 1, al ambelor ediţii, ne desvălueşte tocmai acest lucru. Anume că modul de adresare original este „ţara mea”, cum apare la început în ambele ediţii. Ori interpolarea adaosului cu „tale” de două ori nu mai făcea poetică expresia „ţară română”, de aceea s-a exclus în reproducere, ceea ce dovedeşte din plin că textul din 1855 a folosit pe cel din 1850, în româneşte nu franţuzeşte; în citatul din moto vorbindu-se numai de „lacrimi” nu şi de „plămîi şi norod nemângâet” din adaos dovedind imposibilitatea acestui adaos în original. La fel, „nu este” la 1855, în loc de „nu eşti” din 1850, cum este logic şi gramatical, ne spun acelaşi lucru: textul din 1850 este cel original. În vers. 4 din 1855 „limpede şi senin” în loc de „limpede şi dulce” din 1850, este o modificare greşită, „limpede” sau „senin”, fiind acelaşi lucru. Versetul cinci al ambelor ediţii ne spun tot: Cum să fi tradus Bălcescu cu cuvinte care nu ar fi fost în original? - deoarece V. Alecsandri a mărturisit aceasta începând cu anul 1863, zicând că textul Cântării României a fost compus de A. Russo şi tradus de N. Bălcescu „în urma unei înţelegeri” cum zice la 1876 şi înainte de „înţelegere”, cum va spune la 1867, dezicându-se de la sine; dându-ne totuşi preţiosul indiciu cum că textul francez original a fost reprodus la 1855, cum ne încredinţează la 1863, tocmai ceea ce aveam de rezolvat.

De aceea noi vom cerceta aici pe texte, dacă alterarea acestui verset este făcută la 1850 sau 1855. Vom reproduce aşadar vers din 1850 şi 1855, pentru a se privi faţă către faţă, spre a putea vedea care după care s-a luat. Vers. 5, 1850: „Multe şi frumoase turme pasc văile; soarele milostivu înrodeşte brazda. Mâna Domnului te-a împodobit ca pe-o mireasă. Livezile tale cele întinse sunt smălţuite cu flori felurite şi bielşugarea varsă avuţiile sale peste câmpii. O bogata mea ţară, pentru ce gemi?” (România Viitoare, Paris, 1850); şi vers. 5, 1855: „Pe câmpiile Tenechiei răsărit-au florile?... Nu au răsărit florile, sunt turmele multe şi frumoase ce pasc văile tale; soarele înrodeşte brazda, măna Domnului te-a bucurat cu bunuri felurite, cu pomete şi cu flori, cu avuţie şi cu frumuseţe… Pentru ce gemi şi ţipi tară bogată?... ” (România literară, Iaşi, 1855).

Aproape nu mai e nevoie de comentarii: versetele vorbesc de la sine. Observăm că au fost excluse cuvintele „împodobit”, folosit în vers 3 al ambelor ediţii, tot la pers. III-a „împodobeşte” şi „e”, păstrat în ambele ediţii în versetul 6. S-au adăugat primele versuri din poezia populară Dolca apărută în 1852 şi s-a modificat aşa textul din 1850, păstrându-i-se scheletul, din care putea întregi restul.

Iată însă, darea în vileag a alterării, constă în primul rând în acest adaos, de localizare a turmelor „Pe câmpiile Tenechiei”, în contrazicere cu precizarea: „ce pasc văile tale”, adică ale României şi nu „câmpiile Tenechiei”; şi mai ales fraza prelucrată „te-a bucurat cu bunuri felurite cu pomete şi cu flori cu avuţie şi cu frumuseţe… Pentru ce gemi şi ţipi ţară bogată” Intre „bunurile felurite” numai „pomete şi flori”, sunt de spus? „avuţie şi frumuseţe” de unde reies şi la ce se referă? Pe când la 1850 este clar: „multe şi frumoase turme pasc văile; soarele milostivu înrodeşte brazda. Mîna Domnului te-a împodobit ca pe-o mireasă” în aceasta constând desăvârşirea frumuseţii personificată, şi „bielşugarea” adică rodirea - „varsă avuţiile sale peste câmpii”

explică bogăţia, căci încheie: „o bogata mea ţară pentru ce gemi?”, adică suferi murmurând, nu „ţipi”, adică să te revolţi, cum tocmai îndemna poemul să facă spre a nu mai „geme”, adică suferi. Am scos superioritatea, nu din stil ci din precizări, logico-gramaticale, spre a ne documenta analiza făcută. De acum ne vom opri spre a lămuri deosebirile principale ce au alcătuit subiect de discuţie sau din care putem scoate mai convingător adevărul. În vers. 9, din 1855, expresia „Gândirea duhul cel Dumnezeesc” e improprie, deoarece gândirea identificată în textul din verset şi cu răzvrătirea în textul din verset şi cu răzvrătirea, nu a fost considerată niciodată duh dumnezeesc, ci… ateu.

În vers 10 din 1855, întrebuinţând cuvântul „volnicie”, aflat în moto, Russo ar fi avut dreptate dacă nu l-ar fi înlocuit în celelalte cu „slobozenie” ca la 1850. În vers. XI, din 1850, se face aluzie la stemele ţării: „taurul sălbatic”, fiind zimbrul Moldovei. Ori „taurul neînjugat” din 1855, nu poate indica decât pe cel domestic şi nu pe cel sălbatic, cum este zimbrul. Schimbările din vers. 13 la 1855, raportate la vremea aceea sunt iarăşi nelalocul lor. Dacă „izbânda e(ra) în mâna Domnului”, atunci trebuia să învingă dacii care erau apărători, nu romanii cuceritori. De „Doamne, fie-ţi milă”, nu putea fi vorba atunci, fiind prea puţini creştini; de aceea corect este numai „Doamne”, cât s-a spus la 1850, invocând numele sacru doar ca divinitate propriu-zisă. Ori „fii cu inimă Dacia mea” şi celelalte din 1850 arată îndeajuns despre ce e vorba şi nu-l mai comentăm, fiind prea evident.

La versetul 14 vă las pe dv. (sau pe oricine) să apreciaţi, cum ar fi fost spus mai bine, sau cum trebuie spus, ori a fost originală această frază alterată din 1855 „ci slobozenia cea bărbată şi luminoasă sau puternică şi cu rădăcină ţeapănă adânc înfiptă în pământ”, în comparaţie cu „slobozenia cea bărbată şi luminoasă sau puternic şi cu rădăcină ţeapănă adânc înfiptă în pământ”, de la 1850. Cum poate fi floarea slobozeniei „bărbată şi luminoasă sau puternică”, nu putem înţelege raţional nici poetic. Nu oare se vede clar că „sau” ocupă locul lui „sad”, întrucât e vorba de „floare” şi de rădăcina ei în ambele ediţii? Versetul 16, din ediţia a doua format dintr-un singur rând „Pământ chinuit te-a iubit legea… când te va ierta Domnul?” este neînţeles şi fără nici o legătură între versetele 15 şi 17 care vorbesc succesiv de lege şi slobozenie. Vers. 17 din 1855 prin tehnica vorbirii lasă să se vadă de oricine că punându-se cuvântul „moşie” în loc de „ţară”, la sfârşitul aceleiaşi fraze s-a revenit tot la „ţară”, neputându-se înlocui. Iată textul: „Slobozenia din afară este neatârnarea moşiei în care ne naştem şi ne hrăneşte, moşia de la care tragem numele nostru şi dreptul de om de supt biruirea oricărei alte ţări şi împărăţii” (1855) şi „slobozenia din afară este neatârnarea ţării în care naştem şi de la care avem dreptul de om sub biruirea oricărei alte ţări şi împărăţii”. (1850). Introducerea versetului 27 din 1855 e o reluare de prisos după versetul anterior din 1850. În vers. 35 din 1855, găsim reproducerea citatului din moto, improprie, întrucât, istoria ajunge la Mircea nu la Ştefan. Ori citind articolul postum al lui A. Russo „Decebal şi Ştefan cel Mare” – studiu istoric – ne lămurim de ce: pentru că A. Russo confundă faptele din timpul lui Mircea cu cele din timpul lui Ştefan, zicând despre Ştefan: „El fulgeră pre Baiazid Fulgerul”. Nu se poate susţine că ar fi vorba de Baiazid II, pe care Ştefan nu l-a „fulgerat” şi nu i-a zis tot „Fulgerul” ; iar citatul din moto s-a folosit ca act îndemnător pentru toate versetele fiind reprodus în parte în context la locul lui necesar, iar partea a doua în întregime în vers 59 din 1850 şi 63 din 1855. Aici putem face o caracterizare a alterărilor din 1855, ca fiind nepotrivite şi străine de restul compact – ca nuca-n perete sau aparent valabile precum se pateu vedea

din comparaţie. Despărţirea în două a vers. 27 din 1850, bine legat şi a introducerii vers 16, 27 si 35, în ediţia 1855, ca să iasă numărul 65 faţă de 61 din 1850, nu merită atenţie că se vede clar „sunt făcute, nu născute!”.

Aşadar, lăsând plăcerea binemeritată, a stabilirii textului adevărat… şi cititorilor, ne mai oprim numai la unele deosebiri semnificative, ca de pildă „cântecele se sfârşesc în blestemuri” din vers. 50, 1855, după ce citează „Biru-i greu podvadea grea”; ori la 1850 se spune clar: „Cântecul (despre care e vorba n.n.) se sfârşeşte afurisind”. Tot aici „stâlpul ţării” pare mai poetic decât „stâlpul pământului” de la 1850. Dar să se observe că în verset în ambele ediţii este vorba tocmai de „pământ” în sens de glie şi nu de „ţară” care poate însemna şi „popor”. Încheiem cu „oamenii sângiurilor”, înlocuit în vers. 23 din 1855 cu „oameni de război”, dar păstrat în vers. 56 al aceleiaşi ediţii nemaiputând fi modificat. Ori în vers. 23 fiind vorba mai întâi de lupta internă şi apoi de cea externă, în acelaşi fel, alterarea e iarăşi nelalocul ei.

Aceste reveniri şi oscilaţii – ne ajută să scoatem concluzia finală, anume că: ediţia din 1855, prin alterările ei nepotrivite ne spune singură că nu este ca originalul, ci copia celei de la 1850, a marelui Bălcescu, autor şi erou al renaşterii naţionale a Românilor.

Învăluirea în mister a autorului expusă în Precuvântare era la modă în vremea aceea datorită consecinţelor unui subiect cu conţinut revoluţionar; cum arătase deja N. I. Apostolescu în conferinţa din 30 martie 1911, publicată apoi în 1914 cu versiunea Cântării României din 1850, sub numele lui N. Bălcescu care a compus-o după cum ne spune şi reiese – cu cinci ani în urmă – în anul 1846.

De subliniat este faptul că multe expresii din Cântare se găsesc şi în celelalte opere ale lui Bălcescu, la fel de poetice şi nemuritoare, cel mai mult semănând cu capitolul - Unitatea naţională - din „Românii supt Mihai Vodă Viteazul”. Chiar titlul poemului îl găsim evocat în scrisoarea lui Bălcescu din 29 nov. 1847 către Alecsandri, când îi spune: „România va fi iubită noastră…Cântă-mi dar iubite poet, cântă-mi România”. Poemul este deci tot atât de înflăcărat şi asemănător cu „Mersul Revoluţiei”, şi cu „discursul” ţinut tinerilor din Paris în ajunul Noului An 1847. Aşadar, textul din 1850 fiind cel adevărat, numai acesta va trebui… republicat.

Cântarea României este poemul renaşterii naţionale, fiind cea mai personală din operele lui Bălcescu, prin care autorul a devenit cel mai iubit fiu al unităţii naţionale. O!...Stea a Românilor, pe care se cuvine s-o cinstim tot prin cântare.

THE AUTHOR OF THE *ODE TO ROMANIA*

Abstract

The Ode to Romania is a poem of the national rebirth. It was an important issue for many researches, especially because its paternity is still uncertain. After a detailed analysis the author of the article considers that the author of the poem is Nicolae Bălcescu.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

MAIOR BARBU D. NICOLAE

VASILE NOVAC*

Barbu Nicolae, născut la 5 februarie 1910, în comuna Jupâneşti judeţul Muscel, fiul lui Dumitru şi al Elenei, de religie ortodoxă, domiciliaţi în Jupâneşti; venit la corp la 1 august 1933 de la Şcoala Militară Infanterie Sibiu.

Campanii: 22 iunie 1941 - mobilizat în Regimentul 5 Grăniceri, iar de la 18 august 1941 în Regimentul 7 Dorobanţi, comandant de pluton în Compania 8-a.

„Rane“: 30 august 1941 - rănit în luptele din jurul Odesei.

Studii: civile - liceul civil; militare: - Şcoala de Ofiţeri Activi; Şcoala de Aplicaţie a Infanteriei[1].

Servicii şi diverse poziţiuni: Şcoala Militară Infanterie nr. 1 Bucureşti - elev, 18 sept. 1931; Şcoala Militară Infanterie Sibiu - elev, 1 sept. 193; Şcoala Militară Infanterie Sibiu - sublocotenent, 1 iulie 1933; Regimentul 7 Dorobanţi Ploieşti - sublocotenent - 1 iulie 1933; Şcoala de Aplicaţie a Infanteriei - sublocotenent - 1 sept. 193; Regimentul 7 Dorobanţi - sublocotenent - 1 sept. 1936; Regimentul 7 Dorobanţi - locotenent - 24 ian. 1938; Regimentul 68 Infanterie Cahul - locotenent activ - 1 nov. 1938; Liceul Militar „N. Filipescu“ Mănăstirea Dealu - locotenent - 1 noiembrie 1939; Regimentul 7 Dorobanţi Ploieşti - locotenent - 18 august 1941; Colegiul Naţional „N. Filipescu“ Predeal - locotenent - 16 aprilie 1942; Colegiul Naţional „N. Filipescu“ Predeal - căpitan, 1 noiembrie 1942; Şcoala Superioară de Război Bucureşti - căpitan - 1 septembrie 1943; Batalionul IV Vânători Munte Predeal - căpitan - 1 sept. 1945; Corpul 5 Munte Tg-Mureş - căpitan - 1 sept. 1945; Regiunea III-a Militară Cluj - căpitan - 20 iulie 1947; Divizia I Munte Tg-Mureş - căpitan - 1 septembrie 1947; Cercul Teritorial Târnava Mare - Sighişoara - căpitan - 1 iulie 1948[2].

La Şcoala Militară de Infanterie „Principele Carol“ Sibiu a fost clasificat al 111-lea din 456 elevi[3].

Căpitanul Săndulescu, comandantul Companiei 3 Elevi îi face o caracterizare destul de frumoasă, pe care o redăm în întregime: „I. *Aptitudini fizice:* Mic de statură. Înfăţişare plăcută. Este sănătos şi rezistent. Cu foarte mult tact şi autoritate în faţa unităţii. II. *Aptitudini militare:* În teren, rezolva problemele cu mult calm şi pricepere. În raport cu fizicul şi temperamentul, puţin energic. Are spirit de iniţiativă. Are voinţă.

---

* Piteşti.
[1] Arhivele Militare Istorice Române „General Radu Rosetti“ Piteşti, *fond D.C.Î. 1974,* dos. nr. 916, f. 1.
[2] *Ibidem,* f. 2.
[3] *Ibidem,* f. 3.

Caracter ales şi format. Trage bine cu armamentul infanteriei. III. *Capacitate:* Inteligenţa în plin progres. Judecata foarte clara. Practic în rezolvări. A învăţat bine la studii. Cunoştinţe generale frumoase. Cunoştinţele profesionale şi le-a asumat pe deplin. IV. *Educaţie:* Este foarte disciplinat. Ostaş convins al datoriei. Foarte bun camarad. Simţul onoarei nemanifestat, neavând ocazia. Spiritul militar bine îndrumat. Cu mult bun simt. Sincer. Modest. Foarte bun executant al ordinelor. S-a comportat foarte bine. Conduita exemplara. V. *Nota finală calificativă:* Va fi un ofiţer de nădejde, dotat cu o memorie excepţională; stăpâneşte regulamentele în mod desăvârşit“[4]. Locotenent-colonelul Dumbravă, comandantul Batalionului de Elevi, şi colonelul Macici Nicolae, comandantul Şcolii de Ofiţeri Infanterie sunt de acord cu frumoasele aprecieri ale căpitanului Săndulescu[5].

Între 1 august şi 31 octombrie 1933, a comandat Plutonul de Instrucţie al Companiei a 12-a. Între altele, se arată că trage bine cu armele infanteriei, că este energic şi sârguincios, inteligent, caracter deschis, judecată clară, e foarte bun la matematică, studiază serios regulamentele, disciplinat, supus, respectos, execută ordinele la timp şi instruieşte bine oamenii din unitatea sa. Promite a deveni „un prea bun ofiţer“[6].

De la 1 noiembrie 1933 până la 1 aprilie 1934, a pregătit instructorii Companiei a 12-a. După 12 aprilie, a comandat şi instruit un pluton din Compania de Mitraliere. A instruit foarte bine, atât instructorii cât şi recruţii pe care i-a avut sub comandă. Colonelul Zagoritz crede că va deveni un foarte bun ofiţer şi mai ales mitralierist, iar colonelul St. Constantinescu, noul comandant al Regimentului 7 Dorobanţi, după câteva laude, conchide ca este „un ofiţer bun şi promite a deveni foarte bun“[7].

Şi în perioada 1 noiembrie 1934 - 21 aprilie 1935, a instruit un pluton de mitraliere cu foarte bune rezultate. La Şcoala Ofiţerilor s-a comportat foarte bine. În rest, colonelul St. Constantinescu păstrează notele din trecut, dar îl caracterizează, de data aceasta, ca pe un ofiţer foarte bun[8]. Între 22 aprilie şi 31 octombrie 1935, colonelul Zagortz continuă sa-i laude rezultatele obţinute cu plutonul sau şi alte calităţi, denumindu-l „ofiţer de nădejde“, iar colonelul Emanoil Bârzotescu, comandantul Şcolii de Aplicaţie a Infanteriei, îi lauda dorinţa de se instrui şi stăruinţa în muncă[9].

La Centrul de Instrucţie al Infanteriei, este notat astfel:

„a. Cunoştinţe profesionale - bune.

b. Aptitudini ca instructor - bune.

c. Conduce plotonul şi compania bine.

d. În concluzie - bine pregătit“.

La absolvire a obţinut media 8,33, clasificându-se al 33-lea din 440 ofiţeri elevi[10].

Colonelul N. Haşiganu, comandantul Şcolii de Aplicaţie a Infanteriei trage

---

[4] *Ibidem,* f. 6.
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem,* f. 7.
[7] *Ibidem,* f. 8.
[8] *Ibidem,* f. 9.
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem,* f. 10-11.

următoarele concluzii: „Dotat cu frumoase aptitudini fizice şi militare. Foarte bine pregătit pentru gradul imediat superior. Foarte bun ofiţer. Merită a înainta“[11].

În anul 1936, a îndeplinit funcţia de ofiţer subaltern în Compania 13 Mitraliere Divizionară, unde colonelul Arghiropol, comandantul Regimentului 7 Dorobanţi, îl notează destul de elogios: „Ofiţer priceput, foarte muncitor, meticulos şi înzestrat cu cele mai bune însuşiri de instructor şi comandant. Plotonul de mitraliere pe care l-a comandat în Perioada II-a de Instrucţie şi la Manevre, a fost bine întrebuinţat şi condus. Ofiţerul este un excelent instructor; cunoaşte şi aplică bine regulamentele şi rezolva problemele, mai ales în domeniul tehnicii mitralierelor, cu autoritatea cunoştinţelor complete pe care le are şi în condiţiuni de timp şi situaţie impusă de câmpul de luptă. Ofiţer care munceşte din convingere; nu are nevoie de control… Comandanţii săi de companie şi de batalion îl apreciază elogios şi-l prezintă ca un element de deosebită valoare. Am ferma convingere ca bunele aprecieri sunt juste şi ca ofiţerul va face o carieră minunată[12]“. Generalul I. Popescu, comandantul Brigăzii XIII Infanterie îl caracterizează ca pe „un foarte bun ofiţer, harnic, priceput, instruindu-si şi comandând plotonul în prea bune condiţiuni“.

Colonelul Arghiropol, comandantul Regimentului 7 Dorobanţi, îl propune la înaintare, bazându-se între altele pe următoarele consideraţii: „Cu o pronunţată înclinare către studii, este la curent cu tot ce este nou în profesiunea sa. A comandat şi instruit Plotonul 2 Mitraliere din Compania Moto Divizionară, dovedind prin rezultatele culese, frumoase însuşiri de instructor şi comandant. A luat parte la toate aplicaţiunile Regimentului, unde s-a distins prin o pregătire temeinică şi devotament pentru cariera pe care a îmbrăţişat-o. Element de încredere. Duce la bun sfârşit orice misiune i s-ar încredinţa potrivita gradului său şi celui următor. În concluzie, un foarte bun ofiţer, pe însuşirile căruia se poate conta în orice împrejurare“[13].

În anul 1938, locotenentul Barbu Nicolae a comandat un pluton de mitraliere din Compania 12, fiind frumos elogiat de către colonelul Arghiropol: „Un ofiţer de elită sub toate raporturile, care se distinge prin o pregătire aleasa, caracter ferm, conduita desăvârşită şi cu devotament demn de relevat în executarea serviciului. A luat parte la Şcoala Ofiţerilor în corp, unde s-a distins totdeauna printr-o pregătire îngrijită şi prin lucrări care au făcut dovada că cunoaşte şi aplică judicios regulamentele. Trebuie să facă Şcoala Superioară de Război, având însuşirile uni ofiţer de mare viitor“[14].

Între 1 noiembrie 1938 şi 31 martie 1939, a condus Compania 4 Mitraliere din Regimentul 68 Infanterie, dovedindu-se foarte bun comandant, instructor şi administrator. Noul comandant de regiment, colonelul Crăinicescu Spirea, pentru perioada 1 aprilie - 31 octombrie 1939, îi aduce următoarele elogii: „În materie de mitraliere, este dintre putinii şi rarii ofiţeri subalterni care să-mi fi dat ocazia să-i văd cu un aşa de frumos şi solid bagaj de cunoştinţe tehnice de fond. Sub raportul disciplinei, cel mai frumos model… Excelent executant de ordine. Sub aportul îndeplinirii serviciului, nu am avut niciodată să-i reproşez nimic. Foarte bun instructor

[11] *Ibidem,* f. 11.
[12] *Ibidem,* f. 12.
[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem,* f. 13.

şi educator. A comandat tot timpul Compania 4 Mitraliere, ai cărei recruţi i-a instruit foarte bine. Pe zonă, a dovedit bune calităţi de comandant de companie, atât în administrarea, cât şi în conducerea ei. Pe ziua de 1 octombrie 1939, a fost mutat din Regiment, spre cel mai mare regret al meu… Ofiţer care lasă cele mai mari speranţe de viitor… Ofiţer foarte bun, de toata nădejdea şi foarte necesar instituţiei“[15]. Şi generalul Cernătescu, comandantul Brigăzii XLII Infanterie, regreta plecarea sa şi îl considera foarte bun ofiţer din toate punctele de vedere şi de mare viitor[16].

În anul 1940, la Colegiul Naţional „N. Filipescu“, a comandat Plotonul Clasei a VII Elevi, unde a fost şi diriginte, depunând mult zel pentru instruirea şi educaţia elevilor, cu cele mai frumoase rezultate. Este punctual şi îndeplineşte orice însărcinare foarte bine. A condus biblioteca ofiţerilor pe care a pus-o în ordine. A fost concentrat la Regimentul 5 Vânători, unde a fost foarte bine notat. Colonelul Voiculescu, comandantul Detaşamentului „Reşiţa“, concluzionează: „Locotenentul Barbu este un ofiţer de elită şi merită a fi clasificat ca „foarte bun ofiţer“, iar colonelul M. Iliescu, comandantul Colegiului îl considera tot „ofiţer foarte bun“[17]. Generalul de divizie Ioan I. Demetrescu, directorul liceelor militare, îl considera foarte bun ofiţer care s-a remarcat atât prin pregătirea profesională, cât şi prin aptitudinile de bun instructor şi educator. A dovedit multă putere de muncă şi devotament statornic[18].

Generalul adjutant Radu Teodor, comandantul Colegiului „N. Filipescu“, în prima parte a anului 1941, îl socotea ofiţer foarte bun care merită să înainteze la alegere, arătând meritele sale pedagogice care au determinat ca plutonul sau sa devină o unitate model. Este apropiat de sufletele copiilor, „care-l iubesc şi preţuiesc mult“[19]. Colonelul V. Creţoiu, comandantul Regimentului 7 Dorobanţi, arată, printre altele: „De la 3 august până la 22 august 1941, a comandat ploton de mitraliere în Compania 4-a, iar de la 22-31 august, Compania de Mitraliere. În toate acţiunile, ofiţerul a acţionat cu pricepere, energie şi hotărâre, realizând un sprijin eficace companiilor de puşcaşi. În luptele de la Molokis, în ziua de 4 august, a sprijinit cu eficacitate atacul Companiei a 1. În zilele de 22 şi 23 august, a intrat cu compania sa în compunerea bazei de foc a Batalionului în atacul acestuia asupra Cotei 79, iar în ziua de 28 august idem asupra Cotei 77 (Hagi Bei), a fost rănit şi evacuat la spital. Pe tot timpul, nu şi-a dezminţit sângele rece, priceperea şi devotamentul care-l caracterizează ca bun ostaş“[20].

Locotenent-colonelul Stelian Popescu, comandantul Regimentului 7 Dorobanţi, pentru intervalul 1 septembrie - 5 octombrie 1941, îl notează astfel: „În ziua de 30 august 1941 locotenent Barbu Aurel (*sic!*) a fost rănit la atacul de la Cota 67 Hagi Bei şi evacuat în spital. În toate luptele din Basarabia şi Ucraina, până când a fost rănit, a dovedit că este priceput, cu mult sânge rece şi cu mult curaj. Este un ofiţer foarte bun pe care se poate compta“[21]. Colonelul Hristache C. Enescu, comandantul Regimentului 7 Dorobanţi notează la rându-i: „Din activitatea sa din timp de pace şi mai ales din modul cum s-a comportat în Campania contra Rusiei Sovietice rezultă că

---

[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem,* f. 16.
[18] *Ibidem,* f. 18-19.
[19] *Ibidem,* f. 20.
[20] *Ibidem,* f. 21-22.
[21] *Ibidem.*

ofiţerul are cunoştinţele necesare gradului de căpitan şi are aptitudinile de a comanda compania în operaţiunile de război… În concluzie, un foarte bun ofiţer. Propuneri. Merita a înainta la gradul de căpitan, la alegere“[22]. Colonelul Agricola Filip, comandant secund îl notează succint, dar elogios: „Ofiţer brav. Rănit. A comandat cu multă pricepere şi devotament ploton de mitraliere. Merită a înainta la gradul de căpitan, la alegere“. Consiliul Superior al Armatei, pe anul 1942/1943 îl caracterizează la alegere[23].

La 16 aprilie 1942, s-a înapoiat la Colegiul „N. Filipescu“ din concediu medical şi a funcţionat ca diriginte la clasa II-a elevi pe care i-a îndrumat cu pricepere, tact şi dragoste, dovedindu-se un excelent instructor şi un foarte bun educator. De la 7 iunie, s-a ocupat în condiţii optime şi cu aprovizionarea. În concluzie, generalul adjutant Radu Teodor, comandantul Colegiului, afirmă că este un ofiţer foarte bun care merită, „cu prisosinţă“ a înainta la alegere la gradul de căpitan. Şi generalul de divizie Traian Iliescu, comandantul liceelor militare, este de acord cu aprecierile şi cu propunerea[24].

Între 1 noiembrie 1942 şi 1 iunie 1943, a continuat să se ocupe în bune condiţii de aprovizionarea celor 320 elevi, dovedind că este un ofiţer excepţional, care s-a purtat vitejeşte pe câmpul de luptă şi care merită să urmeze Şcoala Superioară de Război - susţine generalul adjutant Radu Teodor, propunere însuşită şi de către generalul de divizie Traian Iliescu[25]. Pentru perioada 1 iunie - 1 septembrie 1943, este notat iar foarte bine de către generalul adjutant Radu Teodor care ne spune că, de la 1 septembrie, a plecat la Şcoala Superioară de Război[26].

Locotenent-colonelul Caramitru, şeful anului I din Promoţia 51 îl caracterizează ca pe un foarte bun ofiţer bazat pe următoarele date: „de la 1 septembrie - 31 X 1943. De acord cu bunele aprecieri ale foştilor săi şefi ierarhici în ceea ce priveşte aptitudinile, capacitatea şi educaţia militară. De la 1 XI 1942 la 1 VI 1943, a îndeplinit funcţia de ofiţer cu aprovizionarea… La 1 septembrie 1943, s-a prezentat la S.S.R., admis fiind ca elev în anul I, pe baza frumoaselor sale state de serviciu. Până la 31 X 1943, a urmat cursurile de *Tactica Armelor* la diferite centre de instrucţie, luând parte în mod regulat la toate aplicaţiunile. Foarte atent, foarte conştiincios, a întocmit lucrări, în general, bine studiate. În discuţii, este combativ, judecă sănătos şi arată frumoase cunoştinţe profesionale“[27].

Locotenent-colonelul H. Tartler, şeful Grupei I, de la Şcoala Superioară de Război, pentru perioada 1 noiembrie 1943 - 20 mai 1944 îl notează după cum urmează: „Căpitanul Barbu a urmat regulat cursurile anului I, la început la Centrul de Instrucţie al Cavaleriei, Aeronauticii şi Transmisiunilor şi apoi la Şcoală. Între 1 IV şi 1 V, a fost pus la dispoziţia M.St.M., pentru îndrumarea transporturilor în Moldova. Conform ordinului M. St. M, a fost repartizat la Armata IV-a. Şi-a însuşit în prea bune condiţiuni cunoştinţele necesare întrebuinţării diviziei în luptă. Ofiţer foarte bun“[28]. Colonelul

[22] *Ibidem,* f. 22.
[23] *Ibidem,* f. 22.
[24] *Ibidem,* f. 23-24.
[25] *Ibidem,* f. 26.
[26] *Ibidem,* f. 27.
[27] *Ibidem,* f. 28.
[28] *Ibidem,* f. 29.

Mihail, directorul de studii, şi generalul Codreanu, comandantul Şcolii, sunt de acord că este un foarte bun ofiţer[29].

La Comandamentul Armatei a IV-a, pentru intervalul cuprins între 25 mai şi 31 octombrie 1944 primeşte note destul de frumoase de la şeful direct confirmate de către ceilalţi şefi ierarhici. Colonelul Constantinescu, seful Secţiei I, cosemnează: „IV. *Educaţie militară*: Autoritar, cu multă demnitate şi foarte disciplinat. Simţul datoriei dezvoltat la maximum, constituind un exemplu atât pentru egalii în grad, cât şi pentru subalterni. Un perfect executant al ordinelor, foarte meticulos, dar concret în lucrările pe care le execută. Camarad excelent, modest şi foarte manierat.

V. *Îndeplinirea serviciului pe timpul Campaniei…* a fost repartizat ca ajutor la Biroul 2 Organizare Mobilizare. De la început, i s-au încredinţat lucrări de organizare, cari prin felul cum le-a rezolvat, a întrecut toate aşteptările. Deşi elev numai în anul al II-lea al SSR, căpitanul Barbu Nicolae posedă cunoştinţele şi pregătirea unui ofiţer cu mulţi ani de rutină într-un Stat Major. Lucrările date spre soluţionare au fost meticulos şi profund studiate şi documentate. În organizarea celor 8 divizii, ofiţerul a lucrat intens la desăvârşirea lor, atât prin studiile făcute în birou, cât şi prin desele controluri pe care ofiţerul le-a făcut la unităţile din Linia I-a. Dotat cu spirit de organizare excepţional. Mi-a fost un desăvârşit colaborator, găsind la el întotdeauna înţelegerea şi judecata cari se impuneau în masurile ce urmau să se ia. Prevăd căpitanului Barbu un viitor cu perspective foarte frumoase şi poate fi caracterizat ca ofiţer de mare valoare, atât în lucrările de stat major, cât şi la comandă de unitate“[30]. Generalul Racoviţă, seful de Stat Major al Armatei a IV-a, şi generalul Avramescu, comandantul acestei armate, sunt de acord cu notele şi cu caracterizarea de ofiţer foarte bun[31].

Pentru perioada 1 noiembrie 1944 - 31 octombrie 1945, este frumos notat de către colonelul Caramitru, şeful anului II, care semnează şi pentru directorul de studii: „Şi în această epocă, căpitanul Barbu Nicolae a lucrat la Biroul 2, chestiuni care priveau organizarea marilor unităţi. Modul de a prezenta lucrările, ca formă şi fond, îmi întăreşte convingerea în aprecierile făcute în anul trecut ca… Barbu Nicolae este un ofiţer cu calităţi excepţionale şi care îi deschid frumoase perspective pentru viitor. Ofiţer cu judecata clară şi foarte bine canalizată în toate direcţiile, care se asociază la puterea de muncă ce poate servi ca exemplu tuturor celor din jurul său. Prevăd căpitanului Barbu un viitor frumos, atât ca ofiţer de stat major, cât şi ca ofiţer de front“[32].

Pentru intervalul cuprins între 1 noiembrie 1944 şi 31 octombrie 1945,colonelul Florian Rădulescu, directorul de studii al SSR, arata că a avut un stagiu de 1 an, două luni şi 14 zile pe front, dintre care la comanda de pluton în cadrul Regimentului 7 Dorobanţi - 20 de zile şi în calitate de comandant de companie, cu acelaşi regiment, 8 zile. A fost ajutor al Biroului 2 din Secţia I a Armatei a IV-a 8 luni şi 23 de zile. Referindu-se la activitatea de pe front, şeful său consemnează: „Pe tot timpul nu i s-a dezminţit sângele rece, priceperea şi devotamentul, care-l caracterizează ca bun ostaş… În ziua de 30 IV 1941, a fost rănit şi evacuat la spital (la atacul Cotei 67

---

[29] *Ibidem.*
[30] *Ibidem,* f. 30-31.
[31] *Ibidem,* f. 30.
[32] *Ibidem,* f. 32.

Hagi Bei)"[33]. La Şcoala Superioară de Război urmează regulat cursurile anului II, având rezultate bune. Este caracterizat ofiţer foarte bun care merită să înainteze la alegere la gradul de maior[34]. Colonelul Mihail, comandantul SSR, generalul de armată adjutant Sănătescu, şeful Marelui Stat Major, şi Consiliul Superior al Oştirii optează pentru înaintarea la alegere[35].

Colonelul Caramitru, într-o nota de carnet pentru timpul scurs între 19 februarie şi 30 iulie 1945, la SSR, după laudele de rigoare, conchide: „ofiţer foarte bun care, în urma păcii, într-un comandament, va putea deveni şi un bun ofiţer de Stat Major, având aptitudini, în deosebi, pentru Biroul 4[36].

Colonelul Mavrichi, comandantul Grupului 11 Vânători de Munte, pentru perioada 5 septembrie - 31 octombrie 1945 arăta că, deşi l-a avut sub comandă doar puţină vreme, a observat că merită toate laudele , „fiind un element serios, bine pregătit profesional, cu metoda de lucru şi aplicat la studii. Este rezistent, energic şi autoritar, foarte muncitor, cu iniţiativă, bun camarad, caracter deschis şi ferm. Între unităţi şi mine, a făcut o legătură sinceră şi devotată, lăsând să se vadă că are o educaţie şi un tact care-i face cinste ca ofiţer de stat major. În concluzie, ofiţer foarte bun"[37].

Pentru perioada 1 noiembrie - 19 decembrie 1945, colonelul Bărbulescu, comandantul Batalionului IV Vânători Munte, susţine că, în calitate de şef al Biroului Instrucţiei, şi-a îndeplinit misiunea în condiţii foarte bune[38].

Între 20 decembrie 1945 şi 20 august 1946, colonelul C. Dobrescu, şeful Statului Major al Corpului V Munte, arăta că a funcţionat la Biroul 1 pentru stagiu, după absolvirea SSR, susţinând între altele: „A cunoscut într-un timp record întreaga înlănţuire şi desfăşurare a corespondenţei - aşa de variată şi abundentă în cadrul Biroului 1 - cel mai aglomerat şi de răspundere compartiment din Comandament. Tăcut, ponderat şi calm, este într-adevăr expresia omului care „tace şi face" fără grija de reclamă sau de aşezare în „vitrina" pentru a fi remarcat de toata lumea; cu o asemenea atitudine şi linie de conduită, a obţinut, în scurtă vreme, nu numai respectul şi simpatia subalternilor, dar mai cu seama dragostea şi atenţiunea şefilor. În primăvară, a fost întrebuinţat, conform ordinelor superioare, prin grija Cercului Teritorial Mureş în operaţiunile de vizarea livretelor în judeţ, activitate adusă la bun sfârşit cu competenţa şi autoritatea ofiţerului stăpân pe sine şi cu simt de răspundere. Este un element de viitor, îşi înţelege pe deplin datoria şi va face o carieră aleasă. Merită, cu prisosinţă, să fie brevetat"[39].

Între 21 august şi 31 octombrie 1946, la Comandamentul Corpului 5 Armata, a condus Biroul 2, reuşind să fie perfect documentat asupra problemelor de ordin contrainformativ. Colonelul V. Toneanu, şeful Statului Major susţine, printre altele: „Dedicat cu tot sufletul serviciului, mi-a prezentat lucrări şi studii demne de toată lauda. Remarc îndeosebi „Instrucţiunile referitoare la organizarea şi funcţionarea Serviciului de Informaţii la unităţi" pe care ofiţerul l-a întocmit, după o adâncă

[33] *Ibidem,* f. 33.
[34] *Ibidem.*
[35] *Ibidem,* f. 34.
[36] *Ibidem,* f. 35.
[37] *Ibidem,* f. 36.
[38] *Ibidem,* f. 37.
[39] *Ibidem,* f. 38-39.

meditare şi studiu, în scopul de a uşura sarcina subalternilor. De asemenea, dările de seamă contrainformative lunare, pe care ofiţerul mi le prezintă, îl înfăţişează ca element cu mult spirit de analiză şi putere de sinteză. Foarte muncitor şi meticulos. Foarte bun executant al ordinelor. Foarte ordonat. Foarte disciplinat. Foarte sincer. Caracter desăvârşit. Fire vesela. Suflet bun. Excelent camarad. Prin ordinul 16.321 P din 22 octombrie 1946, Marele Stat Major caracterizează pe maiorul Barbu Nicolae „ofiţer de Stat Major". Valoarea morală şi intelectuală deosebită, precum şi activitatea rodnică depusă în trecut justifică pe deplin această frumoasă caracterizare la care aspiră toţi ofiţerii de elită şi printre care maiorul Barbu Nicolae se numără… Nu cunosc defecte şi pasiuni la acest ofiţer. Duce o viaţă foarte modestă şi demnă. În concluzie, maiorul Barbu Nicolae este un foarte bun ofiţer de Stat Major, Nepropozabil"[40].

Colonelul V. Toneanu, şeful Statului Major al Corpului 5 Armata, are numai aprecieri elogioase pentru epoca cuprinsă între 1 noiembrie 1946 şi 31 octombrie 1947, din care reţinem: „Foarte bine pregătit sub raport informativ, a ştiut totdeauna să facă o justă triere a ştirilor primite şi să le dea importanţa cuvenită, deosebind esenţialul de secundar, ceea ce este o mare calitate pentru un ofiţer de stat major în domeniul informativ… Lucrările referitoare la Biroul 2 conţin o esenţă cu totul aparte, pe care maiorul Barbu a reuşit s-o redea în optime condiţiuni, totdeauna la timp şi perfect documentat… A luat parte la toate conferinţele şi aplicaţiunile Şcolii de Ofiţeri pe Garnizoana Tg-Mureş şi cu această ocazie am constatat buna lui pregătire profesională. A ţinut câteva conferinţe foarte interesante… Maiorul Barbu Nicolae este un foarte bun şi de nădejde ofiţer de stat major şi ofiţer superior pentru arma sa"[41].

Generalul Stanciu, şeful Statului Major al Regiunii III-a Militare, pentru intervalul 21 iulie - 1 septembrie 1947, arăta că a fost şeful Biroului 2 Informaţii de Luptă şi a ţinut şi locul şefului Biroului 3, unde a pregătit instrucţiunile pentru începerea instrucţiei. În concluzie este apreciat ca foarte bun ofiţer de stat major şi de nădejde[42]. Şi pentru perioada 1-23 septembrie 1947, este notat tot la Regiunea III-a Militară ca foarte bun ofiţer atât în armă, cât şi în statul major[43]. Pentru intervalul 23 septembrie - 31 octombrie 1947, maiorul Stefan Dăncuş, şeful Serviciului Informare al Regiunii III-a Militare şi generalul de divizie Dimitriu Romulus, comandantul Regiunii III-a Militare, îl apreciază ca foarte bun ofiţer de stat major. Primul susţine, între altele: „În tot acest timp, a dat dovadă de pricepere şi conştiinciozitate în îndeplinirea serviciului. Deşi a avut de întâmpinat mari greutăţi din cauza largii dislocări a trupelor pe teritoriu şi slabei încadrări cu personal a serviciului, totuşi maiorul Barbu D. Nicolae, prin muncă încordată, a reuşit sa facă faţă nevoilor de lucru contrainformativ, executând în bune condiţiuni şi la timp lucrările cerute şi cele prevăzute în instrucţiuni"[44].

La Divizia 1 Munte, pentru intervalul 23 septembrie - 31 octombrie 1947, după câteva laude pe tărâm profesional, urmează rezervele şi criticile legate de atitudinea politică, la care ne vom opri: „Ca ofiţer cu informaţiile, a căutat să

[40] *Ibidem.*
[41] *Ibidem,* f. 40.
[42] *Ibidem,* f. 41
[43] *Ibidem,* f. 42
[44] *Ibidem,* f. 43.

colaboreze cu aparatul de educaţie, însă rezultatele au fost minime, ofiţerul mărginindu-se a se informa asupra unor fapte de minima importanţă, fără a reuşi să desprindă esenţa lor. Nu a avut atitudini antidemocratice, dar nici nu a adus vre-un aport (*sic!*) regimului democrat. În concluzie, din punct de vedere al pregătirii politice şi cetăţeneşte se prezintă „mediocru"[45].

Pentru perioada 1 noiembrie 1947 - 1 iulie 1947, a condus Serviciul de Informaţii, iar de la 9 ianuarie 1948, Biroul 4 Dotare. Foarte bine apreciat profesional şi ca aptitudini fizice, de data aceasta se arată că a făcut progrese în pregătirea politică fapt ce determină concluzia de „foarte bun ofiţer de stat major"[46].

Între 1 noiembrie 1947 şi 31 octombrie 1948, a îndeplinit următoarele funcţii:

1 XI 1947 - 9 I 1948 - şef al Serviciului Informaţii la Divizia 1 Munte;

9 I - 1 VII 1948 - şef al Biroului 4 Dotare de la acelaşi Comandament;

1 VII - 28 IX 1948 - ajutor administrativ;

27 IX - 31 X 1948 - şef al Biroului 2 Evidenţă, ambele funcţiuni în Cercul Teritorial Târnava Mare.

La capitolul *Constatări asupra rezultatelor obţinute,* se spune ca rezultatele la Serviciul de Informaţii au fost minime, dar la Biroul 4 Dotare şi ca ajutor administrativ şi ca şef al Biroului 2 Evidenta la Cercul Târnava Mare au fost foarte bune. Este foarte bine notat şi la *Capacitate şi pregătire profesională.* La fel la *Aptitudini militare. Educaţie militară.* La *pregătirea politică şi activitatea sociala,* se consemnează: „Neîncadrat în ideologia democraţiei populare. Este devotat faţa de popor şi orânduirea democratica. Sub raportul pregătirii politice, ofiţerul continuă a-şi însuşi o justă gândire politică şi este în plin progres. Cunoaşte şi interpretează în mod just evenimentele politice interne şi internaţionale. Duce o intensă munca de lămurire cu subofiţerii şi ostaşii pe care ii are sub comanda. Este patriot.

Aptitudini fizice: Sănătos, rezistent, poate suporta rigorile unei campanii.

Concluziuni: ofiţer foarte bun"[47].

Nu ştim ce s-a întâmplat mai departe. Probabil a fost scos din cadrele active ale Armatei, deşi era un ofiţer superior foarte bun.

---

[45] *Ibidem,* f. 44.
[46] *Ibidem,* f. 82.
[47] *Ibidem,* f. 83.

MAJOR BARBU D. NICOLAE

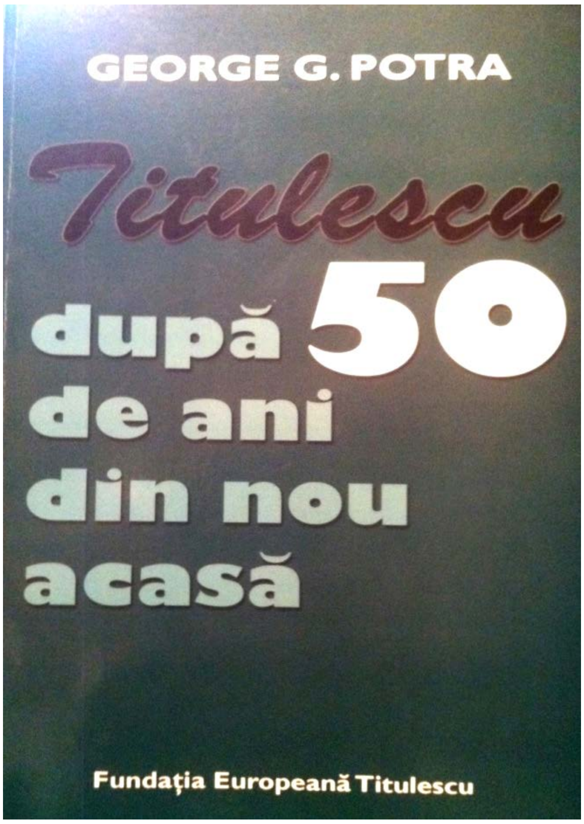
Abstract

Major Barbu Nicolae – born on 5 February 1910, in Jupâneşti Parish, Muscel County – was the son of Dumitru & Elena, a Christian Orthodox family living in Jupâneşti. He joined the Corps on 1 August 1933 from The Infantry Military School Sibiu.

Along his career he received good characterization. The last part of his career is unknown; perhaps he was no longer part of the active Corps.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

George G. POTRA, *Titulescu, după 50 de ani din nou acasă*, Editura Fundația Europeană Titluescu, Sebeș, 2013, 573 p., inclusiv indice și 98 ilustrații color (notă de lector)

În calitate de membru fondator al Fundației Europene Titulescu, îmi exprim bucuria și satisfacția deoarece dl. George G. Potra, cercetător specializat în studierea vieții, activității și operei marelui om politic român Nicolae Titulescu (4 martie 1882, Craiova – 17 martie 1941, Cannes) a reușit acum să publice un nou volum de sinteză. În el, pe baza unei documentații profunde și ample, edite și inedite, a reușit să surprindă și să redea aspecte necunoscute referitoare la Nicolae Titulescu. Aici mă refer, mai ales, la devoalarea informației că omul politic român ar fi fost asasinat. Informația a fost oferită ca o ipoteză. Din păcate, ea este susținută de multe argumente. Cu toate acestea, nu a putut fi transformată într-un adevăr, căci nu au fost găsiți nici făptașii, nici instrumentele cu care au acționat.

Un alt element deosebit, adus cu tărie în fața cititorilor, este cel al rupturii cu soția sa Ecaterina. George G. Potra arată în mod convingător că pentru ea mariajul cu Nicolae Titulescu a reprezentat satisfacerea unor interese materiale. În momentul în care Nicolae Titulescu nu a mai avut cum să-i susțină viața luxoasă și toate capriciile, l-a abandonat. Mai mult, a mers până acolo încât a încercat să-l interneze într-un spital.

În fine, pentru scurta, prea scurta prezentare a cărţii scrisă de George G. Potra mai sunt obligat să menţionez relaţiile lui Nicolae Titulescu cu Maxim Litvinov. Omul politic român a avut încredere în diplomatul sovietic care a avut o atitudine oscilantă faţă de el. În mod bizar Titulescu a trecut peste toate ieşirile lui Litvinov. În realitate, în profunzimile sufletului său, diplomatul român a fost afectat.

Dar tema principală a cărţii este revenirea în ţară a lui Nicolae Titulescu, după moarte. De la începuturile comemorării de către nou instauratul stat comunist, care l-a „confiscat” pe marele om politic în dorinţa de a se folosi de meritele acestuia şi până la aducerea efectivă în ţară a rămăşiţelor pământeşti ale lui Nicolae Titulescu şi reînhumarea lui la Braşov în anul 1992, în urma unui proces internaţional răsunător, câştigat de statul român, cartea de faţă se citeşte cu aceeaşi pasiune ca un roman poliţist. Doar că ea cuprinde realitatea şi, mai exact, cronica secretă întinsă pe zeci de ani a odiseei aducerii osemintelor lui Nicolae Titulescu în ţară. Pentru acest obiectiv, în final, au acţionat solidar conducătorii tuturor partidelor politice importante din România, independent de interesele lor, dovedind o dorită şi rar atinsă convergenţă într-o problemă de interes naţional, aşa cum arată autorul.

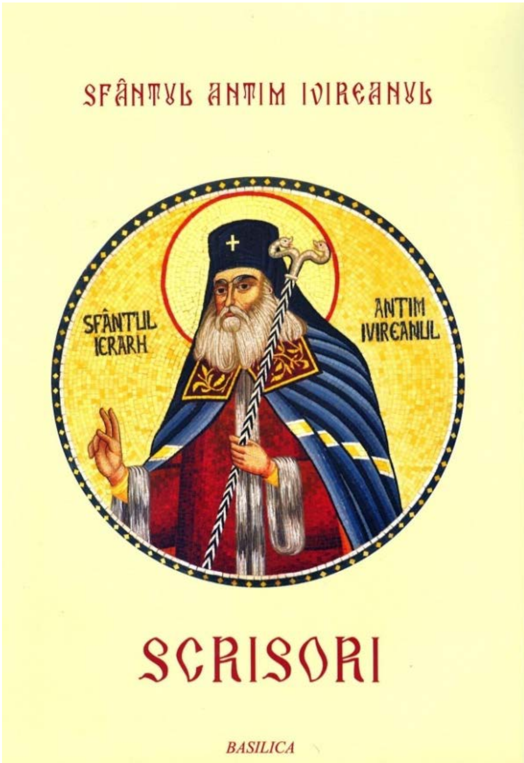
Documentele puse în valoare, inclusiv cele reproduse în fotocopie, dau culoare cărţii şi o fac atractivă, mai ales că este plină de informaţii puţin cunoscute şi diplomaţior de carieră.

Însoţirea textului scris de fotografii, deosebit de interesante pentru întrezărirea resorturilor şi zbuciumului sufletesc al lui Nicolae Titulescu în ultimii săi ani de viaţă îl fac pe cititor să trăiască activ parcursul drumului marelui diplomat român înapoi spre casă. Limbajul viu, coherent, plastic, modul de tipărire atrag către o citire cursivă a textului. Lectura îndeamnă la reflecţii şi la întrebări cărora, poate, nu li se va găsi răspunsul.

Personal, îl felicit pe autor pentru această carte şi-mi exprim speranţa ca volumul să nu fie cea din urmă scriere a sa dedicată lui Nicolae Titulescu.

Radu Ştefan Vergatti

SFÂNTUL ANTIM IVIREANUL, *Scrisori*, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediție îngrijită de Arhimandrit Mihail Stanciu și Academician Gabriel Ștrempel, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2014, 189 p. și anexe foto

Îmbinarea eforturilor a doi cercetători de înaltă clasă, din două generații osebite, academicianul Gabriel Ștrempel și arhimandritul Mihail Stanciu, a avut rezultat fericit: publicarea volumului *Scrisori*, ale Sfântului Antim Ivireanul și despre el. Volumul, apărut cu un *Cuvânt înainte* semnat de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel oferă prin aceste rânduri o garanție în plus asupra seriozității, competenței și valorii documentelor publicate de cei doi editori.

În *Introducerea* intitulată *Sfântul Antim Ivireanul – promotor al Ortodoxiei și al culturii românești*, semnată de arhimandrit Mihail Stanciu se luminează anumite aspecte ale rolului mitropolitului care a păstorit Valahia în vremea domniei lui Constantin Basarab vodă Brâncoveanu pentru dinamica ansamblului civilizației românești. În *Nota asupra ediției*, semnată de ambii editori, se indică ce s-a urmărit prin căutarea în arhive: descoperirea și publicarea tuturor scrisorilor de la și despre Sfântul Antim Ivireanul, în calitate de episcop și mai apoi de mitropolit. S-ar putea afirma că a fost o muncă pasionată a doi „detectivi” care au urmărit un caz de mult apus.

Seria *Scrisorilor* a fost prezentată și orodonată în mod logic, firesc, pe baza criteriilor cronologice și de apartenență la o anumită idee.

Culegerea de documente începe în perioada ridicării Sfântului Antim Ivireanul în rang. Este *Mărturisirea de credinţă* a Sfântului Antim, ales episcop al Râmnicului, datată 17 martie 1705[1]. Urmează câteva scrisori trimise către personalităţi ale vremii, ca patriarhul Ierusalimului, Hrisant Nottaras, unele dintre ele fiind pentru prima dată traduse în limba română.

Între acestea, se găseşte, într-un loc aparte, *gramata* patriarhală de acceptare a Sfântului Antim Ivireanul ca mitropolit al Ţării Româneşti. Ceremonia de întronizare a Sfântului Antim Ivireanul a avut un caracter deosebit pentru cultura românească, nu în ultimul rând pentru limba folosită la oficierea slujbelor. Deşi a fost ales prin vot majoritar al arhiereilor greci, Sfântul Antim Ivireanul şi-a rostit discursul său de mitropolit în limba română. A fost un alt act plin de curaj. El se înscria pe linia traducerii în limba română a Bibliei, carte de valoare universală pentru evoluţia civilizaţiei omenirii.

Grija marelui mitropolit faţă de Biserica Ortodoxă din Ţara Bârsei şi de clerul ei – aparţinând bisericii Ţării Româneşti – rezultă dintr-o serie de epistole. Clericii sunt chemaţi cu blândeţe la mitropolit pentru a primi lumină şi învăţătură. Era un apărător al ortodoxiei împotriva misionarismului catolic, a calvinismului şi a uniaţiei. Astfel, prestigiul şi autoritatea Sfântului Antim Ivireanul au sporit în Ţara Românească şi în Peninsula Balcanică. Situaţia l-a nemulţmuit pe patriarhul Ierusalimului, Hrisant Nottaras. Este drept, era un intelectual rasat, dar ca orice grec, avea un caracter ciudat. Aşa cum rezultă din citirea documentelor, mai clar sau printre rânduri, în ciuda meritelor şi a calităţilor sale, patriarhul era atins de invidie, lacom, dormic să fie mereu în frunte, chiar dacă nu o merita, capabil să-şi lovească preasupuşii, adeseori cu mijloace total nedemne.

Sfântul Antim Ivireanul, prudent pentru sine şi Biserica Ortodoxă din Ungrovlahia, a căutat să pună cap conflictului. Între scrisorile care au urmărit acest ţel au fost şi două adresate domnului Constantin Basarab Brâncoveanu. Însemnătatea acestor texte constă în primul rând în scrierea lor într-o frumoasă limbă românească. Este o nouă dovadă că un om de calitatea intelectuală a Sfântului Antim Ivireanul, deşi nu era român de origine, a promovat începutul scrisului în limba română. A fost o acţiune importantă căci el, ca mitropolit, putea influenţa tot clerul, care acoperea ca o plasă întreg teritoriul ţării.

Din corespondenţă reiese că în cursul perioadei cuprinse între anii 1709-1714, relaţiile dintre patriarhul Ierusalimului Hrisant şi Sfântul Antim Ivireanul s-au remarcat printr-un curs sinuos. Au alternat perioadele bune cu cele rele. În orice caz, mitropolitul din Bucureşti a primit aprobarea pentru închinarea unor mănăstiri către locurile sfinte şi pentru ctitorirea şi târnosirea Mănăstirii Antim cu hramul Tuturor Sfinţilor. Extinderea autorităţii şi jurisdicţiei teritoriale a Sfântului Antim Ivireanul, implicit a Mitropoliei Ungrovlahiei, asupra sudului Transilvaniei rezultă dintr-o scrisoare prin care-i mustra pe braşoveni. Nu ar fi putut s-o facă, să se extindă în nordul Munţilor Carpaţi, în Ţara Bârsei, dacă nu i s-ar fi recunoscut acest drept.

În relaţiile sale cu domnul Ţării Româneşti, Constantin Basarab Brâncoveanu, a greşit Antim Ivireanul. El s-a situat aut-trans în tabăra Cantacuzinilor. Se pare că a ştiut şi a cunoscut fuga lui Toma Cantacuzino, nepotul lui Brâncoveanu, în tabăra

1Textul se păstrează la Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscrise, nr. 4972, f. 28v.

ţarului Petru I cel Mare. Acest act de trădare al lui Toma Cantacuzino, malefic pentru domn şi pentru ţară, implicit s-a repercutat negativ şi în viaţa mitropolitului.

Cu toate că, în bunătatea lui, domnul Sfânt şi Martir Constantin Basarab vodă Brâncoveanu l-a iertat pe Antim Ivireanul, noul domn fanariot grec Nicolae Mavrocordat l-a condamnat fără zăbavă, fără nicio judecată şi a pus la cale executarea lui.

Dacă textele scrisorilor prezentate succint până aici sub forma unei discuţii sumare au fost în unele cazuri preluate de cei doi editori din publicaţii anterioare, cu acribie menţionate şi cu revizuirea şi aducerea la zi a traducerilor, trebuie să precizez că două dintre epistole sunt necunoscute pentru publicul românesc, aducând o serie de noutăţi despre viaţa, formaţia şi activitatea Antim Ivireanul.

Prima dintre ele datează din 22 decembrie 1707 şi este adresată de Sfântul Antim Ivireanul către patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara. Prin ea se caută stabilirea unor relaţii normale ale Sfântului Antim Ivireanul cu înaltul ierarh grec.

A doua misivă necunoscută până în prezent, datată decembrie 1709 a fost adresată de patriarhul Hrisant către paharnicul (pe atunci) Ianachi Văcărescu, boier credincios al lui Constantin Basarab vodă Brâncoveanu, care a şi fost executat odată cu domnul şi cu fiii acestuia la 15 august 1714.

În acest act, publicat pentru prima dată în anul 1999 în limba greacă de Pinelopi Stathi, tradus şi tipărit acum pentru întâia oară în limba română, se găsesc date noi despre viaţa Sfântului Antim Ivireanul înainte de a veni la Bucureşti. Hrisant comunica despre cumpărarea în anul 1687 sau în 1688 a robului Andrei din Iviria de la un târg de sclavi. Cel care l-a răscumpărat din această stare a fost patriarhul Ierusalimului Dosithei Notara, unchiul lui Hrisant. El a avut intenţia de a-l face monah şi de a-l ţine pe lângă sine. Pentru a-l educa l-a trimis la Mănăstirea Cetăţuia de lângă Iaşi. Acolo a stat Antim doi ani, a devenit egumen şi a învăţat arta tiparului de la Mitrofan episcop al Huşilor.

Abia în anul 1691 a venit Antim în Ţara Românească, în urma insistenţelor domnului Constantin Basarab vodă Brâncoveanu. Datorită ştiinţei şi talentului său, Antim Ivireanul a ajuns să fie fost folosit în tipografiile domneşti din Bucureşti, Snagov, Râmnic şi Târgovişte. Astfel se completează datele despre viaţa Sfântului Antim Ivireanul. Până acum s-a crezut şi s-a scris, chiar în lucrări recente, că Sfântul Antim ar fi fost răscumpărat din robie şi adus în Ţara Românească de domnul Sfânt şi Martir Constantin Basarab vodă Brâncoveanu, ceea nu exte exact.

Descoperirea şi publicarea în limba română a celor două valoroase scrisori, necunoscute până acum – una de la Antim către Hrisant Notara, cealaltă de la acesta din urmă către Ianache Văcărescu – reprezintă un nou pas înainte în cercetarea vieţii, locului de învăţătură şi operei realizate de Antim Ivireanu. În acest domeniu, al exploatării şi publicării corespondenţei legate de Antim Ivireanul, meritul revine părintelui arhimandrit Mihail Stanciu, care ştie să citească şi înţelege textele greceşti, precum şi observaţiilor valorosului academician Gabriel Ştrempel, care de ani mulţi cercetează munca depusă de Antim Ivireanul. Ei au completat intuiţia dlui.dr. Doru Bădără şi a dnei.dr. Gianina Picioruş, care au presupus ipotetic că Antim Ivireanul ar fi venit din Moldova în Ţara Românească. Scrisoarea lui Hrisant, document scris necunoscut în istoriografia română, publicat pentru prima oară în limba română de G. Ştrempel şi Mihail Stanciu, au transformat ipoteza dlui. Doru Bădără şi a dnei dr.

Gianina Picioruș într-o certitudine, fără ca ei să fi cunoscut și publicat actul înaintea editorilor prezentului volum. Din acest motiv, în niciun caz, nu pot considera îndreptățită afirmația dnei. G.Picioruș că intuiția sa despre venirea lui Antim ar fi fost plagiată din teza de doctorat domniei sale[2]., de vreme ce domnia sa nu cunoștea scrisoarea lui Hrisant Notara – anume tocmai documentul care demonstrează care a fost parcursul lui Antim anterior venirii în Valahia. Doamna G. Picioruș recunoaște că numai a intuit pe baza prefeței scrise de Mihail Iștvanovici în 1706, că Antim ar fi putut veni în Țara Românească din Moldova[3]. Este o distanță mare între o intuiție și o certitudine pe care o prezintă acad.Gabriel Ștrempel și arhimandritul Mihail Stanciu pe baza unui document scris pe care dna. G. Picioruș nu îl cunoștea. Cred că ar trebui mai multă atenție în momentul în care se formulează acuzații de plagiat împotriva acad. G. Ștrempel și arhim. M. Stanciu. Însemnat este că în fond cercetările s-au desfășurat în aceeași direcție constructivă. Îmbinarea rezultatelor investigațiilor a determinat apariția documentelor la care au putut avea acces academicianul Gabriel Ștrempel și părintele arhimandrit Mihail Stanciu. Posibilitatea lor de a avea acces la aceste documente s-a datorat norocului, dar mai ales obstinației și acribiei în cercetare.

Nu se știa, totodată, până la acest document, unde a învățat Antim arta tiparului și, ca urmare, se plutea în domeniul ipotezelor. Textul scrisorii lui Hrisant Notara către Ianache Văcărescu a lămurit aceste aspecte. Cred că același conținut al scrisorii a ridicat și vălul misterului care ascundea existența unor cuvinte din dialectul moldovenesc în vocabularul Sfântului Antim Ivireanul.

Autorii culegerii textelor scrisorii nu au publicat actele administrative din perioada cât a ocupat scaunul de episcop și tronul de mitropolit Sfântul Antim Ivireanul. Explicația este simplă: nu au considerat că fac parte din tematica acestui volum. Din păcate, ilustrația este mai bună doar în privința semnăturilor Sfântului Antim Ivireanul. Cred că redactorii editurii ar fi trebuit să însoțească textul cu mai multe imagini clare, sprijin al cuvântului scris.

Pot să închei într-un singur mod: îi felicit pe cei doi editori, care, având binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, au publicat un valoros instrument de lucru pentru specialiști și o luminare pentru oamenii de cultură a personalității remarcabile care a fost Antim Ivireanul. În consecință, recomand cu multă căldură citirea acestui corpus de documente care aduce noutăți pentru o perioadă atât de importantă în istoria noastră.

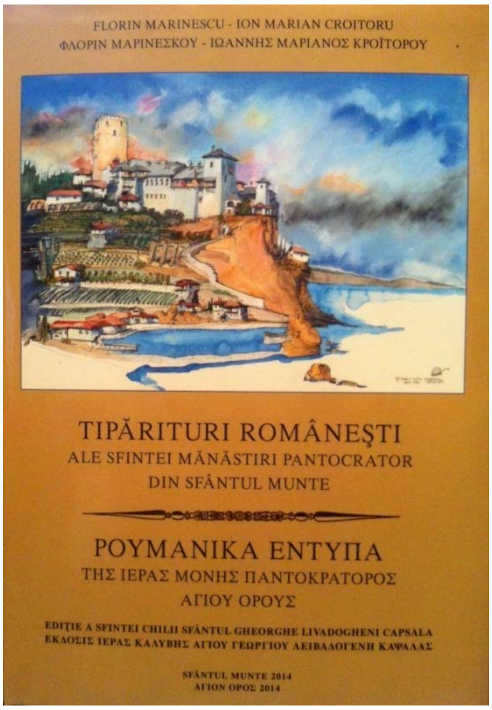
Radu Ștefan Vergatti

2 http://www.teologiepentruazi.ro/2014/08/01/exercitii-de-plagiere-cazul-arhim-mihail-stanciu/, consultat la 16 decembrie 2014

3 http://www.teologiepentruazi.ro/2014/08/01/exercitii-de-plagiere-cazul-arhim-mihail-stanciu/, consultat la 16 decembrie 2014

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

Florin MARINESCU, Ion-Marian CROITORU, *Tipărituri românești ale Sfintei Mănăstiri Pantocrator din Sfântul Munte, Ediție a Sfintei Chilii Sfântul Gheorghe Livadogheni Capsala*, Sfântul Munte, 2014, ediție bilingvă în limba română și în limba greacă, 231 p. (Notă de lector)

Îmbinarea muncii celor doi autori – Florin Marinescu și Ion-Marian Croitoru – a fost un bun pentru progresul cunoștințelor științifice și punerea la dispoziția cercetătorilor și a oamenilor de cultură dornici să-și lărgească orizontul a unui catalog cuprinzând un număr de 319 de tipărituri, ascunse sau adăpostite în Mănăstirea Pantocrator de la Muntele Athos, în arhiva și biblioteca acesteia și a Chiliei Sfântul Gheorghe Livadogheni. Munca a fost începută de Florin Marinescu împreună cu Vladimir Mischevca – istoric din Republica Moldova. Însă ea a fost terminată Florin Marinescu, în colaborare cu cercetătorul dr. Ion-Marian Croitoru. Meritul celor doi constă în investigarea, citirea și descifrarea documentelor având legătură cu ţările române și scrise în mediogreacă, precum și evidențierea și ordonarea tipăriturilor necunoscute, despre care nu se știa că există la Pantocrator.

Pentru a se ușura lectura și cercetarea, tipăriturile catalogate au fost împărțite în mai multe secțiuni:

a) perioada 1750-1830
b) perioada 1831-1918
c) perioada 1919-1978
d) cărți fără foaie de titlu, din diferite epoci
e) periodice, calendare
f) coligate

Însumarea acestor categorii de texte conduce la un total de 319 exemplare referitoare la relaţiile cu ţările române, în special cu Ungrovlahia. Astăzi sunt păstrate tipărituri de interes pentru români, care au pe ele însemnări, ex-libris-uri şi sigiliul de marcă al proprietarilor.

Cea mai veche tipăritură catalogată este din anul 1750. Însă, aşa cum arată autorii, relaţiile dintre români şi mănăstirea Pantocrator sunt mult mai vechi. Precizările sunt binevenite, întrucât nu s-au consacrat studii speciale legăturilor dintre această mănăstire şi ţările române până în prezent. Mai multe documente discutate de cei doi autori demonstrează însă un interes şi un ajutor constant acordat de români acestui lăcaş aghiorit încă din primele două secole de existenţă ale statului Ţara Românească. Între binefăcătorii mănăstirii figurează şi Stan Craiovescu, mult mai cunoscut sub numele de Barabu (Barbulos), recunoscut prin act scris de egumenii mănăstirii drept al treilea ctitor al ei pentru cele făptuite. Cercetătorii menţionează şi pomelnicele în care sunt enumeraţi domnitorii binefăcători ai mânăstirii. Pe listă sunt trecuţi aproape toţi domnii Ţării Româneşti. În anul 1639 a fost închinată către Mănăstirea Pantocrator mica mănăstire Căscioarele (Jud. Ilfov). Florin Marinescu şi Ion-Marian Croitoru istorisesc povestea acestei închinări, arătând că iniţial se dorea puternica Mănăstire Snagov. Aghioriţii din mănăstirea Pantocrator nu au putut să o obţină, dobândind în schimb Mănăstirea Căscioarele – ctitorie boierească, al cărei parcurs ca metoc îl aflăm din carte. Domnul Sfânt şi martir Constantin Basarab Brâncoveanu, în anul 1692, a donat mănăstirii Pantocrator suma de 3.000 aspri /an. Această danie a durat până în anul 1709 când, din motive insuficient elucidate, a fost oprită.

Bogăţia arhivelor mănăstirii athonite, înconjurată de 16 chilii româneşti, prin numeroasele acte referitoare la relaţiile cu Ţara Românească şi la bunurile primite permanent de acolo, aduce noi date care, alături de tipăriturile catalogate în volumul semnalat, luminează evoluţia societăţii medievale româneşti, rolul ei şi forţa folosită permanent pentru apărarea Bisericii Ortodoxe.

Sunt elemente care mă determină să-i felicit pe autori – neobosiţi cercetători ai arhivelor enorme ale Athosului – şi să recomand cartea ca un valoros instrument de lucru.

Radu Ştefan Vergatti

Tiparul executat la atelierul tipografic al Editurii Ordessos
Muzeul Judeţean Argeş